Uşa interzisă

Gabriel Liiceanu

Ce mai e şi cartea asta?
Jurnal, de fapt, nu e,
eseu nu e, tratat nu e, roman nu e.
Cel mai corect ar fi să spun
că este explozia (neîncadrabilă)
a fiinţei mele pe parcursul unui an.
Dar ce lucru formidabil:
această explozie
mă redă mie însumi întreg.

2001

3 mai

Prima însemnare cu miză "terapeutică", una care dovedeşte că durerea începuse, că boala de suflet urca în mine şi că încercam o ieşire timidă şi disperată tocmai în direcţia scrisului — leac pe care îl administram prosteşte, pentru că el nu are efect în faza acută, ci doar în remisie şi în convalescenţă —, am făcut-o duminică, 7 ianuarie, către ora 4 după-amiază. Am mai avut puterea s-o strecor, intuindu-i valoarea de document inaugural a ceea ce stătea să vină, între coperţile bej ale unui dosar recuperat, pe care scria, nu ştiu de ce, "Roumanie".

Acum cînd recitesc această însemnare, îmi dau seama cît de nepregătite sînt cuvintele pentru a exprima destrămarea. Cineva — şi eu însumi ar trebui să-i dau dreptate —, recitind astăzi ce am scris atunci, m-ar putea socoti patetic şi poseur sau, şi mai rău, ar putea spune că fac literatură de proastă calitate. Tocmai asta e neplăcut: cuvintele nu sînt apte, în asemenea momente, să transmită o stare de alarmă care e total incompatibilă cu literatura. Îmi amintesc perfect ce simţeam atunci şi am să-mi amintesc mereu dintr-un motiv foarte simplu: îmi era, sufleteşte, nespus de rău. Am început să scriu aşa cum în căderea pe o pantă abruptă te agăţi de tot ce îţi iese în cale: cădeam trăgînd după mine propriile mele cuvinte. Iar cuvintele erau ultima barieră pe care o mai puteam pune în faţa răului, singurul "lucru" peste care am dat pipăind în jurul meu, arma pe care am ridicat-o pentru a încerca o ultimă rezistenţă înaintea cedării finale. Voiam, dublînd răul acesta prin cuvinte, să-l alung, sau măcar să-l ţin la distanţă, numindu-l. Niciodată, scriind, nu am fost mai departe de literatură. Eram pacient, încercam să-mi fiu medic şi foloseam cuvintele aşa cum foloseşte un credincios mînerul spadei, ca pe o cruce improvizată ridicată în faţa unui spectru. Mi-am propus atunci să consemnez, pur şi simplu, tot ceea ce simţeam. Eram asemeni unui căpitan de vas care relatează în jurnalul de bord ce se întîmplă înainte de scufundarea navei. Eram asemeni unui poliţist care întocmeşte procesul verbal al unui accident. Eram asemeni unui entomolog care descrie, descompunîndu-le, mişcările unei coleoptere.

Numai că vasul care se scufunda, omul lovit în plină stradă, obiectul descrierii mele — acestea toate erau propriul meu suflet. Iar sufletul meu, în clipa aceea, era nespus de bolnav.

Pentru că sufletul nostru este imaterial, oamenilor, celor mai mulţi, care nu ştiu cît de greu poate el să atîrne uneori, nu le vine să creadă că sufletul doare aşa cum dor un picior, burta sau capul; că poţi face o "gripă psihică" sau "piatră la suflet", că te poţi pomeni de pe o zi pe alta cu o ciroză sufletească. Cum se poate aşa ceva? Nu era firesc ca, odată ieşit la suprafaţă (fie doar şi pentru cîteva zile) să încerc să aflu care e mecanismul care ne ţine deasupra şi ce anume se întîmplă

atunci cînd ne scufundăm? Dar iată mai întîi, transcrisă întocmai, însemnarea aceea făcută în după-amiaza unei duminici din luna ianuarie:

"Cum se poate schimba «culoarea» unei zile? Te poți vindeca scriind în chiar clipa în care îți este cel mai greu? Pot eu schimba tonul acestei zile *scriind ce scriu acum,* pur şi simplu *scriind?* Să mai rămîn agățat de cuvinte — încă o propoziție, şi apoi încă una — cu speranța că ele mă vor scoate la mal din acest înec în dezgustul de mine? Dacă îmi spun asta, dacă *îmi scriu,* mă ajut oare? Şi apoi cum poți scrie în timp ce îți vine să te ascunzi şi să dispari? Cît timp se poate prelungi acest exercițiu pe fond de lehamite continuă, cu un nod în gît, cu respirația nedusă pînă la capăt, cu gustul ăsta mizerabil de iască şi leşie? Duminicile după-amiaza... Toate zilele în insuportabilul după-amiezei lor... Panica urîtului care mă cuprinde la căderea zilei... Nimic din ce ai putea face să nu te atragă: nici să te ridici din fotoliu, nici să rămîi, nici să citeşti, nici să dormi, nici să mănînci, nici să vorbeşti, nici să mergi. Cam la atît se reduc posibilitățile noastre. Rămîne, doar, tentația vagă de a te aşeza în pat, cu genunchii la gură, pliat în tine ca înainte de a fi fost expulzat în existență, foetus recucerit, renăscut din valul de greață care te împinge încet către țărmul pre-începutului tău. Nu este acesta modul cel mai simplu de a dispărea, prin retro-gradare, prin gîndul că ai putea să ieşi din camera vieții prin chiar uşa pe care ai intrat în ea?

Dar nici măcar să mă ridic nu pot. Nu pot să ajung pînă la pat pentru *a mima* starea în care aş vrea să fiu. Ce îmi rămîne, atunci, să fac? Mai ales să nu ascult muzică, să nu-mi administrez, prin insidia sunetului,, o supradoză de otravă. (De ce muzica mă înfundă mai tare?) Să scriu, să scriu... Dar ce să scriu mai departe? Cuvintele mi s-au terminat şi, odată consemnată această grimasă a durerii, nu mai urmează decît căderea în propriul meu gol."

Medicii numesc această stare depresie. Eu o înțeleg mai bine ca dezagregare a sistemului de iluzii în virtutea căruia înaintăm, făptuim, ne agităm, dăm contur clipei următoare şi zilei de mîine. "Sistemul de iluzii" — acesta este pintenul întregii noastre vieți, "morcovul existențial" pe care viața ni-l aşază şi ni-l flutură sub nas, planurile pe care le alcătuim din propria noastră substanță vitală şi pe care le ridicăm, ca pe un prunc nou-născut, deasupra capului nostru, pentru a le aşeza apoi, de îndată ce le-am făcut, la o distanță convenabilă de locul în care ne aflăm, urmărindu-le neabătut prin ani, asemeni unui animal care merge, halucinat, pe urma de miros a hranei sale. Aşa se naşte *sensul* vieții noastre. Numai că hrana pe care o adulmecăm fără încetare cu fiecare zi nou începută, *noi* sîntem cei care o secretăm şi tocmai fabricarea aceasta neîntreruptă a "sistemului de iluzii" este garanția sănătății noastre mentale.

Pentru că dacă nu ar fi aşa, ce ne-ar mai ține în viață pe noi toți, ființe născute cu o condamnare la moarte în buzunar? Dacă nu ar fi *air bag-ul* acesta montat discret în viscerele noastre, balonul ăsta umflat cu iluzii menit să ne apere de şocul ciocnirii cu singura perspectivă certă a vieții noastre (care este sfîrşitul), nu ne-am trezi cu sufletul stîlcit în fiecare dimineață? Dacă nu am fi prinşi în plasa puzderiei de lucruri pe care *ne propunem* să le facem — de la cele mai mărunte (chiar şi pentru a bea un pahar de apă e nevoie de un atom de voință şi de iluzie) şi pînă la cele mai mărețe — ce ne-ar ține atît de bine înfipți în "această coajă de pămînt"? Gîndul că am putea lăsa ceva în urma noastră? Ceva care "ar străbate secolele"? Care secole? Cele care se vor pierde în "praful şi pulberea" istoriei? Şi care istorie? Cea care poate să dispară de pe o zi pe alta prin considerabilul potențial de autodistrugere al speciei umane? Sau cea care — admițînd că în specia aceasta ar exista resurse ultime de redresare (ingineria genetică?) — se va pierde oricum în chip "natural", cu toate înfăptuirile ei, în incendiul final (e drept, de peste cinci miliarde de ani) al Pămîntului, urmat de definitiva răcire a Soarelui şi de "speranța" apariției Vieții (în vederea altei distrugeri finale) în alt punct, nebănuit, al Universului?

Aşa stînd lucrurile, coexistența cu "vanitatea lumii" este posibilă în virtutea "sistemului de iluzii": iluzia că trebuie să am un "urmaş", că trebuie să dau din coate pentru a ocupa un loc pe scena lumii, că trebuie să mă bat pentru o idee, că trebuie să am o funcție şi putere şi bani, că trebuie să scriu, să pictez sau să compun, că trebuie să însemn "ceva" pentru semenii mei, că gesturile mele pot influența sau schimba în vreun fel "cursul lumii". Toată viața stă şi creşte pe acest

ţesut de iluzii.

Dar de ce trebuie numite toate acestea "iluzii"? De ce ar fi iluzie fapta vindecătoare a medicului, fapta constructorului sau a fabricantului de cărţi? Este iluzie sănătatea mea redobîndită, casa pe care am aranjat-o după gustul meu şi în care se desfăşoară actele fundamentale ale vieţii mele, cartea pe care o ţin în mînă seara înainte de a adormi? Răspunsul frust, neruşinat şi de prost gust este că la capătul tuturor lucrurilor pîndeşte marele gol de fiinţă. Tocmai pentru că toate gesturile noastre nu îşi au capătul în sine şi nu se pot justifica în chip etern, ele sînt absorbite de "adevărul tare" al morţii şi devin în fondul lor ultim *iluzii.* Pentru ca să putem înainta în viaţă, pentru ca să nu ne instalăm în catalepsia nonsensului, este nevoie de un sistem de iluzii, de un "ca şi cum" al eternităţii din care gîndul morţii să fie periodic izgonit. Numai dacă ţinem ochii închişi "într-o anumită privinţă" sîntem sufleteşte integri. "Sistemul de iluzii" este singurul garant al acestei miopii existenţiale, singura pavăză împotriva lucidităţii care încearcă să ne convingă, în fiecare dimineaţă, că nu avem nici un motiv serios ca să ne părăsim patul.

Să nu umblăm, aşadar, la sigilul ce pecetluieşte iluziile în care sîntem genetic împachetaţi. Pentru că în codul fiinţei noastre iluzia a fost pusă asemeni unei enzime care, dispărînd, ar bloca metabolizarea substanţelor ce face cu putinţă viaţa. Am putea s-o imaginăm la fel de bine ca pe un strat protector fără de care sufletul ajunge în contact direct cu luciditatea şi se destramă. Ceea ce nu înseamnă că luciditatea, cîtă vreme iluzia funcţionează, devine pur şi simplu inexistentă şi că atîta vreme cît iluzia ne menţine ferm pe tărîmul sănătăţii mentale, adevărurile pe care luciditatea ni le semnalează ar fi de tot ignorate. Numai că nefiind ignorate, nu înseamnă că ele nu ne dau pace. Dimpotrivă, ele stau undeva la periferia fiinţei noastre, într-o discreţie cuviincioasă. Ca să le sesizăm, trebuie să tragem cu ochiul la ele, să ni le "aducem aminte", ceea ce înseamnă că îndeobşte ele nu sînt acolo, "în minte", şi că trebuie chemate şi scoase din ascunzişul lor. Mecanismul bolii în asta constă: în mutarea "adevărului ultim" al vieţii din periferia privirii în centrul ei. În transformarea lucidităţii din accident în metodă. În ecorşaj. În jupuirea vieţii de iluzie, care e epiderma ei.

Într-un film al lui Kubrick, un bărbat străbate, în vis, un coridor nesfîrşit ale cărui camere, pustii, au uşile larg deschise. Succesiunea monotonă a camerelor nepopulate şi terifiante se întrerupe pe neaşteptate. În mijlocul unei camere, cu faţa întoarsă către uşă, se află, în splendoarea goliciunii ei, o femeie care îi face semn bărbatului să intre. Acesta se apropie şi o ia în braţe. Aparatul se roteşte apoi încet, ajunge în spatele femeii şi atunci vedem că mîinile bărbatului care au cuprins-o s-au înfipt într-un trup ecorşat şi putrid, în straturile de *sub* piele, în muşchii dezveliţi, în sînge, în cartilagii şi în oasele care răsar ici şi colo.

Kubrick ne pune aici în faţa unui subiect ambigui: însuşi trupul nostru. Care este "adevărul" lui? Este oare un om în pielea goală — "gol"? Sau mai degrabă el este "îmbrăcat" în propriul lui derm, în vreme ce adevărata goliciune presupune o dezvăluire suplimentară, accesul la visceralitate prin jupuire, disecţie şi eviscerare? Cînd strîng în braţe un trup, ce "atîrna" mai greu: catifeaua pielii sau digestia bine ascunsă sub această catifea? Cînd sărut, în joc e extazul sau transferul de salivă de la o gură la alta? Două trupuri înlănţuite sînt sublime? Sau actul împreunării este o gimnastică grotescă însoţită de grohăituri?

Aşadar, cîtă vreme există obiecte ambigue, obiecte care prezintă, oferă, expun şi care, simultan, retrag, ascund, camuflează, totul devine în fond o chestiune de perspectivă şi alegere. Comportarea noastră faţă de aceste obiecte implică întotdeauna opţiunea: vrem să rămînem la nivelul splendorii epidermei sau, printr-un imprudent gest de "dezgolire", vrem să pătrundem în "adevărul" viscerelor? Ce este "mai adevărat" într-un obiect: vizibilul lui imediat? Sau ceea ce este ascuns în el, îndepărtatul, ceea ce nu-ţi cade sub mînă, dar care, ascuns fiind, poate la o adică, cu preţul unui efort sau al unei operaţii anume, să devină vizibil?

Această putinţă de a face vizibil ceea ce în primă instanţă este ascuns este temeiul îndepărtat al prăbuşirii sistemului de iluzii. Epiderma poate fi denunţată ca iluzie şi "iluzia epidermei" poate fi astfel surpată tocmai pentru că viscerele unui

trup, ascunse fiind, nu sînt şi principial invizibile. Boala, suferința şi moartea pot fi foarte bine, cel puțin în clipa asta, neexplicite, pliate, la pîndă doar. Dar ele pot, în principiu, să apară, să fie văzute şi să fie proclamate ca "adevăr ultim" al vieții. Ce importanță are că ele sînt camuflate sub stratul acesta de agitație, de vorbe, de bucurii, distracții şi aspirații pe care îl numim îndeobşte "viață"?

Boala pe care medicii o numesc depresie, şi pe care am preferat să o numesc prăbuşirea sistemului de iluzii, este acest ecorşaj existențial. Cînd ea survine, mecanismul prin care privirea noastră se mulează pe ambiguitatea lucrurilor, dozînd *întocmai* cantitatea de ascuns care trebuie să corespundă fiecărei dezvăluiri, se deregleză. Depresia este insurecția nevăzutului. Suprafața, sediul splendorii, este constrînsă să abdice. Regula este acum a adîncului, a neantului, a prăpastiei, a tot ceea ce pînă atunci stătuse la pîndă.

7 mai

De ce oare orice lamentație *pe față* se instalează în *kitsch?* De ce a vorbi despre "lucrurile ultime" este impudic şi stînjenitor? Există pesemne o *intimitate a speciei umane* şi poate că pe teritoriul ei trebuie să intri cu precauția cu care intri în dormitorul cuiva.

(Adevărul este însă cu totul altul: *orice* se poate spune dacă este *bine formulat.)*

Plicare, "a îndoi" şi "a înfăşura" (a dat *plier* şi *pli* în franceză). *Explicare,* "a desface" şi "a desfăşura". *Pliez* o hîrtie (o îndoi) sau *pliez* un pergament (îl fac sul, îl înfăşor). În *Don Giovanni*-ul lui Losey, aria *listei* este rezolvată spectaculos: Leporello, însoțit de doi valeți, depliază, desfăşoară, mai întîi pe treptele palatului, apoi pe pajiştea din față, listele pe care sînt consemnate cuceririle stăpînului său. Leporello, de fapt, *le explică.*

Exact asta este un *jurnal:* un mod de a *explica,* de a desfăşura în cuvinte sulul înfăşurat al vieții noastre. Cei mai mulți oameni mor pliați, împăturiți, aşezați pe raftul ce le-a fost hărăzit de către natură şi societate. De fapt, cu toții vrem "să ne explicăm", să ne depliem, să spunem de ce am făcut sau de ce ți-am făcut cutare lucru, ce ne propunem să facem, ce am fi făcut dacă... Dar pînă la urmă sfîrşitul ne prinde pe fiecare într-o înfăşurare sau alta, "neexplicați".

(Dumnezeu e singurul care se poate *explica* pînă la capăt. Apoi — dar e acelaşi lucru — Spiritul în filozofia lui Hegel. La Kant şi la Heidegger omul devine pliul conştient de limita deplierii sale.)

8 mai

Filozofii nu pot fi iubiți, ci doar respectați şi, la rigoare, detestați. Medicul care îți spune cît mai ai de trăit îți impune prin autoritatea ştiinței lui, dar tocmai pentru că îți răpeşte orice speranță, el nu are cum să fie iubit. Or, filozofii sînt aducătorii relei-vestiri. Nelăsîndu-ne să ne desprindem de "solul fenomenal" şi de "tărîmul experienței", pentru a ne avînta către zeii trimițători de semne, către farmecul coincidențelor şi către o eternitate improbabilă, ei seamănă cu guvernantele bătrîne al căror suflet este prea uscat pentru a avea acces la lumea magică a copilului pe care îl țin de mînă. Ca şi copilul, omenirea vrea să fie dusă de mînă de magi, vrăjitoare, îngeri şi zei. Scriitorii şi misticii, vînzătorii specializați de iluzii, vor avea întotdeauna cîştig în fața filozofilor. Luciditatea nu are cotă bună pe piața cărții.

Mă uit în depresia surorii mele ca într-o oglindă care măreşte. Mă uit la ea şi mă văd pe mine cel de acum o lună-două, torturat, chircit sufleteşte, cu punțile către exterior ridicate, cu dinții strînşi, electrocutat de un frison care îmi zgîlțîie fără încetare ființa. Pentru că am suferit ca ea şi pentru că mă recunosc în ea pot să simt mila, dorința de a ajuta şi iubirea. Pentru că ea este eu, pentru că ea e duplicatul meu, pentru că o înțeleg cu ajutorul *meu,* o pot iubi. Orice proiecție trece printr-o introiecție prealabilă. Iubirea este de fapt mila de tine proiectată asupra altuia sau uitarea de sine care se înalță pe o prealabilă conştiință a eului propriu. Iubeşte-ți

aproapele *ca pe tine însuți.* Deci mai întîi cunoaşte-te şi iubeşte-te, dacă vrei să te deschizi către altul.

Corolar: Toți torționarii ar trebui torturați (dar nu de către oameni, ci de către îngeri şi zei punitivi; vezi Eriniile la greci). Apoi ar trebui aduşi în fața victimelor lor: le-ar îmbrățişa şi le-ar cere iertare, conştienți, de-abia *acum,* prin oroarea suferită, de oroarea comisă. Oamenii sînt răi pentru că nu au imaginația tranzitivității răului pe care îl fac: nu se pot pune în locul celuilalt, nu pot simți pe pielea *lor* ceea ce i-au făcut pe ceilalți să simtă. Binefăcătorii omenirii sînt cei care au imaginația răului altuia prin har, fără nevoia prealabilă a experimentării lui pe propria lor piele.

10 mai

Se poate oare scrie "rece" despre lucruri patetice? Nu presupune oare geniul un anumit mod de a manipula emoția şi de a o aduce la forma în care ea devine suportabilă, putînd fi "gustată estetic"? Cum se poate scrie convenabil despre lucrurile ultime?

Aceeaşi întrebare este valabilă şi cînd e vorba de o emoție socială. Interesant cum imediat după Revoluție, după 1989, "situarea afectivă" a societății româneşti, *Befindlichkeit*-ul ei, s-a ridicat cu cîteva grade, asemeni febrei măsurate de un termometru. Corpul social colcăia de afecte: de spaime, de speranțe, de ură, de iluzii risipite. În acest context de paroxism afectiv, de coborîre patetică pînă la stratul ultim al ființei noastre sociale, pînă la crusta groasă de minciună, ticăloşie şi duplicitate, am scris rîndurile intitulate *Apel către lichele* şi, apoi, vreme de doi ani, textele "patetico-politice" strînse într-o carte sub acest titlu. Tocmai pentru că emoția acelor ani a fost exprimată acolo *ca atare,* pentru că nu am putut să mă desprind de ea şi să o prelucrez, într-un cuvînt, pentru că nu am ştiut să-mi manipulez indignarea, textele acelea *datează* şi ele rămîn "simple" documente ale unei comoții istorice, semne ale unei isterii în mers.

15 mai

Julien Green povesteşte în *Jurnalul* său vizita unui prieten care i se plînge că îşi pierde memoria. În urmă cu cîțiva ani ținuse o conferință despre religiile orientale, iar astăzi subiectul îi era complet străin. Uitase tot. Green îl consolează spunîndu-i că natura operează anume aşa, păstrînd în creier doar esențialul. "Da, răspunde prietenul, dar pierd lucruri care făceau parte din *Bildung*-ul meu."

Aceasta e problema mea. Tot ce am citit, conspectat, subliniat, adnotat — cu pedanterie extremă — în deceniile trei şi patru ale vieții mele s-a şters. Şi nu e vorba de lecturi secundare, ci de cele care, întocmai ca în cazul povestit de Green, făceau parte din formația mea esențială: presocraticii, dialogurile lui Platon, cărți aristotelice, scrieri carteziene, Hegel, Schelling, Kierkegaard, romantici germani, literatura greacă şi latină. Încetînd să traduc, către 40 de ani, din comentatori aristotelici şi din Platon, am pierdut greaca. Grav e, de asemenea, că revenirea la toți aceştia nu mă mai atrage. În afară de o anumită carență care ține de "profesia" mea, nu simt în fapt că am pierdut ceva. Pasiunea pură care mă purta către "a şti" un autor sau altul s-a stins de mult. Nu mă mai interesează decît ceea ce mi se adresează în mod direct, ceea ce are legătură cu mine, cu viața mea, sau ceea ce îmi provoacă o fericire intensă, făcîndu-mă să mă pierd în perfecțiunea *altei* lumi. Însă cărțile care pot să facă asta sînt extrem de rare: *Maestrul şi Margareta, Război şi pace, Frații Kararnazov, Moartea lui Ivan Ilici* — atît e ceea ce-mi vine în prima clipă în minte.

Cum de am ajuns aici? Cum de am pierdut total superstiția culturii? E oare vorba de o împuținare progresivă sau de o dorință disperată de a ajunge *la mine* fără mască, fără trucaj, fără paiete?

Criza s-a produs în 1983, la Heidelberg, cînd eram bursier Humboldt. Mă înscrisesem cu o teză la Sorbona: *Problema limitei (peras,* în greacă) *de la presocratici la Plotin,* pe care profesorul Pierre Aubenque, faimosul comentator al lui

Aristotel, o acceptase cu oarecare entuziasm. Mă duceam zilnic în biblioteca de limbi clasice a Universităţii, instalată într-un superb bastion din secolul XVII de pe malul Neckarului, şi inventariam contextele în care apărea cuvîntul miraculos de limită la Homer, Alceu, Sappho sau tragici, vrînd apoi să văd ce mutaţii suportă sensul lui în trecerea de la literatură la filozofie. Într-o bună zi mi-am dat seama că voi termina prin a scrie o carte de 500 de pagini care va lua loc pe rafturile unei biblioteci ca aceea în care mă aflam, o "teză" pe care o vor deschide cîţiva oameni în următoarele decenii. Imaginea acestui destin de vrednicie sterilă nu mi-a surîs deloc. Unde eram *eu* în toate acestea, redus la extragerea cîtorva mii de fişe şi la o inteligenţă speculativă şi combinatorie? Am preferat să scriu scrisori lungi către cei de acasă în marginea *Jurnalului* păltinişean care tocmai apăruse (din corespondenţa aceea s-a născut apoi *Epistolarul),* să citesc cărţile interzise în ţară despre istoria sumbră a veacului şi să mă gîndesc la *altfel* de a scrie cartea despre limită, care nu-mi dădea pace, ca o promisiune neîmplinită. Mai tîrziu, cînd a apărut, purta în ea urma răzvrătirii mele de atunci: în nici o pagină a ei nu puteai afla un citat, un nume de autor sau de operă. Pe scurt, nici o referinţă culturală. Tonul continua să fie al unui discurs speculativ, dar "impuritatea filozofică" pîndea la tot pasul. Erau acolo pagini despre nehotărîre, despre mîngîiere, despre "atingerea mîinilor". Era peste tot gîndul meu netrucat, negrevat de datorii culturale. Şi era chiar mai mult: era impudoare, adică asumarea unui început pe linia mărturisirii. Timid şi şovăitor, încercam să mă apropii de mine.

Nenorocirea era că prin formaţia mea eu nu aveam un "la mine". Nefiind scriitor, nu mă puteam re-investi în *personaje,* nu puteam apăsa, într-un etern travesti, pe clapele umanităţii vorbind de fapt despre mine. Nu-mi puteam regiza intrările în scena lumii şi nu-mi puteam exhiba, la adăpostul diferitelor măşti, frumuseţile şi mîrşăviile prinse strîns în mănunchiul unicului meu eu. Eul meu, asemeni eului oricărui individ de pe lumea asta, cu gîndurile, căderile, exaltările şi obsesiile lui, nu interesa filozofia. El era pus în paranteză, era relegat în regiunea precară a "sufleţelului" lui Noica, era hulit ca purtător de spaime, remuşcări, regrete, culpe imaginare şi reale. Pînă şi visele lui erau vinovate şi impure, pentru că te trăgeau "în jos", către tine, în loc să te trimită la "uitarea bună", în imperiul fără patimi şi fără dureri, geometrizant şi speculativ, al spiritului. Nu ajunsese Noica să-şi dorească să viseze cu spiritul şi să opună "visele spiritului" "viselor sufletului"? Pe scurt, sufletul suferă, spiritul gîndeşte. Bine condus, bine antrenat, individul ajunge să fie *o funcţie* a înţelegerii, iar filozofia devine astfel indirect mîntuitoare. Filozoful nu ţine jurnal (decît "jurnal *de idei"),* iar biografia lui nu interesează. Ca să devii filozof, trebuie să ai *o idee,* o idee care să te poarte cu ea toată viaţa, pe care să o modulezi şi care, ca răsplată, te scoate, ca o macara miraculoasă, din mlaştina vieţii şi te depune, nou-născut şi imaculat, pe ţărmurile spiritului. Iar odată ajuns acolo poţi privi lumea, cu colcăiala ei dostoievskiană, de sus. Totul e, repet, să ai o "idee", singurul, adevăratul paşaport de intrare în lumea filozofiei. "Care vă este ideea?" era întrebarea cu care Noica îi făcea pe discipolii săi să tremure. Pentru că fără "idee" ce te făceai? Rămîneai condamnat la lumea sublunară a sufleţelului, ceea ce însemna a literaturii, a artelor sau, şi mai rău, ajungeai să îţi pui nemijlocit problema mîntuirii. Iar eu eram foarte mîndru: eu aveam "ideea" — *limita,* nu? —, iar la capătul ei pîndea, ca o promisiune şi o împlinire de o viaţă, sistemul: *peratologia.* Puteam să dorm liniştit. Nu era ideea aceasta a limitei cheia fermecată cu care puteam să pătrund în gîndirea tuturor gînditorilor lumii, ba mai mult, cu care puteam să descui toate încăperile vieţii, să le înţeleg, să le explic, să le rînduiesc după cum vreau? Ce beţie să poţi cuceri lumea nesîngeros, dintre patru pereţi, printr-o simplă campanie a gîndului, aşezat pur şi simplu la un birou!

Şi chiar aşa s-a şi întîmplat! După ce am scris 200 de pagini despre limită mi s-a părut că am aflat "ce este viaţa". Ba mai rău: l-am descoperit pe Dumnezeu la capătul unei demonstraţii, ca "sursă a libertăţii noastre". Mă chinuisem, ce-i drept, să *înţeleg,* dar lucrul dăduse roade: dintr-un pas ajunsesem la capătul drumului. Nu mă aflam, cum cereau unii filozofi, *pe drum,* ci la capătul lui. Cu o simplă idee, ca o săgeată bine orientată, atinsesem ţinta. S-ar părea că ideea mea era atît de bună încît, pusă cît de puţin la lucru, îşi epuizase domeniul şi mijloacele lui. La capătul cărţii mele filozofia se topise şi dispăruse ca prin farmec. Armura ei, cu care treceam

cu un pas sigur prin viață (filozofii au fost întotdeauna infatuați), s-a desfăcut din cheotori şi m-am pomenit, golit de orice superstiție, singur față în față cu mine, cu sufletelul meu, neştiind încotro s-o apuc, ars de îndoială şi patimă ca în ceasul dintîi al vieții.

O, Doamne, nu înseamnă că am dat dintr-o dată cu piciorul la tot ce însemnase pînă atunci viața mea. Ştiam, în continuare, ce este o ispravă filozofică şi pentru că asistasem, prin Noica, pe viu la ce înseamnă naşterea ei, admirația mea pentru scrîşnetul suprem al minții rămăsese intactă. Dar tocmai pentru că *asistasem,* pe lîngă acest scrîşnet putusem să disting şi altceva, un lucru pe care l-aş numi generic, transcendental şi existențial, "scîncetul lui Noica", un scîncet pe care toți filozofii îl aveau, ca însemn, pecete, stigmat al alcătuirii lor umane şi pe care aproape toți se căzneau să-l ascundă, să-l facă neauzit. Această pudoare sau poate această trufie îi mutila pe toți: gîndirea lor era într-o parte, iar viața lor într-alta. Plîngeau pe tăcute, sufereau pe tăcute, aveau extaze, concupiscențe, căderi — pe tăcute. Se fereau cu toții de *etică* tocmai pentru că nu ştiau să-şi integreze viața şi să-şi asume imoralitatea ei funciară. Ce să mai vorbim de sex! Scriind, păreau cu toții asexuați şi tăceau în privința singurului lucru care îi îngenunchea şi pe zei.

Platon fusese singurul care gîndise rămînînd pe terenul vieții. Tot ce-a urmat după el nu a fost, cum s-a spus, o suită de note de subsol la filozofia lui, ci *cu totul altceva,* un viraj extrem, artificiul "gîndirii pure", o abstracție nefericită care a început cu Aristotel şi a culminat cu idealismul german. Limbajul natural şi imitația lui literară, care la Platon exista sub forma "dialogului", a fost spulberat şi în locul lui a apărut "limbajul filozofiei", care a creat automat o *disciplină,* a prescris un timp necesar pentru deprinderea lui şi i-a dat totodată filozofiei un prestigiu nelimitat în ochii lumii, cu atît mai nelimitat cu cît caracterul ei abscons era mai mare. Gîndirea a devenit o afacere în sine, care nu putea fi practicată în afara acestui limbaj şi a istoriei lui. Ultimul care a încercat să readucă gîndirea pe făgaşul normalității şi să se dezbare de "limbajul filozofiei" a fost Nietzsche, dar ideile lui nu se ridicau la nivelul vervei lui literare, "eterna reîntoarcere a aceluiaşi" sau "supraomul" rămînînd grevate de un iremediabil kitsch metafizic.

Dar ce îi rămîne să facă aceluia care se excomunică astfel din ținutul filozofiei? Care trăieşte o apostazie clandestină, mimînd în continuare în public morga şi ticurile unei deprinderi în al cărei prestigiu el însuşi nu mai crede? M-am agățat de Heidegger (şi de traducerea lui) ca de o ultimă garanție a faptului că jurămîntul de credință pe care-l făcusem în tinerețe nu fusese călcat. M-am oprit asupra acelui filozof care repudiase limbajul metafizicii punînd în locul lui un idiom şi mai teribil încă. În fond Heidegger a fost penitența mea, *pensum*-ul pe care mi l-am dat pentru trădarea care era pe cale să se petreacă. Dar mai era ceva: Heidegger reprezenta puntea cea mai onorabilă — şi, odată pătruns în el, cea mai seducătoare — pentru a-ți pregăti evadarea din filozofie. Aş vrea să fiu bine înțeles: grimasa rămînea a filozofiei, dar resorturile care o produceau erau altele, pregătite de Augustin, de teologia lutherană, de Aristotelul *Eticii* şi *Retoricii,* de "existențialismul" paulian, de Kierkegaard şi de literatura rusă. Numai că "bietul" Heidegger încerca să capteze Viața (ceea ce însemna trecerea omului prin lume) cu plasa de prins fluturi a fenomenologiei. Întreprinderea era enormă şi *Sein und Zeit* rămîne pesemne una dintre minunile omenirii, dar cu Heidegger nu puteai naviga în speranța că vei ajunge la un liman propriu. Ori rămîneai sclav pe plantația lui (adică unul dintre miile de cercetători onorabili care îl îngînă şi încearcă să explice ceea ce pesemne că uneori Heidegger însuşi nu a înțeles), ori treceai pe acolo ca să îți iei binecuvîntarea înainte de a pleca în lume cu gîndul de a te pierde sau de a te găsi.

Cînd mi-am dat seama ce se întîmplă, cînd am înțeles că sînt pe cale să-mi pierd "identitatea profesională", era prea tîrziu ca să mai pot să rectific ceva. Căzusem într-un gol cultural, pierdusem iluzia terenului ferm; eticheta care mă aşeza undeva, într-o împărțitură a spiritului, se îngălbenise, se ştersese, căzuse. Eram "fără de țară". Discursul meu era inclasabil. Mai rău: absența unei încadrări prealabile amenința să îl facă să dispară. Reperul exterior care-i dă spiritului orientarea şi certitudinea unui drum nu mai exista acum. Rătăceam printr-un oraş în care străzile nu aveau nume. Nu puteam să-mi spun: sînt scriitor, scriu poezii sau romane şi asta voi face pînă la sfîrşitul vieții, chiar dacă deocamdată mi-am

pierdut inspirația. Acest "deocamdată" în cazul meu nu exista tocmai pentru că pierdusem îmbrățișarea oricărui contur. Aş fi vrut eu să fiu scriitor, adică "autor de literatură" — ceea ce însemna că Dumnezeu mi-ar fi dat la naştere un dar deosebit: suprema libertate în spațiul cuvîntului —, dar nu eram. "Exeget" nu mai eram, pentru că nu mai scriam studii publicabile în reviste de specialitate. "Filozof" nu mai eram, pentru că pierdusem apetitul pentru "desfăşurarea unui gînd".

În acelaşi timp ideea că n-aş mai scrie mă ucidea. Iar a scrie însemna *a mă exprima. Î*mi era indiferent cum. Tot ce voiam era să rămîn lipit de mine. Mai precis "să pun în afară" ceea ce se afla "înăuntrul meu". Asta însemna "a te exprima" şi ăsta era singurul rost al scrisului. Mai mult, asta era singura "ieşire la mare", singurul drum către "omenirea toată". Tocmai sufletelul batjocorit de filozofie conținea în sine totul, adevărul şi viața. Orice om care putea să spună ce are pe suflet vorbea în numele fiecăruia şi al tuturor. Tocmai acesta era miracolul: cu cît te apropiai mai tare de tine, cu cît coborai mai adînc în intimitatea ta, cu atît ceilalți se recunoşteau mai mult în vorbele tale. Felul cel mai eficace de *a da* era *să te dai.*

Şi apoi de ce să mă tem de pierderea identității? O avusesem de fapt vreodată? Nu trăisem într-o lume, într-o țară şi într-un ceas al istoriei care sabota sistematic naşterea identității? Să luăm, de pildă, identitatea socială, aceea prin care un ins se recunoaşte jucînd un rol. Cu cît îl joacă mai bine, cu atît identitatea lui e mai bine conturată. Iar maturitatea unui ins ia naştere şi se fixează tocmai prin treptata lui intrare în rol şi, în final, prin identificarea cu el. Însă lumea în care trăiam eu era în aşa fel făcută încît majoritatea oamenilor "chiuleau": se făceau că intră în rol, intrau doar pe jumătate sau îl jucau prost. Din cauza asta lumea în care trăiam era o lume infantilizată, o lume programată, prin relaxarea rolurilor, să nu se maturizeze. În cazul meu, identitatea socială era şi mai şubredă încă: aproape că nu aveam rol sau, mai degrabă, ca intelectual umanist "neangajat politic", rămîneam mai totdeauna simplu figurant. Fiind cercetător ştiințific la un institut al Academiei, trăiam într-un spațiu social aseptic, care se întindea între camera de lucru de acasă şi sala unei biblioteci, în 1990, cînd am intrat pentru prima oară într-un rol social (aveam 48 de ani!), am constatat că, scos din rezervația mea şi aruncat în lume, nu ştiam să vorbesc. Oamenii, mulți, cu care intram deodată în contact şi care pînă atunci nu făcuseră parte din lumea mea, mă deconcertau: nu-mi găseam tonul şi cel mai adesea practicam o politețe excesivă şi nelalocul ei, pe care interlocutorul meu o percepea ca pe ceva distant şi jignitor. Această derută socială merge atît de departe încît atunci cînd cineva îmi spune "domnule profesor" trebuie o clipă să mă reculeg ca să-mi dau seama că e vorba de mine.

De fapt, fusesem pregătit pentru a nu şti cine sînt. Nesiguranța aceasta, indusă prin antrenament istoric, sfîrşea însă prin a-mi garanta certitudinea unui drum deschis către mine. Nu trebuia decît să am curajul să merg pe el. Liber de solemnitatea funcției, a rolului şi a unei trufii profesionale, deveneam apt pentru confesiune. Toată lumea în care mă mişcasem pînă atunci se mulțumea să practice virtuozitatea culturală. Cu riscul de a cădea în gol, voiam, dintr-o dată, *mai mult.*

18 mai

Ceea ce *trebuie* făcut într-un timp dat, cu scadență, mă provoacă în sens invers, ca şi cum plierea pe acest "trebuie" ar fi o înfrîngere a eului meu, o supunere la o regulă dată din afară. De aceea, cu cît un termen este mai implacabil, cu cît acest "trebuie" este mai constrîngător, cu atît rezistența mea la el este mai mare. Mi-am descoperit acest "defect de construcție" în liceu, cînd venea perioada tezelor. Trebuia, cu două-trei zile înainte, să revăd, să repet, să încep să "învăț pentru teză" lecțiile dintr-un trimestru. Mi-aduc aminte frisonul care mă apuca cînd începea acest "care pe care". Trecea o zi, treceau două şi cînd totul devenea iminent rezistența mea ajungea la apogeu. Începeam să învăț în ultimele ore ale zilei care preceda teza, înfrînt, zdrobit, înspăimîntat (acum abia) că timpul nu-mi va ajunge, că, într-un fel, *e prea tîrziu.* Ştiam de fiecare dată că voi ajunge aici, că voi regreta că am lăsat totul pe ultima clipă; şi totuşi nu puteam face altfel.

Din această cauză, mai tîrziu, nu am acceptat niciodată o rubrică la un

periodic şi n-am fost capabil niciodată să mă angajez să scriu un text pînă la o dată fixă. În Occident aş fi murit de foame.

Din aceleaşi motive nu puteam nici să-mi *auto-impun* ceva; ştiam că din fundul fiinţei mele s-ar fi ridicat de îndată nevoia perversă a unei negocieri infinite. De astă dată lupta nu mai era între ceva din mine şi ceva din afara mea, ci mă locuia: ceea ce o parte din mine propunea provoca în cealaltă o adevărată frenezie a zădărnicirii. Cînd am devenit conştient de această perversiune m-am gîndit prin ce stratageme poate fi îmblînzită (şi la limită anihilată) forţa care devenea destructivă cînd era vorba de "timp". De pildă, cînd un ziar îmi cerea un articol (şi îmi indica un termen), le spuneam celor de acolo: să zicem că nu mi I-aţi cerut, că nu m-am angajat să-l scriu şi că, de fapt, n-am nici o obligaţie. Atunci poate că am să-l scriu.

În cele din urmă am înţeles că nu trebuie să îmi comand nimic din ce presupunea intrarea în starea de a scrie. În chip evident nu eram un scriitor profesionist de vreme ce nu puteam scrie zilnic şi aproape niciodată "la cerere". Dar cred că explicaţia era mai adîncă decît simpla lipsă de disciplină, de hărnicie sau de voinţă. De fapt nu aveam *disciplina finitudinii.* Eram plasat într-un raport greşit cu timpul şi, deopotrivă, cu felul de a-mi înţelege libertatea. Era de fapt unul şi acelaşi lucru: nu-mi plăcea însăşi condiţia mea de om, de fiinţă liberă înlănţuită în timp. Mă legănam în braţele unui "mai tîrziu" şi a unui "altă dată", ca şi cum în felul acesta aş fi încetat să mor. Căci "trebuie" şi tot ce era iminent îmi vorbea dinăuntrul a ce era trecător. Imperativul oricărei fapte, graba, setea împlinirii erau străbătute, toate, de frisonul propriului nostru sfîrşit. Aveam nevoie de amînare ca de o garanţie a eternităţii, ca argument *în timp* pentru faptul că timpul nu ne poate constrînge.

Însă cînd timpul a început să nu îmi mai ajungă, cînd lumina crepusculului a început să intre în odaia vieţii mele, am înţeles ce grozăvie făcusem: ca la şcoală, lăsasem totul pe ultima clipă, dar "ultima clipă" nu mai era preziua tezei, ci ceva cu adevărat implacabil, pentru care nu exista recurs, graţiere sau amînare. Acum nu mai puteam să mă cert singur, ca în liceu, întrebîndu-mă în seara de dinaintea tezei ce Dumnezeu făcusem cu cele două zile de dinainte. Frisonul de atunci era acum la altă scară: ce Dumnezeu făcusem cu viaţa mea?

23 mai

Am trăit toată viaţa cu infernul conştiinţei mele. Lucrul acesta sună, desigur, patetic, dar din nefericire el exprimă o stare de fapt.

Fiind melancolic şi depresiv, în ciuda exuberanţelor periodice şi a unor înclinaţii ludice evidente., tot ce am încercat să fac, susţinut şi pe termen lung, mi-a fost bruiat de umori insuportabile. Avînd pesemne o minte bună, ea nu a reuşit niciodată să obţină o continuitate satisfăcătoare datorită "stărilor" care o invadau.

Pe de altă parte, n-am ştiut niciodată să convertesc acest capitol de sîcîială interioară şi de suferinţă într-un fapt pozitiv. Ca să scriu, aveam nevoie de seninătate, de echilibru interior. Cînd cineva e ecorşat, nu are timp să facă stilistică. Scrisul nu este un ţipăt nemodulat, el cere vigoare, construcţie, un pas îndărăt faţă de propria-ţi stare. Trebuie să ieşi din propria-ţi dramă pentru a o exprima.

24 mai

Prima amintire legată de viaţa mea afectivă datează de la 3-4 ani. Mama se pregătea să-mi citească o poveste. Era seară, urma să mă culc şi stăteam cu capul pierdut între perne, în patul părinţilor mei, aşteptînd fericit. Povestea pe care mama începuse să mi-o citească, stînd rezemată de speteaza patului, era despre un pui de prepeliţă care, neînvăţînd să zboare la timp, nu poate pleca cu restul stolului şi rămîne în lanul de grîu. Secerătorii se apropie. Cartea avea poze şi puteam să văd, în racursi, din locul unde se aflau puiul şi prepeliţa-mamă, un grup de oameni cu secera în mînă. În spatele lor apare cîmpul netezit, cu spicele culcate la pămînt. Mai sînt doar cîţiva metri din lanul necosit. Prepeliţa face ultimele eforturi de a-şi ridica puiul în aer. Nu reuşeşte şi, în ultima clipă, ţîşneşte din lan şi-şi ia zborul.

Mai tîrziu am aflat că povestea era ceva mai complicată (puiul de prepeliță fusese împuşcat în aripă etc), dar mie ea mi-a rămas în minte aşa, fără detalii, schemă pură a dezolării supreme gata oricînd să se ivească din chiar esența vieții. Nu ştiam, pînă atunci, că se poate suferi atît. Îmi amintesc că am început să plîng treptat, mai întîi pe furiş, cu lacrimi înghițite, pîndind cu disperare crescîndă apropierea secerătorilor. Îmi amintesc, de asemenea, că îmi era ruşine să plîng şi aş fi vrut ca mama să nu îşi dea seama ce se întîmplă cu mine. De aceea, în clipa în care a rupt zăgazurile firavei mele voințe, ieşind la suprafață într-o cascadă de sughițuri şi cu o violență neprevestită de nimic, plînsul meu a luat-o prin surprindere. Ființa mea se prăvălise pur şi simplu în intervalul iscat între ridicarea păsării în aer şi puiul rămas pe pămînt. Suferisem ceea ce se numeşte un proces de "introiecție": puiul de prepeliță fusese devorat de eul meu afectiv. Distanțele pe care cu vîrsta le punem între noi şi ceilalți, astfel încît nu orice dramă a lumii să devină automat a noastră, uşa sufletului întredeschisă cu măsură pentru ca înăuntrul nostru să nu intre mai multă nenorocire decît putem duce, gradul necesar de insensibilitate reglat în fiecare zi pentru a putea să trecem prin viață — din toate aceste ferecături, carapace şi straturi protectoare în ființa unui copil de 3 ani nu s-a înfiripat încă nimic. Aşa încît povestea a pătruns în mine ca şi cum aş fi îmbrățişat un trup din carne vie.

Nu ştim cum prinde contur personalitatea noastră afectivă şi dacă acest contur se închide vreodată. Sînt sigur, însă, că relația mea fundamentală cu lumea s-a închegat în jurul acelor trei lucruri care țîşniseră din poveste şi care erau mai cumplite decît orice balaur fioros cu trei capete. Pentru că un balaur, orice s-ar zice, rămîne pentru un copil o abstracție, oricît de bine ar fi el desenat sau descris. Ființa lui nu e scoasă la suprafață din clocotul intern şi nevăzut al vieții, ea este oarecum adăugată ei, dintr-un "afară" care-i macină consistența şi o face să rămînă etern străină de ea. Şi un copil simte asta. Simte că balaurul face parte din poveste. Pe cînd personajele mele, deşi aveau nume abstracte, se născuseră din relația cîtorva fragmente de viață, cît se poate de simple, de inaparente, de banale: două păsări, un lan de grîu, secerători. Asta era tot. Puse împreună, aceste bucățele se contopeau şi din amestecul lor se năşteau: Părăsirea (despărțirea), Singurătatea şi Moartea. Iar acestea erau atît de concrete încît o dată pătrunse în carnea roz a sufletului meu puteau rămîne acolo pentru tot restul vieții. Sigur este că ceea ce-mi citise mama nu era o poveste.

Şi totuşi nu numai cruzimea aceasta travestită în forma moralizatoare a unei "povestiri pentru copii", nu numai ideea că vulnerabilitatea este însăşi esența condiției umane a fost cea care a rodit apoi în mine şi mi-a determinat comportamentul. În joc mai era şi o problemă de stil. Voisem, ascultînd povestea, să nu se vadă cît de tare mă chinui şi totuşi plînsul mă dăduse de gol. Cineva, chiar dacă era vorba de mama, fusese martor la intimitatea pierdută a suferinței mele. Lucrul acesta îmi umilise orgoliul. Aflasem nu numai că viața noastră este făcută din întreita dezolare a părăsirii, singurătății şi morții; mai era spaima că fiecare dintre noi poate fi descoperit, în clipe privilegiate ale vieții, în toată amploarea fragilității sale. Rezulta că nu aveam dreptul la clandestinitatea afectelor şi că aparențele nu puteau fi salvate.

Bănuiesc că tot ce am resimțit în seara aceea, cît şi eforturile, o vreme zadarnice, ale mamei de a mă linişti au sădit în mine gîndul obscur că emoția manifestată este în sine o ruşine. Şi atunci, a intra în viață însemna pesemne să găseşti, pe fondul fragilității amintite, un răspuns la această întrebare: cum poate fi împiedicat plînsul interior — şi deopotrivă orice mişcare a sufletului — să iasă la suprafață? Nu ştiam că drumul deschis de această întrebare presupunea un risc: a deveni prizonierul unor cenzuri care îți garantau un capital constant de nefericire.

Este cert că alegînd acest drum am ajuns, cu vîrsta, la o pudoare esențială, la sincopă în exteriorizarea discursului afectiv. Era de altminteri stilul practicat în familia mea. Nu existau lamentații, aşa cum nu existau îmbrățişări de despărțire sau regăsire, nici declarații de iubire sau de dor. Viața afectivă în familia mea curgea prin albii subterane, iar apele izvorîte din sufletul fiecăruia se întîlneau între ele pe tăcute. Tatăl meu nu m-a mîngîiat, nu m-a îmbrățişat şi nu m-a sărutat niciodată, nici cînd ar fi putut să o facă, cînd eram copil. Mama, care avea un potențial afectiv

enorm şi căreia îi tremura vocea cînd se emoţiona, a făcut-o cîtă vreme nu s-a lovit de crisparea mea, manifestată destul de devreme, în faţa oricărei efuziuni. Îmi displăcea mai cu seamă manifestarea unei emoţii prin lacrimi; plînsul îmi provoca un amestec de spaimă şi iritare, mă şi stingherea nespus, pentru că nu ştiam ce trebuie să spun sau să fac pentru a-l opri şi mă apăram de el prin ricanare sau prin bagatelizarea situaţiei care îl provocase. Mai tîrziu, am ajuns să consider uşurinţa cu care plîngeau femeile un abuz şi, în raport cu graniţele impuse comportamentului masculin, o nedreptate. De ce înăuntrul unei specii unitare, în care suferinţa, emoţiile şi extazul erau distribuite uniform, *dreptul* de a plînge îl avea mai degrabă femeia? De ce era nevoie ca bărbaţii să se ascundă, să plîngă pe furiş?

Pe urmă am înţeles că iubirea aducea un răspuns la toate aceste probleme. Bunul Dumnezeu prevăzuse un "loc" pentru toată lumea, în care puteai plînge sau puteai intra în extaz fără ca imaginea ta să sufere vreo atingere. Bănuiesc că există un raport între dezbrăcarea trupului şi dezbrăcarea sufletului şi că iubire există atunci cînd sînt învinse, *simultan şi prin corelaţie,* aceste două pudori. Atunci sîntem liberi şi uşori. Tot ce era ascuns în noi — nespus şi ne-exprimat — *iese afară;* printr-un amestec de vorbe şi gesturi intimul este expus în faţa celuilalt şi în felul acesta singurătatea esenţială a fiinţei noastre este învinsă şi anulată.

Iată, aşadar, care era secretul. Fiecare dintre noi putea traversa viaţa înveşmîntat în sobrietate, pudoare şi discreţie. Putea fi chiar sever, distant şi aparent imperturbabil. Cu condiţia ca să existe — sau să fi existat cîndva, măcar o singură dată în viaţa lui — o fiinţă în faţa căreia să poată (sau să fi putut) sta sufleteşte gol fără ca lucrul acesta să-i provoace ruşine. Trebuia ca măcar o dată în viaţă să ne fi fost dat să aflăm ce înseamnă predarea necondiţionată, prăbuşirea totală a tuturor sistemelor de protecţie, căderea în desuetudine a oricărei cenzuri. Cine nu cunoscuse "darul lacrimilor", aşadar cine nu putuse scoate din el extrema durere sau bucuria extremă, acela nu-l cunoscuse pe Dumnezeu şi nu cunoscuse iubirea şi avea să iasă din viaţă nefericit, înrăit sufleteşte, zidit în singurătatea lui ca în cel mai rău blestem.

28 mai

Cum se face că ceea ce este prin excelenţă individual poate să intereseze pe toată lumea? Cu alte cuvinte, cum de e cu putinţă "jurnalul"?

Răspunsul superficial ar fi că autorul — impudic, exhibiţionist şi bavard — îşi deschide larg încăperile vieţii şi cheamă lumea să intre. Iar lumea intră, pentru că intimul excită curiozitatea. Este ca atunci cînd priveliştea unei camere văzute din stradă prin fereastra deschisă, în loc să te facă să întorci capul, te atrage, te tulbură şi te face să visezi.

Explicaţia mai adîncă este aceea a unei *întîlniri esenţiale.* Te poţi întîlni cu cineva în idee: a înţelege asemănător sau la fel un lucru îţi dă încredere că felul în care ai gîndit e bun şi faptul acesta te poate propulsa. Istoria ştiinţei şi filozofia se alcătuiesc în bună parte aşa. Dar te poţi întîlni cu cineva în straturile mai adînci ale fiinţei tale. Iar în acest caz se întîmplă mai mult decît atunci cînd e vorba de coincidenţa în modul de a explica ceva: devii, cu ajutorul celuilalt, conştient de ceea ce (eşti capabil să) simţi. Şi lucrul acesta nu se învaţă nicăieri. Potenţialul de sensibilitate al unui om scapă oricărui proiect educativ. Maturitatea noastră afectivă este o chestiune de traiect personal. Există o singură cale de a o "cultiva": a face apel la felul în care omenirea şi-a "sistematizat" experienţa afectivă. Ceea ce înseamnă a recurge la literatură. Ei bine, jurnalul face *direct* ceea ce restul literaturii face printr-o galerie de măşti. Cititorul nu mai este chemat acum să intre în rezonanţă cu *personaje,* ci unicul lui sistem de referinţă, unicul lui interlocutor este autorul jurnalului, care este şi unic personaj.

Rezultă de aici că vieţile lor coincid? Răspunsul este: da, în *posibilul* lor. Splendoarea afectivităţii umane vine din faptul că ea este mai vastă decît realitatea unei experienţe trăite. Ea este, în esenţa ei, proiectivă şi din această cauză ea poate trece dincolo de graniţele *unei* vieţi şi poate străbate pînă la limita ultimă a experienţei umane. Telescopate la scara omenirii, toate vieţile se întîlnesc; se

întîlnesc în posibilul lor. "Aş fi putut trăi asta", "aş fi putut simţi aşa", "aş fi putut face asta". Nu trebuie să fi avut boala de care suferă autorul jurnalului pentru ca să o simţi *a ta.* La limită, perversiunea, sublimul, înfrângerile, elanurile şi umilinţele lui puteau fi ale tale. Nu e nevoie să fi ucis vreodată ca să te regăseşti în mărturisirea unui criminal. Macbeth şi, deopotrivă, personajele excentrice şi detracate ale lui Dostoievski îl făceau pe Cioran să fremete. Literatura e cu putinţă tocmai pentru că distanţele dintre vieţile noastre pot fi parcurse în oricare sens, iar cînd spaţiul existenţial devine curb, toate vieţile coincid.

Pe această coincidenţă miraculoasă, pe acest eu lărgit se ridică orice jurnal de bună calitate. Acelaşi ADN afectiv îi ţine pe oameni laolaltă şi dirijează evoluţia omenirii de la polul extremei cruzimi la cel al tandreţei extreme. Pentru că avem acelaşi alfabet afectiv putem să ne recunoaştem în experienţe care n-au fost niciodată ale noastre.

Se poate, totuşi, imagina un jurnal "bine scris" care nu ne atinge în nici un fel. Acesta ar fi jurnalul unui "monstru". *Monstrum* înseamnă ceea ce iese din forma în limitele căreia un lucru devine recognoscibil. În latină, conotaţia lui nu este negativă, ci neutră şi ea se poate obţine prin simpla ieşire din scară, ca în cazul nuvelei lui Eliade *Un om mare.* Cînd e vorba de un jurnal, ieşirea din scară poate foarte bine să ia forma unei neintrări în specia umană, a unui intim necomunicativ sau intranzitiv. Ceea ce mă priveşte pe mine, chiar dacă e exprimabil, nu interesează pe nimeni. Acest lucru se petrece cînd autorul jurnalului, în speţă personajul lui, este atît de mult preocupat de propria-i persoană, încît toate căile de acces către ceilalţi se închid. El este un *monstrum,* este "in-human", nu intră în forma umană pentru că nu a pătruns în ea. El este, aşa zicînd, singur pe lume, întîrziind, beat de sine, în preliminariile unei specii căreia încă nu-i aparţine. Pentru că în afara lui însuşi el nu se recunoaşte în nimeni, cine ar putea să se recunoască în el? În jurnalul său, el se pune pe sine în scenă ca *monstrum* şi creează, pentru literatură, cazul unic al unei mulţimi cu un singur element. Îmi vine în minte exemplul unui asemenea personaj. Era, fireşte, scriitor. Stătea pe o sofa, alături de mama sa. Ne explica nouă, celorlalţi, musafirii lui, cum un scriitor, pentru opera lui, trebuie să fie pregătit "să calce pe cadavre". Spunea "să calce pe cadavre" cu o anume inflexiune în glas şi ne privea stăruitor să vadă dacă am surprins pînă la capăt toată greutatea vorbelor lui. Apoi şi-a pus palma peste mîna mamei, a privit-o adînc în ochi şi i-a spus: "Mamă, tu ştii cît te iubesc, dar pentru opera mea, dacă ar trebui, aş călca şi peste cadavrul tău. Ştii asta, ţi-am spus..." în acest timp, bătrîna îl privea extaziată şi dădea înţelegător din cap.

Ei bine, dacă acest scriitor ar ţine un jurnal, în paginile lui nu s-ar regăsi nimeni. Ar fi un jurnal *sterp.* Dacă el ar mărturisi acolo o crimă făcută din gelozie sau din ură, între mine şi el s-ar întinde o punte pe care viaţa mea, în nebănuitul ei, ar fi putut să treacă. Dar ce punte poate arunca spre mine un cadavru înălţat — de o vanitate infinită — pe un maldăr de foi? Un asemenea jurnal nu ar interesa decît psihologia literaturii şi ar fi un pseudo-jurnal.

30 mai

Astăzi, la un stop, un cerşetor tînăr, cu figura rătăcită, săruta parbrizele, portierele, oglinzile retrovizoare ale maşinilor care opreau, apoi se închina şi întindea mîna. Ce face "discursul umanist" în faţa acestui spectacol? Cum te poţi strecura în sufletul şi mintea acestei fiinţe? Ce e acolo? Infernul, liniştea sau nimic? Cît de largă trebuie să fie definiţia omului ca să încapă în ea un asemenea personaj?

Pesemne că din cauza asta literatura izbuteşte acolo unde filozofia eşuează. Pentru că literatura nu-şi propune să definească, ci doar să "descrie". De aceea nimic nu rămîne în afara ei, nimic nu-i este străin. Filozofia, în schimb, se autoîngrădeşte. Personajul din povestea de mai sus nu "încape" în nici un discurs al filozofiei. Pentru filozofie, el pur şi simplu *nu este* sau este clasat la rubrica "ne-om". (Singurul efort al filozofiei de a nu rămîne în urma vieţii sau, mai curînd, de a nu o rata sărind — dintr-un prea mare avînt — dincolo de ea, l-a făcut Heidegger vorbind de "facticitate". Dar cînd vrei să explici ce este facticitatea, îţi vine să spui: "de pildă,

o zi din viaţa lui Ivan Denisovici". Şi în felul acesta ajungi din nou la literatură.)

Dispărem regretaţi o vreme de cîţiva, indiferenţi pentru cei mai mulţi, dînd satisfacţie celor care ne-au detestat. Oricum, viteza cu care sîntem evacuaţi din lumea aceasta, o dată ce am părăsit-o, este enormă. Cînd ultimul om care ne-a cunoscut ne uită sau dispare şi el, devenim "strămoşi", adică un număr statistic în generaţiile trecutului.

1 iunie

Văicăreala culturală; dezabuzarea. De fapt, e ca şi cum îţi pierzi pofta de mîncare culturală: nici un fel nu te mai atrage, nici o carte nu-ţi provoacă apetit cerebral. Cărţile edificatoare sînt monotone şi îşi propun experienţe de care nu eşti în stare; Kierkegaard pălăvrăgeşte enorm; Hegel e ca o flaşnetă; Levinas e mediocru; Hesse e plicticos; Cioran e minunat, dar previzibil şi îţi taie şi mai mult pofta de mîncare.

O dezabuzare stupidă — şi totuşi explicabilă? — a pus stăpînire pe mine: majoritatea cărţilor mă plictisesc, filozofia mi-a devenit de mult greu suportabilă, tonul scrierilor edificatoare mă irită. În cercetarea academică nu mai cred, eseurile mi se par futile, romancier nu am avut norocul să fiu. Singura formă de scris care mă interesează ar urma să rezulte din mişcarea neîngrădită pe teritoriul eului meu. De fapt, e vorba de un anumit mod de a scormoni cu lăcomie în tot ceea ce am ajuns să simt: în legătură cu viaţa mea, cu lumea în care am trăit, în legătură cu specia din care fac parte. Acest tip de discurs nu este omologabil. El nu se supune regulilor unui gen, nu e subsumabil unei discipline şi, în fond, nu are altă identitate decît aceea pe care i-o dă însăşi personalitatea şi experienţa celui ce scrie. Şi acest discurs nu are decît un singur punct de pornire: nevoia chinuitoare, căci de fapt nerealizabilă pînă la capăt, de a mă *exprima.*

2 iunie

Omenirea mă înfricoşează. Faptul că un om îl poate omorî pe altul sau că îl poate tortura rămîne pentru mine cutremurător şi de neînţeles. Faptul că un om îl poate *lovi* pe altul, fizic, că îi poate izbi obrazul cu palma, este în sine un scandal. Cele trei palme pe care le-am dat în viaţa mea au răsunat de fiecare dată pe obrazul celuilalt, dar greutatea lor a căzut vertiginos în mine şi s-a lipit, ca o pecete a căinţei, de sufletul meu. Cu cîte pelerinaje ale iertării, doar de mine ştiute, nu a trebuit să le plătesc apoi! Cînd Ganea Ivolghin, cuprins de ură şi mînie, îl pălmuieşte pe Mîşkin, acesta îi spune: "O, nici nu ştii cît de rău o să-ţi pară! Cît de mult ai să suferi că ai făcut asta!"

O asemenea replică poate surveni într-o lume în care personajele *se pot imagina unele în locul altora,* deci o lume în care cel care nedreptăţeşte se poate vedea căzînd la rîndu-i sub efectul propriului său gest.

Într-o astfel de lume există căinţa, scuza, nevoia de iertare, gestul compensativ. Ivolghin simte în cele din urmă nevoia reparaţiei şi-l roagă pe Mîşkin să-i permită să-i sărute mîna.

Istoria speciei umane nu a mers însă pe această cale. În *istorie,* tot ceea ce între doi oameni care se conduc după un cod "umanist" este de neconceput devine dintr-o dată posibil. De aici senzaţia de fabulos, de neverosimil pe care o avem cînd ne confruntăm cu istoria relatată. Tot cortegiul acela de învingători care îşi torturează semenii şi îi ucid fără să cadă o clipă pe gînduri, ce are el comun cu noi, cu cititorii halucinaţi ai faptelor lor? Oricît de mult ne-am imagina că lucrurile acestea *s-au întîmplat,* ceva ne împiedică mereu să le extragem din ficţiunea unui *horror* şi să le aducem în realitate. Majoritatea cărţilor pe care le-am publicat mai tîrziu în seria "Procesul comunismului" le-am citit mai întîi la Heidelberg în anii '80: *Stalin*-ul lui Suvarin, *Marea teroare* a lui Conquest, Soljeniţîn, *Panta rhei* a lui Grossmann... Îmi amintesc şi acum frica teribilă care mă apuca ori de cîte ori reuşeam să străpung ecranul paginii şi cînd lumea aceea care nu încăpea în nici un

adjectiv venea peste mine şi mă prindea într-un carusel al groazei. Asta era specia din care eu făceam parte? Şi aceasta era istoria mea, istoria *contemporană,* lumea în care într-un fel sau altul trăisem şi trăiam? La un moment dat mintea refuza să mai realizeze echivalenţa dintre pagina scrisă şi realitate. Ceea ce citeam *recădea mereu în poveste.* Dacă nu s-ar întîmpla aşa pesemne că fiinţa noastră s-ar dezintegra sub povara *adevărului* celor relatate. Citiţi *Panta rhei.* Fundalul istoric este omorîrea de către Stalin, la începutul anilor '30, a şase milioane de ucraineni. Prin înfometare. Totdeauna cifrele sînt o abstracţie. Dar în *Panta rhei* această "secvenţă istorică" devine, dacă se poate spune aşa, viaţă: Răul pur, moartea, dezolarea supremă irump pur şi simplu în camera în care citeşti. Eşti într-un sat ucrainean, păzit în aşa fel încît nimeni nu poate ieşi din el. Tot ce putea fi mîncat a dispărut, a fost luat. Trec săptămîni şi oamenii încep să se mănînce între ei, în familii: copii, părinţi, fraţi. În felul acesta au murit şase milioane de ţărani ucraineni. Cînd paza satelor a fost ridicată, cei care mai rămăseseră în viaţă au ajuns în patru labe la Kiev. Mureau lîngă bucata de pîine care le era aruncată din milă, pentru că nu mai puteau mînca. Cine poate trăi pînă la capăt adevărul acestei "întîmplări"? Pentru orice cititor care vrea să-şi păstreze mintea întreagă, ea trebuie să rămînă în parte (şi să fie percepută) *ca poveste.*

Îmi aduc aminte că, atunci cînd am citit cartea Doinei Jela despre mama Monicăi Lovinescu şi despre moartea ei, m-a izbit faptul că femeia aceasta de 71 de ani a fost arestată într-o zi de 23 mai, cînd eu împlineam 18 ani. Stăteam pe Dr. Lister, în Cotroceni, la 10 minute de locuinţa ei din Bd. Elisabeta. Treceam zilnic prin faţa acelei case, unde cîndva fusese "Cenaclul Sburătorul", pentru că Facultatea de Filozofie se afla chiar vizavi. Îmi imaginez că în seara acelei zile de 23 mai am făcut acasă un "ceai", o petrecere, în acelaşi timp "istoria" trecea la 10 minute distanţă de mine, arestînd o femeie singură, la 71 de ani, pentru vina de a fi avut-o ca fiică, la Paris, pe Monica Lovinescu. Mai tîrziu, am încercat să-mi imaginez scena. Mi-am închipuit-o pe mama mea arestată la 71 de ani. M-am cutremurat. Apoi, după 40 de ani de la cele întîmplate am putut intra în acel apartament care îi fusese restituit într-un tîrziu Monicăi Lovinescu. Am păşit în camera mică, unde era dormitorul mamei, cu fereastra care dădea spre cheiul Dîmboviţei. Ştiam că în dreptul ferestrei era măsuţa la care mama Monicăi se aşeza să-i scrie fiicei sale. Îşi imaginau împreună, scriindu-şi, cum va arăta, după 13 ani de despărţire, reîntîlnirea la Paris. Iar apoi, în loc de asta, a venit arestarea. În apartamentul din Bd. Elisabeta s-a mutat un procuror militar. După aceea s-a petrecut moartea la închisoare. Acestea sînt faptele. Au intrat şi ele în poveste, mai întîi în cartea Doinei Jela, apoi în cartea de memorii a Monicăi Lovinescu. Le *citim* şi *ştim* că sînt adevărate, dar cine le-a trăit pînă la capăt în afara victimei şi a fiicei ei care şi-a pierdut, o vreme, somnul?

3 iunie

Interesant cum, după Revoluţie, felul în care orizontul social al vieţii mele s-a lărgit poate fi măsurat şi după anvergura lichelelor pe care le-am cunoscut, înainte, atît numărul cît şi calitatea lor erau fatal determinate de "cercul strîmt" al vieţii fiecăruia dintre noi. Nu puteai întîlni mai multe lichele decît îţi permitea lumea în care te mişcai. Şi cum lumea aceasta se rezuma îndeobşte la lumea profesiunii tale, lichelele pe care le puteai cunoaşte proveneau din rîndul colegilor de serviciu şi al ierarhiei din care făceai parte. Fiecare branşă, apoi, avea, în funcţie de importanţa ei socială, o densitate diferită de lichele. De pildă, la Institutul de Filozofie al Academiei, unde am lucrat primii zece ani după terminarea facultăţii, densitatea de lichele era maximă, pentru că era vorba de o "instituţie ideologică din linia întîi a frontului" (după cum mi-a explicat tov. Radu Pantazi, secretarul de partid al Academiei prin anii '70, ca preludiu la eliminarea mea din Institut tocmai "pe motive ideologice"). Această "instituţie ideologică" era conectată direct la Secţia ideologică a Comitetului Central. Aşa stînd lucrurile, trei sferturi dintre membrii Institutului erau informatori ai Securităţii care îi turnau pe cei din sfertul rămas "liber" şi care, de asemenea, se turnau între ei. Unul ca mine, mai ales după ce petrecusem cîteva luni la

Universitatea din Aachen, era mană cerească pentru ei, de vreme ce își puteau umple rapoartele cu ce cărți citeam, cu ce spuneam în "şedinţe", cu ce se ascundea în spatele paginilor pe care le publicam. De altfel rolul lor "ca specialişti" era tocmai acela de a le deschide ochii "lucrătorilor din Securitate" şi înalţilor activişti de partid asupra sensului ezoteric al scrierilor unui coleg.

Primul şoc l-am avut la un an-doi după terminarea facultăţii, cînd am publicat un articol în *Contemporanul,* intitulat *Filozofia* — o *ştiinţă?* Articolul "lovea" în dogma absolută a "filozofiei marxiste", potrivit căreia aceasta era infailibilă tocmai pentru că era *ştiinţă.* La cîteva săptămîni de la apariţia paginii din *Contemporanul* mă cheamă în clădirea Comitetului Central "tovarăşul Constantin Vlad", adjunct al Secţiei ideologice de care am pomenit mai sus. Nu ne cunoşteam, nu ne văzuserăm niciodată. Scena care a urmat a rămas înscrisă în memoria mea ca un fragment de vis, cu atît mai mult cu cît a fost o scenă practic "mută". M-a invitat să stau jos, a deschis sertarul de la birou şi a scos din el o foaie. Mi-a întins-o peste birou, s-a ridicat şi a ieşit din cameră. Pagina acoperită a foii conţinea o delaţiune semnată "profesor dr. Alexandru Boboc". În ea, cel care îmi fusese profesor pînă în urmă cu doi ani (aveam 25 de ani) — preda "istoria filozofiei contemporane" citind practic de pe foi capitole întregi transcrise din *Istoria filozofiei moderne şi contemporane. Omagiu lui Ion Petrovici,* apărută la începutul anilor '40 — îşi făcea o datorie de "luptător pe frontul ideologic" din a-i semnala tovarăşului Constantin Vlad caracterul profund subversiv al articolului meu. M-a uimit în mod deosebit încheierea delaţiunii care, pe neaşteptate, pierdea "tonul principial" şi cădea într-un amestec de mahala cu ură. Izbucnirea avea în ea ceva oarecum uman, lăsînd să se străvadă un năduf, o furie care nu mai putuse fi reţinută şi care, totodată, schimba registrul stilistic al paginii, adăugîndu-i o notă de familiaritate nepotrivită cu modul de adresare cuvenit într-o asemenea ocazie. Propoziţia neaşteptată suna cam aşa: "Şi şi-a mai pus şi poza în ziar, să nu cumva să-i uite posteritatea mutra!"

Cititorul de astăzi trebuie să ştie că în acele vremuri povestea cu poza avea un subtext. Exista o educaţie comunistă a privirii şi retina omului de pe stradă se obişnuise să vadă două tipuri de figuri umane: cele ale conducătorilor comunişti (singurele care puteau evada din paginile ziarelor sau din manuale pentru a fi expuse în public sau plimbate, sub formă de pancarde, la "manifestaţii") şi cele oare-cum "simbolice", care se constituiau în "tipuri" şi care erau executate de artişti "angajaţi", după imperativele realismului socialist: miner, forjeur, ostaş, tractorist, mamă socialistă, pionier etc. Mai existau de asemenea imagini ale scriitorilor reproduse în manuale şcolare: de la Eminescu la Mihai Beniuc, A. Toma şi Dan Deşliu. Iconografia comunistă era în genere selectivă şi restrictivă. Aşa încît poza unui tînăr, a unui debutant — şi încă a unuia care provenea din branşa filozofică — într-un ziar cultural important nu era un lucru obişnuit, în nici un caz unul de tradiţie. Eram în 1967 şi "deschiderea" începuse cu un an-doi în urmă. De altfel regimul fotografiilor publice avea să fie în curînd revizuit, restrîngîndu-se în cele din urmă la doar două: cele ale cuplului prezidenţial. După 1980, nici nu autor român în viaţă nu avea dreptul să îşi divulge chipul pe coperta unei cărţi şi nici măcar, în "format de buletin", pe coperta a patra.

Pentru cărţile de filozofie, ca să fiu sincer, spre deosebire de cele de literatură, fotografia autorului nici nu şi-ar fi avut rostul: scrisul în acest domeniu atinsese un asemenea grad de impersonalitate încît sigla unui chip nu răspundea la nimic. Cartea ar fi putut fi scrisă de către *oricine,* mai bine zis de către orice individ deprins să mînuiască limbajul de lemn al domeniului său. Ce importanţă avea că un text de "estetică" era scris de Marcel Breazu, Dumitru Matei sau Ion Pascadi, sau unul de "istoria gîndirii româneşti" de Al. Tănase, Gogoneaţă, Cazan sau Epure? Îmbinările acelea de cuvinte, puse pe hîrtie ca "lucrări de plan", publicate automat de Editura Academiei sau de Editura Ştiinţifică şi necumpărate şi necitite de nimeni, intrau în lume orfane, aduse din îndepărtatele deşerturi ale spiritului, poposind o clipă în rafturile bibliotecilor pentru a fi spulberate apoi de vînturile istoriei şi înlocuite de altele. Nimic nu avea identitate, nimic nu avea chip. La ce bun atunci o fotografie pusă în răspăr pe textul Nimănui?

Ei bine, Al. B. simţise în textul din *Contemporanul* că ceva ieşea din scară. Fotografia îl ajutase să simtă că autorul rîndurilor vorbea în nume propriu. Articolul

era *al cuiva* şi "mutra" care îl însoţea certifica asta. Lucrul acesta era scandalos, era mai cu seamă subversiv şi trebuia în consecinţă semnalat.

După cîteva minute, adjunctul şefului de Secţie a reintrat în cameră. Şi-a pus degetul pe buze, a întins mîna după foaie, a pus-o la loc în sertar şi m-a condus pînă la uşă. Asta a fost tot. Pe Boboc l-am văzut de atunci, la facultate mai ales, de cîteva zeci de ori. Trecuseră 30 de ani de la scena pe care am povestit-o. Aş fi putut, întîlnindu-l pe coridoarele facultăţii, să-i spun că "ştiu". Nu m-am gîndit niciodată "să-i cer socoteală", ci doar să-i spun că ştiu. De fapt aş fi vrut să ştie că ştiu. Nu am făcut-o pentru că îmi era ruşine. Îmi era ruşine ca atunci cînd un actor recită prost, joacă prost şi eu sufăr de ruşine în sală şi transpir de ruşinea lui. În urmă cu cîţiva ani, cu ocazia conferinţei unui heideggeriolog german în faţa unui amfiteatru plin de studenţi, delatorul de pe vremuri, care, micuţ şi estropiat, îşi purta pe culoarele vaste ale facultăţii, alături de secretul prost păzit, pantalonii veşnic prea scurţi, lăsînd să se vadă elasticul sleit al unor şosete intrate pe jumătate în pantofi, m-a lăudat ca pe unul dintre "heideggeriologii de seamă ai culturii noastre" sau ceva în genul ăsta. Lucrul mi s-a părut firesc. Din recuzita lichelei face parte ambiguitatea întreţinută între "ascuns" şi "pe faţă", între lovitura dată pe la spate, în întuneric, şi lauda rostită în faţă sau în public. Voi reveni cînd voi ajunge la lichelele de altă anvergură din zilele noastre. Sigur este că lichelele nu iau niciodată în calcul accesul celorlalţi la zona lor de umbră, la "lucrătură", la otrava instilată pe ascuns. Ele mizează pe clandestinitate, pe intrigă, pe turnătorie. Iar cînd sînt ajunse din urmă de propriul lor trecut, de mîrşăvia tăinuită şi făcută tocmai sub încredinţarea pecetei tainei, cînd ceea ce a fost ticluit cu gîndul să rămînă ascuns este dat pe faţă, lichelele nu se căiesc, ci se grăbesc să dea explicaţii, de obicei extrem de sofisticate sau, mai rău, devin agresive şi acuzatoare.

Dar să ne întoarcem la lichelele mele de dinainte de '90. Aşadar la bună parte dintre colegii mei de Institut. Cu ce se ocupau ei? De pildă cu înscenarea unor "procese". Te invitau la o şedinţă anuală, de "bilanţ", în care "se dădea citire" unui raport anodin, cu cifre, realizări etc. Şi deodată, cînd lumea începuse deja să moţăie în sală, aflai că în anul acela se petrecuseră şi lucruri regretabile. De pildă, că îl plagiaseşi pe Noica. Într-un articol de-al tău, publicat în nu ştiu ce revistă, putea fi regăsit *fratele* Fiului risipitor, personaj din care Noica făcuse, alături de Fiul risipitor, figura centrală a *Jurnalului filozofic* publicat în 1944. Acuzatorii mei nici nu se obosiseră să citească parabola biblică şi susţineau că în *Biblie* e pomenit numai Fiul, Fratele fiind o creaţie a lui Noica. Aşadar fără să-l citez pe Noica, îi furasem personajul. Bine, o să spuneţi, dar lucrul era prea gogonat: toată lumea ştie că parabola Fiului risipitor e construită deopotrivă pe figura Fratelui lezat. În comunism însă nu e aşa: cu cît minciuna este mai sfruntată, cu atît mai mult ea are şanse să se instituie ca adevăr. Cu cît ceea ce spui este mai distorsionat în raport cu realitatea, cu atît puterea de convingere a cuvintelor este mai mare. De fapt raportul se schimbă: cuvintele dau forţă realităţii şi o fac să existe; ele nu au nevoie de suportul realităţii. Realitatea devine atît de slabă încît ea nu mai poate contrazice cuvintele; realitatea *reală* e neglijabilă şi este înghiţită de o nouă realitate, cea pe care o proiectează şi o instituie cuvintele. "Comunismul aduce cu el fericirea" este o propoziţie adevărată în sine, care nu poate fi infirmată de toată mizeria unei ţări comuniste şi nici măcar de toată mizeria tuturor ţărilor comuniste trecute, prezente şi viitoare. Tot aşa, adevărată în sine este şi propoziţia "tancurile sovietice au intrat în 1968 la Praga pentru a aduce pacea". Tot aşa, în gura lui Radu Pantazi, secretar de partid al Academiei şi director adjunct al Institutului de Filozofie, propoziţia "Fratele Fiului risipitor este o creaţie a lui Noica şi el nu există în *Biblie"* era o propoziţie adevărată în sine, iar pe adevărul ei se sprijinea adevărul plagiatului meu. Şi era mai mare dragul să-i vezi pe colegii mei cum îşi împărţiseră rolurile: unul se mira că "tocmai eu" fusesem capabil de aşa ceva şi aştepta să mă căiesc. Altul, cu o dicţie imposibilă, stătea la o masă ţinînd mîna pe un teanc de cărţi ale lui Noica şi dădea citate de ici şi de colo, după care, ridicînd ochii către sală, adăuga: "la fel şi la Liiceanu". Altul înţelegea acum, în lumina plagiatului meu, multe alte fapte ale mele pe care pînă atunci nu şi le putuse explica. Cînd am apucat să bîlbîi, sufocat de indignare, că Fratele Fiului risipitor reprezintă un loc comun al culturii europene la care poate face recurs oricine, fără să fie acuzat că l-a plagiat pe Noica (sau pe Gide,

care la rîndul lui invocase parabola), Pantazi a retorcat: "Şi dumitale ţi se pare corect, tovarăşe, ca unul să se spetească muncind şi altul, care bate lumea şi nu face nimic, să fie primit la întoarcere cu braţele deschise şi să se taie pentru el viţelul cel gras"?

Povestite acum, lucrurile acestea sînt groteşti. Atunci ele se încheiau îndeobşte cu frîngerea unui destin. Eu am avut noroc: am fost transferat la Institutul de Istoria Artei. Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă decît cea a filozofiei, aşa încît densitatea de lichele în noul institut era aproape nulă. Dimpotrivă, cîţiva dintre noii mei colegi făcuseră puşcărie politică. Lichele nu mai puteam întîlni decît în situaţii excepţionale, cînd soseau la "şedinţe deschise" activişti de la Centrul Universitar — atunci am cunoscut-o pe "tovarăşa Clătici", care avea să se ilustreze în 1981, cu ocazia unui "proces" celebru, cel al "meditaţiei transcendentale", cînd l-a judecat pe Pleşu pentru participarea la "complot împotriva ordinii de stat". Apoi, în 1988, l-am cunoscut pe "tovarăşul Bondrea", şef de cadre la Ministerul Învăţămîntului, care ne-a chemat pe cîţiva să ne spună că dacă mai răspundem invitaţiilor ambasadelor occidentale fără să avem aprobare "de la ei", vom rămîne pe drumuri. Astăzi, domnul Bondrea este rectorul celei mai mari universităţi particulare, Universitatea "Spiru Haret".

Cam asta era. În rest, pentru că viaţa mea socială era sumară şi se reducea la frecventarea cîtorva prieteni, nu prea mai aveam unde să întîlnesc lichele. Ba da, mai erau totuşi vecinii. La parter, în casa de vizavi, locuia un cuplu de pensionari. Perdeaua de la fereastra lor se mişca de cîte ori ieşeam în oraş sau veneam acasă. Aveam senzaţia că sînt vecin cu un post de observaţie. Într-o zi mă întorc din oraş şi, înainte de a intra în casă, văd perdeaua mişcîndu-se. Intru, iau cartea de telefon şi caut la B: "Brătucu", Intrarea Lucaci nr. 4. Formez numărul şi îmi răspunde el. "— Tovarăşu' Brătucu? — Da. — Ce se mai aude cu omul nostru? — Cine e? Tovarăşul colonel? — Eu sînt. — Uitaţi, tocmai s-a întors acuma. — Singur sau cu cineva? — Singur. Da' tovarăşu' colonel, nu trebuia să ne vedem într-o oră în oraş?" Schimb tonul: "— Da' ruşine nu vă e? Nu vă e ruşine să fiţi turnător? — Alo! alo! Cine e acolo? — Eu sînt, vecinul dumneavoastră. Ne putem vedea pe geam vorbind la telefon. Mă vedeţi? Eu vă văd. — Dumneata... Dumneata... Hai sictir!" Şi-mi trînteşte telefonul.

Mai era şi vecinul de la etaj cu "cartea de imobil". La el trăgeau "băieţii" cînd veneau să ia informaţii. Îi vedeam intrînd în casa scării, îi auzeam apoi urcînd etajele şi pe el deschizîndu-le uşa. Îi vedeam plecînd cam după o oră. După '90 a ţinut să-mi spună că nu el mă turna şi că speră că ştiu cine. El — ştiam, nu-i aşa? — era fiu de preot şi simpatiile lui politice mergeau către PNŢ... Îl ascultam şi mi-l aduceam aminte în timpul "şedinţelor de bloc" (eram o mînă de oameni, şapte familii în toată casa, care ne ştiam de 20 de ani), cînd "lua cuvîntul" (venea uneori îmbrăcat în pijama) şi începea cu un excurs despre "regulile convieţuirii socialiste".

Cu lichelele publice lucrurile erau cît se poate de simple. Locurile lor de întîlnire erau volumele omagiale, ziarele, televiziunea şi radioul, unde de asemenea erau omagiaţi "conducătorii" (de ziua naşterii sau cu ocazia altor zile naţionale festive şi la congrese ale Partidului), cenaclul "Flacăra" şi, integral, revista *Săptămîna,* care îşi primea informaţiile direct de la Securitate.

Ajunşi în acest punct, ne putem desigur pune întrebarea care e funcţia lichelei într-o societate comunistă. Răspunsul îl vom găsi dacă privim spre însăşi *esenţa* acestui sistem; pentru că în comunism licheaua e *secretată* de această esenţă. Şi care este esenţa comunismului? Răspuns: *nivelarea.* Cu excepţia reprezentanţilor nomenclaturii şi a celor aflaţi în slujba ei, restul populaţiei trebuie să arate *la fel:* de la aspectul exterior (cum se îmbracă, în ce tip de locuinţe stau, ce mănîncă, ce venituri au) şi pînă la tipul de gusturi, plăceri şi aspiraţii. Comunismul e o societate în care nu se iese din rînd. Şi ca să se obţină acest lucru, trebuie controlate cu străşnicie mai întîi *venitul* (el nu mai poate fi auto-generat, prin proprietate privată şi iniţiativă) şi apoi *cadrul* în care un membru al societăţii se poate manifesta. Excepţia, talentul, performanţa ieşită din comun sînt şi ele cultivate în structuri prestabilite şi sînt subordonate unui scop: propaganda. Balerinul, patinatorul, gimnasta etc. sînt produsele de vitrină ale sistemului şi reuşitele acestora nu sînt explicabile decît prin virtuţile sistemului şi contribuie la glorificarea lui sau a celui

care îl întrupează.

Aşa stînd lucrurile, ieşirea neprogramată din rînd era, în comunism, un păcat. Ce însemna asta pentru intelectuali? Însemna că cine avea o explicație ontologică a lumii care ieşea din cadrele institutelor de filozofie, cine scria un roman sfidînd regulile esteticii oficiale, cine făcea un film care leza gustul triumfalist al sistemului — trebuia laminat social, readus la ordinea numitorului comun şi, la limită, fiind periculos prin exemplul pe care îl dădea, eliminat.

Pentru ca acest lucru să se întîmple nu ajung formele de supraveghere ale unui aparat anume creat (Securitatea). Acesta poate asigura "impulsurile centrale", dar releele care asigură transmiterea lor şi supravegherea pînă la nivel periferic precum şi retransmiterea informației obținute pînă la sediul central, în vederea prelucrării ei, trebuie create separat. Funcția aceasta suplimentară o asigură lichelele. Şi ele o asigură *în chip natural,* ceea ce înseamnă cu eficiența şi geniul cu care natura reglează, găsind de fiecare dată forma în care trebuie să o facă, echilibrul la nivelul fiecărei specii, creînd astfel posibilitatea supraviețuirii ei. Deosebirea este că lichelele nu "curăță specia" — aşa cum fac felinele cînd vînează — de exemplarele bolnave, debile, deficitare etc, deci de mediocri, proşti sau impostori; lichelele "curăță" societatea eliminînd vîrfurile, deci nu exemplarul care trage un picior, aude prost sau şi-a pierdut un ochi, ci pe cel care păcătuieşte prin vigoare, sprinteneală şi exces de fantezie.

Iată de ce pentru un exemplar dotat, ambițios sau care pur şi simplu are ceva de spus lucrurile sînt cu mult mai complicate în comunism decît în societățile occidentale. Cea mai mare parte din energia de care acesta dispune, în loc să fie pusă în slujba realizării proiectului propriu, este cheltuită pentru ceea ce s-ar putea numi "cursa cu obstacole" la care candidatul la performanță e chemat să participe zi de zi pe parcursul întregii sale existențe. Ei bine, lichelele sînt organizatorii acestei curse cu obstacole. Ei joacă rolul zmeoaicei din poveste care ridică în drumul lui Făt-Frumos cînd un munte, cînd o pădure plină cu lighioane, cînd o apă fără hotare. Cine nu are destulă astuție, cine nu inventează tehnici de evitare sau depăşire a acestor obstacole este anihilat sau scos din joc. Pentru cine nu a trăit atunci, e bine să se ştie că lupta dintre bine şi rău în comunism *la nivel cotidian* îmbrăca această formă: lupta dintre cel care voia "să facă ceva" şi cei care îşi dădeau mîna pentru a-l împiedica.

Ei bine, acest peisaj s-a diversificat imens după 1990...

5 iunie

Ce trebuie să facă un om cu viața lui dacă nu vrea să se resemneze să trăiască în categoriile speciei? Ce îți rămîne de făcut cînd fiecare din lucrurile care îți ocupau viața şi îi dădeau un sens se golesc de conținut? Lucrul cel mai grav este ca sistemul de iluzii de care o viață are nevoie pentru a înainta să se surpe. Iar în lumina sfîrşitului nici o iluzie nu rezistă. Problema e să poți încă *face* ceva după ce ai ajuns în punctul acesta.

Jurnalul este cea mai strînsă formă de colaborare cu viața care ți-a fost dată. Este un fel de reverență făcută nu-se-ştie-cui, un fel de a arăta că ceea ce ți s-a dat nu-ți este indiferent. Pe de altă parte, faptul că ai primit ceva în necunoştință de cauză poate să devină sursa unui protest infinit.

De aici ambiguitatea oricărui jurnal, amestec de curtoazie, tandrețe şi recunoştință cu strigăte, reproşuri şi blasfemii.

Ceea ce se numeşte îndeobşte "depresie nervoasă" este o criză prelungită de luciditate. Depresivul iese din rîndul "oamenilor normali" şi începe să vadă *altfel.* Această schimbare a calității privirii survine ca urmare a degradării stratului protector pe care, pentru orice om, îl reprezintă *sistemul lui de iluzii.* Tocmai de aici provine miopia care este necesară pentru parcurgerea în bune condiții a unei existențe. Un anumit fel de a rămîne *lipit* de ceea ce faci şi de a crede că treaba aceea este şi firească şi capitală pentru bunul mers al lucrurilor (cînd în fond ea este total indiferentă) reprezintă garanția de sănătate a unei vieți. Gesturile curente, agitația zilnică, mobilurile care ne mînă nu sînt puse în discuție; ele trebuie lăsate

în inerția subînțelesului, în simpla dinamică imanentă a producerii lor.

În mod normal sănătatea mentală a omenirii ține de transă, de capacitatea de a participa la seducție şi miraj. Eşti sănătos cîtă vreme eşti prins în "dansul amăgirii muritoare" vegheată de marea regină a Lumii, Maya. Cel care părăseşte dansul acesta iese din cursa vieții şi devine "nebun"; pentru că privirea distantă, care atrage după ea clarviziunea, strică jocul Mayei. Toate medicamentele antidepresive de astăzi reprezintă tehnici de refacere a sistemului protector de iluzii, reintrarea în hora amăgirii, un mod de a fi îmbrîncit din nou în cursa vieții, de a-ți recăpăta miopia salutară. Dacă Hamlet ar fi putut lua timp de trei luni două pastile de Zoloft sau de Prozac pe zi, tragedia lui n-ar mai fi existat. El ar fi putut face abstracție de ceea ce *ajunsese să înțeleagă.*

Versiunea românească a lui Hamlet o avem în leneşul din povestea lui Creangă. Deosebirea este că acesta "merge pe scurtătură"; el nu explică, nu teoretizează, nu are nevoie de cinci acte pentru a părăsi scena. Povestea lui e scurtă pentru că trece direct la concluzie; ca şi Hamlet, leneşul lui Creangă *a înțeles.* Numai că el nu mai întîrzie nici o clipă "aici": nu vrea să reaşeze timpul lumii în matcă (ceea ce, în cazul lui Hamlet, reprezintă încă un tribut plătit iluziei), nu vrea să răzbune sau să repare ceva. De îndată ce a înțeles, el nu consideră că mai are vreo responsabilitate. Greva foamei nu o face pentru a atrage atenția sau a obține ceva, ci pur şi simplu pentru că aceasta i se pare calea cea mai la îndemînă, mai abruptă şi mai elegantă de a abandona. În acest "proiect" al său (singurul care se poate sustrage amăgirii) el este ajutat în mod firesc de consătenii săi care îl spînzură ca pe unul ce a încălcat legea iluziei, ca pe un *dez-iluzionat.*

6 iunie

Tema *prăpastiei* pe care stăm. Am întîlnit-o prima oară la douăzeci şi ceva de ani, cînd am citit interpretarea lui Nietzsche la tragedia elină. Eram prea necopt ca să o înțeleg, ceea ce înseamnă să o *integrez* în viața mea, depăşind-o ca "motiv cultural". Dionysos le-a revelat grecilor hăul pe care era aşezată viața noastră, caracterul *cumplit* al existenței, şi, ca să-i poată face față, grecii l-au mascat cu lumea de *forme* frumoase — compensatorii şi terapeutice — de tip apolinic. Polaritatea dionisiaco-apolinică a vieții eline era expresia unei strategii care se mişca între adevărul teribil şi iluzia menită să-l facă suportabil. Tragedia era chemată să ridice la răstimpuri vălul care acoperea prăpastia lăsînd ca ceea ce este cumplit — şi eventual uitat — să țîşnească la suprafață. Tragedia devine *memento*-ul prăbuşirii oricînd posibile: în orice clipă poți să ajungi de la liniştea călduță a existenței la infernul ei.

Grecii ştiau asta, ştiau că fiecare ins are prăpastia vieții *lui* şi că, într-o bună zi, vălul care o acoperă se va da la o parte. Noi, în schimb, trăim cu ideea că prăpastia este a *altuia* şi de cele mai multe ori asistăm la spectacolul ei sub forma grozăviilor care ne-ajung la urechi sau a celor la care sîntem puşi să asistăm în fiecare seară, la scară planetară, prin intermediul televiziunii. Dar vorba lui Ionesco: "nu există scăpare".

Să ai curajul să notezi tot ce-ți vine în minte, dincolo de orice preocupare de stil, de teama de platitudine sau de ruşinea văicărelii.

Tema prăpastiei reapare la Heidegger sub forma nimicului ca temei sau a prăpastiei *(Abgrund)* ca *ne-temei (Un-grund).* În *Sein und Zeit,* Heidegger vorbeşte de "vina" noastră într-un sens extra-moral, unul care ține de *constituția* existenței noastre, adică unul existențial. Iar vina alcătuirii noastre este tocmai aceea de a subîntinde "nimicnicitatea": sîntem "vinovați" pentru că sîntem "temei al nimicnicității". Dar ce înseamnă asta?

Asta înseamnă că ne lipseşte mai întîi temeiul lui "de unde?" (de unde venim). Lipsa de proveniență pe care e aşezată viața noastră Heidegger o numeşte "aruncare". Aruncarea exprimă ne-temeiul prin excelență: ea ne confruntă cu un rezultat a cărui explicație ni se refuză cu desăvîrşire. Sîntem rezultați dintr-o aruncare — şi, ca dovadă, iată-ne, sîntem *aici* —, dar nici aruncătorul şi nici sensul gestului lui nu ne sînt transparente. Absența lui "de unde?" întemeiază

nimicnicitatea, iar viața noastră este direct instalată pe neantul acestei explicații.

Dar pentru ca "aruncarea" să fie deplină, nici "de partea cealaltă" — a ieşirii din scenă — nu stăm mai bine. Misterului lui "de unde?" îi corespunde cel al lui "încotro?". În această construcție, Heidegger nu ia în calcul credința (aşa cum pentru "de unde?" nu ia în calcul *ipotezele* ştiinței), pentru că el se rezumă la "aici"-ul fenomenal — manifestabil şi întîlnibil — al secvenței cuprinse între naştere şi moarte. Locul în care sînt eu aşezat nu-mi permite să *văd* decît scena; despre culisele din "stînga" şi din "dreapta" ei nu am pe ce temei să vorbesc. Totul se rezumă la faptul că sînt aruncat pe scenă, trebuind să joc. Culisele, oarbe pentru mine, sînt primul temei al nimicnicității mele şi primul fel în care "vina" se articulează în existența mea.

Lucrurile merg însă mai departe: jocul însuşi, popasul meu în scenă este pîndit în fiecare clipă de neant şi generează neantul. De ce? Pentru că prin fiecare gest al vieții mele eu aleg între mai multe posibilități şi fiecare opțiune, odată făcută, reprezintă condamnarea la moarte a tuturor celorlalte pe care le-am înlăturat. Prin *unica* mea alegere eu am remis neantului restul refuzat al posibilităților. Înaintarea noastră prin existență generează fără încetare neant. Nu numai ca aruncați în lume, dar şi ca "aruncători", ca "proiectanți" ai propriilor noastre gesturi, ca ființe ale proiectului, ca împlinitori şi realizatori, stăm pe ne-temeiul nimicului.

În sfîrşit, în al treilea rînd, jocul nostru nu are cine ştie ce calitate: el se înscrie în tiparele prestabilite ale faimosului *das Man* — impersonalul "se" — şi cam toți actorii joacă aceeaşi partitură. Fac şi spun cam aceleaşi lucruri, sînt minați de aceleaşi idealuri, mode şi curente. Cad în aceeaşi mediocritate, adică reuşesc să obțină un caracter mediu al existenței în categoriile căruia intră cu toții. Chipurile lor încep să semene între ele, pînă ajung la chipul statistic al lui *Niemand, Nobody,* "nimeni". Cu fiecare dintre gesturile noastre comune, cu orizontalitatea cotidiană a vieților noastre, cu fiecare evitare a întîlnirii cu posibilul nostru ireductibil — ne aşezăm pe neant.

Această întreită vină existențială, întrucît ține de *constituția* omului, depăşeşte, cum spuneam, discursul de tip etic. Ea este o vină fără răspundere individuală şi ea trimite mai degrabă la insuficiența condiției noastre, la faptul că pur şi simplu *sîntem aşa,* fără explicație şi fără a avea să cerem cuiva socoteală. *Es ist so!*

8 iunie

Astă seară la telejurnal scena din fața Palatului Elisabeta, "retrocedat" Regelui şi devenit reşedința familiei regale în România. Iliescu îi întoarce vizita pe care Mihai i-o făcuse la Cotroceni. Din stînga ecranului apare Regele, cu mersul lui colțuros, de om stîngaci şi etern timid. Prin dreapta ecranului îşi face apariția Iliescu, mişcînd în contratimp capul, umerii şi şoldurile, de unde senzația aceea de bîțîială, pe care o lasă cînd străbate protocolar un spațiu public. Aceasta e pesemne forma *lui* de timiditate. Camerele de televiziune sînt undeva sus şi mai departe, aşa încît chipurile nu se văd, ci doar siluetele şi limbajul corpului. După Iliescu, pătrund în ecran, prin dreapta, doi tipi solizi, cărora costumele cu cravată nu le vin niciodată bine şi care cară fiecare cîte un buchet enorm de flori, învelit în celofan. Florile trebuie date pesemne "doamnelor" (reginei şi principesei) şi întrucît acestea aşteaptă în casă, cei doi se aliniază respectuos la ceva distanță de suveran şi preşedinte. Apoi, prin acelaşi colț din dreapta îşi fac apariția în ecran două doamne voluminoase în taioare, care dau mîna cu Regele şi fac, conform protocolului regal, knixuri, acele genoflexiuni suave, semn de supunere şi omagiu la care numai monarhii au dreptul pe acest pămînt. Mi le imaginez cum au repetat acasă, cum cineva le-a arătat, le-a explicat, le-a descompus mişcarea. Cum gungureau repetînd-o şi cum se întrebau poate una pe alta: "Ce zici, tu? Îmi iese?" Făcînd asta, erau pesemne flatate şi excitate, lucruri disparate se învălmăşeau în mintea lor, amintiri proletare din tinerețe, cînd Regele era un personaj hulit, cu acest moment cînd Regele reintra în scenă prin poarta din spate a istoriei, dar ce are a face, se dovedise că era tot rege şi ele urmau să stea la masă cu acest personaj fabulos, pe care cei din lumea lor,

puternici şi stăpîni pe situație, îl dăduseră la o parte şi pe care acum tot ei, puternici şi stăpîni pe situație, îl aduceau înapoi, îl lăsau să stea, cîteva luni pe an, lîngă "poporul lui", îi dădeau totul înapoi, totul în afară de coroană.

12 iunie

Marea iluzie a Revoluției din decembrie: că poporul român ar fi avut nevoie de libertate.

Prima revelație am avut-o în ianuarie 1990, cînd în piața din Hala Traian, intrînd în vorbă cu un vînzător de la aprozar, acesta îmi spune la un moment dat cu năduf: "Ce mai, era mai bine înainte." Spunînd asta, îmi arunca de zor nişte cartofi murdari în talgerul cîntarului şi privea într-o parte, neştiind dacă face "bine" vorbind dintr-o dată aşa. "Cum era mai bine? Uite, puteți spune cu glas tare ce gîndiți. Sînteți liber!" Omul s-a holbat la mine şi n-a mai zis nimic. N-avea ce face cu libertatea asta. Nu se gîndea pesemne decît la un singur lucru: că pe o piață în care cartoful nu se putea găsi oricînd, furatul era mai rentabil decît acum. "Pîinea cerească", libertatea, nu-l interesa nici cît negru sub unghie.

Numai că ar fi trebuit să ştiu asta. De cîte ori plecam de la Institutul de Istoria Artei în jos pe Calea Victoriei, ajungînd în piața unde se afla clădirea Comitetului Central, îmi spuneam: dacă acum cineva ar scoate o pancardă pe care ar scrie "Jos Ceauşescu!" sau "Jos comunismul!", trecătorii care ar asista la scenă s-ar grăbi să traverseze. "Un nebun", şi-ar fi spus toți în gînd. Cînd Jan Palach şi-a dat foc la Praga, mii şi mii de studenți au asistat la funeraliile lui, iar memoria poporului ceh i-a păstrat numele şi în fiecare an el e sărbătorit ca un erou. Cînd un tînăr român, sub Ceauşescu, şi-a dat foc pe pîrtia de la Poiana Braşov, lucrul a fost înregistrat ca un fapt divers. Un nebun! Pesemne că nimeni, astăzi, nu e în stare să spună cum îl chema. (Asta Noica numea "gesticulația de operetă a eticii": scoți un tril ca să te audă ceilalți. Dar după cum se vede nu avea dreptate, pentru că la noi nici opereta nu avea spectatori.) Acelaşi lucru s-a întîmplat după Revoluție la Cluj. Tînărul care îşi desfăcuse cămaşa în fața armatei masate în piață spunînd "Trageți!" (şi au tras), scăpînd cu viață, s-a sinucis un an mai tîrziu. De scîrbă. A pus pe cineva pe gînduri gestul lui? A modificat el, măcar cu un milimetru, starea de lucruri a României? Îşi mai aduce cineva aminte cum îl cheamă?

Libertatea, vorba Marelui Inchizitor, este un lux pentru cei aleşi şi puțini. Pentru cei mulți, ea este *o povară.* "Adevăr grăiesc către Tine că sufletul omului nu cunoaşte altă grijă mai chinuitoare decît aceea de a găsi cui să-i încredințeze mai degrabă harul libertății cu care această nefericită făptură se naşte pe lume." — "Şi oamenii s-au bucurat că sînt din nou mînați ca o turmă şi că, în sfîrşit, inima lor a fost uşurată de povara unui dar funest care le adusese numai necazuri."

Ei bine, eroarea intelectualilor umanişti în anii care s-au scurs după decembrie '89 este că au mizat pe acest "dar funest" într-o lume educată sistematic vreme de patru decenii în "generalizarea supunerii". Ei au plecat, ca orice umanişti, de la o premisă abstractă, de la ideea de om şi omenire care ar avea ca determinare "harul libertății" aşa cum fiecare om vorbeşte sau are mîini, ochi şi picioare. De această orbire, care îi aşază de la bun început pe terenul moralei şi nu al politicii, ei nu au scăpat nici pînă azi şi nici nu au cum să scape pentru că ăsta e năravul oricărui umanist, de care altminteri el este foarte mîndru şi de care nu are cum se dezbăra, pentru simplul fapt că atunci ar înceta să fie un umanist. Din această cauză pariul pe care el îl face cu societatea este din capul locului pierdut. Pînă şi ultimul găinar ajuns în Senatul României, ultimul securist aciuat într-un partid, ultimul ziarist care dă lecții poporului de pe ecranul unui televizor ştiau (sau au aflat între timp) ceea ce unui subtil intelectual nu poate să-i intre în cap: că în majoritatea lor oamenii nu au nevoie de "hrana cerului" — de cărțile lui, de suspinul lui, de predicile lui profane.

15 iunie

O altă iluzie a deceniului care a trecut: că societatea ar dori să se scuture de cei care făcuseră cu putință lumea dinainte.

Iluzia aceasta îşi avea din nou rădăcina într-o operare inadecvată cu categoriile morale, cu ideea că atitudinile oamenilor sau modul lor de a gîndi sînt influențate de conştientizarea distincției dintre bine şi rău. Ce simple păreau lucrurile la cumpăna anului '90! Nomenclatura de partid, activiştii, aparatul represiv (Securitatea), omagiatorii reprezentau răul. Ei erau puțini. Prin căderea comunismului, dacă s-ar fi produs vreodată, ei ar fi fost puşi automat la stîlpul infamiei. De către cine? De către "ceilalți", cei mulți, cei covîrşitor de mulți, cei care suportaseră pe pielea lor ceea ce primii puseseră în operă, furîndu-le libertatea, umilindu-i, mințind etc. etc. Aşadar, printr-o simplă operație de scădere se obținea "restul populației", care reprezenta binele.

După decembrie '89 s-a dovedit că acest "punct de vedere" fusese interiorizat de primii, dar cu desăvîrşire ignorat de ceilalți. Cei care făcuseră răul ştiau ce făcuseră — dovadă că în primele luni după decembrie "s-au dat la fund" —, în vreme ce aceia care îl suportaseră nu-l percepuseră ca rău. A trebuit să treacă un timp pînă ce primii au priceput că lucraseră temeinic şi pe termen lung şi că îndobitocirea se petrecuse în masă. Se puteau întoarce între "ai lor". Victima lor, un popor întreg, nu-i repudia. Ei, lichelele, puteau reveni la rampă. Nu aveau de cine se teme. În nici un caz de o mînă de intelectuali care vorbeau de memorie, vină şi căință. Îşi puteau face partide, puteau intra în parlament şi puteau deveni miniştri, îşi puteau face bănci, imperii universitare, puteau conduce instituții culturale, puteau avea posturi şi emisiuni de televiziune, dacă voiau îl puteau lăuda şi acum pe Ceauşescu şi puteau explica şi de ce o făcuseră înainte, puteau spune că Securitatea fusese o instituție patriotică, ba chiar puteau să aducă pe ecrane foşti generali de Securitate, care-l tăbăciseră pe Goma şi care acum comentau bine dispuşi evenimentele curente, îşi expuneau concepția lor despre lume, făceau bancuri şi spuneau că "Monica (Lovinescu) ar fi bine să fie bătută la cur ca să-i vină mintea la cap". Ce conta că prezența pe ecranul televiziunii, ore şi ore în şir, a foştilor poeți de curte era o palmă pe obrazul poporului român dacă poporul român nu simțea că este pălmuit?

"Apel către lichele"? Sigur, apelul acesta nu fusese făcut *pentru* și *către* lichele. El fusese făcut pentru a indica obiectul posibil al unei repudieri colective, pentru a împiedica ceea ce mai apoi s-a întîmplat. Apelul acela nu avea în el nimic sîngeros; nu invita pe nimeni la răzbunare şi linşaj. Tot ce îşi propunea era să provoace o presiune morală în vederea unei retrageri pioase. Tonul *mîniei* lipsea cu desăvîrşire din el. Pe unii i-a contrariat mesajul lui: dacă veți avea o cădere pe gînduri şi o decentă ieşire din scenă, vă vom iubi. "Vă vom iubi?" Dar cum să iubeşti o lichea, fie ea şi renunțîndă? Această virtuală declarație de iubire care atunci suna deplasat îşi vădeşte de-abia astăzi sensul. Şi îl dovedeşte tocmai prin vidul în care a căzut apelul în conştiințele celor care erau chemați să se apere. Dar mai ales şi-l dovedeşte prin consecințele acestui vid în starea actuală a unei națiuni. Astăzi cînd îl văd pe Păunescu desfăşurîndu-se în toată impudoarea lui, cînd îl văd declarând că el a pierdut bătălii dar niciodată războaie, sînt gata să declar că l-aş iubi dacă răul pe care-l face celorlalți (chit că ei sînt sau nu conştienți de el) ar fi putut fi oprit. Recunosc că o iubire atît de perversă nu poate apărea decît din disperare, cînd binele nu se mai defineşte viguros şi pozitiv, ci doar ca absență a răului. Ei bine, l-aş fi iubit pe Păunescu, dacă ar fi renunțat la războiul lui cu poporul român. Căci ce se poate întîmpla cînd o lichea bine instruită sare la bătaie cu un popor care abia se mai ține pe picioare? Este evident că lupta dintre ei e inegală: nimeni nu-i dă poporului român o emisiune de televiziune în care el să stea la o masă pe care se află cînd volume de versuri (pe care să le poată mîngîia la răstimpuri), cînd un dosar de securitate folosit ca alibi pentru disidența lui. Poporul român nu are un glas de buhai cu care să-şi acopere mereu interlocutorul şi nici reaua credință necesară pentru a face imposibilă orice discuție. Poporul român nu recită, acompaniat la chitară, versuri tîmpite care să-i meargă la inimă poporului român educat în spiritul kitschului naționalist. Poporul român nu are resursele necesare pentru un război care se poartă *cu tupeu*. Şi, mai ales, poporul român nu poate purta acest război pentru că nu mai percepe imoralitatea: lui îi este indiferent că îl are din nou în față

pe autorul unor spectacole *en plein air* care începeau cu balade duioase şi se terminau cu "Ceauşescu, România!", scandat pe scenă şi preluat, prin incitaţie şi pseudo-isterie colectivă, de tribune. Şi de ce îi este lui indiferent dacă vede aceleaşi mutre în decoruri istorice care se vor diferite? Pentru că poporul român, aceasta e lucrul extraordinar pe care l-au aflat între timp proştii şi umaniştii, se adaptase la istoria lui. Într-un alt decor, el continuă să mănînce felurile pe care istoria i le servise înainte. Reci, neîncălzite, stricate. Lui nici nu-i păsa că, simbolic măcar, avusese loc o revoluţie, că istoria făcuse indigestie şi că parte dintre cei care defilau acum pe scenă nu erau altceva decît eructaţii şi vomismente ale unei perioade trecute.

19 iunie

Cărtărescu, în *Jurnalul* său, notează "la 3 noaptea": "Am citit deodată, într-o după-masă, *Jurnalul de la Păltiniş,* care mi-a apărut un fel de tragedie grotescă sau o farsă tragică. Dar orice nebunie îşi are, cumva, şi măreţia ei, şi poţi crede foarte bine, la urma urmei, că un om drag care-a murit e încă viu, pentru că trăieşte în tine. Aşa crede Noica în cultură. Cu el e invers decît spunea Paleologu: ar fi fost un geniu dacă n-ar fi fost un prost. Dar admiraţia lui pentru Wittgenstein îi şterge multe păcate (fără a-l micşora pe cel împotriva Duhului: lipsa milei). Te întrebi la ce i-a folosit cititul miilor de cărţi dacă n-a putut înţelege gestul lui Vulcănescu. Şi cum i-au putut înghiţi discipolii, şi de ce, atîtea stupidităţi. Totul e însă mult mai complicat, căci grotescul bătrîneilor de tipul Ţuţea sau Noica este urmarea unei tragedii interne într-o mare tragedie istorică. Heidegger însuşi ar fi fost în alte condiţii [...] un astfel de biet tataie excentric, îndesîndu-şi basca pînă la sprîncene şi exersîndu-şi prin cîrciumi maieutica."

Am de spus următoarele lucruri:

Noica însuşi se temea că existenţa *Jurnalului de la Păltiniş* o să le dea multora senzaţia că "au acces la gîndul lui" şi că, în felul acesta, au să intre în dialog cu el crezîndu-se scutiţi de obligaţia de a-i fi citit opera. Şi avea, iată, dreptate. Pentru că este mai simplu să citeşti *o* carte *despre* Noica şi să arunci apoi pe hîrtie, aşa, într-o doară, cam ce crezi tu despre el şi cum devine chestia. Ca şi cum *el,* Noica, e suma plimbărilor lui la Păltiniş, şi nu gîndul tors de la 20 la 78 de ani. E mai simplu şi, în termeni de timp, mai rentabil: pentru *Jurnalul de la Păltiniş* e nevoie de o după-amiază, dar pentru familiarizarea cu o idee clocită vreme de şase decenii e nevoie de cîţiva ani buni numai ca să începi să o adulmeci. Iar dacă vrei să ajungi la *sursele* acestei idei în filozofia lumii, de-abia atunci putînd să vorbeşti în cunoştinţă de cauză despre "Noica", mai trebuie puşi la socoteală alţi cîţiva ani. Altminteri, vorba unui prieten fizician: dacă n-ai studiat teoria relativităţii, poţi să crezi că Einstein e un tip care scoate limba. Or, pentru Cărtărescu, Noica nu face decît să scoată limba. Noica nu e de căutat la Păltiniş şi nici în jurnale păltinişene, ci în efortul de a fi gîndit "golul de fiinţă", "devenința", "holomerul", "arheul", "cercul metafizic" etc, etc. Despre astea Cărtărescu nu suflă un cuvînt, pentru că "din afară" accesibile nu sînt decît bascul şi ghetrele lui Noica, adică anecdotica şi, în cel mai bun caz, un anumit patos existenţial grefat pe o bucată de istorie şi povestea unei Castalii româneşti.

Greşeala asta au făcut-o şi oameni care i-au stat în preajmă: de la Paleologu, care a scris un text devastator despre Noica limitîndu-se la experienţa comună de la Cîmpulung, şi terminînd cu Pleşu, care a declarat într-un frumos articol din anii '80 că în "cazul Noica" mai important e omul decît opera. Operă despre care, toţi care i-am fost în preajmă, credeam la un moment dat că o ştim numai pentru că respiram un aer comun, pentru că Noica ne mai citea pagini din cîte o carte la care lucra sau ne "povestea" cîte o idee a lui. (Ca şi cum filozofia se poate lua ca rîia, prin simplă frecare.) Aşa se face că nici unul dintre judecătorii lui ocazionali nu l-a citit "cap-coadă" cu creionul în mînă şi nu a făcut să iasă din "întîlnirea cu Noica" un teanc de conspecte. Tratatele lui de ontologie (în care se află "gîndul ultim") au rămas, în timpul vieţii lui, un mister pentru toată lumea. Critica filozofică lipsea cu desăvîrşire, iar cea literară, cum era onest şi firesc, nu putea depăşi nivelul unor comentarii, aproximative şi ele, la *Rostirea filozofică* sau la *Pagini despre sufletul*

românesc.

Pe scurt, *Jurnalul de la Păltiniş* era povestea unui crez, a unui mod de viață, a felului de a-ți da un destin. Şi, la limită, o operă de ficțiune. Dar nu era documentul unei gîndiri, nici măcar nu era o "monografie", şi era insuficient — şi total inadecvat — ca mijloc de a evalua o *performanță* culturală. "Stupiditățile" rostite de Noica la Păltiniş şi "înghițite de discipolii lui" nu fac parte din *opera* lui Noica.

Şi atunci, dacă aşa stau lucrurile, la ce răspund cuvinte ca "grotescul bătrâneilor de tip [...] Noica", "biet tataie excentric" etc? Faptul că un filozof poartă basc, că e grotesc, tataie sau excentric nu are nici cea mai mică relevanță pentru filozofia lui. Şi Kant era grotesc, şi Wittgenstein era excentric. Ei şi?

De unde atunci prezumția că putem vorbi despre Noica, Heidegger şi Wittgenstein cu aplombul cu care îi invocăm pe "optzecişti"? Cum de se mariază atît de bine ignoranța şi morga? Este un semn de noblețe mentală să ştii să admiri ceea ce te depăşeşte. În principiu, fiecare dintre noi poate, dacă are timp pentru asta şi interesul nu îi lipseşte, să acceadă la orice domeniu: fizică atomică, astrologie, filozofie sau cultură japoneză. Altminteri, orice domeniu în care nu am investit cazna necesară pentru înțelegerea lui *mă depăşeşte* şi este de preferat ca în privința lui să nu am opinii.

Filozofii *se învață* aşa cum se învață matematica şi aşa cum un matematician nu poate acoperi decît un domeniu anume al matematicii, un profesor de filozofie nu ştie *à fond* mai mult de doi-trei gînditori. Semnul "izolării culturale de tip oriental", la care Cărtărescu se referă mai departe în nota lui, e tocmai acela de a ajunge să vorbeşti despre filozofi ca şi cum ai asista la un meci de fotbal: stai în tribună, e un soare călduț, comentezi o fază şi între timp mai scuipi o sămînță pe jos.

20 iunie

Recitesc nota precedentă şi alte cîteva lucruri îmi sar în ochi.

Aceeaşi rămînere în exterioritate în alăturarea lui Țuțea şi Noica. Dincolo de faptul că erau apropiați ca vîrstă, descinzînd amîndoi din "interbelic" (aşadar "bătrînei" şi "tataie"), nimic nu-i leagă: Țuțea era un "personaj", un cabotin de geniu dotat cu o oralitate prodigioasă, dar incapabil să scrie o pagină coerentă. De pe urma lui au rămas "322 de vorbe memorabile" şi admirația înduioşată a lui Cioran. De pe urma lui Noica a rămas ultimul sistem de ontologie european. Noica aparține istoriei gîndirii, Țuțea mitologiei culturale.

"Dar admirația lui pentru Wittgenstein îi şterge multe păcate..." Asta ne lasă să înțelegem că autorul notei e în raporturi de cordialitate cu opera lui Wittgenstein, că este chiar un fan al lui, de vreme ce-i iartă lui Noica păcatele (o parte din ele) pentru reverența pe care Noica (din nou, în *Jurnal,* pentru că în restul operei urmele întîlnirii cu Wittgenstein sînt inexistente) i-o face acestuia. Or, sugestia e falsă de vreme ce apare din nou întrebarea (ca şi în cazul lui Noica şi Heidegger) legată de accesul lui Cărtărescu la scrierile lui Wittgenstein: mai mult de o treime din cele cîteva zeci de pagini din care e alcătuit *Tractatus-ul* cere o pregătire logico-matematică expresă, iar organizarea şi formularea însăşi a propozițiilor din această cărțulie fac din ea una din marile opere ermetice ale secolului XX, cărora specialiştii îi dedică ani şi ani din viața lor.

De ce, atunci, ajungem să avem cu filozofia o familiaritate pe care nu îndrăznim să o afirmăm cu nici un alt domeniu? Pesemne pentru că folosind şi ei "cuvinte", gînditorii ne lasă senzația că sîntem "colegi de scris" şi pentru că la suprafață lectura filozofilor pare o provocare pentru inteligența fiecăruia dintre noi şi nimic mai mult, cînd de fapt, ca tot ce presupune un "limbaj" (dacă nu un jargon), ea este o specialitate care se dobîndeşte la capătul unei pregătiri, însă cum timpul pentru această pregătire lipseşte din viața unui om care s-a dedicat altui lucru şi care are deja o "specialitate", iar pe de altă parte tentația de a-ți împodobi discursul cu nume sonore ("Platon", "Kant", "Nietzsche" etc.) e prea mare (pentru că lucrul ăsta "dă bine" şi "face cult" şi te plasează într-o vecinătate selectă care îți împrumută din măreția ei) — se ajunge la situații de felul celor de mai sus. Iar dacă, pe deasupra, poți să invoci nume ca acestea şi să spui "bătrînei grotesc" sau "tataie

excentric" sau "îndesîndu-şi basca pînă la sprîncene" — ei bine, lucrul acesta te mută din vecinătatea lor şi îţi asigură, printr-o simplă piruetă lingvistică, printr-un adjectiv sau printr-un simplu cuvinţel, un loc sus şi deasupra lor, chiar pe acoperişul lumii, de unde nimeni nu te mai poate privi, dar de unde tu poţi privi, în schimb, pe toată lumea.

În treacăt: admiraţia lui Noica pentru Wittgenstein, spune Cărtărescu, îi şterge acestuia multe păcate "fără a-l micşora pe cel împotriva Duhului: lipsa milei". Păcatele împotriva Duhului Sfînt sînt trei şi provin din absenţa uneia dintre cele trei virtuţi creştine: credinţa, speranţa şi dragostea. Mila nu e printre ele.

2 iulie

La cererea conducerii Bisericii ortodoxe române, Comisia parlamentară SRI propune revenirea asupra Legii arhivelor Securităţii care, în forma ei actuală, prevede deconspirarea informatorilor poliţiei politice proveniţi din rîndurile preoţimii.

La televizor, seara, apare şefa Comisiei (Buruiană?), activistă a partidului "România Mare", care argumentează proiectul de modificare a legii în felul următor: 1. După cum rezultă din sondaje, poporul român are încredere cu precădere în Biserică şi în Armată. Nu se cuvine să-i zdruncinăm această încredere dînd pe faţă numele prelaţilor care îi turnau pe enoriaşi. 2. De altfel, colaborarea cu Securitatea este irelevantă, pentru că "aşa erau vremurile atunci". Important e "cine erau (şi cine sînt) trădătorii de ţară".

După care doamna, oxigenată şi cu gura mare, îl roagă pe Dumnezeu să-i lumineze pe "fraţii de la PSD" să voteze la fel ca membrii PRM.

Toate astea se întîmplă la cererea conducerii unei Biserici care, vorba lui Andrei, are ca axă doctrinară *căinţa.*

4 iulie

Vorba aceea extraordinară, "aproapele ne este cel mai departe" — adică cel mai greu de perceput, tocmai pentru că ne este atît de aproape — aplicată la poporul *meu,* la poporul român.

În tinereţe, cînd vedeam filme în care apăreau sate mexicane, siciliene sau greceşti, îmi spuneam: Doamne, cît de mizerabil pot trăi oamenii aceştia! Aşezaţi acolo, sus, pe ecran şi surprinşi de privirea neangajată a unui simplu spectator, ei îmi apăreau murdari, săraci şi cruzi. Pentru că nimic nu mă lega de lumea lor, pentru că ea rămînea într-o depărtare pe care nici o complezenţă nu o putea tulbura, posibilitatea de a o vedea *aşa cum era* rămînea intactă. Eram convins, privindu-i, că eu aparţin altei civilizaţii. Lumea aceasta în care mă născusem, cu trenurile şi gările ei mizerabile, cu satele din Bărăgan, cu şoselele naţionale pe care întîlneai căruţe ponosite, biciclişti beţi, femei împingînd cărucioare hodorogite, turme de vaci şi de oi, bătrîne îndoite din şale care cărau legături de vreascuri în spinare, toată viaţa aceasta a "României profunde" care nu avea nimic idilic în ea — o vedeam fără să o percep în incomensurabilul mizeriei ei atotstăpînitoare. Ea era a *mea,* stătea lipită de mine, mistificată şi devenită invizibilă prin chiar subînţelesul ei. Ea mă învăluia şi o iubeam cu acea "dragoste de învăluire" care acompaniază realitatea din care faci parte. Ceea ce nu puteam să fac în cazul ţăranului mexican, aici reuşeam: trăiam într-o promiscuitate transfigurată, aceeaşi care îl făcea pe Zinoviev, exilat la München, să viseze nostalgic la paznicii ruşi — paznicii *lui* — de la Liubianka. Nimeni nu venise să înalţe lumea noastră pe ecran pentru a o scoate din subînţelesul ei şi a o face, pentru noi toţi, *vizibilă în adevărul ei.* Lumea a treia? Mi se părea o realitate exotică, planînd într-o geografie incertă, undeva între o regiune din Africa şi un stat caucazian. Nu mă gîndeam nici o clipă că ecuatorul acestei lumi trece deopotrivă prin România. Cartierul Cotroceni, cărţile mele, prietenii mei, masa la care scriam, iubirile mele, parfumul de tei care îmi intra în odaie la sfîrşit de mai însoţindu-mi de fiecare dată "ziua de naştere" — cădeau ca o perdea groasă de fum

peste privirea şi înțelegerea mea. Văzută dintre pereții de vată ai vieții mele, România — nu exista nici o îndoială — nu era Mexicul: nici măcar aşa cum o cunoscusem eu, tăvălită în comunism şi în praful Istoriei.

Apoi au venit călătoriile, fatal însoțite de şocurile reintrării în țară, filmele lui Pintilie, "noi" văzuți cu ochii Europei, clasamentele mondiale — din care nu lipseam niciodată — ale sărăciei, corupției, comerțului cu copii şi prostituției. O vreme, după 1990, nu am mai putut să mă uit la telejurnale. Brutalitatea imaginii care te întîlneşte venind *din față,* fără posibilitatea eschivei, mă răstignea, ca pe un boxeur căzut în ring, pe urîțenia acestei țări: case din chirpici roase de inundații, orătănii evoluînd printre şoproane acoperite cu carton gudronat, obrajii scofîlciți ai oamenilor, guri fellinian ştirbe, priviri moarte, haine jerpelite, balada mizeriei recitată în fața unui microfon într-o limbă stîlcită, fără nici o propoziție întreagă, fără nici un cuvînt adunat cum trebuie lîngă altul; o limbă a nimănui, vestigiu al unei omeniri pe cale de a fi destituită din statutul ei. În fiecare seară România îți dădea întîlnire pe ecran, slută, hidoasă, suferindă.

6 iulie

Nu-mi place să mi se povestească vise. Un vis nu trece niciodată rampa şi nu poate fi povestit cîtă vreme, prin chiar "trama" şi ecoul lui, nu-l priveşte decît pe cel care l-a visat. Obiceiul de a povesti vise pleacă de la prezumția că tot ce trăiesc eu cu oarecare intensitate poate interesa pe altul. Or, senzațiile sau emoțiile sînt greu transmisibile. Nici deliciile unei călătorii nu pot fi împărtăşite, şi nici raportul pe care îl ai cu o piesă muzicală. Nimeni nu te poate urma prin cotloanele întortocheate ale unui vis, pentru că nu anecdotica contează aici, ci atmosfera şi *frisonul.* Nu e întîmplător că Cioran povesteşte cum îşi detesta tatăl cînd, copil fiind, dimineață de dimineață, trebuia să-l asculte relatînd nevesti-sii ce visase noaptea. Tocmai excesul acesta de personal şi intim face visul intransmisibil, şi povestirea lui nesuferită.

Dimpotrivă, sînt interesante visele noastre comune, cele în care ne recunoaştem cu toții cu spaimele şi fantasmele noastre. Mai mult, visele acestea sînt *recurente* şi prin repetiția lor de-a lungul vieții, ele sugerează că sînt *necesare,* izvorînd dintr-un fond originar comun. Am încercat un inventar al lor, verificîndu-le cu cei din preajma mea. Iată-le: 1) *A visa că zbori* şi a descoperi lucrul acesta cu uimire, ca şi cum ai fi putut dintotdeauna s-o faci, dar pur şi simplu nu te-ai gîndit să încerci. E atît de firesc să baţi aerul cu mîinile, să te înalți peste copaci, să dai cîteva roate peste case şi să te aşezi din nou, lin, pe pămînt. Reiei, ca să te convingi că n-a fost o întîmplare. Îți promiți, tot în vis, să nu uiți că ai făcut-o *şi că deci se poate* şi îți propui să pui în aplicație, de îndată ce te vei scula, ceea ce ai aflat în vis. 2) *A visa că eşti gol* pe stradă sau undeva în public. În visul acesta nu ştii niciodată cum ai ajuns aşa. E însoțit de o disperare absolută, dar, lucru curios, nimeni nu te observă niciodată şi nici nu semnalează altora goliciunea ta. Întotdeauna reuşeşti să te strecori şi să ajungi cu bine acasă. Variante: ai totuşi ceva pe tine, chiloți sau măcar un tricou de care tragi cît poți. Îți spui că ceilalți te vor considera doar mai extravagant îmbrăcat. 3) *A visa că nu poți să fugi;* eşti urmărit, vrei să fugi şi picioarele nu răspund comenzii. Te deplasezi penibil, ca şi cum ai alerga prin smoală sau miere sau pe un teren mlăştinos. 4) Eşti (din nou) elev, te duci la şcoală şi cînd te aşezi în bancă constați că *ți-ai uitat acasă ghiozdanul.* Pare de necrezut, dar pînă în clipa aceea nu ți-ai dat seama. Consecințele sînt — nu se ştie de ce — extrem de grave. 5) *Visezi că eşti pe vîrful unui munte,* pe o suprafață de doar cîțiva metri pătrați, şi că de jur-împrejur e vidul pur, prăpastia absolută. Eşti condamnat la neclintire. 6) În sfîrşit, *lupta cu un cîine fioros.* El sare, îl prinzi din aer de cap şi cu o mişcare scurtă îi suceşti gîtul. Lucrul pare nespus de simplu şi lupta se încheie întotdeauna aşa: el zace, mort, la picioarele tale.

Toate visele acestea sînt, repet, recurente: le visezi de mai multe ori într-o viață, cu o frecvență mai mare într-o perioadă a vieții decît în alta, dar *întotdeauna cu acelaşi scenariu.* Cel mai des am visat că zbor (şi întotdeauna în culori), că nu pot fugi şi că mă aflu gol pe stradă.

Bănuiesc că mai pot fi povestite, cu condiția să nu fie lungi şi complicate, "cel

mai urît vis" şi "cel mai frumos vis" din viața cuiva.

Cel mai urît: mă aflu într-o cameră fără uşi şi fără ferestre, tapetată cu carne vie. Singura sugestie a unei ieşiri este un început de cotlon, dar tapetat la fel, o deschizătură pătrată într-unul din pereți, la înălțimea capului. Încerc să mă ridic în deschizătură, dar de fiecare dată mîinile şi coatele îmi alunecă pe carnea însîngerată şi recad în "visceralitatea" camerei, în acest trup uriaş, întors, ca o mănuşă, pe dos. Alunec şi cad fără încetare, tăvălindu-mă în carnea vie. Cel mai frumos vis din viața mea este subsumabil ideii de *instanță protectoare,* şi el mi-a insuflat cel puțin o vreme certitudinea că urmează să fiu asistat şi ajutat de-a lungul întregii mele vieți. Bunicul meu din partea tatei, singurul pe care l-am cunoscut, murise cu cîteva luni în urmă. Eram încă student. Mă aflu într-un tramvai, nu foarte plin, şi, aşa cum făceam în astfel de ocazii, mă aşez pe un loc lîngă geam şi încep să citesc, extrem de absorbit şi propunîndu-mi să mă desprind de tot ce este în jurul meu. De aceea nici nu întorc capul să văd cine s-a aşezat pe locul liber de lîngă mine. Îi simt doar cotul, care mă apasă, neplăcut, din stînga. Îmi trag încet mîna, ca să nu mai simt atingerea străină. După o clipă simt din nou cotul celuilalt lipindu-se de mine. Ce nesimțit! — îmi spun şi ridic ochii furios, decis să mă uit urît la el. Îl descopăr pe bunicul meu, cu fața zîmbitoare, îmbrăcat în redingotă neagră şi cu o pălărie neagră, tare, pe cap. Are mîinile adunate una peste alta şi sprijinite de mînerul de argint al unui baston. Îmi face complice cu ochiul, lăsîndu-mă să înțeleg că e acolo, în chip miraculos, anume pentru mine. "Să nu-ți fie niciodată teamă, am să fiu întotdeauna lîngă tine." Mă trezesc cu o senzație de beatitudine, ca şi cum mi s-ar fi dat un cec divin în alb. A fost primul vis din viața mea (am mai avut apoi unul cu Noica şi altul cu Horia Bernea) în care m-am trezit cu certitudinea că am fost *vizitat.*

7 iulie

Vorbesc cu Marga Bernea, la şase luni după dispariția lui Horia dintre noi. O întreb cum face față.

"Bine, îmi răspunde, mă ajută credința în Dumnezeu. În fiecare seară mă rog şi termin spunînd «Facă-se voia Ta precum în Cer aşa şi pe pămînt». Or, dacă spui aşa, «Facă-se voia Ta», nu mai e nimic de comentat, nimic de negociat. Dacă Dumnezeu a vrut să-l ia pe Horia, cum să pun eu în discuție voia Lui?"

9 iulie

Am văzut-o în anii din urmă de mai multe ori. M-a frapat de fiecare dată aerul ei absent, senzația pe care ți-o lăsa că era din greşeală acolo. Apoi, i-am citit poeziile. Abia atunci am aflat că o bună parte a timpului şi-o petrecea altundeva, acolo unde foarte puțini ajung, pentru că sînt puțini cei dispuşi să plătească cu o absență precoce convocarea unei prezențe de dincolo de noi. Tot acum, privind în urmă, am senzația că îi vorbeam într-o limbă barbară, pentru că vorbele mele, ca şi ale celor din jur, nu erau, precum ale ei, pe măsura neformulabilului. Într-un fel îi reproşez că *nu ne-a dat de înțeles,* că nu ne-a făcut nici o aluzie la secretul ei, că plecase atît de departe şi nu ne-a lăsat, încă de atunci, s-o ştim.

15 iulie

Înainte vreme, pînă să apară televiziunea, sinteza politică şi culturală a unei comunități se făcea în jurul cărților şi al cîtorva nume: Shakespeare, Dante, Goethe, Voltaire... Națiunile moderne aşa au apărut: prin "scrisori groase" scrise de o mînă de oameni concetățenilor lor şi prin alții mulți, numiți "profesori", care "descifrau semnele iubirii umane peste veacuri" (Sloterdijk). Sinteza națiunii române s-a făcut şi ea prin participarea vorbitorilor de limbă română la doar cîteva nume: Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Creangă.

Astăzi, însă, distanța dintre români nu mai e acoperită de "scrisori groase", ci

de *talk-show*-uri. Sinteza românilor — în varianta sloganului tîmpit de la Antena 1 ("țineți aproape!") — se face astăzi în jurul cîtorva ziariști guralivi, obraznici și agramați.

Am cunoscut cîndva un scriitor megaloman. Adora puterea. Mi-a povestit la un moment dat, cu chipul brusc transfigurat, cum apropiindu-se prima oară de Ceaușescu, a simțit că aerul din jurul acestuia începea să vibreze "de la 20 de metri". M-am întrebat ce s-a întîmplat cu omul acesta pentru al cărui nesaț de mărire pămîntul întreg părea prea mic. Am auzit că a sfîrșit ca adjunct al lui Uricaru la Uniunea Scriitorilor.

30 iulie

Zilele trecute mă sună glorioasă de la Paris Monica Lovinescu să-mi spună că tocmai făcuse o "salată de legume fierte": pusese pe foc, timp de două minute, dovlecei cu castraveți. "Mi s-a părut că sînt destul de asemănători", mi-a explicat ingenuu. "Și i-ați putut mînca?" întreb cu inima strînsă. "Virjil! Cum a fost *mlada?"* De pe fotoliu se aude vocea lui Virgil că "manjabilă".

Îmi place să gătesc și, într-o bună măsură, cred că fac lucrul ăsta cu oarecare pricepere. Gătitul mă recreează și uneori pregătesc cu pasiune pentru cîțiva prieteni fie un fileu de crap în sos de vin, fie un mușchiuleț de porc cu miere și lămîie, fie, în momente de grație, picioare de broască cu sos de mentă sau smochine proaspete la cuptor cu smîntînă și Grand Marnier. Am de asemenea pretenția că aș cîștiga orice concurs internațional de iahnie sau de vinete scăzute. De aceea, am fost de fiecare dată uimit cînd am întîlnit cazuri extreme, de intelectuali handicapați care, puși în situația de a păși pe teritoriul gastronomicului, comit lucruri enorme. Și încă! A vorbi despre "gastronomie" în acest context este în chip vădit o exagerare, pentru că cel mai adesea e vorba de țeluri derizorii.

Să luăm cazul lui Noica. Într-unul din sejururile mele păltinișene din anii '80, intru în camera lui pentru a-l anunța că urmează să cobor în Sibiu. — "Dragul meu, înainte de a pleca, fii bun și fă-mi o cafea." Din păcate, aveam cursa spre Sibiu în zece minute. Îl rog să mă ierte că nu-i pot satisface rugămintea, și mă liniștește spunîndu-mi că se va descurca singur. Revin în Păltiniș spre seară și îl găsesc pe Noica în plină perplexitate. — "Eu nu știu cum vă iese vouă cafeaua *neagră.* Am fiert-o o jumătate de oră tot adăugînd apă și nu s-a colorat deloc. În schimb, am recuperat boabele." Și îmi arată 10-15 boabe de cafea puse la zvîntat pe un șervețel, fiecare înconjurată de o pată brun-spălăcită din fiertura uscată. Am rămas o vreme cu gura căscată și am întrebat, bîlbîindu-mă, dacă nu știa că, pentru a face o cafea, e nevoie de boabe măcinate. — "S-ar putea să fi știut, îmi răspunde, dar am crezut că apa fiartă e capabilă să extragă *esența* cafelei din boaba însăși."

Dacă experiența de bucătărie a lui Noica s-a limitat la încercarea eșuată de a face o cafea, tentativele Monicăi Lovinescu au mers mai departe: prima dată cînd s-a aventurat să invite la masă, în rue Cassini, scurtă vreme după căsătorie, a pregătit "macaroane la cuptor". A întrebat o prietenă cum se fac. "Nimic mai simplu, i-a răspuns prietena, pui un strat de macaroane, pe urmă un strat de brînză cu ou, pe urmă iar un strat de macaroane și iar un strat de brînză cu ou..." Zis și făcut. Monica a luat un vas de Jena, a pus în el stratul de macaroane, stratul de brînză și ou, stratul de macaroane... A venit ora mesei și musafirii, vădit încurcați, au încercat o vreme să mestece macaroanele care pocneau spărgîndu-se între dinți. Prietena socotise că este superfluu să precizeze că în prealabil macaroanele trebuie fierte. "N-a fost grav, a comentat Monica povestindu-mi, pentru că musafirii nu erau niște apropiați, așa că nu au putut să spună mare lucru."

A doua oară, musafirul era chiar un prieten, Mihai Fărcășanu. Din nou consultată, prietena, care făcea față scurtelor și trecătoarelor crize gastronomice ale Monicăi Lovinescu, i-a spus că cel mai simplu lucru e "mămăliga pripită": pui apă la fiert, arunci un pumn de mălai și învîrți de cîteva ori cu lingura. Ceea ce Monica a făcut întocmai. După 30 de secunde a pus în farfurii "mămăliga pripită". "Cînd a început să ne doară burta, pe Virgil și pe mine, am înțeles de ce Fărcășanu ne cînta fals un Bach la vioară. Nu se putea concentra din cauza crampelor." În orice caz,

încîntată de isprava ei, se grăbeşte să i-o anunțe mamei, în România. Cunoscînd pesemne competența fiicei sale în domeniu şi evaluînd corect riscurile, mama trimite o telegramă: *Arretez tout de suite. Lettre suit.*

Îmi amintesc, de asemenea, de seri petrecute la Ierunci, cînd felul de mîncare luat de la *traiteur* trebuia pus la cuptor. Virgil îşi nota pe un carnețel minutele pe care *traiteur*-ul îi spusese că trebuie să le petreacă în cuptor felul de mîncare ales. (A cerut "timpul de preparare" şi pentru crenvurşti, fapt care l-a pus pe bietul om în vădită dificultate.) În preajma introducerii mîncării în cuptor, în bucătărie începea o forfotă ca înainte de lansarea unei rachete interspațiale. Atmosfera se electriza, Monica se foia între frigider şi cuptor, întrebîndu-l la fiecare zece secunde pe Virgil dacă s-au scurs cele zece minute de "pre-încălzire" a cuptorului. Virgil, marcat de un trac evident, stătea pe un scăunel instalat anume lîngă cuptor şi urmărea cu o concentrație extremă acele unui cronometru luxos care fusese extras din timp, cu pedanterie, dintr-o cutie capitonată cu catifea. În clipa în care striga "acum", Monica se repezea cu tava pregătită din vreme înspre cuptor: "Monique! striga Virgil, fii atentă să nu te arzi!"

Odată prima etapă a operațiunii încheiată cu succes, Virgil nu-şi părăsea postul de pe scăunel, urmînd să supravegheze pe cronometru scurgerea celor 20 de minute sacre, indicate de *traiteur* la cumpărarea mîncării. Din cînd în cînd, din camera de alături, în care se retrăsese pentru a fuma o țigară şi a-şi reveni din şocul introducerii tăvii în cuptor, Monica striga preventiv: "Virjil, vezi să nu se ardă!" Şi "Virjil" răspundea de fiecare dată exasperat: "Cum să se ardă, Monique? Nu sînt eu aici?" Şi se uita din nou, concentrat, la cronometru.

3 august

Fiul meu a împlinit astăzi 27 de ani. Stă de opt ani în Japonia. Este, cred eu, *cineva,* în orice caz un tip cu totul special. Indiferent de ceea ce face într-o etapă sau alta a vieții sale, trage după el ingenuitatea întrebărilor ultime — cu aerul lor ridicol şi patetic în acelaşi timp — pe care şi le pune cu atît mai apăsat cu cît ştie că nu există un răspuns la ele. M-a sunat zilele trecute din Tokio la 2-3 noaptea ca să mă întrebe cum pot trăi liniştit fără să ştiu ce e cu "planeta asta imbecilă". Discuția se duce întotdeauna cam pe acelaşi calapod. Urmează imprecații la adresa speciei umane ("un amestec de prostie şi bestialitate"), apoi mărturisiri de spaime şi uluiri în fața cruzimilor de care sînt capabili oamenii. Încerc să-l conving că nu trebuie să iasă din albia vieții şi să se aşeze, punîndu-şi astfel de întrebări, pe mal, pentru că asta e calea sigură către nevroză etc. Îi fac repede teoria cu "sistemul de iluzii" care nu trebuie abandonat şi încerc să-i semnalez neajunsurile excesului de luciditate. "Nu pot, tata, nu pot să stau ca boul în beznă!" vine răspunsul ritos şi disperat. Îmi vine să rîd, de la înălțimea blazărilor mele. În acelaşi timp îmi e milă de el, pentru că tot ce-mi spune e dincolo de poză şi de lecturi "existențiale". "Uite, continuă, stăm acum de vorbă de la 10 000 de kilometri şi avem aerul că sîntem liberi, cînd de fapt sîntem ca doi puşcăriaşi într-o închisoare fără paznici. Ce părere ai, spune-mi ce părere ai?" Îi spun că nu pot rezolva treaba asta într-o discuție telefonică Bucureşti-Tokio şi îl rog să se ducă urgent la culcare pentru că mai are patru ore de somn. Inutil. Urmează tema românească. "Auzi? Poate să plouă cu dolari peste România, să plouă în fiecare zi. Tot degeaba ar fi, pentru că nu dolarii sînt cheia problemei, ci mentalitatea, înțelegi?, *men-ta-li-ta-tea.* Poporul ăsta e contraproductiv. Fii atent: mă întîlnesc zilele trecute cu un român, care lucrează la nu ştiu ce departament de computere şi îl întreb ce face. Zice: aştept să treacă ziua. Mi-a mărturisit că în fiecare dimineață de cum se scoală începe să aştepte să treacă ziua. În rest, era senin şi bine dispus. Păi dacă asta aşteaptă el de la viață — să treacă — mai bine s-ar sinucide. De fapt tipul era gata sinucis, înțelegi?"

Fiul meu şi-a făcut viața *singur.* Mai ales *şi-a făcut-o.* Putea să eşueze înăuntrul unei relații între părinți distruse, să devină autist, să urască viața, să se urîțească, să nu devină nimic. Putea să se înstrăineze de toți şi să-şi piardă capacitatea de a iubi. Pentru că de fapt a crescut singur, ca un vlăstar în pădure, navigînd în atmosfera capricioasă dintre mama şi tatăl lui, duplicitar de mic,

încercînd să caute soluții de zi cu zi pentru frustrările, geloziile şi revendicările fiecăruia dintre ei. *El* e cel care a trebuit să se poarte matur, prins la mijloc între infantilismul celor doi. Mi-a lăsat drept moştenire un enorm capital de culpă pentru că prin despărțirea părinților, care s-a petrecut înainte de naşterea lui, a fost de la bun început privat de atmosfera familiei, de putința de a gîndi simultan şi de a cuprinde sub aceeaşi privire personajele care în viața unui om poartă numele unic de "mamă" şi "tată". "În această privință, mi-a mărturisit într-o zi, cînd avea 16-17 ani, sînt ca orbii din naştere cărora nu le poți explica ce sînt culorile." De la aceeaşi vîrstă, cred, a început să mă iubească senin, dînd la o parte straturile mistificărilor induse, descoperindu-mă, aşa zicînd, pe cont propriu. Am aşteptat ani de zile cu înfrigurare această clipă, îngrozit de ideea că m-ar putea repudia, că m-ar putea strivi sub povara reproşurilor, dar şi încrezător în puterea de discernămînt pe care avea să o dobîndească, în nevoia lui de mine şi de iubirea mea. Această nevoie de mine, în simpla ei imaterialitate, gîndită ca tensiune spirituală pură, este darul cel mai frumos pe care el mi l-a putut face. Şi asta cu atît mai mult cu cît *practic* nu i-am oferit nimic. La formația lui nu am putut contribui de vreme ce, ca orice fiu adevărat, s-a definit în adolescență opunîndu-se tatălui lui. Nu a acceptat niciodată sugestiile de lectură pe care i le făceam, nici pe cele de literatură, nici pe cele de istorie sau filozofie. A preferat să descopere totul, singur, după vîrsta de 20 de ani. La 16 ani, cînd îi propuneam Gogol sau *Mănăstirea din Parma,* îmi răspundea, în răspăr, cu lecturi "ştiințifice" şi-mi amintesc că a avut o revelație cînd a citit cartea lui Hawking, *Scurtă istorie a timpului.* (Lectura i-a fost fatală pentru că la teza de fizică din nu ştiu ce clasă a vorbit pe larg de Big Bang şi de găurile negre, spre indignarea profesorului care l-a întrebat de unde a scos prostiile astea, după care l-a notat cu 4.) Lecturile acestea, plus altele, "ozenistice", l-au făcut să creadă că se va ocupa de "astrofizică". Pe urmă a constatat că în România nu există o astfel de facultate aşa că, purtat de valul pragmatic al momentului, a intrat "ca toată lumea" în anii '90, la Academia de Ştiințe Economice. Senzația pe care am avut-o era că nu-l pot influența cu nimic, că puterea mea asupra lui era nulă şi că de vreme ce nu-l putusem atrage într-un "scenariu paideic", cartea destinului avea să şi-o joace singur.

Şi aşa s-a şi întîmplat. Avea în el ceva luminos, ceva extrem de înalt şi de pur, care-l scotea din matca previzibilă a umanului şi care-ți dădea încrederea că de oriunde ar porni, fie şi din cel mai obscur unghi al vieții, va termina prin a ajunge în centrul ei. Foarte mulți oameni sînt dăruiți cu cîte ceva: unul cu o voce bună, altul cu minte pentru matematici, altul cu aptitudini pentru sport. Ştefan (sau Matei, sau "Flipi", cu porecla lui de copil) a primit darul căutării şi găsirii de unul singur. Eu, care am fost însoțit, dus de mînă sau care am ajuns la mine extrem de tîrziu, ştiu bine ce miracol este să-ți pui singur întrebările juste, să intri în viață cu toate mirările lumii şi apoi să te aşezi, din miile de orbite posibile, pe aceea care-ți convine şi care devine a ta. Pesemne că cea mai mare ispravă a cuiva este să-şi dea un destin. Cînd vorbesc, în cazul lui, de darul căutării şi găsirii am în vedere tocmai această vocație a destinului. Este ceva tulburător în indivizii care intră în viață semănînd cu coarda bine întinsă a unui instrument. Potențialul lor de vibrație este de la bun început enorm. Mai rămîne problema forței care să-i facă să vibreze. Cînd ei intră în vibrație pornind tot de la ei înşişi, cînd forța aceasta este internă şi ea se declanşează în fața provocărilor venite din afară, sunetul care rezultă li se datorează în întregime şi viața lor este muzica pe care singuri au compus-o.

Fiul meu a trăit în această singurătate a vibrației proprii. A plecat în lume, fără nici un bagaj, doar cu mintea şi cu sufletul lui. Tot ce am putut să fac pentru el a fost să-i semnalez, la jumătatea primului an de facultate, existența unui concurs pentru o bursă Mombushu, ceea ce însemna perspectiva de studii complete la o universitate din Japonia. Bursa era acordată studenților străini de către statul japonez. Testele concursului erau colectate de către ambasadele Japoniei şi trimise spre verificare la Tokio. Rezultatele veneau după cîteva luni. "Pilele" erau excluse. În România erau 16 concurenți pe un loc, provenind din cele mai diverse domenii. Fiul meu a concurat pentru *economics* şi nu ştiu nici cum, nici de ce a cîştigat. Testele erau de matematică, istorie universală, engleză şi japoneză. Acesta a fost începutul drumului lui. Avea 19 ani. Tot ce-i putusem trece pînă atunci era o anumită tehnică

a învăţării, reţinerea esenţialului într-o formă logică cu ajutorul schemei şi al fişei. Ştiam de asemenea că trebuie să-i *cultiv* încrederea în el şi că metoda cea mai eficace era să-i spun la nesfîrşit, cît de des cu putinţă, două lucruri: că este inteligent şi că îl iubesc, că îl iubesc mai mult ca orice pe lume. Că aş putea oricînd să mor pentru el. Aceste vorbe nu aveau alt suport decît căldura şi încredinţarea glasului meu şi, în plus, ritualul de dinaintea culcării, atunci cînd stătea la mine şi cînd mă striga de îndată ce se afla în pat şi stingea lumina. "Tata, vino!", auzeam din camera de alături. Mă duceam, mă aşezam pe marginea patului şi îmi lua mîna. Mi-o strîngea tare, în reprize, ca într-un joc între băieţi care îşi încearcă forţa. De sub demonstraţia ludică de bărbăţie răzbătea, pudică, sfioasă, travestită o fără de margini nevoie de iubire. Atunci îi descopeream splendoarea, sufletul şovăitor ca paşii speriaţi ai unei balerine, fiinţa învoaltă care se deschidea într-un evantai de întrebări uimite, toate adresate mie, izvorîte din credinţa că eu ştiu totul, că sînt instanţa în care s-au cuibărit răspunsurile la toate întrebările lumii. Mă descurcam cum puteam, uneori cu sentimentul că sînt un impostor de anvergură. Ştiam, totuşi, că e prea devreme pentru a-i deconspira neştiinţa mea: era în ceasul cînd avea nevoie să mă vadă aşa, nespus de puternic, de bun şi de învăţat. Ştiam că în asemenea momente trebuie să pătrund în fiinţa lui ca un model care trebuie urmat şi cu care cîndva se va lua la trîntă pe cea mai înaltă treaptă a vieţii pentru a-şi cuceri, prin trupul celui învins şi lungit la pămînt, propriul său eu. Jocul pentru mine era sublim: numai eu ştiam miza enormă care se ascundea în spatele nevinovatei strîngeri de mînă, numai eu ştiam că în încercarea aceea copilărească, cu iz de ritual, de a-mi zdrobi degetele, printr-un efort reiterat de măsurare a forţei, marcat de încleştarea dinţilor şi închiderea ochilor, trebuie descifrat zvonul tuturor încercărilor lui viitoare, de fapt al *celeilalte* încleştări, la capătul căreia avea să supună sau să fie supus. Eu ştiam, eu ştiam că mă aflu la izvoarele sufletului lui şi că de fapt, în marea poveste a vieţii, începuse saga cuceririi libertăţii lui viitoare. Faptul că drumul acesta trecea prin mine, ca tată al lui, că eram o etapă necesară în împlinirea acestei cuceriri mă umplea de o bucurie nespusă şi îmbogăţea sensul iubirii de care eram capabil cu o componentă de sacrificiu pe care nu o cunoscusem pînă atunci şi care devenea dintr-o dată orizontul neclar al iubirii înseşi.

Şi lucrurile s-au petrecut întocmai. În primul an de Japonia mă suna în toiul nopţii plîngînd la telefon. Ajunsese pe o altă planetă, măsurîndu-şi singurătatea prin întîlnirea cu *altul absolut,* cu concentratul străinului şi al stranietăţii. "Sînt singur ca o găină într-o grămadă de lemne", mi-a spus la un moment dat. Bună parte dintre studenţii Mombushu claca după primul an. Erau mulţi care renunţau şi se întorceau acasă. Aş fi făcut, neîndoielnic, parte dintre ei. Fiul meu avea însă cîteva atuuri faţă de mine. El nu crescuse în Cotroceni, înconjurat de o familie numeroasă, şi parfumul de tei nu-l îmbăta an de an, la sfîrşit de mai, de cîte ori era ziua lui. Cînd a plecat din România, lăsa în urmă un apartament de bloc din Şoseaua Iancului în care vara te sufocai, un lift sordid cu geamul veşnic spart şi cu desene obscene pe pereţi, zgomotul infernal al oraşului, amintirea "sandviciurilor" cu slănină cu boia pe care le primea cînd pleca la şcoală, în ultimii ani ai domniei lui Ceauşescu. Nu lăsa în urmă prieteni, iubite, amintiri. Nu avea nostalgii. Liber afectiv de mitologia locului şi a obîrşiilor, era de fapt perfect echipat pentru întîlnirea cu altă lume, de fapt cu *orice* lume. Nu trăgea după el "petecul nostru de cer" şi sensibilitatea lui, enormă, era mai degrabă a unui tînăr planetar. Aşadar a plîns în primii doi ani, dar de întors nu s-a întors acasă. La urma urmelor şi-a zis că nu era mai singur în Japonia decît fusese în România. S-a ridicat în picioare şi a făcut prima investiţie sigură a vieţii sale: a început să înveţe japoneza.

Dar cum altfel? se poate întreba oricine. Cei care îşi fac studiile în Japonia nu învaţă automat japoneza? Ei bine, nu. Şi aici nu e vorba de faptul că examenele, sau în orice caz tezele de licenţă pot fi susţinute în engleză, ci de relaţia însăşi pe care o poţi avea cu japoneza şi de sensul lui "a şti" în acest caz. Ca *orice* limbă, japoneza presupune vorbitul, cititul şi scrisul. Numai că spre deosebire de orice limbă indo-europeană, relaţia dintre vorbit, pe de o parte, şi citit şi scris, pe de alta, nu este mutuală. Poţi foarte bine să vorbeşti, şi să vorbeşti *curent,* fără ca lucrul acesta să implice că poţi să redai expresia *grafică* a sunetelor pe care le-ai rostit. Şi asta pentru că "alfabetul" japonez, bazat pe cel vechi chinez, nu are douăzeci şi ceva de

litere, ci cîteva zeci de mii. Aceste semne, care ating grade de complicație grafică diferite, poartă numele de *kanji.* Japoneza curentă, cea utilizată în ziare, la televiziune sau în vorbirea a doi intelectuali în viața de zi cu zi nu depăşeşte 1000 - 1500 de *kanji.* Complexitatea — şi deci numărul de *kanji* — creşte cu cît pătrunzi în specificul unui domeniu sau cu cît nivelul discuției devine mai abstract. Am fost uimit să constat, cu ocazia unei vizite pe care am făcut-o în 1991 în Japonia, că interpreții se schimbau în funcție de personajul pe care îl aveam în față. Exista o interpretă pentru întîlnirile curente (ziare, televiziuni etc.) sau pentru plimbările în oraş. În schimb, pentru întîlnirea cu cel mai bun specialist în Platon (care a ținut să vorbească în japoneză) a fost adusă ca interpretă o doctorandă în filozofie greacă, iar pentru întîlnirea cu domnul Ianaghida, directorul Institutului Zen din Kyoto, considerat cel mai mare savant japonez în viață (cunoştea către 20 000 de *kanji* şi era privit ca un erou național şi adorat ca un zeu), rolul de interpret l-a jucat alt savant, directorul adjunct al Institutului, un elvețian care se afla de 20 de ani în Japonia, purtînd numele straniu de Urs Ap.

Aşadar, undeva pe acest drum presărat cu mii şi mii de *kanji* a început isprava fiului meu. A şti cu adevărat japoneza însemna să poți "desena" spontan, aşa cum facem noi cu cele 24 de litere ale alfabetului latin, cîteva mii de semne a căror reproducere comportă uneori îmbinarea în forme unitar-baroce a peste zece liniuțe drepte, curbe, concave, frînte etc. Numai că aceste semne nu sînt neapărat "litere", ci mai degrabă ideograme, care, singure, acoperă o noțiune şi care, de cele mai multe ori, ascund în spatele lor o fabulă devenită cu vremea idee.

Într-una dintre vacanțele petrecute în țară, Flipi a ținut să-mi arate cum se scrie "a face un lucru fără efort". Mi-a desenat un semn complicat şi mi-a spus:

"Semnul acesta înseamnă de fapt «a trage cu arcul fără să tragi cu arcul». La originea lui se află o poveste. Locuia într-un sat, la poalele unui munte, cel mai bun trăgător cu arcul din țară. Într-o zi, vine la el un tînăr şi-l roagă să-l ia ucenic. Este acceptat şi vreme de 20 de ani celălalt îl învață tot ce ştia din trasul cu arcul. Vine ziua cînd ucenicul părăseşte satul. Profesorul său îl însoțeşte o bucată de drum, se despart, dar, cînd ajunge la capătul uliței, elevul pune o săgeată în arc şi o slobozeşte către maestrul său. Celălalt se întoarce şi săgeata pe care o slobozeşte la rîndul său o întîlneşte pe cea care venea către el. «De ce ai făcut asta?», îl întreabă pe ucenic, apropiindu-se de el. «O, îi răspunde acesta, am vrut să fiu cel mai bun arcaş din lume, dar cu tine eram doi.» «Te-ai fi înşelat oricum, pentru că nici tu, nici eu nu sîntem cel mai bun arcaş. Cel mai bun arcaş este un bătrîn care locuieşte pe vîrful muntelui acesta. El trage cu arcul fără să tragă cu arcul.» Ucenicul ia drumul muntelui şi după multe zile de mers ajunge în vîrf şi-l întîlneşte pe bătrîn. «E adevărat că poți să tragi cu arcul fără să tragi cu arcul?» «Da, e adevărat», îi răspunde bătrînul. «Arată-mi.» Bătrînul întinde brațele, țintește o vreme văzduhul şi cînd lasă mîinile jos un vultur se prăbuşeşte la picioarele lui. Douăzeci de ani rămîne cel care tocmai urcase muntele, pentru a învăța de la bătrîn să tragă cu arcul fără să tragă cu arcul. După 20 de ani, bătrînul se stinge şi ucenicul lui coboară în sat. Ajunge cînd fostul lui profesor trăgea să moară. «Ştiam că ai să vii, te-am aşteptat pentru a-ți dărui arcul meu.» «Arcul tău?» întreabă cel coborît din munte. «Ce este acela *arc?*»"

Mînat de o pasiune sălbatică, dotat cu memorie prodigioasă şi avînd perseverența lucrului făcut pînă la capăt, Ştefan a învățat peste trei mii de *kanji* în mod activ. Ca să îi poată stăpîni cu adevărat a coborît la sursa lor, la chineza veche, pe care a învățat-o în paralel cu japoneza. În clipa de față, vorbeşte, citeşte şi scrie japoneza cu mult peste performanța intelectualului japonez mediu.

Dar splendoarea în cazul lui nu constă în realizarea unei performanțe de atletism spiritual. O limbă în sine nu înseamnă nimic fără cultura care a făcut-o cu putință. Lucrul cu adevărat remarcabil este cum învățarea japonezei l-a deschis către spiritualitatea extrem-orientală. După ce şi-a dat licența în *economics* la Universitatea din Yokohama, Ştefan a concurat la celebra Universitate Todai din Tokio pentru un masterat în… religii extrem orientale. Se pregătise vreme de doi ani, citind singur, în paralel cu studiile de la Yokohama, devorat de pasiunea de *a afla* răspunsul orientalilor la întrebările ultime. A reuşit ca singurul alb alături de şase japonezi.

În urmă cu un an am primit teza lui de masterat pe tema budismului medieval japonez. Cînd am răsfoit paginile umplute cu semne misterioase orînduite pe verticală şi le-am asociat cu numele lui şi cu copilul care era pînă mai adineaori, am fost cuprins de o senzație intens-suprarealistă. Sigur că eram mîndru de performanța *copilului meu,* sigur că în fundul sufletului mă împăunam cu toate acestea ca şi cum simpla paternitate fizică îmi permitea să mă furişez, pe căi ocult-genetice, în ograda meritelor lui. Însă cel mai tare mă stupefia spectacolul acelui dar de care am pomenit şi pe care acum îl vedeam la lucru: capacitatea de a-şi da un destin prin ascultarea atentă a unei interiorități care nu putea fi nici abătută, nici traficată.

Rareori, cred, paternitatea a îmbrăcat, precum în cazul meu, forma unei epure. Cu deplină îndreptățire aş putea de aceea să mă întreb dacă fiul meu a avut sau nu un tată. În sensul obişnuit, nu a avut. Ne-am întîlnit la un moment dat al vieților noastre, nespus de stingheri unul în fața celuilalt, avînd datoria, oarecum împreună, să înfiripăm o relație care, dincolo de solemnitatea ei declarată, nu se sprijinea decît pe propriul ei vid. Trăgeam după noi simpla noastră etichetă, el de fiu, eu de tată, dar etapele necesare prin care trece relația dintre un tată şi un fiu nu le consumaserăm. Nu l-am îmbăiat, cînd avea cîteva luni, şi nu l-am ridicat în brațe, ud, pentru a-l depune pe prosopul care îl aştepta pe pat şi cu care urma să-l frec bine pe cap, pentru a-i usca părul aburind. Nu i-am cunoscut rîsul acela de prunc fericit, culcat pe spate, care bate aerul cu picioarele şi întinde mîinile pentru a atinge chipul bărbatului aplecat deasupra lui. Nu l-am ajutat nici să facă primii paşi, ținîndu-l de mînă şi însoțindu-i emoția verticalității, cea mai mare, pesemne, a vieții noastre şi atît de bine împachetată în uitare. Nici nu m-am jucat cu el, aşezați amîndoi pe covor, în mijlocul unui ocean de jucării. Nu i-am vegheat bolile copilăriei, nu m-am topit de durere şi iubire asistîndu-i, iernile, fierbințeala trupului febril pe care numai un copil o poate trăi cu patetismul începutului ca pe un *memento* al epuizării finale; pentru că numai în frăgezimea unui obraz de copil febra se vădeşte în toată puritatea ei, numai pe buzele unui copil bolnav murmurul şi delirul îşi păstrează prestigiul intact, numai în ochii rătăciți ai unui copil neajutorarea este infinită şi suferința completă, uimită şi, în esența ei, de neînțeles. Toate aceste lucruri le-am trăit proiectiv, ducîndu-le dorul, crestat de lipsa lor pînă în străfundul sufletului, căutînd să le compensez mai tîrziu şi mutîndu-le, din prea lunga frustrare, într-un registru aproape matern.

Eram la Heidelberg în 1983, ca bursier al fundației Humboldt, cînd el a împlinit 9 ani. Aveam speranța vagă că ar fi putut veni pentru o lună-două să stea cu mine în paradisul acela pe care-l locuiam cu termen şi asemenea unui intrus. Ar fi fost pentru prima oară cînd aş fi stat cu el zi de zi şi, aşa credeam cel puțin, cînd aş fi putut recupera timpul nostru pierdut. Acum aş fi avut, în sfîrşit, ocazia să-i arăt cine sînt şi să-i fac dovada că, în ciuda restriştilor nesemnificative ale unui destin care ne ținuse departe unul de altul, eu eram un tată minunat şi cu drepturi depline, care, iată, se întrupa în cele din urmă descinzînd direct din cerul transcendental al unei paternități neştirbite, dintr-o relație care ne preceda şi care exista cu mult înainte ca noi să ne aflăm unul în fața altuia.

Dar cum urma să arate un astfel de tată care ani de zile fusese relegat în idealitatea lui suspectă şi impenetrabilă? Aceasta era întrebarea care nu-mi dădea pace. Tocmai pentru că pînă atunci nimic nu apucase să se înfiripe de la sine, puteam fi dintr-o dată oricum. Mă sculam în fiecare zi cu o altă imagine de mine, compunîndu-mă şi recompunîndu-mă la nesfîrşit în ipostaza mea de părinte: cînd tandru şi cald, podidit de o iubire care nu îşi atinsese pînă atunci niciodată obiectul, cînd sever cu măsură, demn chiar şi în slăbiciune, lăsînd să se înțeleagă că afecțiunea mea stă la pîndă, dar că nu se poate manifesta decît cu temei şi în momente privilegiate. Intuiam, oricum, că nu pe o cale discursivă urma să-mi dobîndesc un chip: un scurt *speech* de întîmpinare care ar fi pus lucrurile la punct, o explicație "ca între bărbați" era o pură utopie. Eram perfect conştient că, la cei 9 ani ai lui, trebuia să-mi cuceresc copilul *purtîndu-mă* pur şi simplu. Şi aşa cum orice îndrăgostit recurge, pentru captația inițială, la flori, eu am recurs, în imaginarul întîlnirii mele cu el, la jucării, în Darmstädter Hof, în galeria luxoasă care străjuia Hauptstrafie în partea dinspre Bismarckplatz, se afla un superb

magazin de jucării care se desfăşura pe trei etaje, intitulat caraghios *Knoblauch* ("Usturoi"). Vitrina era populată de o faună de pluş, reni stranii în mărime naturală, cu burţile bej şi cu coarnele şi copitele din catifea neagră, maimuţe cu coada verde şi cu ochi mari de sticlă, ursuleţi Panda... Presărate printre aceste personaje de sorginte waltdisney-ană menite să suscite un soi de adamism etern şi nevinovat al copilăriei, se aflau tot felul de jucării complicate, în pas cu navele interplanetare, cu fanteziile spaţiale, cu imaginarul filmelor fantastice americane, de la *ET* la *Războiul stelelor.* Aşteptîndu-mi fiul, mă duceam în fiecare zi în faţa rafturilor cu jucării şi compuneam de fiecare dată "menu-ul ludic"; mi-l imaginam pe Flipi lîngă mine şi îl invitam dezinvolt să îşi aleagă "orice îşi doreşte"; să nu aibă oprelişti: "orice îşi doreşte". Reţeaua aceasta (Märklin) de cale ferată — electrică, bineînţeles — care putea fi apoi extinsă şi complicată oricît, cu semafoare, gări, macazuri multiple, vagoane de diferite tipuri, depouri şi depozite de mărfuri? Nici o problemă. Puteam veni apoi zilnic să-i mai adăugăm cîte ceva.

Sau poate maşinile de curse cu telecomandă ? Această superbă Carrera, de exemplu ? Sau sutele şi sutele de modele de Lego, cu posibilitatea pe care ţi-o dă-deau, "glănţuite" şi finisate fără cusur, de a avea în faţă, prin simpla asamblare a unor piese care se revărsau dintr-o punguţă de plastic, cînd o benzinărie modernă, cînd un tanc, cînd un helicopter, cînd un cavaler medieval cu platoşă albastră, mănuşi roşii şi lance galbenă, aşezat pe un cal înveşmîntat în argintiu. Toate jucăriile lumii nu erau de ajuns pentru a-mi cuceri fiul şi aş fi dat orice ca să-i pot "cumpăra" astfel, eliberîndu-mă de cea mai tenace angoasă a vieţii mele, iubirea rîvnită de atîta amar de vreme.

Bineînţeles că lucrurile nu s-au petrecut aşa. În nici o iubire partenerii nu îşi ajută propria lor ieşire în întîmpinare. Ceea ce se livrează în cele din urmă este chiar fiinţa celor care intră în joc şi pentru că riscul de a te pierde este astfel prea mare, orice iubire începe sub semnul pîndei şi al circumspecţiei. Cu cît mai mare este fragilitatea cuiva, cu atît mai mare va fi şi precauţia lui şi cu atît mai crîncenă şi de neclintit severitatea pe care o va arbora în faţa avansurilor celuilalt. Pe de altă parte, orice tehnică a ză-dărîrii este bună pentru a face ca preţul iubirii să crească. Cedarea, recunoaşterea şi dăruirea necondiţionată sînt precedate de înfruntări subtile, de obstacole ingenios construite, de refuzuri, exasperări şi pierderi trecătoare ale speranţei.

Aşadar, fiul meu a sosit în cele din urmă. Distant, precaut, mefient. M-am grăbit să-l duc la *Knoblauch. În* faţa valurilor de jucării a rezistat arborând o indi-ferenţă mîndră şi concesivă. A acceptat într-un tîrziu, şi mai mult ca să-mi facă plăcere, Carrera. Apoi cîteva cutii de Lego. Apoi trenuleţul. Mă dădusem oricum de gol, vorbeam prea mult şi dorinţa mea vădită de a-l capta l-a pus în gardă. A început să-mi trimită sistematic săgeţile refuzului lui. Orice sugestie venită din partea mea era întîmpinată cu un "nu" morocănos. Mi-am propus să-i dau lovitura de graţie. L-am luat în preajma Crăciunului la Paris. Bulevardul Hausmann, în special porţiunea "marilor magazine", cu *Printemps* şi cu Galeriile *Lafayette,* în ale căror vitrine sînt montate, iarna, păpuşi mobile — scena naşterii lui Isus trona în mijloc, cu animalele care aplecau capetele pe rînd, pentru a încălzi trupul copilului din iesle, magii care se închinau, îngenuncheaţi la o distanţă respectuoasă, lumina dozată misterios în întreaga vitrină — ar fi făcut ca orice copil să rămînă cu gura căscată şi să nu mai poată să se desprindă de acolo minute şi minute în şir. La rugăminţile mele repetate, epuizate curînd şi înlocuite de un glas exasperat şi devenit poruncitor, fiul meu a ridicat ochii o clipă spre vitrine şi apoi a pus din nou nasul în pămînt. Duelul lui cu mine era mai important decît toate jucăriile şi feeriile lumii. Cu un instinct sigur, îmi simţise nerăbdarea şi în fiecare gest al meu putea citi graba recuperării. Acum aflase că intrînd pe terenul iubirii mele vinovate mă putea hărţui în voie şi că îşi poate lua revanşa pentru absenţa mea din viaţa lui. Şi el aşteptase, altfel şi fără să ştie, clipa aceasta. "Credeai că e atît de uşor?" părea să-mi spună. "Vrei să cîştigi în două luni ce ai pierdut în nouă ani? O, mai ai un drum atît de lung pînă la inima mea!"

La fel ca la vitrinele de la *Printemps* a reacţionat şi în faţa lumii de basm care i s-a deschis la picioare cînd a ajuns în Champs-Elysées, străjuit de ambele părţi de brazi uriaşi pudraţi cu alb şi sufocat de ghirlande şi lumini. A aruncat o privire

pieziṣă pe sub sprîncene, a mîrîit şi a declarat că nu e tentat să treacă pragul acestei lumi. Am făcut cale întoarsă.

Apoi ne-am despărțit din nou. El a revenit în România, eu am rămas încă un an în Germania. Sejurul din Heidelberg nu schimbase mare lucru între noi. Cînd am ajuns, în pubertatea lui, să stăm mai mult unul cu altul şi unul în fața altuia, relația noastră continua să fie marcată de sfiala adunată între timp între noi. Nu ne prea cunoşteam şi nici unul nu ştia cum să intre în rolul lui: el în cel de fiu, eu în cel de tată. De data asta am încercat să-l cuceresc gătindu-i. Cred că am avut un oarecare succes cu sufleurile cu sos de roşii şi cu prăjiturile cu vişine. Cînd mă ruga să i le fac, mă învăluia bucuria aceea simplă pe care o cunosc toate mamele şi bunicile de pe lume atunci cînd îşi răsfață copiii şi nepoții pregătindu-le "lucruri bune". Toate, în felul acesta, îşi construiesc în mod inconştient, în jurul unei budinci sau al unei plăcinte, capitalul lor de nemurire, pentru că toate rămîn în amintirea cuiva prin procurarea fericirii la îndemînă, care este mîncarea. Bănuiesc că, la rîndul meu, mi-am interiorizat în primă instanță o strategie maternă menită pe de o parte să compenseze sincopele de parcurs ale tatălui, capabilă pe de altă parte să-mi asigure o posteritate prin excitarea memoriei gastronomice. Lucru perfect firesc, de vreme ce nu ştiam dacă mai urma să joc vreun alt rol în viața fiului meu. Cred că în adolescența lui am intrat mai întîi în chip de bucătar.

Apoi a început să mă descopere, aşa cum m-au descoperit pînă la urmă toți oamenii care au ajuns să țină la mine: prin gesturi de a doua instanță. Cred de asemenea că treptat a reuşit să mă situeze social şi să înțeleagă, poate şi prin reflexul imaginii, mele în ochii celorlalți, cu ce anume mă îndeletnicesc. Cînd a plecat în Japonia purta în el imaginea unui tată oricînd la îndemînă, căruia i se putea destăinui oricînd şi cu care nu reuşise să epuizeze resursele lui de uimire. Şi mai era ceva. Mă aşezase în el în cel mai înalt loc la care poate aspira un părinte: devenisem cineva față de care trebuia să faci dovada devenirii tale. Voind să-şi dovedească lui de ce este capabil, voia în acelaşi timp să mi-o dovedească mie. Mă iubea, fiindcă voia să fiu mîndru de el. Ceea ce înseamnă totodată că mă recunoştea ca tată.

6 august

Am scris, vreme de trei zile, ca în transă, paginile dinainte. Senzația că o parte din viața mea a intrat în ordine. Ca şi cum *povestindu-mi-o,* relația cu fiul meu a devenit cea care ar fi trebuit să fie. Or, este evident că nu e aşa. Ea nu e nici mai reuşită, nici mai nereuşită ca pînă acum. Atîta doar: e *spusă.* Şi asta schimbă enorm lucrurile. Cel puțin pentru mine. Le schimbă în sensul că le scoate din vagul în care existau pînă atunci, din plutirea aceea bezmetică şi chinuitoare — de stări, gînduri şi întrebări neduse pînă la capăt — din care se alcătuieşte viața noastră şi care e sursa neştiută a nefericirii noastre. Ce bucurie să cobori în tine şi să înțelegi şi să *spui* ceea ce vezi şi ceea ce înțelegi, să fii propriul tău analist, necruțător şi bun în acelaşi timp, pedepsitor şi izbăvitor deopotrivă. Vorba, rostirea, povestea — magia vindecătoare a cuvintelor, de unde vine oare? Scriitorii, cei foarte mari, cei care sînt în stare să facă lumea încă o dată, din cuvinte, exact aşa cum Dumnezeu a făcut-o din ființe reale, nu sînt ei pensionarii unui paradis reinventat sau recucerit, protagoniştii unei levitații de care noi, ceilalți, nu ne mai aducem aminte decît în vis? Care păşesc, lin, pe apa cuvintelor, în vreme ce noi, ceilalți, ne înecăm în ele? Toată mizeria omenirii vine pînă la urmă din acest înec în cuvinte, din incapacitatea de a ține capul deasupra unui dar pe care, în principiu, am fost construiți pentru a-l putea primi, dar la înălțimea căruia, în istoria noastră de specie *neîncheiată,* nu am putut fi pînă acum niciodată. Cum de nu am ajuns să înțelegem că prăbuşirea sau salvarea omenirii nu depind pînă la urmă decît de felul în care vom reuşi, *ca specie,* să ne reglăm raportul cu cuvîntul? Ceea ce numim îndeobşte "prostia omenirii" este de fapt o incapacitate specifică de a mînui acest ustensil care, ca orice ustensil prost mînuit, poate deveni ucigător. Şi nu sînt oare scriitorii — "poeții", s-a spus — singurii care ştiu să țină în mînă acest ustensil? Numai că spre deosebire de eroii eponimi, de salvatorii legendari ai unei comunități, care o dată cu soluția dispun şi de

mijloacele accesului la ea, eroii verbului sînt *salvatori neputincioşi:* forţa de a deschide un drum nu e însoţită şi de aceea de a-i pune pe ceilalţi pe acest drum. "Ceilalţi" vor muri rătăciţi pe cărări laterale şi deturnaţi de la vocaţia verbului.

Nu este toată Istoria lunga poveste a căderii noastre din verb? Iar ceea ce a trăit generaţia mea nu a fost tocmai consfinţirea acestei căderi, verbul devenit "infernal"? Nu dereglarea raportului cu cuvîntul (care este ideologia) este sursa ultimă a crimei sistematizate? Iar falimentul actual al poporului român nu vine din schilodirea fără precedent în istoria limbii române a felului în care cuvîntul a fost folosit şi rostit în chip sistematic prin deturnare de la esenţa logosului? Cine dintre noi este dispus să meargă atît de departe şi să accepte că răul nostru cel mai adînc şi pieirea noastră istorică trebuie puse în corelaţie cu pierderea de ultimă oră (ceea ce înseamnă de cîteva decenii) a fiinţei noastre lingvistice? Noi nu ne mai dăm seama că felul cotidian în care este rîgîită limba română pe stradă şi vomismentele verbale care se revarsă seară de seară peste populaţia României prin ecranele televizoarelor nu sînt simple accidente de parcurs ale unei societăţi în derută, ci simptomele unei maladii mortale. Vulgaritatea este doar fenomenul de suprafaţă (devenit deja imperceptibil) care ascunde — sau pune indirect în lumină — depărtarea maximă pe care această comunitate a atins-o în istoria ei în raport cu vocaţia sa lingvistică pe acest pămînt.

(Cei care astăzi mai întreţin un raport normal cu limba se vor izola şi se vor stinge aşa cum se sting ultimii reprezentanţi ai unor specii rare în parcurile şi rezervaţiile lumii.)

Ideea scriitorului ca *salvator neputincios* merită amănunţită.

Există, aşadar, o categorie de oameni care ajung să spună lucruri despre care îndeobşte se spune că "nu încap în cuvinte". Ei le spun pentru ceilalţi sau le spun pentru că nu pot să nu le spună, pornind întotdeauna de la iluzia că spusele lor vor ajunge la ceilalţi, îi vor atinge şi îi vor schimba. Cuvintele lor "spun totul", ele sînt magnifice, forţa lor este enormă, adevărurile rostite acolo şi splendoarea rostirii lor ne taie respiraţia.

Şi totuşi, aceste cuvinte rostite în beneficiul tuturor şi care "ar face pînă şi pietrele să plîngă" nu ajung decît la o infimă parte dintre noi şi chiar şi atunci cel mai adesea sub forma ornamentului cultural, a citatului, a paradei, a discuţiei de salon, a etalării unor "lecturi" etc. Mîna aceea de oameni care îşi dezbracă sufletul în faţa semenilor lor, care sînt "patetici" pînă la Dumnezeu — ceea ce înseamnă că *suferă* şi *suportă* pentru toţi ceilalţi sau care îi ajută pe toţi ceilalţi *să înţeleagă* ceea ce ei suferă şi suportă — trec prin lume *în chip esenţial* ignoraţi, adică necitiţi, şi mor îmbălsămaţi între coperţile propriilor cărţi, în splendoarea cavourilor care sînt bibliotecile. Cu cît un lucru este spus mai bine, mai apăsat, mai convingător, cu cît atinge mai mult fondul lucrurilor, cu atît — odată recunoscut ca atare şi clasat — lipsa lui de audienţă este mai mare.

Dacă nu aş fi trăit experienţa de editor, aş fi continuat să mă legăn în iluzia scrisului şi a frumuseţii care salvează lumea. Şi aici nu am în vedere neputinţa "marilor îmbălsămaţi" care ne vorbesc de la o distanţă ce îi aşază dincolo de istorie, ci de autorii care ni se adresează din vecinătate şi din lumea noastră, care ne vorbesc aşa zicînd peste gard, dacă nu chiar din ograda noastră. *Regele şi cadavrul* (Heinrich Zimmer), pe care o consider una dintre cele mai *frumoase* cărţi moderne, s-a tîrît în cîteva mii de exemplare vreme de şapte-opt ani prin depozitele editurii. Două mii de exemplare din *La apa Vavilonului* a Monicăi Lovinescu, povestea celei mai robite adevărului conştiinţe pe care a dat-o lumea noastră în ultima jumătate de secol, s-au scurs cu chiu cu vai într-un an şi jumătate. Pleşu a scris recent cel mai devastator text din istoria culturii române dedicat unui caz de "obscenitate publică": cel despre Adrian Păunescu. Porcul nostru de serviciu — "Ei bine, doamnă, da, sînt porcul dumneavoastră, doamnă!", a ţinut să precizeze Păunescu atunci cînd, după '89, a socotit că este oportun să reapară la rampă — nu şi-a făcut harakiri citind paginile lui Pleşu şi nici ceilalţi nu au simţit nevoia să ţină în vreun fel seama de ele. Dimpotrivă, apariţiile televizate ale acestui accident genetic nefast s-au înmulţit de atunci şi în compania lui apar de-acum chirurgi, scriitori sau pianişti vestiţi. "Apelul" meu către lichele, scris într-un ceas de graţie din noaptea de 30 decembrie 1989, a rămas o acoladă stilistică cu un iz uşor desuet, ba chiar, cu trecerea

timpului, de-a dreptul deplasat şi a devenit, în scurtă vreme, literă moartă.

Şi atunci apare, tulburătoare, întrebarea: cum se face că cei mai mulţi oameni trăiesc fără "partea de sus" a limbii, acolo unde fiinţa fiecăruia dintre noi ajunge să rostească *cîntînd,* acolo unde spiritul nostru intră în unduire şi poate să alunece, să plutească, să se strecoare, să pătrundă, să ajungă, să înainteze, să revină şi să se retragă, să bată adică ţărmul lucrurilor cu valurile fără sfîrşit ale cuvintelor? Cînd îi auzi pe oameni vorbind, îţi dai seama că "partea de sus" a limbii este nelocuită, în timp ce aici, "jos", unde cuvintele nu spun decît "vreau", "du-te", "mi-e foame", "sună-mă", "plec", "ai *grijă",* "cît costă?", aici unde ele acoperă minimum necesar convieţuirii, unde nu sînt decît suport pentru informaţia curentă, pentru reclamă, duplicitate sau sudalmă, aici, la fundul limbii, în drojdia ei *se petrece totul.* Miliarde şi miliarde de oameni vorbesc fără să aibă acces la cuvînt: ei nu aud nici melodia cuvintelor — căci orice limbă vorbită cu adevărat *cîntă* la propriu — şi nu percep nici lucrurile definitive care se pot spune în cuvinte.

Pentru cine Dumnezeu scriem, atunci? Care este rostul pe lume al celor care mizează totul pe cuvînt, care încearcă să salveze cuvintele şi apoi să "salveze" lumea cu ajutorul lor? Cum se poate acumula atîta splendoare *în zadar* şi cum ceea ce pare să fi creat lumea — Cuvîntul — poate sfîrşi în suprema nevoinţă?

8 august

Scufundătorii din Delos erau faimoşi în Grecia antică pentru capacitatea lor de a sta sub apă minute în şir. Socrate îi invocă la un moment dat, spunînd că, pentru a înţelege scrierea lui Heraclit, pentru a pătrunde în adîncul ei şi a rămîne acolo atît cît e necesar, "ne-ar trebui un scufundător din Delos".

Asta trebuie să fac şi eu aici: să cobor cît mai adînc în mine şi să-mi ţin respiraţia preţ de cît mai multe pagini. Cu speranţa că atunci cînd voi ieşi la suprafaţă nu voi risca să mă înec din nou.

Cum apare depresia?

Celula nervoasă secretă şi transmite informaţie specific neuronală prin intermediul substanţei numite *serotonină.* Cînd calitatea acestui neurotrans-miţător se alterează din cauza unei tensiuni psiho-emoţionale constante (un atom de carbon sau de oxigen se aşază altfel, modificînd configuraţia steri-că a serotoninei) sau cînd neuronul produce în exces serotonină — apare depresia. E nevoie atunci de o substanţă care să blocheze recaptarea serotoninei modificate chimic sau produse în exces şi, astfel, să anuleze mecanismul chimic şi fiziologic de producere a depresiei. Unul dintre aceste anti-depresive este *sentralina,* produs chimic creat în laborator şi comercializat cel mai adesea sub numele de *Zoloft.* Zoloftul! Cum se poate ca un sfert de pastilă înghiţit zilnic să îţi regleze relaţia cu tine, cu ceilalţi şi cu moartea? Să îţi redea sistemul de iluzii fără de care nu poţi să faci nici cel mai mic pas în existenţă? Ce *res mirabilis,* Zoloftul acesta, născut din singurătatea şi spaimele omului modern! De cînd zeii ne-au părăsit, am fost obligaţi să născocim un agent al disimulării, un covor chimic aruncat peste prăpastia existenţei, o husă trasă peste neant.

10 august

Nu pot ieşi din atmosfera paginilor despre Flipi. Aş vrea ca el să le citească şi în acelaşi timp îmi e teamă, pentru că ce am scris acolo e varianta *mea* a relaţiei noastre şi s-ar putea ca el, urmînd un cu totul alt traseu interior, să nu se recunoască în ea. Îmi vine acum în minte un alt episod din povestea noastră, prin care a reuşit să mă surprindă, să mă contrarieze şi apoi să mă facă fericit.

Într-o zi, un prieten care lucra la revista *Secolul 20* îmi vorbeşte cu entuziasm despre "articolul lui Ştefan". "Care articol?" Nu ştiam nimic. A doua zi îmi pune pe masă şpalturile unui text de vreo 30 de pagini, intitulat *Religiile contemporane japoneze,* semnat Ştefan Liiceanu. Am început să-l citesc. "Cum a putut să nu mi-l trimită înainte?" mă tot întrebam. "Ce vrea să-mi dovedească cu asta? Că puţin îi

pasă de părerea mea? Că n-are nevoie de mine?" Pe măsură ce citeam, toate întrebările acestea păleau. Pătrundeam, cu fiecare rînd, în culisele unui "eu cultural" pe care nu-l bănuisem niciodată, pentru că nimic nu-mi semnalase vreodată prezența sau perspectiva lui. Povestea masteratului de religii extrem orientale nu începuse încă, aşa încît surpriza mea a fost totală. Ştefan era atunci student în al treilea an la *economics* ("business affairs"). Niciodată mintea mea nu-l situase în teritoriul "umanioarelor" şi pînă atunci nu-mi pomenise nimic despre interesul pe care l-ar fi avut pentru studiul religiilor. Aşa încît, în prima clipă am avut senzația că sînt confruntat cu un fenomen de travesti cultural. Intrase pe "teritoriul scrisului" fără să sufle o vorbă. Şi o făcea cu un subînțeles deconcertant, ca şi cînd paginile din *Secolul 20* erau rezultatul firesc al unei preocupări a cărei istorie era de-acum bine conturată.

Cînd cineva începe "să scrie", adică atunci cînd compune un text şi devine "autor", lucrul acesta echivalează ca semnificație, pe altă treaptă a vieții, cu deprinderea vorbitului. Dar nici un copil nu îşi surprinde părinții, începînd să vorbească de pe o zi pe alta. În scris e la fel: există "încercări", debuturi, poticneli, rateuri, stîngăcii. Punerea în pagină şi dozarea cuvintelor, raportul dintre ce vrei să spui şi felul în care ajungi să spui se formează de-a lungul anilor, trecînd prin disonanțe, prețiozități juvenile, clişee, teribilisme de început. În disciplinele umaniste pericolul care pîndeşte orice debut este ermetismul, vorbirea întortocheată, risipa de cunoştințe, citarea în exces, abuzul de termeni tehnici, pe scurt, toate strategiile imaginabile care, menite să scoată în evidență eul auctorial, nu fac decît să sperie, să plictisească şi să îndepărteze publicul. Aproape orice debut seamănă cu o paradă. Tînărul care începe să scrie îşi zdrobeşte prezumtivul cititor cu neologisme, grecisme, sanscritisme şi îl îngroapă pe acesta într-o mare de nume proprii ("bibliografia"), pentru ca celălalt să înțeleagă cît de mult a citit el şi că, iată, deşi e atît de tînăr, e deja un om "format". Aşa stînd lucrurile, debutantul nu slujeşte de fapt subiectul despre care scrie. El nu a ajuns să afle că meritul lui e cu atît mai mare cu cît mai puțin este sesizată prezența lui în pagină, cu cît mai mult cititorul reuşeşte să "uite" că textul pe care îl citeşte are un autor.

Ei bine, în textul lui Ştefan nu se afla nimic din toate acestea. Totul era de o *onestitate* fără cusur, ceea ce înseamnă că paginile acelea se născuseră nu din vanitatea instalării în pagină, ci din bucuria pură de a transmite altora ceea ce el îşi imagina că ei nu aveau de unde să ştie. Erau pagini care se iviseră pe lume din bunătate, din nevoia pură de a împărtăşi. Era un *text de însoțire:* cineva te lua de mînă şi îți arăta ceea ce el ajunsese să descopere înaintea ta. Cel ce scrisese paginile pe care le aveam în față intuise de la bun început secretul scrisului: intrarea în comuniune prin *nevoia de a pune la dispoziție.* Iar la dispoziție pot fi puse emoții, experiențe, gînduri, cunoştințe. Toate cărțile adevărate sînt la origine cărți de călătorii: autorul lor pătrunde *pe un teritoriu necunoscut,* indiferent care este acela — insula Galapagos, atomul, sufletul, celula, războiul troian, o religie străină, infernul, o populație, transcendentul — şi vrea să le spună celorlalți ce a văzut acolo. Toată istoria civilizației, toată istoria "ştiinței" şi a cunoştințelor, echivalează cu istoria acestei împărtăşiri care are în spatele ei ipostaza privilegiată de *martor.*

Ceea ce vreau să spun este nu că Ştefan scrisese un text "mare", ci un text onest şi, sufleteşte, bun.

Atitudinea din care se născuseră paginile lui era, în rădăcina ei, *corectă.* Din această pricină, stilul era la rîndul lui firesc. El nu era poluat de prejudecata "culturii" şi, mai ales, nu era lucrat *ca stil.* Nu exista, pe de o parte, un conținut care trebuia comunicat şi, pe de alta, o formă conştientizată în sine, născută prin imitații şi adaptări succesive, şi devenită importantă pentru ea însăşi, adorată şi cultivată ca simplă îmbinare de cuvinte, ca marcă inconfundabilă a persoanei devenite autor, care se oglindeşte impudic în combinațiile sale verbale şi care de fapt nu are de spus nimănui nimic.

Am citit totul pe nerăsuflate, captivat de ceea ce aflam. Mai rămînea să găsesc explicația *incognito*-ului pe care-l alesese autorul pentru a răzbate în paginile revistei. Evident, nu era prea departe de căutat. Tocmai ocolindu-mă, paginile mă întîlneau în plin. Ele mi se adresau prin chiar eschiva lor. Ignorarea mea — deliberată, voită, construită, ascunsă stîngaci sub masca surprizei — era de fapt

întîlnirea neaşteptată care mi se dădea într-un spaţiu public, era un anunţ important, o carte de vizită, o complicitate în văzul tuturor, o invitaţie mîndră şi maliţioasă de a asista la naşterea libertăţii lui.

16 august

Sînt la Paris de două-trei zile. Este "aniversara" lui Virgil, născut pe 15 august, dar înregistrat "oficial" pe 16 august. Locuiesc la Mihnea, plecat cu ai lui la Veneţia. Pentru cina sărbătorească de diseară de la Ierunci pregătesc salată de vinete, singura bucurie (gastronomică) pe care i-o pot face lui Virgil, pentru că Monica, cu care tocmai am vorbit la telefon, îmi mărturiseşte că Virgil suportă din ce în ce mai greu zilele sale de naştere. Acum, de pildă, stă întins pentru că s-a sculat de dimineaţă cu ameţeli. L-am găsit, de altfel, alaltăieri seară cînd m-am dus să-i văd, cu o mină obosită, disperat că nu se putea tunde, frizeria din cartier fiind închisă în august, mai tras la faţă, cu mersul mărunţit şi nesigur. Are 81 de ani. "E teribil, îmi spunea Monica la telefon acum o jumătate de oră, cum nu avem imaginaţia corpului. Mereu ni se pare că am atins un apogeu al decrepitudinii, dar dacă aş mai trăi zece ani, starea fizică pe care o am şi care mi se pare lamentabilă aş găsi-o pesemne paradisiacă."

Monica e sub impactul lecturii Laviniei Betea, a cărei carte despre Lucreţiu Pătrăşcanu a apărut recent în seria "Procesul comunismului". Celor condamnaţi li se confisca averea. Inventarul Ministerului de Interne trimis Finanţelor cuprinde... lucrări dentare "din material galben sau porţelan". Pe scurt, condamnaţilor li se smulgeau lucrările de aur din gură, după care erau încarceraţi pentru 20 de ani sau pentru restul vieţii. Lavinia Betea constată "progresul" înregistrat faţă de nazişti, care scoteau dinţii îmbrăcaţi sau punţile dentare din aur după ce purtătorul lor murea sau era omorît.

M-am întors de la Ierunci, care au acceptat să se lase sărbătoriţi prin cina pregătită de mine. (în afara salatei de vinete, pe care o făcusem acasă, la Mihnea, am făcut la faţa locului nişte superbe şniţele aurii din *escalope de dinde* cu un *supreme de legumes).* După masă le-am citit pagina din "jurnalul" meu despre handicapurile culinare ale Monicăi şi paginile despre fiul meu, reminiscenţă din ritualul bacchanalelor spirituale ale Păltinişului. Apoi discuţie despre proiectul publicării jurnalelor Monicăi: 13 caiete manuscrise între 1981-1994, apoi anii 1995-2000 cu notaţiile culese pe ordinator. În total, cîteva mii de pagini. De sub rîsetele noastre şi de sub bucuria revederii răzbate, ca dintr-un adînc prost îngropat, iminenţa sfîrşitului. "Ştii, Gabriel, îmi spune Monica, lui Virgil îi e ruşine să-ţi spună, dar se bucură că a apucat să te revadă înainte «să plece». Îmi spunea mereu că o să moară înainte de a te mai vedea." Şi apoi adaugă pentru a descărca lucrul de patetic şi excesiv: "Ştii cum spunem noi lucrurile: jumătate în glumă, jumătate în serios."

17 august

Pentru că Mihnea şi Catherine stau în inima Marais-ului, astă seară am ieşit să mă plimb pe străzile din cartier, în care turiştii, ameţiţi de locurile comune (Champs-Elysées, Montmartre etc), nu au răzbit. Merg pe străzi pustii, cu case din secolele XV-XVI, golite de locuitorii lor plecaţi în vacanţă, cu obloanele trase, scăldate în frumuseţe şi în tăcerea propriei lor istorii. Din cînd în cînd, un scuar plin de restaurante, fiecare cu specificul lui, unul rusesc *(Blinisserie),* altul cu barbecue coreean, altul italienesc, altul japonez... Pline toate, contrastînd straniu cu străzile depopulate, încît te întrebi aproape cine şi cînd a aşezat sutele de petrecăreţi liniştiţi — aproape interiorizaţi, respirînd un aer de fericire calmă, de *loisir* transcendental — în jurul meselor lor. Par că au fost programaţi acolo pentru a ilustra, printr-o scenă vivantă, paradisul terestru, *otium*-ul rafinat al unei populaţii care beneficiază tihnit, la capătul istoriei, de bogăţiile fabuloase adunate aici de regi cuceritori, de cardinali, de latifundiari, de briganzi înnobilaţi, de producători de brînzeturi, vin şi parfum.

Şi deodată, în timp ce trec printre coloanele din Place des Vosges, mi se face dor de Monica şi Virgil, de casa lor de păpuşi, pitită bine în labirintul unui arondisment marginal, şi pe care, cu cîteva săptămîni în urmă, o descrisesem, cu străduțele care duc spre ea dinspre Botzaris, pentru volumul *Declarație de iubire* care tocmai pleca la tipar.

Era miezul nopții, m-am urcat în maşina cu care venisem la Paris şi care aştepta cuminte în rue St. Gilles şi, în 20 de minute, tăind Parisul spre nord-est pe canalul St. Martin, m-am pomenit în străduța înfundată de lîngă Buttes Chaumont. Am vrut să văd dacă descrierea pe care o făcusem în carte, din suprapunerea atîtor amintiri, era corectă. Totodată mă simțeam ca un îndrăgostit care se apropie pe furiş de ferestrele iubitei sale. Obloanele de la living erau închise, nu se vedea nici o lumină, geamul de pe culoarul de la etaj era deschis, acoperit pe jumătate de crengile pomului din grădina alăturată. Am urcat scările care leagă François Pinton de Claude Monet şi am constatat, uşurat, că nu mințisem. Totul era la locul lui: vilele cochete cu grădini misterioase, gardurile acoperite de plantele care se revărsau pe pavaj, succesiunea străduțelor: Villa Cronstandt, Villa des Boers, Miguel Hidalgo...

Şi mai ales casa, casa cu bîrnele placate pe fațada în forma unui triunghi cu vîrful în jos, grădina minusculă, aşezată exact la mijlocul pantei, cu poarta care te întîmpină brusc, la jumătatea scărilor. Cîtă intensitate a locuirii între pereții acestei căsuțe înghesuite, care pare că şi-a făcut loc cu coatele, cerînd să fie îngăduită între vilele de pe deal şi clădirea cu 5-6 niveluri care o încadrează, arogantă, înălțîndu-se din josul străzii. Cîți români din țară au bîjbîit prin Paris pentru a nimeri în locul acesta, mîndri, sfioşi, emoționați, duplicitari, calculați, resentimentari, iubitori, detestînd în ascuns, aducînd veşti, cerînd sfaturi, comentînd, sperînd, plecînd, revenind. Şi în mijlocul acestui balet, al acestei comedii umane întinse peste ani, cei doi, Monica şi Virgil, *spiritele* acestui loc, cei prin fața cărora s-a perindat zi de zi vreme de cîteva decenii acest cortegiu de măşti izvorîte dintr-o istorie bolnavă. Cineva, sosit după anii '90 la Paris, s-a dus, fără să-i cunoască pe Ierunci, tot aşa, tîrziu într-o seară de vară, şi a stat o vreme, privindu-le, recules, casa. "Este primul drum, mi-a spus apoi, pe care ar trebui să-l facă orice român în Paris. Ani de zile am stat acasă la mine, în genunchi, cu urechea lipită de radio. Cînd vorbea Monica Lovinescu, mi se părea că ascult vocea adevărului absolut. Era firesc să merg să văd unde locuise el."

Acum e linişte, nespus de linişte, ca într-un final de piesă în care personajele au dispărut de pe scenă. A rămas doar carcasa lor, decorul — o străduță, o scară de piatră, două-trei case, un felinar, pomi revărsați peste garduri —, totul scăldat în lumina bolnav-portocalie a cartierului. Istoria îşi evacuează actorii, căutînd alt decor şi alte personaje. Cei pe care am venit să-i văd rostindu-şi epilogul şi-au jucat bine rolul.

19 august

Poimîine plec din Paris şi m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Ierunci. A fost o seară "testamentară", în care Monica mi-a recapitulat instrucțiunile *au cas que:* unde se află plicul cu datele Societății "Bellini Obseques" care ar urma ca "la momentul potrivit", în urma unui simplu telefon, să intervină pentru declanşarea "procedurilor finale". Totul este prevăzut şi precizat acolo: columbarium, nici un discurs, ce muzică se va pune etc. Asta în cazul în care cei doi ar dispărea deodată. Apoi se discută celelalte două variante posibile: dacă "rămîne" Monica; apoi dacă "rămîne" Virgil etc. Amîndoi visează la cianura ideală, la avionul care ar cădea cu ei la bord, deci la soluția care i-ar putea scoate din joc în acelaşi timp. În sfîrşit, discuție despre cum ar urma să arate Casa muzeală Eugen Lovinescu din Bdul Elisabeta: loc deopotrivă funcțional (cenaclu, seminarii doctorale, conferințe) şi muzeal (fotografii de familie, manuscrise Eugen Lovinescu, cărțile lui etc).

În ultimele două zile m-am plimbat mult cu maşina prin Paris, profitînd de faptul că în august oraşul e gol, jumătate dintre parizieni fiind plecați în vacanță. Senzație de beție. Străbat fără să bîjbîi toate axele mari ale oraşului, trec de pe un

mal pe altul al Senei, ajung de la Operă la Madeleine, apoi în Champs-Elysées, revin în Concorde pentru a intra pe Saint-Germain, o iau spre Bastille şi reintru în Marais, bucuros de fiecare dată că pot găsi un loc de parcare pe una din străduțele din jurul casei: rue des Tournelles, rue Béarn sau rue des Minimes. Este pentru prima oară, din cele peste o sută de sejururi aici, cînd percep Parisul în toată splendoarea lui: şi eu şi el sîntem în vacanță, el mi se poate oferi, eu îl pot percepe, neatîrnat de nimic, fără nici o treabă, strîngînd laolaltă, acum pentru prima dată, ceea ce altădată văzusem pe fragmente, fără distanță, mereu pe un drum sau altul, incapabil de contemplare, de reflecție sau de o privire istorică. Adevărul este că totul e atît de important, de dens şi de mult încît cuvintele nu m-ar ajuta deocamdată la nimic.

3 septembrie

Am sosit la Heidelberg pentru trei luni, este miezul nopții şi mă aflu în *acelaşi* apartament şi scriu la *aceeaşi* masă, albă şi rotundă, din bucătărie, ca *exact* acum şase ani, cînd am tras aici, tot pentru trei luni, venind din România cu maşina şi trecînd granița pe 20 iunie 1995. (Ajuns în sat la Curtici, am aflat că dimineața murise Cioran.)

Revenirile sînt tot atîtea false căderi în trecut; regăsirea unui loc după ani de zile nu este de fapt o întîlnire cu trecutul, ci cu "trecerea timpului" (obsesia lui Eliade). Imobilismul locului regăsit devine etalonul schimbării tale. E nevoie ca un lucru să fie în afara timpului, să-ți creeze iluzia că "te aştepta" zidit în chiar "clipa" părăsirii lui, pentru ca tu să percepi dezastrul temporalității tale. Mă aflu în fața acestei mese albe şi rotunde "exact ca acum şase ani", dar cuvîntul "exact" priveşte numai inerția mesei, în vreme ce ființa *mea* scăldată în timp percepe diferența pe care o instituie distanța dintre "atunci" şi "acum". *Nimic* din ce fac şi sînt acum nu mai este *exact* ca atunci. Sînt din nou aici, stau la aceeaşi masă, dar sînt supusul timpului meu şi stau în genunchi în fața lui. Am sosit la Heidelberg la această întîlnire cu timpul, la această întîlnire cu *trecerea* lui.

12 septembrie

O zi după grozăvia din America. *Din nou* senzația de răscruce a omenirii, de *criză a speciei umane.* Spun "din nou" pentru că bănuiesc că la fel au simțit de fiecare dată toți cei care, ca şi mine, dar în vremea lor şi în alt act care se juca pe scena istoriei, au trăit crezînd în singurul lucru pe care oamenii îl dezmint fără încetare: umanismul. Cuvîntul acesta care sună cam naiv şi demodat şi care, în plus, a fost tăvălit în tot soiul de contexte istorice şi politice ("umanismul socialist"!) — şi care între timp şi-a pierdut şi bruma de prestigiu filosofic pe care o avea — spune de fapt un lucru foarte simplu: că toți oamenii sînt egali în fața lui Dumnezeu, indiferent de zeul pe care îl slujesc, de sexul pe care îl au, de rasa, clasa, națiunea sau cultura din care fac parte.

Vorbesc (astăzi mi s-a instalat telefonul), la o săptămînă de la sosirea în Heidelberg, cu Monica şi Virgil. Sînt şi ei sub şocul zilei de ieri. "Ceea ce este uluitor este să constați că virtualul a devenit mai real decît realul", îmi spune Monica. Într-adevăr, dacă ai fi văzut un film avînd ca scenariu story-ul de ieri, ai fi închis televizorul după o jumătate de oră spunînd: încă un film tîmpit american! Îngrozitor e tocmai faptul că istoria începe să semene, de ieri, cu un film tîmpit american.

13 septembrie

Avea dreptate Noica să împartă lumea între cei care merită numele de "om" şi "băcani" (restul omenirii)? Atunci cînd l-am auzit şi apoi cînd l-am comentat în *Jurnal,* lucrul mi s-a părut semnificativ pentru felul în care filozofia înțelege uneori să facă "ordine în lume". Protestul meu decurgea atunci dintr-un ideal abstract al

omenescului pe care mi se părea frumos — şi într-un anume fel înălţător — să-l apăr.

Ce voia Noica să spună atunci? O făptură umană, se întreba el, care trăieşte în noaptea fiinţei ei (adică fără să-i pese prea mult de rostul ei pe lume) şi în reflexele pe care specia i le pune la îndemînă, care mănîncă, doarme, bea, munceşte, se înmulţeşte şi se distrează — merită ea numele de om? Atît de puţin să fie un om? Poţi fi om înăuntrul, doar, al "devenirii întru devenire"? Poţi fi om fără să încerci să împingi cu un pas mai departe specia (sau comunitatea) din care faci parte? Poţi să te desprinzi de ea, prin moarte, fără să-i dăruieşti "ceva al tău", fără să laşi o urmă, cît de mică, a trecerii tale pe aici? Noul, sporul de informaţie — adică de "fiinţă" —, pe scurt "devenirea întru fiinţă" era condiţia intrării în condiţia de om.

Ah, cît rafinament, îmi spuneam, şi cîtă cruzime speculativă în spatele lui! Dragul de băcan! Cine, dacă el era condamnat astfel, avea să mai prepare combinaţia aceea subtilă (tocmai am cumpărat astăzi de dimineaţă 200 de grame din Akademiker Markt) de măsline mici şi zvelte de culoarea vinetei cu cele mari, negre, grase şi pufoase în sos de ulei parfumat cu ierburi, usturoi şi ardei roşu iute? Dar ficatul de gîscă cu trufe albe? Iar dacă băcanii urmau să intre sub regimul "devenirii întru fiinţă", prin cine ar mai fi ajuns pînă la noi secretul vechi de 1000 de ani al dumnezeiescului Brie de Méaux care îşi revarsă faldurile galben-mirositoare pe fundul de lemn ce-ruit, care odihneşte acum la doi paşi de mine, pe un raft în cămară? Făcea băcanul rău cuiva? Dimpotrivă. Şi cîtă culoare dădea el vieţii! Protestam, protestam cu gîndul la diferenţele care dădeau omenirii *splendoarea în varietate.*

Astăzi, însă, ştiu foarte bine că nu se poate vorbi despre "omenire" ca despre o specie unitară, ba chiar asta mi se pare a fi una dintre cele mai mari minciuni pe care umanismul le-a pus în circulaţie pentru a camufla *marea diferenţă,* diferenţa dintre — să-i spunem pe şleau — *om* şi *anti-om.* Iată cea mai simplă dintre întrebări, pe care oamenii refuză deocamdată să şi-o pună: putem oare fi — Ossama Bin Laden şi tu, eu, oricare dintre noi — numiţi cu acelaşi nume de "om"? Faptul că şi eu şi el avem ochi, mîini, gură şi sprîncene, şi că amîndoi putem rosti, ne aşază în aceeaşi specie? Poate exista ceva care să fie mai *altceva decît sînt eu?* Nu este el opusul meu absolut, dar nu aşa cum este girafa, elefantul sau cocostîrcul, ci aşa cum este acel ceva care devine ameninţarea mea permanentă, acel ceva al cărui ideal de a fi este de a mă suprima? Noica avea dreptate în principiu, numai că îşi greşise ţinta. Nu băcanul era problema, pentru că nu băcanul ajungea, prin felul lui de a fi, *să rupă omenirea în două,* făcînd ca o parte a ei să nu se poată recunoaşte în alta şi să-şi simtă totodată, prin cealaltă parte, existenţa pusă în pericol. Aşadar, pot eu convieţui — *şi în numele a ce?* — înlăuntrul aceleiaşi specii şi al aceleiaşi identităţi cu un tip care plănuieşte crime planetare şi îi pune pe alţii să le execute? Este el *om?* Iar cei care acceptă să le execute sînt *oameni?* Un torţionar e *om?* Un tip care face o teorie (în jurul unei rase, clase, etnii sau religii) potrivit căreia o parte a omenirii trebuie să o lichideze pe cealaltă — este *om?* Un tip care violează e *om?* Etc. etc. etc.

Vrînd să-mi explice ceea ce trăiserăm în secolul trecut, Glucksmann mi-a spus la un moment dat, în decembrie '89 cînd ne-am cunoscut: *"Hitler c'est moi. Stalin c'est moi. Mao c'est moi."* Acest lucru se poate spune pentru a integra, a justifica sau a explica inexplicabilul care a fost o perioadă din viaţa ta şi pentru a suporta turpitudinea legată de ea. (Glucksmann a fost "maoist" în perioada '68-ului parizian.) Acest lucru vrea să spună că în fiecare dintre noi stă la pîndă Răul, că în adîncurile fiecăruia dintre noi zace — putînd fi oricînd activat — Hitler, Stalin, Mao, criminalul, torţionarul, violatorul. Lucrul mi se pare o enormitate. Cunosc o droaie de oameni care nu ar fi putut, nu pot şi nu vor putea în veci — prin liberă alegere — să practice *falaqa* (tortura prin bătaie la tălpi), să omoare pentru a impune o idee, să toarne sau să violeze. Cred, dimpotrivă, că toţi cei care pot face asemenea lucruri sînt integraţi printr-un paşaport fals în specia numită "om", cred sus şi tare că ei nu sînt "oameni", că trăiesc printr-un enorm camuflaj la adăpostul acestui cuvînt şi că ei sînt cu atît mai nocivi cu cît acest camuflaj este obiectiv posibil şi cu cît oamenii nu au curajul să-l denunţe ca atare, să treacă dincolo de el şi — dincolo de mască — să accepte şi să proclame existenţa "anti-omului".

14 septembrie

Ideea că specia umană trebuie regîndită nu îmi dă pace. Umanismul este o invenție neotestamentară, secularizată în epoca modernă şi folosită tacit ca metafizică pentru doctrina statului modern şi a societăților democratice. Cînd se spune că umanismul a devenit religia societății moderne nu înseamnă că omul a luat locul lui Dumnezeu, ci doar că ipoteza "altului" absolut nu este permisă şi, ca atare, crima nu poate fi justificată. Umanismul s-a născut dintr-o religie a iubirii pentru a deveni în cele din urmă, ca iluminism (Kant), doctrină a rațiunii universale şi lege morală absolută.

Aşadar, *creştinismul;* spre deosebire de umanismul elin *(paideia)* şi cel roman, creştinismul este primul umanism real: *Evangheliile* exclud programatic violența şi crima din economia faptei umane. Mai mult, el este singurul umanism care încearcă să anihileze "anti-omul" *fără violență.* De altminteri nimănui nu-i este retrasă apriori scînteia umanului. Prin generarea căinței, creştinismul încearcă să abolească "marea diferență" şi să suprime "camuflajul". Mintea şi sufletul unui om tind să devină o locuință cu pereții de sticlă. Tîlharul, omucigaşul, tîrfa redevin prin căință ceea ce în fond ei nu au încetat să fie — oameni — şi refac, ca "rătăciți" reveniți în turmă, unitatea pierdută o vreme a speciei în fața Dumnezeului Unu.

Acestui umanism sublim nu numai că nu i-a reuşit suprimarea "marii diferențe" (căința şi conversiunea dovedindu-se a fi o sarcină infinită, pe care anti-omul nu a preluat-o decît accidental ca fiind a lui), dar el nu a izbutit nici de partea cealaltă, a omului devenit creştin. Acesta sfîrşeşte prin a ajunge *"soldat* al credinței" nu numai pentru ca să se apere şi să salveze viața, ci deopotrivă ca să impună, să cucerească, să pedepsească. Cel mai pur umanism al lumii termină prin a recurge la crimă pentru a sluji un ideal din care crima era exclusă.

Noi ştim astăzi că această invenție a culturii europene care a făcut din conceptul de om un operator universal a fost contrazisă sistematic de toate războaiele religioase ale lumii (şi mai cu seamă de cele creştine ale Europei), de distrugerea civilizației incaşe de către spanioli şi portughezi, de comerțul cu sclavi în secolele 18 şi 19, de comunism şi nazism în secolul 20, de fundamentalismul islamic al zilelor noastre. Pe scurt, umanismul ca "religie" modernă şi ca doctrină este contrazis de toată istoria omenirii. El este infirmat prin însuşi faptul că nu se poate aplica omenirii *în întregul ei.* Şi de vreme ce doctrina despre umanitatea generală a omului nu poate fi transformată în regulă de convietuire la scară planetară, înseamnă — în chiar termenii umanismului *adecvați la realitate* — că specia umană ori este scindată şi contradictorie (ascunzînd sub aceeaşi mască "omul" şi "anti-omul"), ori că ea este *in-humană* în esența ei. Ceea ce înseamnă că oamenii nu pot ajunge (prin chiar natura lor josnică şi pătimaşă) la generalizarea calității de om, că ei cred mai degrabă că numai o *parte* a lor — în virtutea unei calități *anume* ("alb", "arian", "comunist", "islamic") şi nicidecum a celei generale de om — merită să trăiască, în vreme ce omorîrea celorlalți devine o datorie.

luni, 17 septembrie

Au trecut două săptămîni de cînd sînt la Heidelberg, împreună cu Cătălin Cioabă, cu o bursă din "programul Thyssen" al Fundației Humboldt: un doctorand şi profesorul lui pot veni în Germania pentru a lucra la un proiect comun vreme de trei luni. Programul Fundației ni se potriveşte de minune, pentru că putem duce la capăt verificarea traducerii româneşti a lui *Sein und Zeit,* iar Cătălin face oricum un doctorat pe "Heideggerul deceniului fenomenologic".

Orice *team* cultural are întotdeauna o poveste a lui. Şi aşa cum echipa pe care am alcătuit-o cu Thomas Kleininger (ea a durat exact zece ani, din 1977 pînă în 1987), cînd am lucrat împreună la primele două volume traduse în română din opera lui Heidegger, are povestea ei, tot astfel echipa pe care o fac acum cu Cătălin s-a născut şi ea cumva.

Cătălin s-a ales din cele cîteva sute de studenți care mi-au trecut prin fată

vreme de zece ani la Facultatea de Filozofie. Era pe cale să termine germanistica, prin 1993, cînd s-a înscris la filozofie. L-am remarcat de la primul examen la un curs Heidegger: a vorbit potolit, sistematic, interiorizat. Se uita cuminte în el şi vorbea lăsîndu-ţi senzaţia, destul de rară la un student, că *înţelege* ceea ce spune. Apoi au venit seminarele pe text, numai pentru cei care puteau lucra pe o pagină în germană. A deprins cu o uşurinţă remarcabilă "codul" unei traduceri filozofice, în speţă a unui text heideggerian, dexteritatea aceea de a face ca un act de siluire a propriei limbi să devină cel mai tandru act de iubire. A început prin a traduce voluminoasa monografie a lui Poggeler despre Heidegger, pentru Humanitas, apoi a transpus în română şi a prefaţat conferinţa lui Heidegger despre conceptul de timp (1924), cea care e considerată a fi prima zvîcnire pusă pe hîrtie a gîndului din *Fiinţă şi timp.* Atacase apoi cursul din 1925 care a stat la baza redactării lui *Sein und Zeit,* cînd l-am invitat să mă însoţească în finalul aventurii cu care avea să se încheie — aşa îmi propusesem deocamdată cel puţin — isprava mea de traducător al lui Heidegger în româneşte. Terminasem de tradus trei sferturi din *Sein und Zeit* şi am simţit dintr-o dată că nu voi ajunge niciodată la sfîrşit. Cel puţin nu aşa cum ajunsesem să trăiesc, traducînd pe apucate, incapabil să intru şi să rămîn în atmosfera cărţii. Şi apoi, moştenisem din experienţele anterioare ideea că un lucru ca ăsta nu se putea face decît prin întîlnirea a *două* minţi, din a căror dispută permanentă în jurul fiecărui cuvînt şi fiecărui sens se năştea cu adevărat rezultatul final: un text *înţeles* şi, tocmai de aceea, devenit *inteligibil.*

Înaripat de propunere, cu atît mai mult cu cît la Freiburg făcuse cu von Herrmann un seminar pe finalul lui *S.u.Z.,* Cătălin a tradus în cîteva luni partea care mai rămăsese (ultimele 4 capitole din cele 12 ale cărţii), pentru ca apoi să putem trece împreună la confruntarea, rînd cu rînd, a versiunii române cu originalul german. Am început să lucrăm în urmă cu aproape un an. Rareori, după o şedinţă de lucru, rămînea în picioare mai mult de un sfert de pagină. Dar ne vedeam rar, în vacarmul Bucureştiului, cel mult o dată pe săptămînă, şi din cele 430 de pagini ale originalului nu reuşiserăm să depăşim pagina 160. Tîram acum în doi, ca pe un uriaş muribund care se stingea lent sub gesturile noastre, ceea ce pînă atunci tîrîsem, prin ani, de unul singur. Înainte de 1990 aş fi fost convins că de împlinirea acestui ritual cultural atîrna mîntuirea unei lumi. Acum, credinţa mea "culturalistă" se ofilise şi iluzia că o carte sau un gînd filozofic măreţ pot salva fiinţa unei comunităţi nu mă mai împingea înainte. Nici măcar fiinţa mea nu mai putea fi salvată în felul acesta. Trăiam, de fapt, în plină apostazie culturală şi nu mai puteam jertfi nici o părticică din mine pe altarele vechilor zei. Adevărul era că lumea în care trăiam "după revoluţie" evacuase panteonul clasic şi pusese în locul lui dezmăţul unui elenism obosit. Preoţii vulgari ai ziaristicii şi televiziunii ocupaseră piaţa publică şi din vechile temple ale culturii zeii fugiseră. Nu mai ştiam prea bine cine ne sînt credincioşii. S-ar fi cuvenit, în răspărul acestei alte lumi, să intrăm din nou în sihăstrie şi să transformăm vechiul crez cultural — cel care, credeam noi, urma să mîntuiască lumea de atunci — în joc cu perle şi în elevaj de orhidee. Cu alte cuvinte, să devenim *perfect inutili.*

Or, tocmai asta ne oferea acum programul Thyssen. Am vrut mai întîi să ne aşezăm la Freiburg, pentru că, în ce mă priveşte, trecutul din Heidelberg mă apăsa prea tare. Nu eram pregătit să mă întîlnesc cu fantoma mea de acum aproape 20 de ani. Însă la Freiburg nu am găsit nimic convenabil, doar camere disparate aflate "în pădure" în extremităţi diferite ale oraşului. La fel s-a întîmplat şi la Berlin, aşa încît am revenit asupra acestui oraş, dînd "destinului" o şansă de a se manifesta. Şi într-adevăr, prin vechi prieteni binevoitori (cuplul "Ursula şi Gelu", care în singurătatea de început a primului meu sejur aici au fost pentru mine o adevărată familie), am găsit acelaşi apartament în care, în 1995, locuisem o lună şi jumătate, într-un superb cartier "academic", cu vile măreţe de două-trei niveluri de la sfîrşitul secolului XIX. Am o adevărată vocaţie să păşesc în viaţă pe urmele unor perioade anterioare, ca pentru a lua măsura timpului trecut: trebuie să te întorci întotdeauna într-un loc în care ai mai fost şi care a rămas neschimbat pentru a putea să îţi masori schimbarea ta. Aceste confruntări periodice cu propriul tău trecut te umplu de stupoare la adresa esenţei timpului şi te aruncă într-o disperare blîndă.

Iată-mă, deci, şase ani mai tîrziu urcînd aceleaşi trepte de lemn masiv pentru

a ajunge la cel de al treilea nivel al vilei din Ladenburgerstrasse 93 şi reamintindu-mi brusc că după cel de al doilea nivel scara începea să scîrţîie. Şi, într-adevăr, de îndată ce am început să urc treptele spre apartamentul meu, mormăitul bine timbrat al treptelor de stejar m-a întîmpinat ca un semn de recunoaştere şi de "bun venit" al casei. Deschid din nou uşa apartamentului de trei camere — este o *Dachwohnung,* o "locuinţă sub acoperiş", ceea ce înseamnă că două dormitoare au un perete uşor povîrnit şi cu ferestrele tăiate în acoperiş (dar totuşi cu priveliştea în stradă şi nu, cioranian, direct către cer), în vreme ce latura cealaltă a casei — livingul, baia, bucătăria, terasa — se deschid amplu şi cu ferestrele verticale către o vastă grădină interioară, cu brazi uriaşi, creată prin întîlnirea vilelor de pe mai multe străzi şi care închid astfel spaţiul acestei grădini comune.

Ca în multe locuinţe reuşite, bucătăria este aici încăperea cea mai plăcută: e spaţioasă, cu o masă mare, rotundă, la care poţi deopotrivă mînca sau lucra. Din ea o uşă mare se deschide către terasă şi, cînd e cald afară, poţi ţine uşa deschisă pentru a comunica cu exteriorul şi a avea sub ochi coroanele zbîrlite ale cîtorva brazi şi, pierdut între ei, contrapunctul melancolic al unui mesteacăn. În planul doi se desprind acoperişurile cu olane roşii, turle de biserici şi, în zare, relieful împădurit al dealurilor care înconjoară Heidelbergul şi care rămîn pînă către mijlocul zilei învăluite distant în ceaţă. Apartamentul are toate conforturile civilizaţiei germane. Bucătăria, minunat dotată, îmi permite să mă lansez în isprăvi culinare şi, din acest punct de vedere, ne completăm minunat, Cătălin şi cu mine, eu acoperind capitolul gastronomic, iar el pe cel tehnico-computeristic, care ne ţine branşaţi la univers. De îndată ce are o clipă liberă, Cătălin trece la "lefton", numele denigrator şi complexat pe care Monica Lovinescu l-a dat laptop-ului nostru, enervîndu-se mai ales cînd, la telefon, află că "tocmai navigam pe internet". În orice caz, Cătălin intră în tot felul de programe, din care aflăm o grămadă de lucruri, de la ce s-a mai întîmplat în ţară sau care e topul cărţilor pariziene şi pînă la prefixele unor firme de telefonie care îţi permit să vorbeşti mult mai ieftin cu Parisul, Londra, Stockholm-ul, Tokio-ul sau Bucureştiul. Formezi prefixul şi auzi o voce ondulat-feminină: *Nur acht Pfennig pro Minute!*

De mult n-am mai cunoscut binefacerile continuităţii pentru munca intelectuală. Un efort depus, zi de zi, ani de zile într-o direcţie clară face minuni. Destinele noastre ratate sînt, toate, expresia unor crize de continuitate. Papini spunea că dacă fiecare om, mediu dotat, ar putea să subordoneze fiecare minut al vieţii sale unui scop unic, omenirea ar fi plină de genii. Nu e de ajuns "să ţi se dea" o înzestrare, o vocaţie, o abilitate spirituală ieşită din comun; în şi mai mare măsură e nevoie de *calităţile secundare* care sînt necesare pentru exploatarea acestei înzestrări, calităţi fără de care spiritul unui om poate deveni o paragină, spectacolul dezolant al unei potenţialităţi care nu prinde niciodată corp şi de pe urma căruia suferă în primul rînd cel instalat în mijlocul acestei păcăleli ontologice. Orice înzestrare poate fi înecată în incapacitatea de a compune cu tine. Cauza acestei incapacităţi nici nu mai contează.

Că ea se exprimă prin lene, destrămare interioară sau prin restrişte istorică şi neaşezare socială, rezultatul e mereu acelaşi: o aşteptare neîmplinită, o promisiune făcută praf.

miercuri, 19 septembrie

Aşa cum nu ne putem trăi moartea prin "moartea celorlalţi" decît într-un sens vag şi discutabil, nu ne putem reprezenta vîrstele pe care nu le-am avut prin vîrsta celorlalţi. Anii pe care încă nu-i am sînt o pură abstracţie şi aşa se şi explică o anumită "nesimţire" a copiilor faţă de aniversările părinţilor lor. Pînă la o vîrstă destul de înaintată nu ştiam cîţi ani au părinţii mei şi nici ce diferenţă de vîrstă exista între mine şi ei. Şi acum, încă, trebuie să fac socoteli complicate ca să aflu cîţi ani aveau cînd "m-au făcut". În vreme ce părinţii îşi trăiesc încă o dată trecutul prin odraslele lor, îl recapitulează şi merg lipiţi de ele prin timpul care a fost şi al lor, cei care abia intră în viaţă, neputînd să-şi reprezinte un traiect care nu este încă al lor, sînt într-un sens adînc *străini* de cei care le-au dat viaţă. Paşii pe care îi au în faţă

se pierd în indeterminare şi, de la "înălţimea" vîrstei de 25 de ani, a avea 60 sau 80 de ani reprezintă o abstracţie comparabilă cu moartea însăşi. Cînd începi să-i atingi, anii aceştia, descoperi dintr-o dată bunătatea sub forma compasiunii de tine care se răsfrânge asupra celorlalţi. Devii umil, bun şi înţelept. Pînă la 40 de ani eram mai mult o fiară şi fiecare clipă o trăiam, propulsat de propria mea aroganţă vitală, pe orizontala eternităţii.

A trebuit să sufăr, să mă doară, să mă despart, să mă îmbolnăvesc, să-mi fie frică, să trăiesc sfîrşitul celor din jur şi să simt adierea sfîrşitului meu, pentru ca să percep virajul timpului, să-l văd căzînd, sleindu-se şi murind. Din cînd în cînd, e drept, simt urcînd în mine — adus de vîntul subtil care se porneşte uneori să bată în existenţa noastră — mirosul tinereţii mele neruşinate. Îmi place atunci să mă simt crud, puternic, egoist şi să mă scald din nou în iluzia nemuririi mele.

sîmbătă, 22 septembrie

Felul în care se desfăşoară zilele noastre este straniu şi greu de descris. La suprafaţă totul pare să fie o banală muncă intelectuală: revizuirea unei traduceri. În fond, însă, este vorba de o experienţă singulară pe care, pe lume, au mai făcut-o doar cîţiva oameni: cei care, ca şi noi, au pătruns în acest tunel deschis de mintea unui om şi care reprezintă, poate, cea mai lungă călătorie a gîndului către "capătul nopţii". Nici unul dintre traducătorii lui *Sein u. Zeit* nu s-a încumetat să spună *ce anume* a trăit. Singurătatea celui care a făcut-o este oarecum la fel de mare ca aceea a lui Heidegger însuşi cînd a scris cartea şi cînd a înţeles pesemne că doar o mînă de oameni îi va putea urmări gîndul. Aş vrea să fiu bine înţeles. Un traducător al lui *S.u.Z.* nu se molipseşte, prin însuşi actul traducerii, de geniul lui Heidegger; singurul lui privilegiu este că ajunge în situaţia de a beneficia de drumul pe care mintea lui Heidegger l-a deschis şi pe care celălalt poate, la rîndul lui, păşi. Cine păşeşte pe un drum deschis nu înseamnă că, prin simpla lui deambulaţie, construieşte sau reconstruieşte acest drum. Prin efortul păşirii, el ia doar cunoştinţă de el, însă mersul ca atare nu înseamnă nici defrişare, nici punere, metru cu metru, a fiecărei pietre din drum. Am putea forţa comparaţia spunînd că "efortul" de a privi o piramidă nu e totuna cu efortul pe care l-a presupus construirea ei. Numai că efortul de a merge pe drumul lui *Sein u. Zeit* e altul decît acela de a contempla un monument. Mersul pe acest drum nu cere, desigur, să ai geniu, în schimb el cere, pe lîngă curiozitatea de a-l parcurge, o pregătire specială (care durează ani de zile), apoi capacitatea de a rămîne, odată intrat pe el, în picioare şi, în sfîrşit, putinţa (ceea ce înseamnă inteligenţa necesară şi voinţa) de a-l parcurge pînă la capăt.

Sînt foarte puţini oameni dispuşi sau capabili să facă asta, chiar dacă iniţial sînt mulţi atraşi de ofertă şi răsplată: a înţelege ce e cu noi, oamenii, *după* ce am fost "aruncaţi" (nu se ştie cum şi de către cine) aici, pe lume; cum funcţionează drăcia asta numită "om", care-l ţine pe "a fi" în gură de dimineaţa pînă seara; cum este alcătuită fiinţa lui. E puţin lucru acesta? Este enorm. Heidegger "formalizează", structurează, articulează ceea ce *poate* fi cunoscut, dar care pînă la el nu a fost cunoscut *cu rigoarea ontologiei.* Cînd spun "ceea ce *poate* fi cunoscut", atrag atenţia că Heidegger nu îşi arogă puteri magice în filozofie. Filozofia nu e magie şi nu poate pătrunde în *culisele* existenţei. Nici "de unde" (venim), nici "încotro" (ne ducem) nu-i stă lui Heidegger la îndemînă să ne spună, aşa cum, de fapt, nu-i stă *nimănui* pe lumea aceasta. Filozofia lui Heidegger, fiind "fenomenologie", nu are de-a face decît cu "fenomene", cu "ceea ce apare şi poate fi văzut". Or, prenatalul şi postmortemul nu sînt "fenomene". *Fenomen* nu este decît viaţa *aceasta* a noastră, decît porţiunea pe care o străbatem între naştere şi moarte şi pe care o putem prinde, aşa zicînd, în cîmpul privirii. Noi avem acces doar la "că sîntem" şi nu la "de ce sîntem" sau la ce "urmează" să se întîmple cu noi. Ceea ce *explică* Heidegger sînt articulaţiile lui *aici,* ale acelui "aici" care este "locul" propriei noastre vieţi. Un realism, am putea spune. Într-adevăr, un realism, numai că unul locuit de propriul lui mister: pentru că "aici", care e omul şi viaţa lui, este în primul şi în primul rînd şi în fondul lui ultim *deschidere şi irumpţie a lui "a fi" în mijlocul lumii.* "Creaţia", ca să spunem aşa, "culminează" cu înţelegerea şi rostirea lui "a fi". Noi *sîntem* pentru că putem rosti "a

fi", pentru că îl putem înțelege şi *pre-înțelege,* pentru că trăim într-un orizont al lui care ne precedă. Sîntem un dar al lui "a fi" şi al putinței noastre de a-l rosti. Marele nostru mister nu este "de unde" şi "încotro", ci este *logosul* însuşi, vocabula "a fi" pe care stă toată existența umană şi care, dacă ar fi sustrasă din edificiul limbii, cu precauții supreme, cu mîna celui mai exersat hoț de buzunare, "pe nesimțite" (aşa cum extragi un bețişor la un joc de "marocco" fără ca celelalte să se clintească), ei bine, dacă acest cuvințel, această "copulă", care face parte din limbă cu firescul cu care face parte aerul din ființa noastră, ar dispărea peste noapte — atunci tot edificiul limbii s-ar prăbuşi şi, o dată cu el, omul şi întreaga Creație; despre flori, pietre, păsări şi animale nimeni n-ar mai putea să spună "sînt" şi ele ar dispărea în neantul ne-mai-rostirii-lui-"a fi" şi ar înceta "să fie". Aşa stînd lucrurile, *S.u.Z.* este descrierea şi analiza palierelor lui "a fi" (pe care-l deschide existența omului) aşa cum ni se impun ele în lumea preocupării noastre (întîlnirea cu lucrurile-ustensile şi cu ceilalți oameni), aşa cum ni se impun în "toate cele cîte sînt" (în "ființări") diferite de noi (lucrurile din natură sau cele tehnice) sau din aceeaşi plămadă cu noi (oamenii). Cartea lui Heidegger este cea mai completă şi sistematică analiză a "lumii în care trăim" şi a "condiției" noastre din cîte s-au făcut vreodată pe lume. Punctul ei de culminație este felul în care "a fi", în cazul omului, se "temporalizează", adică nu poate fi înțeles decît prin cufundarea lui în baia timpului. Dar de unde vine atunci dificultatea? Ea vine din faptul că a spune toate acestea şi multe, multe alte lucruri pe lîngă ele (de la "care e ființa ciocanului sau pantofului" şi pînă la "care e ființa sinelui meu"), Heidegger elaborează un *cod* cu ajutorul căruia să poată îmbrățişa în 600 de pagini toată ființa lumii. Isprava traducătorului este aceasta: el trebuie să învețe acest cod, să-l desluşească în toate cotloanele lui şi să creeze unul analog recurgînd la materialul pe care i-l oferă limba lui. Aceasta este aventura singulară despre care vorbeam la început şi pe parcursul căreia cel care se încumetă la ea se întreabă de mai multe ori pe zi dacă nu cumva şi-a pierdut mințile şi dacă efortul lui are vreun sens: *pentru că 99,999% din omenire poate trăi foarte bine fără să înțeleagă lucrurile la acest nivel.* Înțelegerea *pînă la capăt* în variantă ontologică nu face parte dintre necesitățile omenirii, fie ele prime, secunde, terțe etc. Şi dat fiind că nu e limpede de care tip anume de necesitate ține această înțelegere şi cîți anume oameni au nevoie de ea, traducerea lui *S. u.* Z. aduce a *Perlen-spiel,* a suprem "joc cu mărgele de sticlă", de pe urma căruia omenirea (sau ființa unei comunități) nu se alege cu nici un profit. (În vreme ce analiza matematică pură a vibrației unei coarde, în secolul XVII, *a dus* la naşterea unei părți din obiectele tehnice care ne populează viața, analiza pe care o face *Heidegger* existenței *nu duce* strict la nimic. Şi în vreme ce alte lucruri care "nu duc la nimic", precum un meci de fotbal sau muzica lui Mozart, pot prinde în mirajul lor milioane de oameni, cartea lui Heidegger ajunge pesemne cam la cîteva mii de inşi în fiecare generație a planetei.)

Aici mă aflu, făcînd ceea ce fac. Drept care zilele mele heidelbergheze sînt un amestec de solemnitate, nebunie şi inutilitate. Dar ceva neclar şi ceva neformulabil mă face să cred că omenirea *civilizată* nu a putut parcurge drumul pe care l-a parcurs decît trecînd necontenit prin aceste relee ale gratuității şi refuzînd să întrebe la fiecare pas "la ce duce un lucru". Altminteri de ce ar exista o fundație care să ne plătească pentru ceea ce facem?

Iată-ne, deci, înhămați la carul fenomenologic şi semănînd, Cătălin şi cu mine, cu doi puşcăriaşi care au evadat legați fiind cu un acelaşi lanț. *Sein und Zeit* este lanțul nostru şi el ne face, ca la fiecare pas, să ținem cont de mişcările celuilalt şi să le coordonăm pe ale noastre după ale lui. Tragem după noi povara comună cu viteza de "5 pagini pe zi", supranumite "norma". Viața noastră în rest — ieşirile în oraş, plimbările, mesele, lecturile etc. — se organizează în funcție de "normă". "Norma" e terminată uneori la 5 după-masa, alteori la 9 seara, alteori noaptea la 2. Au fost deja zile cînd nu am reuşit s-o terminăm şi cînd "norma" pe ziua următoare s-a încărcat cu paginile rămase din norma zilei precedente. A trebuit să decretăm o zi de grație şi să reîncepem numărătoarea de la "0". Dar ceea ce am obținut deja după două săptămîni este senzația de înşurubare în lucru, de avansare lentă şi sigură către un capăt pe care nici nu mai îndrăzneam să-l visez. În orice caz *călătorim,* este neîndoielnic că e vorba de o călătorie, de pătrunderea în cel mai exotic ținut al lumii, de acel "altceva" absolut pe care îl aduce cu sine filozofia şi care îi dă celui căruia i

se revelează mai întîi stupoarea că ceilalți pot trăi ignorînd existența acestui peisaj, iar apoi trufia apartenenței la cercul minuscul al celor care au ajuns să contemple în felul acesta "esența lumii".

Este interesant că atunci cînd ne dedăm, zilnic, acestui exercițiu de contemplare, cînd în călătoria noastră inspectăm fiecare bucățică din ce ne iese în cale, de la fiecare pietricică a drumului şi pînă la formațiunile nemaiîntîlnite care ne taie respirația şi ne fac să scoatem la tot pasul mici țipete de admirație, sîntem îmbrăcați identic, aproape într-o "uniformă de lucru" pe care fiecare a creat-o *ad hoc,* pornind de la ideea că trupul trebuie să ne fie liber şi mişcările lejere, pentru a putea păşi mai lesne pe acest alt tărîm. Ba există chiar o "vocație a jerpelelii" care ne-a mînat pe amîndoi în alegerea echipamentului ce pare adecvat pentru isprava noastră. În fiecare dimineață, cînd ne aşezăm la masa de lucru, eu port bermude, un T-shirt negru lălîu şi, în picioare, o pereche de pantofi mocasin, însă cu o singură şosetă neagră, pe piciorul stîng. Cătălin are nişte pantaloni pufoşi de culoarea şoarecelui, legați cu un soi de şnur, care trebuie reînnodat de cîte ori se scoală de pe scaun, un tricou negru cu trei siluete albe de dansatoare care ridică piciorul în acelaşi timp — dansatoarele sînt imprimate pe piept —, iar în spate, tot cu litere albe, scrie *Dance Center.* În picioare, poartă saboți din piele albă. Aşa vom arăta, zi de zi, vreme de aproape trei luni de zile.

duminică, 23 septembrie

Astă-seară am simțit nevoia teribilă de a revedea locul unde mi-am petrecut doi ani şi jumătate din viață, în Heidelberg, între 1982 şi 1984. M-am urcat pe bicicletă şi am ajuns în cartierul acela de vis, adunat pe un deal în pădure, puțin în afara oraşului, în Schlierbach. *Gastehaus der Universität,* "casa de oaspeți a Universității", se află în vîrful dealului, în Rombachweg, şi din parcul din spate se deschide o privelişte magnifică asupra Neckarului şi a vilelor de pe malul opus. Am stat pironit minute în şir în curtea din fața intrării, privind treptele, pavajul carelat, uşa larg deschisă a imensului garaj unde îmi țineam bicicleta. Îl vedeam pe Flipi, ajuns atunci din țară cu greu lîngă mine, o mogîldeață, încă, de 9 ani, mîzgălind cu un băț desene imaginare pe lespezile de piatră şi răspunzînd monosilabic la întrebările mele, ca un introvertit precoce ce era. Priveam atît de intens scena, încît trecutul s-a recompus sub ochii mei ca prezent şi am simțit cum începe să-mi fie greață de această percepție aproape impudică a timpului. Îl pipăiam, îl vedeam ridicîndu-se în fața mea, combinație imposibilă între peisajul acela super-familiar (care era şi nu mai era al meu) şi interioritatea mea care plonja vertiginos cu *18 ani în urmă.* M-a cuprins o durere sfîşietoare, mi s-a făcut insuportabil de dor de mine cel de la 40 de ani, un dor năprasnic ca de cineva care *nu mai este* în chip definitiv, ca de o ființă intens iubită şi moartă. Mi s-a făcut apoi dor de Carmen, cu care mă însurasem în țară ca să poată veni apoi la mine şi pe care o aşteptasem tremurînd, rugîndu-mă bunului Dumnezeu să mi-o aducă. Apoi a intrat în scenă Andrei, care sosise la un an după mine, scos practic din țară — după ce fusese dat afară de la Institut pe chestia grotescă cu "meditația transcendentală" — de o campanie făcută la Europa Liberă de Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca. Avea camera la parter, exact sub camera mea, şi-mi amintesc cum într-o seară tîrziu, după ce fuseserăm împreună la filmul *Shining* al lui Kubrick şi ne întorseserăm acasă destul de speriați, mi-a venit ideea să cobor către miezul nopții sub geamul lui şi să rotesc un tub de plastic, cu alură de burduf lung şi deşirat, foarte la modă atunci printre copiii din Heidelberg, care scotea nişte sunete lugubre, sinteză de vînt care străbate un cimitir, de cețuri şi fantome peste mlaştini irlandeze, de urlet îndepărtat de fiară în pădure. După care m-a apucat teama să nu-i fi provocat amicului meu vreun infarct, drept care l-am sunat să văd dacă totul e în regulă şi dacă pot să adorm liniştit. Mi-am amintit de plimbările noastre pe străduțele acelea care şerpuiau printre vile de oameni bogați, ascunse toate între copacii unor grădini somptuoase, apoi pe drumuri prin pădure, încercînd să refacem "turul Păltinişului", arşi de dorul de acasă, de Noica, de prieteni, bîntuiți de proiecte culturale care urmau să "salveze" lumea de acolo şi speriați, oarecum, că lucrurile de "acolo", situate în spațiul incert

dintre istorie şi mahala, se petrec fără noi. Mi s-a făcut nespus de dor de acel Andrei cald, bun, îndrăgostit şi vulnerabil. Mi-am amintit cum vibram amîndoi sub ecourile *Jurnalului de la Păltiniş,* proaspăt apărut, şi cum combăteam de zor, fiecare pe frontul său, şi cum la capătul acestei *Aus-einadersetzung,* al acestei corespondenţe dezlănţuite cu cei din ţară, a luat naştere *Epistolarul...* M-am revăzut stînd la masa de lucru din camera mea şi citind prima scrisoare care sosise după apariţia cărţii, cea pe care o aşteptam cel mai mult şi care urma să mă mîntuie sau, dimpotrivă, să mă rostogolească, fulgerat de furia unui *Jupiter tonans* român, în hăurile celui mai cumplit Tartaros, supus la pedepse cumplite pentru crima de a fi făcut public, fără să fi cerut voie, scenariul unei iubiri alpine. Scrisoarea aceea a lui Noica, al cărei plic l-am desfăcut tremurînd, a venit la capătul unei aşteptări atît de încordate şi a reprezentat pentru mine o asemenea eliberare, încît de fericire am început să plîng. Am simţit atunci că făcusem una dintre isprăvile vieţii mele şi că în spatele ei, făcînd-o posibilă, se afla un enorm zăcămînt de iubire. Am aflat atunci — şi distanţa care mă despărţea de locul unde totul se petrecuse m-a ajutat să aflu — cum se poate coborî în străfundul fiinţei tale şi că, pînă la urmă, nimic din ceea ce iese la lumină nu este adevărat dacă nu este desprins şi smuls din acel ultim adînc.

Toate astea mi-au trecut prin minte în urmă cu cîteva ore; corect ar fi să spun că *le-am văzut,* prins într-o dedublare suspectă, pe care *trecerea timpului* o operase în mine şi din care urma să ies bulversat şi nedumerit, meditînd fără speranţă la esenţa elementului schimbării. Unde dispăruseră toţi oamenii aceia: Flipi, Carmen, Andrei, Noica, eu însumi? Nu exista decît un singur răspuns evident: muriserăm cu toţii.

24 septembrie

Vizitarea timpului trecut este sursa însăşi a nefericirii. Pentru că trecutul este teritoriul *regretelor* şi *remuşcărilor:* suferi deopotrivă — şi de-a valma — şi pentru lucrurile pe care nu le-ai făcut, şi pentru cele pe care le-ai făcut. Pentru unele suferi că s-au terminat, pentru altele că n-au început. Pentru că "făcutul" şi "nefăcutul" te chinuie la fel de tare, nici un loc, în trecut, nu mai e liber pentru a fi luat drept refugiu.

Orice vizită în trecut este apoi un mod *spontan* de a măsura *trecerea timpului* şi, astfel, de a-ţi injecta o supradoză de melancolie: pentru că de-abia atunci simţi cît de tare ai fost îndrăgostit de tine, de fiecare din vîrstele tale şi că între timp temeiul *temporal* al acestei iubiri a dispărut. Fericirea e de aceea capacitatea de a te iubi *în faţa ta,* de a te iubi nu sub chipul celui care ai fost, ci al celui care urmează să fii. Revenirea obsesivă în trecut şi întîrzierea acolo este un mod de a rămîne *în urma ta,* de a-ţi batjocori — ar spune Heidegger — "putinţa-de-a-fi". În felul acesta însăşi moartea poate să devină o iubită: iubita care te mînă din spate către ceea ce nu eşti încă şi pentru care trebuie *să te baţi* ca să fii.

Iată cam cum se pot spune lucrurile acestea în limbajul lui Heidegger dintr-una din paginile din *Sein u. Zeit* pe care le-am revizuit ieri (p. 264): "Pre-mergerea deschide existenţei renunţarea la sine ca posibilitate extremă a existenţei şi zdrobeşte astfel orice încremenire în una sau alta din formele pe care existenţa le atinge. Prin pre-mergere *Dasein*-ul este ferit să recadă înapoia lui însuşi sau să revină dincoace de putinţa-de-a-fi pe care el a înţeles-o şi, astfel, «să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale» (Nietzsche)."

25 septembrie

Multă vreme nu am înţeles vorba lui Cioran despre scris, despre scrisul confesional ca terapie. De cînd scriu aceste pagini — şi de fapt am început să le scriu mînat de nevoia tămăduirii — *simt* atît de bine ce a vrut el să spună ("Dacă nu aş fi scris, pesemne că m-aş fi sinucis"). Scriu, tratîndu-mă. Sau: scriind, sînt sub tratament. Cînd n-ai reuşit să-ţi pui viaţa în ordine, cînd n-ai reuşit să obţii o ordine *reală,* există o ordine de a doua instanţă pe care poţi s-o obţii scriind despre tine. A-

ți pune ordine în viață înseamnă pur şi simplu să-ți priveşti viața şi să încerci s-o înțelegi. Să *te* înțelegi.

26 septembrie

"Şi ce faceți voi acolo?", mă întreabă un amic la telefon. "Traducem *Sein und Zeit* în limba urdu. Vrem ca poporul «urd» să moară frumos îmbălsămat."

Aplicații la existențialii heideggerieni ai coabitării: *Mitsein, Mitdasein* şi *Miteinandersein.*

Ies cu bicicleta. Este după-amiază, soarele călduț cade peste Neckar, peste Alte Brücke, peste statuia sfîntului care străjuieşte podul, peste olanele roşii ale caselor din Altstadt, peste turlele bisericii Sankt Peter şi Jesuitenkirche. Pe o străduță pustie, un tînăr într-un BMW decapotabil tocmai face o manevră şi, cînd ajung în dreptul lui, maşina este de-a curmezişul drumului. Opresc bicicleta la cîțiva paşi de portieră. "Iertați-mă", îmi spune, în timp ce învîrte volanul. "Nu e nimic. Nu vă grăbiți", îi răspund. "Vă mulțumesc", îmi răspunde şi îmi zîmbeşte cald.

A terminat manevra, drumul e liber şi, urcîndu-mă iar pe bicicletă, transpun scena în limbaj bucureştean. "Ce faci, tăticu', te grăbeşti?" — "Care-i problema ta, te dai mare că eşti în maşină?" — "Du-te, bă, în mă-ta cu trotineta ta!"

27 septembrie

Apropo de citatul din Heidegger: este atît de limpede ce anume desparte filozofia de literatură: filozofia presupune *codul,* pe cînd literatura *stilul.*

A gîndi în varianta filozofiei înseamnă a elabora un *Netz,* o plasă cu ochiuri strînse pe care o arunci asupra lumii. Tradiția acestui "cod" urcă pînă la *categoriile* lui Aristotel; Platon nu avea cod. (A fost prima şi ultima oară cînd filozofia a fost liberă de cod.) Toate filozofiile mari de după Aristotel au reprezentat *construcții de coduri prin categorii.* Ceea ce individualizează un filozof este setul *lui* de categorii, patentul lui de fabricare a plasei pe care o aruncă peste lume. Fără acest corset mereu altfel croit nu există filozofie sau nu există "filozofie serioasă" (vezi cazul lui Cioran). Şi tocmai pentru că Noica s-a înscris în linia tradiției filozofice categoriale şi s-a format prin studiul expres al categoriilor în istoria gîndirii occidentale — de la Aristotel, (Porfir), Descartes, Leibniz, Kant şi pînă la Hegel — el este ultimul filozof tradiționalist al lumii. De aici importanța cărțuliei lui *Douăzeci şi şapte trepte ale realului,* studiu dedicat istoriei categoriilor şi mărturie a intrării sale în filozofie pe această "poartă clasică". "Maşinuța lui", cum îi plăcea să spună, era propriul lui cod născut din confruntarea cu codul de categorii al celor mari: Aristotel-Kant-Hegel. Întrebarea lui Noica, menită să verifice dacă are în față un filozof autentic — "Care îți e ideea?" —, corect formulată ar fi tocmai aceasta: "Care îți e codul?"

Iar "codul" (sau *idiomul)* este o vastă *invenție* terminologică cu alură de construcție, invenție în lanț, catenată ("legato"), complicîndu-se treptat, pînă cînd capătă forma unei adevărate "tapiserii metafizice": este o gîndire cu "figuri impuse" al căror autor e chiar cel ce gîndeşte cu ajutorul lor. Această auto-constrîngere are în ea ceva sublim şi derizoriu: efortul de a gîndi legat, temeinic şi "profesionist" este impresionant, dar pe de altă parte filozoful se pierde pînă la urmă în acest hățiş organizat şi ceilalți sfîrşesc prin a obosi să-l urmeze în labirintul lui. El rămîne singur, avînd ceva din statura unui ciclop, care, ridicat cu un cap deasupra omenirii, macină la nesfîrşit realitatea cu uriaşele pietre de moară pe care şi le-a fabricat singur. Codul trebuie să aibă în el ceva de *litanie* şi autorul lui este primul care îl foloseşte astfel, neputîndu-se abate nici măcar cu un milimetru de la închisoarea lingvistică pe care singur şi-a creat-o. O filozofie rezistă ca filozofie tocmai dacă poate fi învățată ca un catehism, ca un limbaj care nu poate fi evitat. Comentatorii unui gînditor sînt cei care îi atestă codul tocmai prin faptul că ei îl explică fără să poată ieşi nicicum din el. Pentru că un cod nu poate fi tradus, ci doar reprodus, comentatorii *îngînă,* repetă, reiau pînă la detaliu şi la formulă textul

comentat. Ei termină prin a forma o comunitate culturală tocmai prin participarea la acelaşi cod. Limbajul lor este perfect unificat în virtutea codului care trece prin ei asemenea Duhului Sfînt apt să lege pînă la identificare. De aceea ei nu au chip. Imposibil să distingi un comentator aristotelic de altul.

Cît de teribilă este forța codului în filozofie se vede lesne în congresele şi colocviile de filozofie dedicate unui gînditor. Sala unui colocviu este proiecția în spațiu a unui soi de pitacism superior. Mai mult, gînditorul celebrat seamănă cu "strămoşul", cu eroul eponim căruia i se reproduc, ritualic, faptele *(gesta).* Însă cum isprava strămoşului filozof este tocmai codul pe care el l-a inventat, ritualul repetitiv este unul esențialmente lingvistic. Pitacismul comentatorilor constă tocmai în această repetiție cu valoare simbolic-ontogenetică: cosmosul originar al gîndirii gînditorului este creat din nou cu fiecare colocviu care reproduce codul recitîndu-l. Filozoful este ținut în viață prin periodica lui reproducere şi re-creare. În aceste repetate cosmogeneze ale gîndirii, participanții la acest scenariu mitic *recită* pur şi simplu textul sacru şi întemeietor. Recitarea periodică a codului ca text sacru, în colocvii, în reviste de specialitate şi în prelegeri universitare face să *țină* cosmosul filozofiei. Fără acestea, el s-ar prăbuşi în neant. O cultură este cu atît mai puternică cu cît gesturile de reiterare ale codurilor întemeietoare sînt mai frecvente. La noi, de pildă, "cosmosul Noica" este amenințat să se destrame pentru că el nu este susținut prin recitări periodice, pentru că nu există comentatorii meniți să reproducă simbolic şi ritualic gestul-cod al strămoşului eponim. Cultura noastră e slabă pentru că — la nivel filozofic cel puțin — nu poate "ține în viață". Actul originar al creației, odată împlinit, nu poate fi perpetuat pentru că nu e nimeni care să preia şi să execute ritualurile de perpetuare. În filozofie cel puțin, românii nu-şi onorează zeul şi, pentru că îl ignoră, fapta acestuia cade în desuetudine înainte de a fi apucat să dea roade. În filozofie noi nu am cunoscut decadența culturală, care presupune un cosmos uzat şi obosit de prea lunga lui istorie, pentru că noi nu am atins niciodată punctul ce apare la capătul unui traseu şi de unde se poate cădea. Filozofii mor la noi din lipsă de posteritate, din neglijență şi nesimțire ritualică, din incapacitatea urmaşilor de a-i îngîna şi reitera. *Critica rațiunii pure* sau *Ființă şi timp* ar fi avut în România exact soarta pe care o are astăzi *Tratatul de ontologie* al lui Noica: lumi apuse din chiar clipa naşterii lor.

28 septembrie

Reiau, apropo de "cod şi stil", citatul din Heidegger: "Pre-mergerea deschide existenței renunțarea la sine ca posibilitate extremă a existenței şi zdrobeşte astfel orice încremenire în una sau alta din formele pe care existența le atinge. Prin pre-mergere, *Dasein*-ul este ferit să cadă înapoia lui însuşi şi să revină dincoace de putința-de-a-fi pe care el a înțeles-o şi, astfel, «să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale» (Nietzsche)."

Cuvintele lui Heidegger sînt scrise toate "în cod": un set finit de concepte, reprezentînd o premieră în istoria filozofiei, asigură textului coerența lui filozofică şi totodată posibilitatea de a avansa pe "un drum al gîndirii" prin combinarea şi reluarea la nesfîrşit a termenilor care alcătuiesc setul. În numai două propoziții apar şase termeni "tehnici" heideg-gerieni: *Dasein, Existenz, erschliessen* ("a deschide" cu sensul de "a dezvălui"), *Vorlaufen* ("pre-mergere"), *Seinkonnen* ("putință-de-a-fi"), ä*ufierste Möglich-keit* ("posibilitate extremă"). Prezența lor asigură, în aceste propoziții, perpetuarea codului. În schimb, citatul din Nietzsche, scris în registru *stilistic,* sparge pe neaşteptate codul şi te face să te gîndeşti la deschiderea bruscă a ferestrei prin care pătrunde pentru o clipă o pală de aer proaspăt într-o cameră *închisă:* "să devină prea vîrstnic pentru victoriile sale". Ce e drept, în propozițiile citate există trei cuvinte care nu fac parte din cod şi care apar ca "aluzii de stil" şi ca înviorare (sau chiar "umanizare") a textului: *zerbricht* ("zdrobeşte"), *Versteifung* ("încremenire"), *behütet sich* ("se fereşte"). Momentele cînd Heidegger iese din cod, cedînd stilului, sînt rare şi ele seamănă cu apariția nesperată a unei oaze într-un peisaj de extremă rigoare. Iată un asemenea exemplu (p. 310): "Prin ea, *Dasein*-ul se eliberează de toate «fleacurile» cu care el se amuză în mod obişnuit şi pe care

curiozitatea e mereu preocupată să le procure din rezervorul de întîmplări al lumii." În rest, însă, Indexul Bast/Delfosse al lui *Sein und Zeit,* care semnalează *toate* locurile în care apar cuvintele din codul heideggerian, este ocupat în principal de cîteva sute de termeni a căror menționare la pagină şi rînd ocupă singură cîteva pagini.

De abia cînd traduci îți dai seama de prezența atotputernică a codului: nici un cuvînt nu este pus la întîmplare şi cel mai adesea el apare însoțit de *aceleaşi* cuvinte şi ocupă lîngă ele aproape întotdeauna aceeaşi poziție. Traducătorul este obligat să păstreze identitatea formulărilor (şi a *formulelor* care apar pe această cale), evitînd cu strictețe folosirea sinonimelor. Pînă şi cuvintele care aparent nu au pregnanță categorială, care par să nu facă parte din cod şi care induc în eroare tocmai prin aparenta lor banalitate ("a scoate la iveală", "a se arăta" etc.) revin insistent şi implacabil, dovedindu-se pînă la urmă a fi "cuvinte fenomenologice" şi noduri în țesătura de ansamblu. Cu excepția lui "şi", "de aceea" şi "totuşi", totul, pînă şi prepozițiile şi adverbele, intră în cod.

Traducătorul, sîngerînd sub această chingă şi amețit de reiterarea figurilor acestui cadril infinit, este tentat periodic să respire evadînd în stil: un cuvințel mai sprințar, acelaşi lucru spus altfel decît pînă acum etc. Greşeala pîndeşte la capătul acestei tentații periodice de a ieşi din cod. El trebuie să accepte, aşa cum va trebui să accepte şi cititorul, că se află în fața unei enorme *fugi* a gîndirii şi că forța lui stă în capacitatea de a se menține neabătut în termenii codului. După care el e liber, dacă vrea, să-şi tragă un glonț în cap.

sîmbătă, 29 septembrie

Astăzi, Heidelberger Herbst. În timp ce căscam gura prin *Flohmarkt* (talcioc), întins prin toate străduțele laterale ale "oraşului vechi", la tot felul de obiecte vechi, urîte şi tîmpite, adevărate epave ale "ustensilității", împiedicîndu-mă la tot pasul în marea de oameni, simt cum îmi revine răul din luna mai, tristețea aceea infinită, gustul de vid şi zădărnicie. Spaima că totul poate reîncepe, că pot reintra în coşmarul care m-a făcut să văd *prăpastia,* rostogolirea fără sfîrşit în abisul propriei mele existențe. Mă grăbesc să ajung acasă şi să înghit o pastilă. După cîteva ore încep, încet, să ies la suprafață. Dar dacă pastilele n-o să mă mai ajute? Dacă nu apuc să termin treaba pentru care am venit aici? Dacă trebuie să mă întrerup şi să plec în țară, cu gîndul că acolo aş putea fi preluat, smuls din hău şi purtat pe brațe către lumină? Iadul este, neîndoielnic, starea celui care, aplecat deasupra prăpastiei, nu mai poate fi tras de nimeni înapoi.

30 septembrie

Nu-mi place să notez vise. Şi totuşi. Am visat că intram la Opera din Viena (toalete somptuoase, aur, catifea) însoțit de o superbă vacă roşcată, curată şi şamponată şi, în plus, portabilă. Cînd mi se părea că urcă prea încet scările care se deschideau din foyer, o luam sub braț, deşi dimensiunile ei rămîneau cele ale unei vaci normale. Nu mai țin minte dacă o adusesem pentru că trebuia să facă parte din spectacol sau pur şi simplu o adusesem ca să asiste la el.

Am ieşit la fel de demn şi de firesc precum intrasem şi, bineînțeles, nimeni nu părea să se mire sau să ne dea vreo atenție specială.

2 octombrie

Specia umană este din capul locului amenințată, ca în filmele proaste americane, de "invadatori" camuflați sub aparențe umane. Eroarea acestor filme este că răpesc invaziei imanența ei. Ele îi fac pe invadatori să vină dintr-un *altundeva* misterios, dintr-o spațialitate exotică. În plus, camuflajul este formal, aparent şi superficial, la o privire mai atentă "ceva" palpabil denunțînd apartenența de fond la

altă specie: fie ochii care încep să "clignoteze", fie o mînă care devine gheară, fie o bucată de craniu detaşabilă, care lasă să apară dedesubt cipuri, rotițe, membrane şi scanere. Or, adevărul este că acest camuflaj este un *dat* al speciei umane, că ea conține în ea *omul* şi *anti-omul* în indistincția lor aproape ca un secret de construcție. Abel şi Cain sînt "frați" prin camuflaj — Cain are aparențele fizice ale lui Abel, exterior şi "interior"-visceral el este construit la fel. Dar pentru că îl poate ucide pe Abel, pentru că poate suprima viața, creația şi opera lui Dumnezeu, el nu poate face parte din aceeaşi specie cu Abel. Ca anihilator, el este anti-omul, strămoşul "celeilalte" specii care poate integra crima în modul ei de a fi, în vreme ce acest lucru nu este imaginabil pentru specia de *oameni* care descinde din Abel. (Pentru că Abel, ucis, continuă să existe ca *om* şi să aibă urmaşi. Cel puțin deocamdată.)

Problema umanismului este: cum poate Abel supraviețui în condițiile în care Cain este etern activ? Cu alte cuvinte: cum poate Abel să se apere? Aceasta este "încurcătura" din care umanismul nu poate ieşi: el trebuie să *se apere* aşa zicînd "cu arma în mînă" de agresiunea permanentă a anti-umanismului şi astfel, la limită, el trebuie să recurgă — în această apărare — la lucrul care îi repugnă cel mai tare: *crima.* El trebuie să accepte că din recuzita umanismului face parte uciderea bestiei, a balaurului, pe scurt, a întruchipării Răului. Toți eroii eponimi de la Teseu şi Heracles la Făt-Frumos şi Sfîntul Gheorghe sînt ucigători ai Răului şi, tocmai de aceea, garanți ai perpetuării vieții şi apărători ai libertății. Pentru a se apăra ca omenire, omenirea trebuie să omoare periodic monstrul — să îl judece, să îl condamne, să îl înfrunte şi să-l execute, indiferent că el se numeşte zmeu, Hydra din Lerna, balaur, Minotaur sau, precum în secolul care a trecut, Hitler, Stalin, Miloşevici sau, iată, Bin Laden. Şi aceasta se întîmplă de fiecare dată în numele idealului celui mai abstract şi concret deopotrivă care este viața şi valorile legate de ea. Anti-oamenii, în schimb, au crima în programul lor, o au "în dotare": ei au *inițiativa* crimei şi omoară în numele unui ideal din care crima face parte ca o condiție a realizării lui. Spre deosebire de toate celelalte idealuri (politice, etnice, religioase), viața ca ideal nu are nevoie de crimă pentru a se realiza, ci doar pentru a se apăra.

3 octombrie

Senzația pe care ți-o dau oamenii care țin jurnal. Spre deosebire de ceilalți, ei simt mai tare *că mor* şi încearcă să fixeze timpul: timpul *lor,* pe care îl decupează, îl țin în brațe, îl mîngîie şi pe care îl depun cu grijă undeva, pe un pat de hîrtie, ca şi cum acolo el ar fi sustras propriei sale curgeri, pus într-un seif la o bancă a eternității. Ceea ce-i distinge pe aceşti oameni este că ei ies din viață însoțiți de *comentariul ei.* Spre deosebire de ceilalți, ei se retrag din viață *zgomotos.* Un autor de jurnal se duce la moarte *făcînd tapaj,* gesticulînd, explicînd, justificîndu-şi trecerea pe aici, crezînd oarecum că el va scăpa de deznodămîntul bine ştiut dacă va expune mai convingător felul în care şi-a întrebuințat timpul: cum a respirat în cutare zi, cum se învolbura apa pe care a privit-o, ce vise a visat, ce oameni a întîlnit şi ce i-a spus unul sau altul, ce cărți a scris şi cum trebuie înțeleasă "opera lor". Senzația că ei se bat pentru fiecare zi a lor şi că, răstignind efemerul pe o foaie de hîrtie, vor continua să trăiască propunînd celorlalți, în locul vieții lor irepetabile şi finite, masca ei mortuară, mulajul în ghips şi bronz al gîndurilor, emoțiilor şi vanităților lor.

Orice jurnal este de aceea rictusul unei vieți imortalizate în răşină, grija antumă a autorului de a se pune în insectar. El revarsă asupra sa lava fierbinte a propriei sale vieți şi aşteaptă cuminte ca ea să se răcească, cu gîndul că ceilalți se vor reculege cîndva în fața acestei *urme,* a acestei zbateri încremenite, în fața dezastrului care a fost finitudinea *lui.* Orice jurnal este agățarea disperată de un *Ersatz* de nemurire, de o nemurire care nu poate fi obținută în termenii lumii de aici.

Jurnalul meu nu este o luptă cu Timpul, nu este amprenta pe hîrtie sau masca mortuară a vieții mele, ci un suprem exercițiu de exorcizare, de scoatere la aer şi lumină a conținuturilor leneşe din mine, aruncate alandala într-o cămară fără

ferestre, reziduuri enorme, adunate de-a lungul anilor prin amînări repetate ale momentelor cînd trebuia să fac curat. Din acest punct de vedere jurnalul este soluția pe care am găsit-o pentru a putea continua să trăiesc. Dar cînd spun lucrul acesta, nu este nimic patetic în el. E vorba pur şi simplu de un principiu de funcționare igienic *la scara unei vieți.* Am simțit treaba asta la o scară măruntă în camera mea de lucru. Trec săptămîni, trec luni şi în jurul meu se adună hîrtii, dosare, cărți scoase din bibliotecă şi nepuse la loc, bilețele îngrămădite pe birou, pixuri şi creioane risipite la întîmplare. Dunga de praf din jurul telefonului începe să mă sîcîie, la fel ca amprentele pe care le văd cînd bate soarele pe ecranul televizorului sau al laptopului. Amîn, amîn, pînă vine o zi în care nu mai pot să lucrez. Şi atunci iau toate hîrtiuțele, hîrtiile şi dosarele, arunc, transcriu, triez; pun toate obiectele la locul *lor,* fac să dispară teancurile de cărți de pe mese şi de la capul patului, şterg praful din unghere imposibile. Şi mă simt dintr-o dată curat şi nou, apt să reiau totul şi să lucrez.

În viața mea a venit, tîrziu, acest moment. Arunc, transcriu, triez. Trebuie să am curajul să deschid camera în care am îngrămădit tot ce nu am ştiut să rezolv la timp, teancul de vechituri, eşecuri şi lucruri teribile care a crescut şi care amenință să spargă uşa şi să se reverse peste mine. Trebuie să deschid uşa acestei camere, să scot totul afară şi să prefir totul, să iau fiecare obiect, să-l cîntăresc şi să-l pun *la locul lui.* Oamenii mai ales, oamenii cu care am traversat viața şi cărora le datorez comentariul niciodată rostit al drumului pe care l-am făcut împreună.

15 octombrie

Cred că puțini compatrioți au resimțit, asemeni mie, istoria țării lor ca pe o dramă personală. De cîte ori treceam granița preluam chipul țării mele văzut din afară: mă identificam cu securiştii care puneau bombe la sediul *Europei libere,* cu cerşetorii din metrourile pariziene, cu hoții din supermarketuri, cu spărgătorii poştelor din Germania, cu traficanții de minori, cu spălătorii de bani, cu organizatorii de rețele de prostituate, cu mafioții naționali, cu turiştii care plecau cu prosoapele din hoteluri. Circulam prin lume împachetat în straturile de ruşine ale României. Şi este firesc să fie aşa de vreme ce "lumea" ne priveşte ca reprezentanți ai unei situații care de cele mai multe ori ne depăşeşte. În 1984, un neamț imbecil m-a felicitat la Heidelberg pentru participarea României lui Ceauşescu la Olimpiada de la Los Angeles, aşa cum după mineriada din iunie 1990 un francez imbecil mi-a trîntit, la sediul central de la Hachette, uşa în nas. În ochii lui devenisem, prin extensie, miner. Nuanțele nu au ce căuta în asemenea situații. Nu avea nici o importanță că pe 13 iunie ratasem, cu cîteva minute doar, ocazia de a lua cinci bîte în cap în biroul meu de la *Humanitas.*Văzuți de departe, eram scăldați cu toții în aceeaşi aură de barbarie.

Acelaşi fenomen de identificare, la altă scară, l-am trăit în urmă cu cîțiva ani la Tîrgul internațional al cărții de la Frankfurt. Stăteam pe un fotoliu în standul meu şi priveam, visător, în zare. Halele Tîrgului erau enorme şi oriunde ai fi privit se deschidea o perspectivă neaşteptată. Culoarul pe care l-a deschis atunci privirea mea m-a transportat la 15 metri mai departe, către standul thailandez în care părea că se petrece ceva deosebit. Era lume strînsă laolaltă, cineva vorbea, erau mese multe, aşternute cu fețe de masă, cu gustări felurite, care aşteptau cuminți terminarea discursului pentru a putea fi devorate. În cîmpul privirii mele a pătruns atunci o "colegă" a mea, directoarea unei edituri bucureştene. Lipsite de apărare, mesele îşi ofereau flancul exterior trecătorilor. Doamna, extrem de mobilă altminteri, s-a oprit brusc în dreptul uneia dintre ele, afectînd un interes neaşteptat pentru reuniunea editorilor thai-landezi şi pentru domnul care tocmai vorbea. Ochiul meu scormonitor, intrat, prevestitor, în alertă, căpătase finețea unui scaner. Disjuncția dintre expresia de pe fața doamnei, împrumutată de la membrii asistenței (privire absorbită, concentrare maximă, interes vădit pentru spusele oratorului), şi jocul mîinilor, care avea logica lui şi care dezvolta o cu totul altă partitură, m-a fascinat. Pe antebrațul stîng, colega mea ținea o poşetă pe care a mutat-o discret cu mîna dreaptă mai aproape de cot. "Dumnezeule, mi-am zis, te pomeneşti că începe să

mănînce!" în dreptul ei, farfuriile şi tacîmurile erau frumos aşezate, iar dincolo de ele, ca într-o redută prost păzită, se odihneau platourile cu mîncare. Mîna dreaptă a doamnei directoare a pornit, ridicîndu-se uşor, către marginea mesei — încordarea mea de *voyeur* atinsese punctul culminant —, a odihnit o clipă pe marginea scrobită a feței de masă, apoi, cu încetinitorul, s-a apropiat de o sticluță — am recunoscut de îndată în ea, după siluetă şi etichetă, nelipsitul condiment extrem oriental: *Soja Sauce* — cu degetul al treilea al mîinii, prin mici impulsuri delicate, a pus sticluța pe drum către marginea mesei unde aştepta, cu gura căscată, poşeta care, după ultima mişcare a degetului, a înghițit-o — hap! — şi s-a închis, ca prin minune, cu fermoarul. Ce repede se petrecuse totul! Atît de repede încît am simțit nevoia să mă frec la ochi. Cînd i-am redeschis, colega mea continua să asculte cu vădit interes ceea ce spunea domnul din Thailanda şi, după o vreme, părînd edificată, s-a desprins de locul crimei, s-a îndepărtat grăbită către alte zări, minată de proiecte necunoscute mie. Nenorocirea e că pe mine întîmplarea m-a lăsat într-o stare de adîncă tulburare. Potrivit logicii introiecti-ve descrise mai sus furasem cu neruşinare, cu sînge rece şi cu o remarcabilă dibăcie o sticluță de condimente. Totul pleda pentru asta: eram român, venisem în aceeaşi echipă la Frankfurt, eram uniți, autoarea găinăriei şi eu, prin festivalul cărții şi, în plus, eram amîndoi directori de editură. Mai locuiam şi în acelaşi oraş. "Dar nu tu eşti persoana care a băgat în poşetă, îmi repetam întruna, sticluța cu sosul de soia! Pentru Dumnezeu, linişteşte-te!" Cu toate acestea faptul că eu nu aş fi putut şterpeli în vecii vecilor sticluța nu avea nici o importanță. Ceva mai adînc, care venea de dinaintea mea, mă făcea coautor, părtaş, complice la gestul de rîndaş la care tocmai asistasem. Important era că şi ea şi eu trăgeam după noi, acolo şi peste tot în lume, alaiul infinit al frustrărilor venite din 45 de ani de comunism care ne împingeau, pe unii "mai fini", să furăm o sticluță cu soia, pe alții, precum tipii din delegația care l-a însoțit pe Ceauşescu invitat la Paris în 1978 de Giscard d'Estaing, să ia *tot* ce se putea lua, deşuruba, demonta din palatul în care fuseseră primiți. E drept, nu orice om frustrat fură sau trebuie să fure, dar nu ştiu cum se face că pe lumea asta orice om frustrat care nu fură este asimilat cu semenii lui frustrați care fură. Iar omul acesta care nu fură termină, printr-o mişcare interioară de o extremă perversitate, să se asimileze singur privirii celor care îl asimilează cu semenii săi care fură. Aşa se face că în acel an am plecat de la Frankfurt convins fiind că în bagajele mele se afla, nevăzută, o sticluță de Soja Sauce. Blestemata de sticluță! Gentuța cu sticluța!

21 octombrie (sîmbătă)

A venit ieri de la Freiburg, unde pregăteşte un doctorat cu von Herrmann *(Aristotel în gîndirea lui Heidegger)* — Bogdan Mincă. Are 27 de ani, vîrsta lui Flipi, cu care a fost de altfel coleg la şcoală de la 13 la 18 ani. Îl ştiu, aşadar, de copil, mi-a fost apoi student la Bucureşti la Filozofie, unde s-a împrietenit cu Cătălin, iar acum vine să ne vadă la Heidelberg şi să petrecem un week-end împreună. Face parte din mîna aceea de copii excepționali care află în primul an de facultate cîte ceva despre Platon, Heideg-ger sau Noica, care dau, cuminți, examene cu tine şi pe care îi regăseşti după licență, şcoliți în Germania, Anglia sau Franța, tobă de carte, la curent cu ultimele noutăți bibliografice şi cu care abia mai poți ține pasul cînd intri în cotloanele "deceniului fenomenologic" la Heidegger.

La Freiburg, Bogdan a studiat limbile clasice şi îmi amintesc cînd l-am întîlnit într-o pauză de curs la facultate, cu trei-patru ani în urmă: se întorsese de la Freiburg cu o zi înainte, şi în preziua plecării tocmai dăduse un examen de greacă. Pe bancă, în sala de examen, pe studenți îi aşteptau două pagini: una conținea un text homeric în greacă şi alta o pagină din Aristotel în germană. Textul lui Homer trebuia transpus în germană, iar cel al lui Aristotel trebuia readus la loc, în greacă. Studenții nu aveau voie să consulte dicționarul. Erau singuri, cu două foi goale, față în față cu Homer şi Aristot. Bogdan îmi scrie de altminteri din cînd în cînd, de Paşti sau de Crăciun, cîte o epistolă în elină...

A sosit aşadar ieri, zvelt şi plăcut îmbrăcat (facem rapid o trecere în revistă a celor mai bune mărci de pantofi: Todds, Sioux, Clarks, Snipe) şi, cînd intră în casă,

am aceeaşi senzaţie ca atunci cînd îl revăd pe Flipi: spaţiul se luminează brusc, intră în vibraţie, iar palpitul acestor "copii", neliniştea lor de cai de rasă, freamătul pe care îl răspîndesc în jur te trimit, toate, la un amplu zvon al existenţei în măruntaiele căreia pare că, prin ei, se pregăteşte ceva, ca în preliminariile revărsării unui vulcan, cînd totul fierbe în vederea izbucnirii finale, a isprăvii care va ţîşni cîndva, îngropînd lumea sub fierbinţeala ei. Spectacolul acestui clocot în mers, al acestei promisiuni îl fascina pe Noica atunci cînd ne privea şi îl făcea să exclame, cu o vorbă pe care atunci nu o înţelegeam deloc, "ce frumoşi sînteţi, dragii mei!". Alunec fără să vreau, privindu-i pe Bogdan şi pe Cătălin, în psihologia înduioşat-melancolică a lui Noica cel de atunci, sînt simultan Noica şi ei şi retrăiesc pentru o clipă, cu termenii schimbaţi, un scenariu pe care îl ştiu atît de bine. Şi totuşi era mai simplu să fiu eu cel "de atunci" (sau ei "cei de acum"): atunci eram tot doar aşteptare şi primeam, pe cînd acum se aşteaptă de la mine şi trebuie să dau. Şi mă întreb, scotocindu-mă febril prin buzunarele existenţei mele, dacă am ce.

Bogdan a venit cu o cameră video şi, pentru că are veleităţi regizorale, visează în secret că cele trei zile se vor aşeza singure în suita unui film. Îmi spun, totuşi, că trebuie să-l ajut şi că timpul nu trebuie lăsat "de capul lui". Aşadar, o dată mai mult, *ce am eu de dat,* confruntat cu această întîlnire dintre firescul timpului şi nevoia noastră de a-l struni şi a-l articula? Dar lucrurile se rînduiesc aproape de la sine, ritmîndu-se pe trei trepte ca tot atîtea ek-staze ale vieţii: *gastronomie, joc, filozofie.*

Bogdan mă însoţeşte la cumpărături şi alegem împreună un *rose* din podgoriile freiburgheze, un vin de Baden (excelent, îmi garantează Bogdan, atins în chip vizibil de orgolii locale), care, cădem de acord, va însoţi în mod ideal fileul de *Barsch* pe care urmează să-l pregătesc la cuptor cu sos de vin, lămîie, capere, ulei de măsline şi o lingură de *creme fraîche.*

Pentru a doua cină, de astă seară, mi-am programat un *sote* de piept de curcan cu Sherry, legume preparate chinezeşte şi un orez Thai parfumat cu iasomie.

Însă astăzi de dimineaţă am fost cu toţii la Heiligenberg; au venit să ne ia cu maşina prietenii mei heidelberghezi, Ursula şi Gelu, şi am urcat "în munte", cam zece kilometri în afara Heidelbergului, în mijlocul unei păduri unde naziştii au inaugurat în 1935, în prezenţa lui Goebbels, un enorm amfiteatru de 13 000 de locuri ("8 000 jos şi 5 000 în picioare"). Amfiteatrul acesta, lăsat astăzi anume în paragină şi scufundîndu-se încet în natură (iarba a năpădit spaţiul dintre gradene precum şi piatra băncilor şi a treptelor — totul a fost construit în piatră, cu gîndul de a obţine o îmbinare de elemente naturale: pămînt, piatră, vegetal), a fost prima construcţie "ideologică" dintr-o *Thingbezvegung,* dintr-o mişcare de recuperare a vechilor ritualuri germanice de celebrare a zeilor în natură, în păduri şi pe vîrfuri de munţi. Modelul pentru o asemenea *Veranstaltung* era Donnersberg, locul unde se află ruina gotică a unei construcţii care era închinată lui Wottan, zeul tunetului şi al furtunii.

Este un soare putred de toamnă, locul e straniu prin amestecul acesta de puritate şi măreţie naturală cu impuritatea utilizării lui istorice. Şi, ca şi cum în felul acesta ai putea exorciza Umbra Răului, simţi nevoia să te înstăpîneşti asupra locului *altfel,* — prin joc —, cu gîndul secret că, prin inocenţă şi gratuitate ludică, spaţiul acesta ambiguu s-ar putea purifica. Ce lucru minunat să îţi propui să faci un concurs de "cine ajunge primul sus", la capătul celor 130 de trepte de piatră care taie amfiteatrul în două, să opui derizoriul jocului gravităţii exaltate a fanatismului. Şi iată-ne luînd startul de la poalele amfiteatrului (şi riscînd infarctul) Gelu, Cătălin şi eu, în timp ce Bogdan se pregăteşte, fericit, să filmeze acest *happening,* nevenindu-i să creadă că are parte de un asemenea "subiect" într-un asemenea decor. Alerg, disperat, pe scări în sus, pentru a-mi demonstra că nimic nu s-a schimbat, că timpul scurs între mine, cel de la 15 ani — cînd, în fiecare dimineaţă, ieşeam în curte şi săream gardul pe stadionul "Progresul" din Cotroceni unde alergam şapte ture de stadion (3 km!), animat de imaginea idolului meu sportiv de atunci, alergătorul de fond Emil Zatopek — şi eu, cel de acum, nu are asupra mea nici un efect, că sînt tînăr, nespus de tînăr şi că, prin nu ştiu ce miracol, am evadat de sub regula timpului. Mă sufoc, bineînţeles, după 30 de trepte şi le declar celor-lalţi că în fond eu sînt un "alergător de viteză", în ciuda faptului că avusesem toate

aparențele unui *big animal* care se rostogolea greoi în sus.

Important e însă că "m-am încălzit": sînt cuprins de o adevărată isterie ludică şi, după ce execut, pe treptele amfiteatrului, provocat de vastitatea spațiului în care sîntem proiectați, cîteva mişcări ritmice care schițează un soi de ritual al victoriei (m-am declarat, desigur, învingător), simt nevoia să *dansez.* Cobor pe marea scenă din piatră şi pămînt şi, în-frîngîndu-mi senzația că enormul semicerc al amfiteatrului, cu brazii din jurul său şi cu cerul de deasupra, se prăvăleşte asupra mea, execut mai întîi cîțiva "paşi de rutină", schițez cîteva piruete, două-trei salturi... Sînt îmbrăcat în "ginşi" negri şi un T-shirt negru peste care este aruncată neglijent, deschisă în față, o bluză alb-bej, din bumbac şi in, cu mînecile mari şi bufante. După ce consider că mi-am încheiat încălzirea, îmi scot bluza şi o arunc, demonstrativ, provocator şi dătător de speranță, în iarba din marginea scenei. Mă îndrept apoi, "cu mers de balerin", sugîndu-mi burta şi încercînd să mă simt cît mai zvelt cu putință, către mijlocul scenei. Brațul drept este îndoit în sus, cu palma întoarsă către în afară, oprită, lasciv şi cu degetele răsfrînte, în dreptul frunții. Acesta e gestul care îmi place mie cel mai mult la balerini: palma adusă în dreptul frunții şi întoarsă înspre afară, sugerînd că eroul (sau eroina), extrem de sensibil, vulnerabil şi totodată foarte îndurerat, încearcă să se apere de tot ceea ce viața revarsă în clipa aceea peste el. Cînd gestul acesta e făcut de un balerin, este limpede că eroul se luptă cu ceva, cu un element potrivnic care întruchipează răul (fie el balaur, prinț negru sau altceva de genul acesta) şi care îl supune pe erou unor atacuri repetate. Acesta, cu mîna întoarsă în dreptul ochilor, ca şi cum s-ar apăra de o lumină prea puternică, se apleacă ritmic şi grațios cînd în dreapta, cînd în stînga, sugerînd un soi de eschive în fața vieții care a căpătat brusc caracterul amenințătorului. Cînd acelaşi gest este făcut de o balerină, el are îndeobşte o cu totul altă semnificație: eroina îl face cel mai adesea cînd este asaltată de declarațiile eroului şi de caracterul lor impetuos (vizibil mai ales din brațele care se strîng brusc la piept şi, de acolo, țîşnesc tot atît de brusc, întinzîndu-se, larg deschise, către eroină). Aceasta pare vădit speriată (dar într-un plan secund, abia sugerat, deopotrivă plăcut impresionată) şi, ridicîndu-şi antebrațul în dreptul frunții, lasă senzația că ridică în fața eroului pavăza refuzului ei. El este atunci disperat, gestul sfîşietor cu brațele care se avîntă plecînd din dreptul inimii se repetă, iar de partea cealaltă, palma întoarsă în dreptul frunții şi a ochilor se agită sugerînd o teribilă sperietură, subliniată de faptul că eroina face mulți paşi mărunți cînd în dreapta, cînd în stînga, lăsîndu-ne să înțelegem că ar vrea să fugă, să scape de sub şuvoiul declarațiilor prințului, care o înspăimîntă şi, deopotrivă, îi fac plăcere. Tot acest balans dreapta-stînga, precum şi mîna devenită pavăză neputincioasă conturează acea eschivă pudică de o mare ipocrizie. Bineînțeles că, în cele din urmă, eroina cedează, mîna-pavăză e coborîtă din dreptul ochilor şi prințul o ia în brațe.

Cam acestea erau lucrurile pe care încercam să le sugerez în partitura mea coregrafică, alcătuită deopotrivă şi din cîteva figuri preliminare — poziția de pornire avînd ceva falnic în ea: piciorul stîng răsucit cu vîrful în exterior, laba piciorului drept căzînd perpendicular pe el, cu Călcîiul lipit în scobitura labei piciorului stîng, pieptul bombat şi capul cu bărbia împinsă înainte, privirea senină şi plină de încredere, străbătînd pînă foarte departe şi lăsîndu-ne să înțelegem că eroul nu are nimic de ascuns şi, totodată, că e pregătit pentru fapte deosebite, în sfîrşit brațul stîng răsucit la spate, odihnindu-se uşor cu vîrful degetelor pe partea dorsală a şoldului drept, în timp ce brațul celălalt, ca o acoladă obosită şi lascivă, țîşneşte în sus, atingînd în treacăt urechea şi frîngîndu-se din *poignet,* ca lujerul unei crizanteme îndoit sub greutatea corolei. Din această poziție îmi luam avînt şi executam cîteva salturi succesive, căzînd mereu pe vîrful piciorului drept, cu cîteva mici amortizări repetate. De aici puteam intra apoi fără probleme în figura pe care deja am descris-o, cu antebrațul în dreptul frunții şi cu tremurul neliniştit dreapta-stînga. Am recoltat cîteva aplauze din partea prietenilor, destul de anemice, mi s-a părut, în raport cu calitatea prestației.

Cînd am revenit acasă, cuprins de remuşcări în fața recentelor mele histrionisme, le-am citit, lui Cătălin şi Bogdan, cîteva pagini — despre "cod" în filozofie, despre sensul "existențial" al jurnalului, despre revenirea în trecut — palid *symposion* compensativ, menit să răspundă, în alt plan, la destrăbălarea mea ludică

de la Heiligenberg.

23 octombrie

Pînă unde se poate împinge *sinceritatea* în scris? Pe de o parte, sinceritatea dă forţă scrisului, pe de alta, folosită fără limită, poate respinge pe cititorul care nu e dispus să împărtăşească cu autorul toate experienţele pe care acesta i le propune şi i le dezvăluie. Există, altfel spus, un tip de intimitate în care cel ce scrie nu e bine să pătrundă, pentru simplul fapt că e vorba de o intimitate *absolută,* care iese din orice *relaţie* şi pe care nu eşti dispus (şi nu ai de ce) s-o împarţi cu altul împărtăşind-o. În acest sens, Freud, de pildă, a eliberat intimul, dar deopotrivă l-a şi agresat. Ultimul roman al lui Houellebecq *(Platformes)* — dacă se mai poate vorbi, cu acest *torchon* literar, de roman şi literatură — practică dezinvoltura intimului: din zece în zece pagini (cel puţin pînă o întîlneşte pe Valerie), eroul se masturbează. Problema nu este că Houellebecq ne transmite prin intermediul eroului său că se masturbează sau că toţi oamenii (şi noi laolaltă cu ei) se masturbează; problema e că acest lucru nu merită comunicat, el nefăcînd parte dintre acele lucruri care pot fi aduse, cu oarece folos, pe tipsia de experienţe comune ale umanităţii: e un intim care nu comunică şi care nu realizează *comuniune.* Tot aşa cum eu nu mă simt solidar cu restul omenirii cînd mă duc la closet sau cînd aflu, în calitate de cititor, că autorul s-a dus la closet. Ca să zic aşa, *îl* priveşte, în timp ce pe mine nu *mă* priveşte defel.

Contrapunct. Concepţia lui Kant despre salivaţie, transpiraţie şi masturbaţie. Kant credea — pe principii metafizice, evident — că trupul trebuie, cu excepţia celor două funcţii de evacuare, să-şi conţină, menţină etc. interioritatea în vederea unei homeostaze perfecte. Altfel spus, să nu cedeze din substanţele pe care le conţine. "Să nu scuipi!" nu era, de aceea, un comandament al bunei purtări, ci al unui principiu de sănătate conştient de el. Secreţiile organismului trebuie păstrate în circuit şi nu evacuate. În consecinţă, nu e bine nici să transpiri. Şi cînd, în faimoasele sale plimbări cronometrate, Kant simţea cel mai mic început de transpiraţie, făcea imediat o haltă sub un pom şi îşi relua doar după cîteva minute deambularea. Evident, cea mai preţioasă era substanţa spermatică. Ea trebuia păstrată cu sfinţenie *în interiorul* corpului. Risipirea ei echivala cu o sinucidere în etape discrete, diminuare a forţei vitale şi a facultăţii de judecare. Căsătoria şi, în genere, femeia nu aveau ce căuta în viaţa unui filozof. Cît despre masturbaţie... Ea era echivalată cu păcatul suprem şi împingea trupul în paragină extremă. Kant nu-i pomeneşte niciodată numele şi cînd se referă la ea o face prin perifraze. Ce-ar fi resimţit oare, citind *best-seller*-ul masturbatoriu al lui Houellebecq?

În sfîrşit, o ultimă perspectivă, de astă dată cu conotaţie "politică", asupra masturbaţiei.

În 1988, Andrei Pleşu îi trimite secretarului de partid pe Bucureşti cu propaganda şi cultura ("tovarăşul Croitoru"?) o amplă scrisoare pe tema "aşa nu mai merge" (maşinile de scris trebuiau înregistrate la miliţie, orice contact cu străinii era interzis etc). Răspunsul "organelor" este o maşină a Securităţii care i se postează în faţa casei, cu program non-stop, în trei schimburi. În "schimburi" sînt cînd doi "lucrători", cînd unul singur; în genere, flăcăi ce se plictiseau de moarte, "coansaţi" în cîte o "Dacie" vreme de opt ore. Andrei, la rîndu-i, nu foarte în apele lui, stă în casă şi citeşte *Shogun,* un roman-fluviu cu intrigă japoneză medievală, foarte la modă atunci. Şi, din cînd în cînd, îşi supraveghează supraveghetorul. Iese pe scara interioară a apartamentului, prevăzută cu o lucarnă care-i oferă o perspectivă neaşteptată asupra tipului aflat în maşină: pe scaunul din dreapta, deschis şi cu faţa în sus, romanul *Shogun.* Tînărul securist lăsase o clipă romanul din mînă ("ne uneşte aceeaşi lectură", s-a gîndit o clipă Andrei) şi se masturba de zor în maşina trasă pe trotuar, privind, hăituit, în toate părţile.

2 noiembrie

După vizita făcută într-o zi de septembrie în Rombachweg pe urmele trecutului

heidelberghez din anii '80, i-am scris lui Andrei un e-mail în care îi povesteam ce comoție provocase în mine reîntîlnirea cu cei care fuseserăm atunci. Cu *el* trăisem timpul acela şi pesemne că atunci ajunseserăm să fim cel mai aproape unul de celălalt. Scriindu-i, îl convocam în fond, nostalgic şi comemorativ, din străfundul afecțiunii mele pentru el, către împlinirea noastră de atunci. Mi-a răspuns astăzi, iar rîndurile lui mi-au încălzit inima şi totodată m-au întristat ca o după-amiază de duminică.

"Era inevitabil — în calitatea ta de «nostolog» — să recuperezi Rombachwegul de-acum 20 de zăpezi. Îmi amintesc şi eu fiecare detaliu al vieții noastre de atunci: romanticele tale spitalizări, în timpul cărora erai, uneori, stingherit de aspectul meu de Gastarbeiter meridional, desanturile comune prin magazine în care mă înțoleai cu forța, prietenii episodici (Ursula, soțul şi fiul, doctorii proaspăt azilați, cu nevasta aia crocantă, familia din Karlsruhe, cu fiul zărghit, incapabil să piardă la «Yams»), escapada pariziană, masa cu Horia la mensa, plonjonul experimental la un film porno, în timpul căruia tu ai adormit, Scarsdale-ul şi cîte şi mai cîte. Eşti sigur că — dincolo de farmecul retro — vîrsta aceea trebuie regretată? În ce mă priveşte sînt invidios numai pe timpul pe care îl aveam atunci dinainte şi pe care acum nu-l mai am. Pe scurt, regret că nu mai am astăzi viitorul de atunci. În rest, desigur că noi, în ipostaza 1983, am murit. Dar nu simt nimic special dinaintea acestui mormînt deschis. Nu ştiu nici eu de unde îmi vine forma asta de răceală. Poate din visul acela straniu pe care îl povesteşti undeva în Jurnal: *îți apăream îmbrăcat elegant, cu o mină afabilă, dar mort. Mă întreb uneori dacă nu cumva ai visat însăşi firea mea, pecetea ei. Dacă nu cumva sînt ceremonios şi mort, cordial şi cu inima rece.*

Eşti, totuşi, dintre cei foarte puțini care mi-au fisurat răceala, pînă într-atît încît pot fi capricios, gelos şi frustrat ca o gagică. Mă bucur că îți merge atît de bine la Heidelberg şi, deşi nu crezi, admir furorul tău heideggerian. Sigur că e «dement şi inutil»! Dar am sfîrşit prin a vedea în asta o virtute, pentru care te invidiez. Cu adevărat dement şi inutil e modul cum îmi umplu eu zilele. Continui să risipesc fiecare secundă şi să nu adun decît ceea ce se adună de la sine, în arbitrarul unor zile oarbe."

Andrei este pesemne *cel mai vesel om trist* pe care l-am cunoscut vreodată. Viața alături de el pare întotdeauna o pictură făcută cu pastă groasă, opusul absolut al imaginilor îndelung vernisate, misterioase şi melancolice. Numai că bucuria taclalei, aparența dăruirii integrale în ceremonialul petrecerii, indiscreția trăită şi justificată ca refuz al ipocriziei, în sfîrşit, senzația pe care o lasă neavizaților că trăieşte ca o mănuşă întoarsă, maschează de fapt un eu distant, enorm de pudic şi lesne de rănit. De aceea, cînd scrie, se evită şi tot ce îşi are originea în intimitatea ființei lui este deturnat către un registru impersonal. *Jurnalul de la Tescani* este un concentrat de inteligență, rafinament şi stil, dar nimeni nu va găsi în el nici măcar urma unui drum către sufletul lui Andrei. Autorul unui document presupus confesiv nu există acolo *ca individ.* Îmi imaginez uneori, pe fondul acestei inhibiții întreținute, o spovedanie a lui şi o bănuiesc devastatoare.

M-am întrebat de nenumărate ori dacă, dincolo de experiența unică pe care am trăit-o laolaltă (cea cu Noica), de reperele împărtăşite ale unei moralități sociale şi de un anumit mod pofticios de a trăi viața, mai există ceva care, *stilistic,* ne-ar putea uni. Pentru că tipologic nu se poate imagina ceva mai nepotrivit decît el şi cu mine. Adevărul este că, diferiți fiind, ne-am trăit unul pe altul *ca spectacol* şi că fiecare dintre noi a fost, presupun, capabil să preia de la celălalt, fără ca neapărat să o recunoască, sugestia pentru o componentă a existenței care îi lipsea. Dacă datorită lui am cîştigat enorm în planul expresiei, eliberîndu-mă ludic şi atingînd, în interiorul însuşi al naturii mele crispate, acel grad de cabotinism fără de care comunicarea socială şi scrisul de o anumită factură nu sînt cu putință, Andrei, în schimb, a trăit, cred, prin mine o anumită cădere în gravitate pe care *formal* nu a experimentat-o şi pe care la mine, temîndu-se de ea, a ironizat-o.

Hazul acestei prietenii născute din diferență este cu atît mai mare cu cît, de cînd mă ştiu, mi-am căutat prietenul care să însemne *altul meu identic.* Ce crîncene prietenii visam în adolescența mea! Cît de tare mi-am aşteptat, asemeni lui

Ghilgameş pe Enkidu, fratele de cruce! După ce Noica a hotărît, ca într-o căsătorie care se pune la cale peste capetele celor direct implicaţi, că "urmează să ne împrietenim" şi ne-a pus, aşa zicînd, în faţa faptului împlinit (într-o zi de duminică, în apartamentul din Berceni în care locuia la sfîrşitul anilor '60, ne-a adus pe unul în faţa altuia declarîndu-ne prieteni), şi eu şi Andrei am continuat să ne căutăm în chip spontan asemănătorii. Atît cît i-am găsit, fiecare, n-am făcut decît să ne contemplăm prin ei, încă o dată, nepotrivirile. Distanţa dintre noi devine şi mai vizibilă prin ceea ce ne-am ales, separat, ca prieteni. (Singurul nostru prieten comun a fost Horia Bernea.)

Dacă nu am reuşit niciodată să ne dezbinăm prin însăşi neasemănarea noastră, ne-au dezbinat în schimb opţiunile în prietenie ale celuilalt.

Misterios rămîne, oricum, acest lucru: bombănindu-ne şi plîngîndu-ne unul de altul, ne-am preferat pînă la urmă celor cu care, mai mult sau mai puţin, semănam. Uneori îmi spun: cum poate să încapă într-o relaţie atîta diferenţă? Dar tocmai asta este splendoarea prieteniei mele cu el: îl pot iubi "aşa cum e". Ceea ce înseamnă: diferit de mine.

3 noiembrie

Despre pudoarea filozofilor, incapabili să prelucreze în discursul lor iubirea şi să-i asigure acesteia "în sistem" un loc pe măsura celui pe care ea îl ocupă în viaţa lor.

În cea de a doua scrisoare de îndrăgostire pe care Heidegger i-o scrie Hannei Arendt în 21 februarie 1925, citim: "De ce iubirea este de o bogăţie fără pereche printre celelalte posibilităţi acordate fiinţei umane şi cum se face că ea rămîne o suavă povară pentru cei pe care îi atinge? Răspunsul e simplu: pentru că, iubind, ne preschimbăm în obiectul iubirii noastre rămînînd totodată noi înşine."

Un an mai tîrziu, Heidegger redactează *Sein und Zeit.* Sintagma "posibilităţi ale fiinţei umane" devine aici una pur tehnică şi s-ar putea la rigoare spune că tratatul heideggerian este o analitică a posibilităţilor *Dasein*-ului. Cu toate acestea, posibilitatea "de o bogăţie fără pereche printre celelalte posibilităţi acordate fiinţei umane" este total absentă dintr-o carte care are tocmai aceste posibilităţi ca obiect. S-ar putea răspunde că ea este asimilată existenţialului *Befindlichkeit,* "situarea afectivă", care este una dintre ipostazele privilegiate ale deschiderii *Dasein-ului* în lume. Şi totuşi! Cuvîntul *Liebe* nu apare nici măcar *o singură dată* în cele 600 de pagini standard ale celebrissimului volum, ba mai rău, e pomenit, înlăun-trul unei enumerări, într-o notă de subsol de la pagina 190. Filozofia are, aşadar, voie să pătrundă într-un discurs amoros şi să contribuie la alcătuirea lui (pasaje întregi din declaraţiile făcute "domnişoarei Arendt" sînt scrise în cel mai crîncen "cod heideggerian"), în vreme ce amorul dă rău într-un discurs filozofic şi trebuie, în consecinţă, ignorat. Dar de ce?

7 noiembrie

Am instituit un cod de manifestare pentru soluţii deosebite găsite în timp ce revizuim textul. Uimirea şi stupoarea încîntată în faţa unei soluţii inspirate sînt marcate de o lovitură cu palma peste frunte şi lăsarea pe speteaza scaunului, paralel cu scoaterea lentă a ochelarilor, pentru a-l fixa pe celălalt şi a citi pe faţa lui admiraţia în faţa geniului propriu. Cel mai frumos este cînd palma dată peste frunte nu e însoţită de mima admirativă a celuilalt şi cînd gestul cade astfel în gol. Cel care, auto-admirativ, şi-a tras o palmă peste frunte începe atunci, enervat, să-i explice celuilalt cît de rafinată e soluţia propusă şi de ce anume ea trebuie împărtăşită pe loc.

Cînd acordul celuilalt e smuls şi el consimte la ingeniozitatea formulării, se pretinde în mod simbolic o bere, care provine din lada de pe terasă şi care oricum va fi băută la masa de seară (neapărat o Hefeweizen). Distincţia omologată în felul acesta în final se numeşte "bere cu palmă".

Pentru a ieşi de pe terenul gratuităţii şi a da un sens real expresiei "a da o bere" s-a instituit, ca distincţie supremă, "bere cu palme la restaurant". Celălalt, o dată ce a acceptat că soluţia este genială şi distincţia trebuie acordată, trebuie să dea *Hefe-le* la o bodegă din apropiere, cîndva seara sau a doua zi.

"Bere cu palme la restaurant" a fost acordată o singură dată: cînd, pentru propoziţia de la p. 374 — *Das faktische Dasein existiert gebürtig, und gebürtig stirbt es anch schön im Sinne des Seins zum Tode* — am propus: *"Dasein*-ul factic există născîndu-se mereu şi născîndu-se el deopotrivă moare deja, în sensul că fiinţa sa este fiinţă întru moarte."

Mai există şi o distincţie "de parcurs", cînd celălalt întăreşte formularea propusă în traducerea existentă prin exclamaţia "sculptură!". În acest caz se recunoaşte că fraza germană a lui Heidegger a fost impecabil turnată în română, că nu mai e nimic de discutat şi că se poate trece mai departe.

Înaintăm tîrîş-grăpiş în textul lui Heidegger, printre "sculpturi" şi "beri cu palme".

10 noiembrie

Astăzi a fost o zi de graţie: am fost la Todtnauberg, lîngă Freiburg, să văd *die Htitte,* "cabana" lui Heidegger.

N-am avut niciodată un apetit special pentru "pelerinaje culturale" şi n-am crezut că te poţi apropia de fiinţa a ceea ce se numeşte îndeobşte un "geniu" venind din exterior, pipăindu-i bastonul, masa de lucru, pipa sau orice alt obiect de genul ăsta care făcea parte din intimitatea cotidiană a "marelui om". Tot alaiul acesta de obiecte "sacrate", care ocupă apoi un loc într-un muzeu sau se vînd la licitaţie uneori pe sume fabuloase, capătă sens numai dacă întreţin un raport esenţial cu "fapta culturală" şi dacă pentru tine, cel care le priveşti, ele continuă să fie proiecţia interiorităţii celuilalt şi a lumii din care au făcut cîndva parte. La ele nu se ajunge îndeobşte decît printr-un detur afectiv, care nu poate să apară decît în urma unui contact îndelungat cu fiinţa vie a autorului şi cu performanţa sa. Fără acest *sympathein,* fără acest *Mitgefühl, iară* această "co-simţire", care creează trasee interioare între tine şi obiectul entuziasmului tău nu se poate trece, în orice contact cu exterioritatea unui personaj important, dincolo de exterioritatea însăşi şi de categoriile precare ale turismului cultural. Într-un fel, în asemenea cazuri se repetă deosebirea dintre un pelerinaj, în care cel ce se duce şi vede este locuit de credinţă, şi o plimbare de vacanţă într-un loc sacru, al cărei unic mobil este curiozitatea. Într-un caz se pipăie o întrupare, în celălalt se merge pe urmele unei anecdote. Cînd intru în camera de la Păltiniş a lui Noica, eu văd în paltonul lui, pe care după fiecare plimbare împreună prin pădure i-l scoteam grijuliu şi îl atîrnam în cuier, altceva decît vede un vizitator care intră astăzi în cameră şi căruia i se spune "acesta e paltonul lui Noica". Şi chiar şi pentru cel care, fără să-l fi cunoscut, şi-a investit viaţa în înţelegerea gîndului lui, "paltonul lui Noica" înseamnă altceva decît pentru cel care intră în cabană ştiind doar că Noica a fost "un mare filozof".

Îmi amintesc în acest sens de cele spuse de Niky M. privitor la vizita pe care i-o făcuse lui Heidegger în locuinţa lui din Freiburg, prin anii '60, împreună cu Marin Sorescu şi Ioan Alexandru. Sorescu s-a aşezat într-un fotoliu şi a rămas pe întreg parcursul vizitei mut şi nemişcat, perfect onest în placiditatea lui, pentru că nu avea nici ce să spună, nici în ce limbă să spună. Venise, ca să spun aşa, "adus de ceilalţi" şi aştepta pesemne conştiincios sfîrşitul vizitei pentru a fi luat de acolo şi dus în altă parte. Ioan Alexandru a intrat în schimb în casă ca într-un templu, păşind pe vîrful picioarelor şi cu mîinile împreunate.

În *Caietele* lui Cioran din epocă este consemnat faptul că, ajuns în faţa lui Heidegger, ar fi îngenuncheat. Niky nu confirmă, dar, oricum, faptul că lucrurile au ajuns aşa la Cioran e semnificativ, şi dacă ele nu sînt exacte sînt oricum adevărate. Sigur e că atunci cînd Heidegger s-a urcat pe un scăunel să ajungă la un raft mai înalt al bibliotecii, Ioan Alexandru s-a postat în spatele lui Heidegger, tremurător şi vibrînd tot de angoasă, înconjurîndu-i, cu braţele deschise în aer, conturul siluetei, gata oricînd să intervină şi să-şi prindă la o adică în braţe zeul în cădere.

În timp ce Sorescu nu-l vedea pe Heidegger văzîndu-l chiar, Ioan Alexandru trăia doar în iluzia că îl vede. El era îndrăgostit de un zeu la al cărui altar nu slujise niciodată şi, dacă e să judec după o scandaloasă traducere pe care a publicat-o în *Luceafărul,* după vizita sa acolo, a micii scrieri *Aus der Erfahrung des Denkens* ("Din experienţa gîndirii"), în care nici un cuvînt sau o idee nu se potrivea cu originalul, el nu făcuse decît să-l încarce pe Heidegger cu un conţinut complet străin de acesta, provenit, prin escavare, din propriile sale deliruri poetice în marginea cuvîntului incert de fiinţă. El credea, în bolboroseala lui, că îl întîlnise pe Heidegger şi tot ce făcea acum avea aerul unui "ca şi cum" lipsit de orice acoperire, în vizită la Heidegger, Ioan Alexandru era ca răţuşca din experienţele lui Lorenz, care deschide ochii la naştere asupra unui pantof tras cu sfoară şi pe care apoi îl urmează fidelă crezînd că este raţa-mamă.

Aşa stînd lucrurile, cred că vizita mea la Todtnauberg s-a produs exact atunci cînd îşi dobîndise sensul: abia acum, cînd *Sein und Zeit,* demontat ca uriaşul motor al unei rachete interplanetare, piesă cu piesă, şi apoi reasamblat, prin chiar actul traducerii ca suprem argument al înţelegerii lui, îşi deschisese cu un scîrţîit prelung porţile zăvorite atîta vreme lăsînd să se facă văzută cea mai cristalină construcţie a filozofiei din cîte se întîmplaseră vreodată, abia acum aveam *de ce* să vreau să văd circumstanţele în care se întrupase spiritul celui care fusese autorul acestei isprăvi. Vreau să spun că numai aşa ele puteau începe să-mi vorbească, numai aşa se pu-teau întoarce, pentru a le spori şi înviora, asupra sensurilor descărnate ale operei care, la rîndul ei, mi le lumina făcîndu-le în alt fel inteligibile.

Am plecat, aşadar, dis-de-dimineaţă, urnit într-acolo de bunăvoinţa unui personaj extrem de pitoresc, care a venit de la Koln să ne ia cu maşina, pe Cătălin şi pe mine: doctorul Augustin Ostace. Nu ştiu cum a aflat că urma să vin în Germania, dar într-o bună zi m-a sunat la Heidelberg şi mi-a propus, animat de o credinţă nestrămutată în "imperiul Spiritului", pe care îl invoca la tot pasul, această "excursie culturală". I-am mulţumit, am acceptat şi am aşteptat, curios şi puţin angoasat, să văd pe cine anume hotărîseră zeii să-mi trimită pentru împlinirea acestui transport iniţiatic. Ei bine, omul era un nă-săudean de-al nostru, fugit în 1988, pe sub gloanţele grănicerilor români, prin Iugoslavia şi ajuns mai apoi în America. În urmă cu cinci ani — n-am mai stat să descîlcesc de ce — s-a strămutat în Germania. "Eu mi-s american, din Los Angeles, neamţ din Kioln şi român din Năsăud", repetă periodic. Este extrem de bine dispus, are ochii larg deschişi către toate zările culturale şi poate în orice clipă să spună ceva definitiv despre greci, Averroes, Hegel, Tübingen, americani, Nietzsche, religii orientale şi ţăranii din împrejurimile Năsăudului care cerşesc sau fură la Paris, la Londra sau în Irlanda, după care se întorc demni şi bogaţi în satul lor, invidiaţi şi respectaţi de toţi, pildă vie pentru următorul val care invadează Occidentul şi care se străduieşte să-l imite şi să-l întreacă pe cel dinainte. Omul e bun şi generos, are portbagajul plin cu sandviciuri, termosuri cu cafea, doze de bere şi sticle de whiskey, aparate de foto-grafiat şi o cameră video performantă şi, deloc de neglijat, căci sînt anume puse acolo pentru această importantă zi, ca mici obiecte magice care urmează să ne introducă la momentul potrivit în "imperiul Spiritului", un exemplar din *Sein und Zeit* şi *Dicţionarul heideggerian* al lui Ingwood.

La Freiburg, în biblioteca Universităţii, cu cinci etaje şi dotări de vis (ordinatoare pe toate mesele, cabine cu magnetoscoape pentru casete video etc. etc), ne aşteaptă Bogdan Mincă, fericit să fie călăuza noastră pe urmele lui Heidegger la Todtnauberg şi Freiburg. Drumul către Todtnauberg (cam 20 km din Freiburg) este pe alocuri surprinzător de asemănător cu cel spre Păltiniş; aceeaşi şosea urcător-serpen-tinată, aceleaşi deschideri vaste către văi şi povîrnişuri, aceleaşi perdele de brazi, acelaşi cer lipsit de echivoc. Todtnauberg e un sat de munte, cu stive de lemne frumos aşezate în faţa fiecărei case, rînduit de o parte şi alta a drumului, în fundul văii, şi cu cei doi versanţi superb deschişi şi pierzîndu-se în zare. În partea de sus a versantului din dreapta drumului, cum urci, camuflată pe fundalul unui mănunchi de brazi, se vede, mică, pricăjită, total inaparentă, celebra *Hütte,* "cabana". Nici un drum nu duce la ea şi trebuie să ieşim din şosea şi să o luăm, pieptiş, în sus, prin zăpadă, pentru care sîntem total nepregătiţi, pentru că jos, în Freiburg, ca şi la Heidelberg şi pe tot drumul era uscat ca în palmă. Urcăm, ţinînd cabana sub ochi,

şi de sub zăpada călcată de noi, acum prima dată, se ivesc iarba şi pămîntul. Este o zi neaşteptată pentru luna noiembrie, cu un soare dezlănţuit, orbindu-ne în drumul nostru şi muind pe alocuri zăpada. Ne apropiem şi caut din ochi jgheabul dintr-un trunchi de copac, cu un fir din izvorul muntelui care curge necontenit în el, jgheab pe care îl ştiu dintr-o fotografie publicată în monografia lui Biemel de la Rowohlt, în care Heidegger, cu basca pe cap, stă în dreptul firului de apă, cu o găleată în mînă, privind potolit spre aparat. "Cabana", văzută de aproape, este şi mai sărmană decît apărea de jos: este o cutie de 7/6 m, teşită, cu latura sudică a acoperişului căzînd direct pe pămînt, cu trei ferestruici pe peretele vestic şi cu o uşă care se înalţă deasupra a două trepte de lemn, pe peretele nordic. Acoperişul, ca şi pereţii sînt îmbrăcaţi în solzi de şindrilă, care coboară pînă la brîul scund de piatră pe care se sprijină cabana. În spatele casei e pădurea, în faţa ei se deschide, uriaşă, valea cu versantul de vizavi (unde e pîrtia pe care Heidegger schia), în dreapta şi în stînga nici o casă, cît vezi cu ochii. "O casă de o sărăcie desăvîrşită, ne spune Bogdan, dar cu o privelişte de prinţ." Aici se retrăgea Heidegger, cîteva luni pe an, cel mai adesea singur, să lucreze. "S-a lucrat enorm aici, enorm", adaugă apoi Bogdan, aproape pentru sine.

Cum să nu mă gîndesc, privind locul, la izolarea lui Noica de la Păltiniş? Îi simt pe amîndoi ca pe nişte mari animale, ieşite din scara omenirii, făcînd un pas înapoi, un singuratic şi înfricoşător pas înapoi, căutîndu-şi bîrlogul, ca o fiară care se pregăteşte să nască, pentru a obţine condiţia exterioară a înşurubării în propriul lor gînd. Cît de *mult* trebuie să ai în tine ca să vrei atît de puţin de la ceea ce este în afara ta?

Mă uit la biata *Hütte* şi mi se pare că ceea ce văd este o lecţie pură de fenomenologie. Pe vremuri, în *Jurnalul* păltinişean, îl înţelesesem pe Noica — aplecat peste ultimul sistem ontologic al lumii, mîncînd pîine cu gem pe un ziar şi trăgînd dintr-o pipă umplută cu tutun de ţigări Carpaţi —, cu o vorbă din *Jurnalul* lui Kierkegaard care spunea că divinul intră în lume îmbrăcat în haine umile. Acum, cu cabana umilă a lui Heidegger, mi se părea că am în faţă *tema* însăşi a fenomenologiei. În tot ce a scris, Heidegger s-a ocupat de un singur lucru: de ceea ce apare as-cunzîndu-se. El însuşi apărea, cu sărăcia acestei *Hutte,* ascunzîndu-se. Viaţa oricărui mare gînditor este un camuflaj. Ei trec prin lume purtînd cu ei *o măreţie care nu se vede.* Niciodată spectacolul gîndirii nu se vede; însăşi strălucirea lui este o garanţie pentru invizibilul ei. El nu intră în ordinea lumii obişnuite şi de aceea oamenii nu-l pot percepe. Aşa cum cei de la Păltiniş au crezut o vreme că Noica este "frizerul staţiunii", iar apoi, cînd au aflat că nu e, nu au mai ştiut *ce e,* la fel cabana lui Heidegger îl identifică pe acesta ascunzîndu-l. Deşi drumul pe care îl părăseşti cînd vrei să urci pieptiş spre *Hütte* se numeşte "Martin Heidegger Weg", nimeni, în sat, nu ştie cine e Heidegger şi unde e cabana lui. Aflaţi la poalele colinei, am întrebat pe cineva care trecea, dacă ştie să ne arate coliba. *Keine Ahnung,* a fost răspunsul. Ei bine, de la acest "habar n-am", care stă ca un nimb de ignoranţă peste fiinţa lucrurilor celor mai importante, pleacă fenomenologia. Iar "lucrul" cel mai important care ne "înconjoară" şi despre care, întrebaţi ce e, noi dăm din umeri şi spunem *keine Ahnung,* "habar n-am", este *însuşi faptul de a fi (das Sein).*

Brusc inflamat de această revelaţie, încerc să o împărtăşesc celorlalţi: perorez în faţa cabanei, Cătălin a scos camera video din sacul lui Bogdan (cea a dr-ului Ostace nu mai are baterie), drul Ostace, cu o şepcuţă de tenisman pe cap şi cu un vindiac siniliu ca cerul, pe care scrie cu litere mari *The Giants* (contrastînd de altminteri flagrant cu silueta stăpînului lui), stă lîngă mine, pîndind să fie în cadru, şi îmi soarbe cuvintele. Simt că îmi pierd şirul, nu mai ştiu ce spun şi ce vreau să spun şi în clipa în care îl aud pe doctor că oftează privindu-mă cu ochii lui albaştri şi umezi de emoţie culturală, "Ah! Imperiul Spiritului", mă zăpăcesc complet şi mă simt ca o muscă mare care intră în derivă cînd e surprinsă de un jet de flit.

Îl rugasem pe Bogdan să ne pregătească, pentru a nu veni cu mîna goală aici, o mini-conferinţă despre "Aristotelul lui Heidegger". Bogdan stă lîngă jgheabul cu firul de apă, iar noi sîntem rezemaţi de trunchiurile copacilor din jur. Ascult, în timp ce cuprind cu privirea vastitatea peisajului din faţa mea şi fac efortul să îl fixez în mine, să-l iau cu mine ca pe o provizie menită să mă apere o vreme de uitarea care se va instala curînd în mine. Apoi privirea îmi coboară pe colţul de stîncă pe care îmi

sprijin un picior, pe muşchiul verzui-otrăvit care îi acoperă muchea, pe smocurile de iarbă care străpung zăpada, pe albia minusculă săpată de firul de izvor şi care se pierde jos, în vale. Bogdan ne vorbeşte despre *Raportul Natorp,* un text pe care Heidegger l-a scris în 1922, în atenția lui Paul Natorp, profesor la Marburg, care îi ceruse lui Heidegger să-i expună rezumat proiectul lui de gîndire. *Raportul* e documentul cel mai important pentru a înțelege în ce măsură pasaje din *Etica nicomahică, Metafizica* şi *Fizica* au reprezentat *Anstoss*-ul*,* "impulsul", care l-a pus pe Heidegger pe drumul "facticității" ca matcă autentică a filozofiei. Bogdan citeşte, vădit emoționat, asemeni unui actor căruia i-a venit rîndul să intre în cadru. De altminteri este din plin pe scenă (şi-a pregătit intrarea legîndu-şi discret înainte o băsmăluță în jurul gîtului), în cel mai magnific decor al gîndirii şi lectura pe care o face — cu glasul nesigur, grăbit, pentru că are acea ruşine juvenilă în fața produsului propriu — este un gest de pietate, este o scurtă rugăciune culturală pe care unul dintre noi o murmură şi ceilalți o ascultă în tăcere.

Care a fost brînciul ontologic pe care i l-a dat Aristotel lui Heidegger? Răspunsul e neaşteptat de simplu şi greu de sesizat în amploarea consecințelor sale: ideea că sensul originar al ființei nu trebuie căutat în orice ființare de pe lumea asta, ci precumpănitor în ființarea care este *produsă* pentru a fi apoi folosită în cadrul îndeletnicirii şi al preocupării. Ce anume este un lucru, care este *esența* sa, care este felul lui de a fi şi ființa sa ştie cel mai bine tocmai cel care îl produce, tocmai pentru că el are în minte în permanență, din clipa prefigurării lui şi apoi pe tot parcursul producerii, *eidos*-ul lui, aspectul lui, forma lui finită, păstrată şi adeverită în final de produsul însuşi. Toată teoria "ustensilității" din *Sein und Zeit,* care reintegrează "obiectul" neutru al ontologiei tradiționale în spațiul unui "a fi" legat de menirea funcțională (pentru om nimic nu *este* fără să fi fost interpretat în prealabil la nivelul unui "la ce bun"), îşi află sursa aici. "Grija", această supremă "categorie" a non-indiferenței (aşa am înțeles-o la primul contact cu *S. u.* Z. şi aşa o înțeleg şi acum), este o siglă a omului care nu-l poate înțelege pe "a fi" decît plecînd de la ființarea produsă şi integrată în sfera preocupării cotidiene. Iar în raport cu această lume a "ființării produse" (scaun, bicicletă, pix sau rachetă), care poartă în ea marca interpretării şi a rostului utilitar, omul se defineşte ca acest personaj agitat, veşnic "pe drum", ca *Aussein auf,* ca ieşire din sine şi ca "fapt de a avea întotdeauna ceva de făcut", cum traduce Bogdan.

Paginile lui Bogdan sînt minunate prin rigoarea şi onestitatea lor "hermeneutică". Mi-ar plăcea să trăiesc din nou aşa, *numai aşa,* într-un etern Păltiniş reînviat, la "4 000 de picioare deasupra omenirii", deasupra a ceea ce atunci credeam că este doar mlaştina politică a locului şi care acum aduce, în linii mari, cu o cloacă planetară. Să mă mut, cum ar zice drul Ostace, "în imperiul Spiritului". Îi promit lui Bogdan că în martie, cînd va reveni pentru o vreme în țară, îi voi arăta Păltinişul, pe care el nu-l ştie, şi, împreună cu cîțiva prieteni tineri, vom "filozofa" laolaltă omagiindu-i pe toți gînditorii care au gîndit dintr-o cabană.

Coborîm în Freiburg şi țin să văd casa lui Heideg-ger din Rothebuckweg. Fără să stea mult pe gînduri, drul Ostace sare din maşină, cu camera pe umăr, ca un vînător care a prins urma vînatului. "Care *el",* întreabă decis. În clipa următoare este în curtea casei, locuită acum de nepotul lui Heidegger, filmînd febril. Cătălin se ascunde în maşină, Bogdan şi cu mine traversăm îngroziți şi ne îndepărtăm de locul în care năsăudeanul nostru tocmai "a violat" un spațiu privat. "Pînă la urmă, observ, noi sîntem pudici şi civilizați, dar deocamdată, datorită lui, aceste imagini vor exista undeva şi în România." "Da, dar le-a obținut prin rapt", îmi răspunde Bogdan.

Auzim în urma noastră cum se deschide uşa casei şi cum o doamnă îi explică celui care a irumpt în curte ceva cu "Privatgrundstiick". — *Okey, okeyl* spune drul Ostace, ridicînd o mînă în sus. *Wir lieben Heidegger!* Şi iese din curte bine dispus, după ce apucase să filmeze tot ce era de filmat. În poartă se întreține cu o pereche — sînt chiar vecinii casei Heidegger — care se întoarce mulțumită de la *jogging.* Drul Ostace nu are o relație ideală cu germana, dar asta nu-l împiedică să spună la tot pasul ce are de spus. În astfel de situații se simte "american" şi ne-o şi spune. Acuma i-a oprit, cu aplomb american de suşă românească, pe cei doi şi auzim de pe trotuarul de vizavi unde ne-am retras strategic: *Sie wissen nicht Heidegger! Wir, die Auslănder, wissen Heidegger. Sie wissen wer ist Heidegger? Heidegger — eine grosse*

Idee! Cei doi par foarte impresionați și aprobă tot timpul dînd din cap: *Ah, so!*

Revenim în orașul vechi și intrăm în Dom. A scăpat ca prin minune în timpul bombardamentului din 27 noiembrie 1944, în urma căruia au dispărut trei sferturi din oraș. Piloților englezi, care ajungeau deasupra orașului virînd după un deal, catedrala le apărea brusc în față și cînd declanșau, bombele cădeau sistematic *după* dom, la cîteva zeci de metri. O vreme după război s-a crezut că primiseră ordin să cruțe catedrala, dar cînd s-a cercetat în arhivele aviației engleze, nu s-a găsit nimic de genul ăsta. Bogdan îmi arată, pe latura navei din dreapta, banca de piatră de pe care ascultă, venind cu un pled sub braț, concertele de orgă care au loc săptămînal. Enorma catedrală este de fiecare dată plină ochi, dar nimeni nu se încumetă să stea pe brîul de piatră care se întinde între coloanele adosate. În catedrală sînt patru orgi și Bogdan a descoperit că acesta e locul ideal de unde pot fi ascultate. Organistul cîntă la ele pe rînd, pentru ca în final să se așeze în locul din care pot fi acționate toate odată. "Vedeți? Aici stau, cu umărul și capul sprijinite de coloană." Mîngîie coloana de piatră înnegrită și mă gîndesc cum peste 30 de ani va veni în pelerinaj la locul acesta, se va uita, nevenindu-i să creadă că *aici* stătea "atunci", ascultînd cele patru orgi, și se va întreba care este esența timpului și "unde" s-a dus "timpul acela".

Ieșim afară și, în piața domului, prima vitrină de care dau cu ochii este a unei formidabile *fromagerie* specializate numai în brînzeturi de capră. Cenușii, negre sau de culoarea tabacului, în vitrină se înalță turnuri și stive de rondouri de brînză veche, unele de mărimea unei farfurioare, altele abia cît o monedă: *Bonton de Culotte* se numesc, *Hosenknopffle. Î*mi vine în minte Horia Bernea care mînca așa ceva în sudul Franței, ca acompaniament ideal la vinul roșu. Brînză proaspătă de capră se îmbracă în *rocquefort* și totul se învelește compact în frunze de viță tapetate cu mirodenii și se îngroapă. Cu cît timpul trece, cu atît rotocolul de brînză se strînge, se chircește și capătă damf și tărie. Aceste *Boutons de Culotte* ocupă treapta ierarhică pe care le-o conferă timpul petrecut sub pămînt. Minimum este un an, iar cele mai prețioase rămîn îngropate vreme de nouă ani. Ele sînt cele care, în vitrină, nu sînt mai mari decît o monedă. Se mănîncă din ele cîte o fărîmă, pentru că gura îți ia foc. Trebuie stins urgent cu vin. Mirosul lor, deși magazinul este închis, străbate prin geamul vitrinei. Ghidîndu-se de altfel după el, în urmă cu un an, poliția a confiscat o parte din "butoni", socotindu-i nocivi pentru dieta freiburghezilor. Patronul magazinului a dat poliția în judecată și și-a recîștigat brînză și prestigiul.

Ziua noastră se încheie în circiuma de alături, unde se poate lua un pahar din cele mai bune vinuri albe de Mosela, Baden sau Karlsruhe. Bogdan ne atrage atenția că Heidegger venea adesea, după prelegere, să bea un vin aici. Bucla zilei se închide.

marți, 12 noiembrie

Perioada mea heidelbergheză se apropie de sfîrșit (mai am, de astăzi începînd, trei săptămîni în cap). *Am umplut-o bine.* Și cît este de important că e așa!

Pentru că la o scară condensată și ca și cum aș fi experimentat-o în laborator, am avut senzația că îmi trăiesc viața în varianta ei îmbunătățită sau că am aflat cum ar fi trebuit, "într-o viață mai bună", să mă port cu ea. Am zis: "Astea sînt zilele tale. Vezi ce alegi din ele." Știam că sînt 90 de zile făcute dintr-o calitate aparte a timpului. Ele aveau o miză. Nu-mi puteam permite să-mi bat joc de vreuna din ele.

Dar cine ne împiedică să gîndim așa încă din zorii vieții și să ne gîndim viața — exact așa cum e, de altfel — ca pe o perioadă de zile numărabile? Dacă la 20 de ani ți-ai spune: "Ai în față, cu puțin noroc, 50 de ani plini, adică 18 250 de zile. Astea sînt zilele tale. Vezi ce faci cu ele." Și pentru că sînt zilele vieții *mele* și pentru că miza lor e însăși miza vieții mele, nu sînt ele, toate și fiecare în parte, alcătuite dintr-o calitate aparte a timpului? Și nu trebuie să am grijă cum le umplu? Ce-i drept, pentru ele nu trebuie să dau seama Fundației Humboldt, ci fundației care sînt eu însumi și "celui" — dar cui oare, Doamne? — care mi le-a dat. Că sînt 18 250 și nu 90 nu schimbă *din punct de vedere esențial* nimic. Din punct de vedere esențial contează un singur lucru: că ele reprezintă, întocmai ca și cele 90 de zile, un interval *finit* alcătuit din elemente trecătoare și ireversibile. Faptul că fiind multe —

18 250! — nu le pot vedea capătul este o chestiune de miopie existențială sau de lipsă de imaginație. E drept, pe cele 90 de zile de acum le-am putut "pipăi" în concretitudinea lor, le-am putut aşeza în an, în începutul şi în sfîrşitul toamnei, în soarele care oboseşte treptat, în iedera casei de vizavi care avea, cînd am sosit, frunzele roşii, apoi galbene şi acum începe să le piardă, în intensitatea vîntului de pe podul Theodor Heuss care devine, cu fiecare zi în care trec pe acolo cu bicicleta, mai pătrunzător, în ploile care vor începe şi nu se vor mai opri pînă în martie al anului viitor. Dar cine mă împiedică, cînd e vorba de 18 250 de zile, să mă gîndesc că mai am de trăit de 50 de ori 50 de schimbări ale anotimpurilor? Depinde de mine şi numai de mine să pot pipăi, cu imaginația mea şi cu ajutorul enormei cantități de informație pe care mi-o pune la dispoziție viața celor din jur, cele 18 250 de zile ale vieții mele.

Oricum, îmi spun, în ce mă priveşte e prea tîrziu, pentru că nu mai am 20 de ani. Am lăsat în urma mea aproape şase decenii, iar experimentul pe care l-am făcut aici, la Heidelberg, nu poate decît să mă facă să regret felul în care am trăit ceea ce am lăsat în spate şi, cu puțin noroc, să mă ajute pentru deceniul care a mai rămas.

13 noiembrie

Să reiau. În această perioadă am trăit, *dintr-un punct de vedere esențial,* ediția abreviată a vieții în general şi, pe fundalul ei, risipa şi eşecul de pînă acum al propriei mele vieți. Am avut, aşadar, la dispoziție 90 de zile. Spuneam că "le-am umplut bine". Ceea ce înseamnă că voi ieşi din ele *mulțumit:* nu le-am trăit la întîmplare, le-am supus unei idei, unui program şi unei fapte împlinite (am terminat de verificat traducerea la *Sein und Zeit* — şi l-am înțeles!). Perioada asta a avut *rotunjime.* Ies din ea avînd-o în urma mea ca pe o *bucurie.* Fiind un timp bine delimitat, i-am putut simți curgerea ca într-o mare clepsidră: am respirat zilele în calitatea lor începătoare, apoi în echilibrul mijlocului lor şi, în sfîrşit, am început să cobor şi să apun cu ele. Numai că în partea de jos a clepsidrei nu se adunau cadavrele clipelor căzute din partea de sus, coaja lor lipsită de miezul consumat, ci "mierea" lor, fapta mijlocită de ele şi, astfel, împlinirea, şi nu destrămarea mea. De aceea ies din timpul acesta *fericit* şi fără regrete. A fost un timp *plin. Nu l-am ratat.*

Pe acest model "clepsidric" şi "urcător-coborîtor" poate fi privită în chip exterior viața fiecăruia dintre noi. Şi privite aşa, toate viețile sînt la fel: intrăm în viață, "muşcăm" din primele ei zile ca dintr-un bun care de-acum începe să fie consumat, ne aşezăm apoi temeinic la acest ospăț cu timpul, începem să înghițim zilele şi să le facem să dispară în mormîntul care sîntem şi care capătă contur şi se umflă cu fiecare zi îngurgitată, urcăm către zenitul acestui parcurs, începem apoi Coborîşul ținîndu-ne tot mai greu pe picioare şi speriați că "rezerva de timp" se apropie de sfîrşit, că vom muri de foame de timp.

Numai că această descriere mecanică a vieții ca "porție de timp" ce urmează să fie consumată şi care ne consumă pe măsură ce o consumăm este exterioară şi falsă. Potrivit ei, pare că sîntem *purtați* de timp şi scoşi la celălalt mal — al morții — după ce timpul însuşi ne-a uzat şi, ca să spunem aşa, purtîndu-ne pe spinarea lui, a făcut din noi ceea ce a vrut să facă. Cînd de fapt singura problemă este ce faci şi ce ai făcut *tu* cu timpul tău. L-ai împlinit? Sau l-ai risipit?

Acest "a împlini timpul" nu poate surveni decît pentru cei care "au ținut anticipativ moartea sub ochi" şi care au avut *precocitatea* acestei țineri sub ochi. Tocmai pentru că am ştiut *din prima clipă,* din clipa în care am fost depus, coborînd din autobuzul de la Frankfurt, în fața hotelului Mariott, că "timpul meu de la Heidelberg" are un sfîrşit, am ajuns să-l folosesc aşa cum l-am folosit. L-am folosit tocmai pentru că am avut în minte sfîrşitul lui. Şi tocmai de aceea, acum cînd scriu despre el, cuvintele care îmi vin în minte sînt "plin", "rotunjime", "mulțumit", "bucurie", "împlinit", "bine umplut".

Dar "timpul unei vieți"? Cîți dintre noi ştiu, din prima clipă, că el are un sfîrşit şi că tocmai sfîrşitul acesta trebuie să dicteze petrecerea timpului nostru? în povestea lui Tolstoi, Ivan Ilici află acest lucru cînd moartea s-a apropiat la cîteva zile de el. În zilele acestea pe care Ivan Ilici le simte ca ultimele, el *urlă,* urlă cîteva zile în

şir. Urlă pentru că a înțeles abia acum, în clipa din urmă, ceea ce trebuia să înțeleagă de la început. Disperarea lui vine nu din faptul că va muri, ci pentru că află, acum abia, cînd nimic nu mai poate fi schimbat, că nu a trăit: el nu a făcut nimic cu timpul lui. Rezerva aceasta de timp care a fost viața lui, el pur şi simplu a *risipit-o.* El nu şi-a umplut zilele, cu de la sine putere, cu nimic. Alții au venit să toarne în ele ceea ce, prin consens uman, se toarnă în zilele unei vieți: o carieră, o căsătorie, cîteva baluri, cîteva partide de vînătoare, cîteva partide de "stos".

Spaima pe care, în ce mă priveşte, o simt în fața sfîrşitului nu vine aşadar din sfîrşitul însuşi, ci din timpul care a trecut privit în oglinda acestui sfîrşit. Ce am făcut cu zilele "muritoare" ale vieții mele? Ce s-a ales din ele căzute în partea de jos a clepsidrei? Sînt coji de zile, goale şi nelocuite, sau sînt făpturi minunate care s-au desprins din mine, ființe din miere, carne şi aur, care circulă printre ceilalți, ieşite de sub tutela "timpului meu" şi revărsîndu-se peste ei? De ce nu mi-am trăit cele 14 600 de zile ale vieții mele de pînă acum cu coerența cu care am trăit zilele de aici, pentru a putea ieşi din viață cu pas uşor şi sufletul împăcat?

15 noiembrie

Am observat că cei care utilizează constant "leftonul" încep să aibă un soi de instinct, ca animalele care amuşină hrana şi o descoperă acolo unde te-ai aştepta mai puțin. Cătălin, amuşinînd astăzi pe internet, a căzut peste o carte neaşteptată: Friedgard Thoma, *Um nichts in der Welt. Eine Liebe von Cioran,* Weidle Verlag, Bonn, 2001.

În urmă cu un an, mă sună alarmată Marie-France şi îmi spune că o doamnă din Köln (să fi avut 50 de ani) s-a prezentat la faimoasa editură Suhrkamp şi a pus pe masă o mapă cu cîteva zeci de "scrisori de amor" cioraniene din anii '80. Marie-France fusese ținută la curent de către cei de la Gallimard care, ca deținători ai drepturilor de publicare ale operei lui Cioran, la prima tatonare făcută de Suhrkamp, au reacționat prompt. Persoana care se deplasase la Suhrkamp să vadă despre ce este vorba s-a întors la Paris destul de tulburată, lăsînd să se înțeleagă nu numai că scrisorile erau autentice, dar că unele dintre ele erau de o tulburătoare "sinceritate". Oricum, refuzul lui Gallimard privind publicarea a fost categoric: erau documente intime, pe care autorul lor nu le destinase nici o clipă publicării. Punerea scrisorilor pe masa unei edituri a fost considerată abjectă. Suhrkamp a renunțat.

Şi, iată, între timp scrisorile (sau doar o selecție a lor) apăreau într-o editură practic necunoscută, cu numele lui Cioran pe copertă, dar nu ca autor, ci doar în titlu, ele fiind montate *ca citate* de destinatara lor într-un discurs care relata idila înfiripată între septuagenarul Cioran şi tînăra profesoară de filozofie din Köln (care pe atunci avea 35 de ani) în anul de grație 1981. Această tehnică de inserare a epistolelor în discursul deținătoarei lor punea la adăpost atît editura cît şi pe autoarea şi eroina volumului de un proces cu Gallimard. Acum aveam în față, pe ecran, coperta cărții, prezentarea ei, o selecție de citate incitante şi cîteva fotografii ale încîntătoarei Friedgard şi ale lui Cioran la Paris.

Din capul locului, coperta cărții m-a fascinat. Reproducea, *pleine page,* o fotografie color de o excelentă calitate, traversată de sus pînă jos de coapsa şi pulpa unui Apollo marmorean. Fotografia era făcută din dreptul soclului, iar din planul al doilea, părînd că priveşte anume la sandaua sumară în care e prins piciorul zeului, se desprinde figura lui Cioran, destinsă, mulțumită, mîndră. Gulerul cămăşii albe este desfăcut tinereşte, iar un colț al lui țîşneşte rebel peste reverul hainei. La o privire mai atentă se vede limpede că, uitîndu-se la cel care face fotografia de undeva din preajma statuii — şi deci şi la noi, care împrumutăm perspectiva imaginii —, Cioran pare să ne comunice ceva. Acest lucru inconfundabil, pe care nu-l transmite decît chipul unui om aflat în transa iubirii, este sentimentul de forță şi de nemărginită mîndrie cu care îndrăgostitul îi priveşte pe ceilalți de la înălțimea îndrăgostirii sale. Plutind, el priveşte, ca să spunem aşa, peste capetele tuturor, ştiind că prin ființa iubitei el a devenit stăpînul unui lucru minunat, unic în lume şi pentru care, este absolut limpede, ceilalți oameni nu pot decît să-l invidieze. Orice om îndrăgostit priveşte lumea de pe culmea aceasta pe care îl înalță iubirea sa şi,

mai ales *în prezența* ființei iubite, el are simultan o expresie prin care dăruieşte — spre a fi privit şi admirat — obiectul iubirii sale, şi o alta, marcă a supremei posesiuni, prin care el îl ține pe acesta lîngă sine şi, vibrînd de gelozie, îl ocroteşte de orice privire indiscretă.

Cine, în această fotografie, îi dă lui Cioran semeția privirii sale? În prezența cui ființa lui pare că a împrumutat ceva din vigoarea zeului la piciorul căruia se află? Ascuns pe jumătate de glezna acestuia, se desprinde, abia sugerat, chipul unei fete brunete. Profilul este luat în racursi, părul coboară pe frunte şi se prelinge peste tîmple, acoperind o parte a obrazului. O simplă sugestie, spuneam, mai degrabă semnalarea unei prezențe. Linia vagă, şi ea estompată, este a unui profil surprins din ultimul său unghi posibil. Ochii, evident, nu i se văd, doar în prelungirea liniei nasului se poate vorbi de prezumția orbitei stîngi. Şi totuşi, în chip inexplicabil, se simte intensitatea privirii care este pusă pe Cioran şi care îi dictează acestuia expresia de orgoliu şi de nespusă fericire. "Obiectele" din fotografie *apar* în ordinea inversă a importanței lor: cel mai aparent este piciorul lipsit de semnificație al zeului, iar la limita vizibilului, pierdut în atmosfera anticvarială a pozei, este chipul fetei care constituie "cauza eficientă" a chipului lui Cioran. Forța fotografiei vine din faptul că ceea ce se vede este ricoşeul unui lucru aproape nevăzut.

Comand volumul pe loc, prin Internet. Pesemne că în două zile îl voi avea în cutia poştală.

17 noiembrie

Uneori, seara, fac cîte o plimbare de o oră cu o prietenă din Heidelberg, care în 1983 era studentă la medicină şi care acum e medic psihiatru cu cabinet în Bismarckplatz. Are doi cîini mari, aurii, "eurasieni", "o *iată",* Lea, şi "un băiat", Akila, botezat aşa după şeful haitei de lupi din *Cartea junglei.* "Eurasienii" sînt o rasă la crearea căreia, prin 1960, a intervenit însuşi Konrad Lorenz. Proiectul care a stat la baza obținerii rasei a fost reconstituirea *Urhund*-ului, a "cîinelui originar". S-a pornit de la ideea că Chau-chau, Wolfspitz şi Samoiede (un cîine de sanie din Siberia, alb tot) sînt primele rase care s-au despărțit dintr-un cîine originar, aşa încît o bună dozare a lor ar fi urmat să recompună pe strămoşul tuturor cîinilor. Rezultatul, "eurasianul", nu a reuşit să convingă pe toată lumea, dar pînă una alta, mie îmi convine să cred că mă plimb uneori cu două dintre exemplarele "cîinelui originar" prin splendidul cartier de vile din Handschusheim. Străzile sînt pustii la ora aceea, în schimb ferestrele sînt dezgolite, anume pentru a deschide casele către exterior şi a lăsa totodată să se vadă, ca printr-o enormă vitrină, interiorul luxos al camerelor. Stăpînii caselor aproape că te invită să le priveşti bogăția, lămpile sofisticate, tablourile imense, căminele din faianță veche italienească, mobilele rafinate. Sînt în majoritatea lor medici (Heidelbergul este vestit prin clinicile lui), consilieri financiari, avocați, academici. Vilele în care stau costă uneori mai multe milioane de mărci.

Cu toate că la ora aceea, cum spuneam, cartierul e aproape pustiu, autoritara doamnă doctor are cu Akila un dialog permanent care se poartă în două viteze (Lea iese din discuție pentru că e fetiță, mi s-a explicat, şi ca atare "înțeleaptă şi precaută"): cînd Akila se apropie de o răscruce sau de traversarea unei străzi, din spatele lui se aude scurt vocea stăpînei: *"Akila warte!"* Akila rămîne nemişcat pe marginea trotuarului. În secunda următoare cade comanda: *"Akila lauf."* Şi Akila o ia voios din loc.

Soțul doamnei este profesor de germană şi de cîteva luni a făcut o depresie şi stă acasă, la televizor şi în fața ordinatorului. Am revelația că energica lui soție, cu voluntarismul specific medicilor, l-a încadrat şi pe el în structura *Akila warte — Akila lauf şi* că la un moment dat, nefiind atît de bine structurat nervos ca Akila, omul a clacat şi a făcut o nevroză reactivă. Stă toată ziua în fața unui ecran, avînd oricînd la îndemînă o sticlă de bere, şi comenzile *warte — lauf,* înghițite de imobilismul nevrozei, cad deocamdată în gol.

Îi propun prietenei mele să introducem în tratatele de psihiatrie "sindromul *Akila warte — lauf.* Bogăția lui hermeneutică mi se pare prodigioasă. Majoritatea vieților se desfăşoară aşa: indivizii — şi deopotrivă popoarele — au nevoie de cineva

care să le spună la tot pasul ce să facă, cînd trebuie "să stea" şi cînd trebuie "s-o ia din loc". Se sustrag sindromului doar cei care mai au în ei o fărîmă din intenția de a-şi da singuri comanda şi de a stabili cînd anume, în viața lor, e nevoie de o zăbavă şi cînd de aşternerea la drum. Altminteri, haltele noastre şi deplasările noastre, pe parcursul unei vieți sau pe cel al istoriei, sînt toate dirijate. Mergi orbeşte înainte pînă cînd cineva care îți urmăreşte traseul strigă: *Akila warte!* Ce poate fi mai simplu şi mai frumos? Altul are mereu grijă să nu te calce maşina.

19 noiembrie

Am primit astăzi de dimineață volumul despre Cioran de la Weidle Verlag. În plic se află şi factura de 38 DM pe care urmează să o achit prin cont. Dau telefon la editură să mulțumesc pentru promptitudinea expedierii şi răspunde chiar dl. Weidle. Mă prezint şi profit că îl am la telefon: "Cum de v-ați hotărît să publicați cartea, riscînd totuşi un proces cu Gallimard? Şi apoi, nu ați avut rețineri să faceți publice pagini care nu fuseseră destinate publicării?" Nu se supără şi îmi răspunde ca şi cum întrebarea i-ar fi fost pusă în repetate rînduri: "Atît dna Friedgard Thoma cît şi eu am socotit că nu există nimic compromițător în scrisorile lui Cioran. Dimpotrivă. Ele dezvăluie o latură a lui, total inedită pentru cunoscătorii operei sale, care îl umanizează nespus. În plus cartea apare nu întîmplător acum, cînd nici Cioran, nici Simone Boue nu mai sînt în viață."

20 noiembrie

Ieri noapte, pînă spre 4 dimineața, am citit cele 130 de pagini pe nerăsuflate.

Primul paragraf al cărții pare să fie intrarea într-un bun eseu despre Cioran. Friedgard îi scrie lui Cioran în 1981, la capătul unei lecturi de aproape doi ani a operei sale. În 1979, cînd începe să citească aforismele strălucitoare ale lui Cioran despre moarte, gîndul o trimite la un fragment dintr-o scrisoare pe care Kafka i-o scrie în septembrie 1920 Milenei şi în care este citată această propoziție dintr-o carte de înțelepciune chineză: "Un învățăcel rîde de maestrul lui care îi vorbeşte doar despre moarte: «Îmi ții mereu discursuri despre moarte, dar de murit nu mori.»" După care Kafka comentează: "Este nepotrivit să-ți rîzi de eroul care, rănit de moarte, zace întins pe scenă şi cîntă o arie. *Adevărul e că zăcem şi cîntăm ani în şir."*

Toată esența operei lui Cioran este prinsă aici. "Vorbiți de o viață despre sinucidere şi totuşi sînteți în viață." Această "întîmpinare" Cioran a auzit-o de zeci şi sute de ori de-a lungul vieții sale. În zadar a explicat că sinuciderea şi posibilitatea ei sînt recursuri la îndemînă, *concepte operaționale ale supraviețuirii.* Cel care face elogiul sinuciderii trebuie, după logica bunului-simț, să se sinucidă. Altminteri el este un poltron, un ipocrit, un poseur şi, pînă la urmă, un filozof de doi bani. Foarte puțini sînt cei care înțeleg că în acest caz *aria* sinuciderii este importantă şi că ea nu poate fi cîntată decît de oameni "răniți de moarte", ceea ce înseamnă de oameni pe care moartea mai întîi i-a rănit, şi asta cu mult înainte de a-i fi "luat" pur şi simplu şi de a-i fi scos din scenă. Friedgard sesizează foarte bine că Cioran, asemeni lui Kafka, este dintre cei care zac răniți pe scenă o viață întreagă şi cîntă aria morții în beneficiul celor care, prin ei înşişi, nu sînt capabili s-o facă.

Ceea ce m-a tulburat în lectura cărții acesteia este nu atît că pătrundeam pe un teritoriu al ființei lui Cioran pe care nimeni nu mai păşise vreodată, cît mai ales că povestea acestei iubiri se petrecea, cel puțin la început, în locuri care îmi erau profund familiare şi cu personaje care îmi erau de mult cunoscute. Pe scurt, intram pe altă poartă într-un univers care fusese şi al meu. Recunoşteam mai întîi frînturi din gesturile lui Cioran. Cînd Friedgard vine, în chiar ziua în care se cunosc, în rue de l'Odéon, casa nu avea încă lift şi Cioran îi evocă cu mîndrie, aşa cum făcea cu orice vizitator, cele 95 de trepte pe care le aveai de urcat pînă la etajul 5, unde se afla mansarda lui. (Cînd, tot în 1981, am urcat prima oară, însoțit de el — ne

dăduserăm întîlnire în fața casei —, cele 95 de trepte, a ținut să-mi arate o tehnică de urcare pe care o descoperise singur: cu trupul frînt din șale, pentru ca trunchiul, astfel aplecat, să ajungă într-un plan paralel cu cel al pantei scărilor.) Apoi, cînd Friedgard trece pragul apartamentului, intrarea ei este însoțită de faimosul gest prevenitor al lui Cioran care își așeza mîna pe canatul de sus al cadrului ușii, rugîndu-te să fii atent să nu te lovești cu capul, gestul repetîndu-se la trecerea din culoar în living, unde ușa era și mai scundă decît cea de la intrare. Recunoșteam, de asemenea, felul lui de a bavarda și voluptatea cu care se lansa în povestirea insignifiantului. Pe Friedgard, care venise să-l cunoască pe marele "aforistician" și care credea că Cioran va revărsa de la bun început asupra ei o cascadă de panseuri inedite, o uimește, la prima întîlnire, lungul excurs al lui Cioran despre chiriile locuințelor pariziene, despre cearta sa cu proprietarul, despre lefurile profesorilor de liceu. Știam, apoi, în detaliu bucătăria în care Friedgard, în prima seară petrecută cu Cioran (Simone era în Vendee), curăță fasole verde și pune la cuptor un superb *filet de boeuf,* pentru că în mai multe rînduri, tot acolo, o ajutasem pe Simone să pregătească cina, știam hotelul St. Louis din Île St. Louis la care Friedgard trage la Paris pentru a-l cunoaște pe Cioran și din holul căruia Cioran vine s-o ia — Friedgard spune că "se făcuse *foarte* frumoasă" și că purta o rochie neagră "nu prea scurtă" peste care era aruncată o manta lungă de culoare deschisă — într-o după-amiază de aprilie, la doar cîteva zile după ce împlinise 70 de ani. Știam cartierul Marais (locuisem de-atîtea ori în el, la Mihnea) în care Cioran o face pe Friedgard să mărșăluiască mai bine de două ore (avea o formidabilă mobilitate și, pentru că făcea cîte două plimbări pe zi, era bine antrenat), așa cum știam prea bine muzeul Carnavalet, aflat tot în Marais, pe rue de Sévigne, în care Cioran ține morțiș să i-l arate pe Talleyrand, în timp ce Friedgard, epuizată, visează la un pahar de vin băut într-unul din café-urile risipite la tot pasul în Marais. Știam chiar și cabina telefonică de lîngă Jardin du Luxembourg la care Cioran va coborî de mai multe ori pe zi pentru a o putea suna pe Friedgard la Koln, în cele patru luni în care relația lor își atinge *akme*-ul.

21 noiembrie

Ceea ce te izbește din capul locului în această relație este îndrăgostirea fulgerătoare a lui Cioran.

Cioran se îndrăgostește în pofida aparențelor: este obosit (are 70 de ani), este un sceptic convins, nu mai este de mult omul care să se livreze unei cauze și, cu atît mai puțin, unei pasiuni. Este cu Simone de 40 de ani și locuiesc împreună de peste 30. Îndrăgostindu-se, Cioran e perfect conștient de situația paradoxală în care se află: "Cum poate un sceptic de profesie ca mine să ajungă la o atitudine total nesceptică precum aceasta? Am avut îndrăzneala să consider că eram mai eliberat decît Buddha și acum sînt pedepsit pentru iluziile mele. Am jucat prea multă vreme comedia înțelepciunii." (10 mai 1981) La 17 iulie 1981: "Ați devenit centrul vieții mele, zeița unui credincios în Nimic..." Și în altă parte: "După ce ani de zile am vorbit cu sarcasm despre astfel de... lucruri precum dragostea (și așa mai departe), a trebuit pînă la urmă să fiu pedepsit și iată că sînt, dar nu regret defel."

Înainte de a avea loc întîlnirea dintre cei doi la Paris (în 14 aprilie 1981), în cea de a doua scrisoare pe care Friedgard i-o scrie lui Cioran (12 februarie 1981) se află și o fotografie alb-negru: chipul fetei, cu fruntea înaltă și ușor boltită și cu o privire melancolică, este frumos încadrat de un păr negru care cade pe umeri, despărțit de o cărare la mijloc. Imaginea te trimite cu gîndul la un personaj dintr-un film al lui Bergman. Cioran îi va mărturisi Friedgardei ulterior că s-a îndrăgostit de ea din clipa în care a primit fotografia, întîlnirea de la Paris nefăcînd decît să confirme și să amplifice sentimentul inițial. Cioran ar fi putut la rîndul lui să folosească vorbele cu care Heidegger i se adresează Hannei Arendt în 27 februarie 1925 pentru a exprima acel *coup de foudre* prin care profesorul de 36 de ani se îndrăgostește de studenta sa de 19 ani: "Demonicul m-a izbit din plin."

Demonicul, într-adevăr. Friedgard rămîne la Paris două zile și ambele seri le petrece în rue de 1'Odéon. În prima seară se mănîncă fileul de boeuf, se bea un

excelent vin de Bordeaux, se discută despre Dostoievski şi despre raportarea lui Cioran la Dumnezeu. La despărţire, în faţa hotelului, Cioran îi sărută Friedgardei mîna, iar Friedgard îl îmbrăţişează şi îi mîngîie obrazul cu obrazul ei. În cea de a doua seară, lucrurile iau o altă întorsătură. Din scrisoarea pe care Cioran i-o scrie Friedgardei la trei zile după plecarea ei din Paris, pe 19 aprilie, rezultă că "demonicul izbise în plin". Este duminica Paştelui, în zorii zilei şi, după ce se răsucise în pat "ca un vierme", Cioran se decide să se scoale şi să-i scrie. (Scriind în germană, aşa cum îi va scrie de altminteri tot timpul, el face un subtil joc de cuvinte, punînd alături banalul *aufstehen* — "a se scula din pat" — de cuvîntul pascal *auferstehen* — "a învia".) Cioran îi povesteşte Friedgardei că sosise acasă la 1 noaptea, venind dintr-o vizită, că dormise cîteva ore şi că, brusc, s-a trezit.

"*.. .şi atunci a început chinul. M-am gîndit la dumneavoastră şi la tot ce ar fi putut fi joi noapte..., dacă nu v-aţi fi împotrivit cu atîta înverşunare. Vă auzeam suspinînd şi plîngînd. Mai bine de o oră prin mintea mea s-au perindat cele mai intime scene şi totul cu o asemenea precizie încît a trebuit să mă scol din pat ca să nu-mi pierd minţile. Pentru că stătuserăm prea mult de vorbă, nu mi-am dat seama în ce măsură ajunsesem să fiu fizic legat de dumneavoastră decît atunci cînd, telefonîndu-vă, am mărturisit că aş dori să-mi îngrop pentru totdeauna capul sub fusta dumneavoastră. Cît de ucigătoare pot fi* anumite *lucruri! — Totul a început cu fotografia, vreau să spun cu ochii dumneavoastră. [...] Cred (dar poate mă înşel) că în dimineaţa asta aş fi fost mai puţin obsedat, dacă aţi fi fost* mai îndurătoare *cu mine. La urma urmelor ne cunoşteam deja după prima dumneavoastră scrisoare.*

Aş vrea să mă iau cumva în mînă, căci mă tem de deziluziile care stau să vină, aşa cum mă tem de teribila gelozie. Îmi imaginez fără să vreau cum vă petreceţi aceste blestemate zile de Paşti şi toate cele care urmează cu prietenul dumneavoastră şi e mai mult decît pot să duc. Ca să scap de chinul acesta, trebuie să încerc să-mi depăşesc obsesiile şi, pe cît e posibil, să ajung să mă gîndesc altfel *la dumneavoastră. În general nu am, pentru femeile cu care mă simt înrudit spiritual, nici o înclinaţie fizică. Cu dumneavoastră, în schimb, aş vrea să discut despre Lenz aflîndu-ne în pat."*

Pînă unde va merge gelozia lui Cioran aflăm cu ocazia celei de a doua vizite pe care Friedgard i-o face la Paris, în 17 iunie, de ziua ei, pe care o vor serba în doi la *Procope.* În seara următoarei zile (Simone este din nou în Vendee), Cioran o ia pe Friedgard în vizită la o familie de prieteni pictori, într-un superb apartament de pe St. Germain, unde se află şi bunul prieten al lui Cioran, poetul Henri Michaux, care în momentul acela avea 80 de ani. Friedgard e aşezată la masă alături de Michaux, cu care începe o discuţie aprinsă despre Freud, în timp ce Cioran devine din ce în ce mai neliniştit şi mai posac, dînd cît se poate de repede tonul plecării. Cînd Friedgard îi reproşează gelozia, el se grăbeşte s-o explice ca pe o specie a "vampirismului balcanic". Lucrurile devin cu adevărat dramatice cînd, invitat de Friedgard în luna august, împreună cu Simone, în Palazzo Salis din Soglio, în Elveţia, Cioran trebuie să facă faţă anturajului extrem de variat al Friedgardei: fostul soţ, prietenul actual, un faimos scriitor elveţian, un psihiatru berlinez ("care în fiecare an încercuia în calendar ziua în care urma să se sinucidă"). În plus, Friedgard se împrieteneşte cu Simone, presimţind că aceasta este soluţia pentru a muta relaţia sa cu Cioran pe alt registru.

După vacanţa elveţiană, această relaţie, ca relaţie erotică, intră în declin. Scrisorile lui Cioran din septembrie şi octombrie sînt o încercare disperată de a fixa terenul care începe să-i fugă de sub picioare şi, deopotrivă, bilanţ al unei iubiri:

"Cît de rău îmi pare că, de cînd vă cunosc, nu am pus pe hîrtie zi de zi — greşesc: oră de oră — ce însemnaţi pentru mine. Ar fi rezultat impresiile cele mai contradictorii pe care o fiinţă de pe lumea asta le-a resimţit vreodată. Şi totuşi, toate laolaltă ar fi avut o unitate, o convergenţă secretă: teama că veţi renunţa la mine. [...] Timpul care s-a scurs de cînd aţi apărut este atît de bogat, atît de substanţial, atît de imprevizibil şi atît de plin de dumneavoastră, încît vă sînt recunoscător pentru toate bucuriile şi pentru toate nenorocirile care sînt legate de numele dumneavoastră.

Sînt, o ştiţi prea bine, într-o anxietate perpetuă din pricina nestatorniciei dumneavoastră şi, totuşi, nu pot să aleg liniştea. Îmi este pur şi simplu imposibil să trag consecinţele neîncrederii mele. Mai bine iadul cu dumneavoastră decît mîntuirea de unul singur." (6 octombrie 1981)

O enormă tandreţe te cuprinde faţă de acest personaj de o fragilitate extremă căruia, în crepusculul vieţii, îi este dat să trăiască ceea ce pînă atunci nu trăise niciodată "aşa" şi care ca intensitate, capitulare necondiţionată şi capacitate de a suferi se potriveşte mai degrabă unei vîrste la care mai există şansa recuperării de sine şi a unui recurs. Mărturisesc că citind cartea am suferit, prosteşte şi bărbăteşte, alături de Cioran. Nu avea cum să nu fie *victimă* şi, pînă la urmă, eroul tragic al întregii poveşti. Pentru el nu exista un "încotro" către care să depăşească situaţia. Între bărbatul de 70 de ani, răscolit dintr-o dată de o patimă de care nu se credea capabil, şi femeia de 35 de ani, îndrăgostită de aforismele sale, frumoasă, snoabă şi ştiind exact cînd anume relaţia lor trebuie mutată din spaţiul "rătăcirii erotice" în cel al "prieteniei pure" — lupta este din capul locului inegală. Cioran joacă după un scenariu pe care, de la un cap la altul, îl scrie şi îl regizează tînăra nemţoaică.

24 noiembrie

Nu reuşesc să mă desprind de povestea ciorani-ană. Al doilea lucru care m-a izbit în această relaţie dezgropată după 20 de ani este *malentendu*-ul pe care ea s-a construit de la bun început. Lapidar, el poate fi exprimat astfel: îndrăgostindu-se, Cioran vrea sex, în timp ce Friedgard vrea aforisme. Asta înseamnă că iubirea lui Cioran îşi caută, în chip spontan şi *masculin,* expresia ei senzuală, în vreme ce la Friedgard expresia senzuală este forma iniţială a unei captaţii care trebuie rapid depăşită în direcţia unui erotism sublimat cultural. De aici şi drama lui Cioran: el va fi sistematic reprimat în nevoia lui de a exprima *senzorial* un sentiment de o intensitate extremă, care îi mobilizează pentru ultima oară întreaga existenţă. Numai că drama aceasta îşi are izvorul ultim nu în ceva întîmplător şi derivat, cum este pînă la urmă personalitatea Friedgardei, ci în necesitatea personalităţii lui Cioran şi, ca să spunem aşa, în personalitatea operei sale. Fiind o "operă totală", construită prin mobilizarea *întregii* fiinţe a autorului ei (şi nu doar ca simplă proiecţie cerebrală, aşa cum se întîmplă în cazul unui sistem filozofic), opera lui Cioran este un produs cultural cu o enormă încărcătură erotică. Vibraţia ei o face să acţioneze la distanţă. Este firesc ca în plasa aforismelor sale, aruncată peste lume, să cadă personaje care, asemeni Friedgardei Thoma, să simtă nevoia să urce de la creaţia culturală la izvorul "erotic" care este autorul ei. Numai că, tot ca în cazul Friedgardei, riscul e ca acela care cade în plasa prelucrării lucide şi inteligente a unui fond primordial erotic şi nevrotic (cum era cel al lui Cioran) să fie tentat, la rîndul lui, să prelucreze erosul la nivelul fantasmelor culturii şi să-l desexualizeze. Cioran, devenit prin îndrăgostire o fiinţă de sînge şi carne, este confruntat cu ecoul erotic *deturnat* al operei sale. Suferinţa sa este de fapt efectul îndepărtat al festei pe care i-o joacă propria-i operă din clipa în care ea începe să funcţioneze ca o capcană erotică. Căci Friedgard va aduce cu ea, în relaţia dintre ei, simţul depărtării (al "scrisorii") şi al distanţei de la care opera lui Cioran a atins-o.

Totul începe, aşadar, de la operă. Relaţia dintre cei doi se angajează mai întîi prin vorbe şi în spirit, şi între ei străjuieşte mereu, ca supremă justificare a întîlnirii lor, admiraţia declarată a Friedgardei pentru aforismele lui Cioran. Mai există însă un mic amănunt şi acela este fotografia pe care Friedgard o alătură scrisorii sale din 12 aprilie. Strălucirii aforismelor, pe care Cioran i le-a oferit fără să o cunoască, Friedgard le răspunde cu *imaginea* ei, ceea ce înseamnă cu privilegiul vîrstei şi cu frumuseţea ei. Imaginea aceasta strecurată în plic este o provocare *a priori* (cîte femei, scriind unui filozof, simt nevoia să îşi divulge aparenţa?), este oferta compensativă, aportul orgolios al Friedgardei la relaţia viitoare a celor doi. "Manipularea fizică", pe care Friedgard i-o va reproşa mai tîrziu lui Cioran, este inaugurată şi perpetuată de Friedgard însăşi: la fiecare întîlnire există o latură a seducţiei fizice foarte bine pusă la punct, iar eroina are grijă să ne vorbească mereu

despre frumusețea ei, despre felul în care își compune aparițiile, despre admirația pe care o stîrneşte în jur. Nici o mirare că Cioran va răspunde acestui scenariu al seducției şi va deveni din prima clipă victima lui. Căci din prima clipă, sub noianul de vorbe în care cei doi se îngroapă, Cioran descoperă în el o irepresibilă atracție fizică *(sinnlich,* "senzorial" e cuvîntul care revine mereu), iar scrisoarea care urmează după prima întrevedere la Paris este plină de fantasme erotice şi stă sub semnul senzualului şi al corpului:

"Ați fost oarecum îngrozită cînd v-am vorbit de o înclinație «perversă» pentru corpul dumneavoastră. Pervers *nu era cuvîntul potrivit;* scharf, *«extrem de clar», am vrut să spun. Intensitatea stării mele cerea o expresie ne-naturală."* (19 aprilie 1981)

Cert este că din clipa aceasta Cioran își trăiește iubirea pasional, iar intensitatea ei o resimte mai întîi negativ, în planul frustrării sexuale şi al unei sfîşie-toare gelozii. Tot ce se întîmplă între prima întîlnire (în aprilie, la Paris) şi cea de a doua (în mai, cînd Cioran petrece două zile cu Friedgard în apartamentul ei din Köln) nu reprezintă decît precipitarea disperată din partea lui Cioran a deznodămîntului sexual.

Care este un fiasco. Cioran nu îl realizează "la fața locului", ci ia cunoştință de el abia din scrisoarea pe care Friedgard i-o trimite la Paris în 14 mai. Pentru orgoliul lui Cioran, ea a însemnat neîndoielnic o lovitură teribilă. Într-un anumit sens, să-i spunem filozofic, scrisoarea este remarcabilă, pentru că tălmăceşte totul prin binomul "aproape-departe", răsturnînd valorile distribuite în mod tradițional asupra celor doi termeni şi aşezînd centrul de greutate al iubirii lor în dimensiunea departelui şi invizibilului (scrisoarea, telefonul, cuvîntul, muzica), şi nu al aproapelui şi atingerii (imaginea şi trupul). Din punct de vedere psihologic, ea reprezintă însă o monstruozitate. Friedgard îi reproşează lui Cioran că a făcut-o să se simtă utilizată "ca o păpuşă" şi că doar noaptea poate uita (ziua fiind "îngrozită") "felul cu totul neobişnuit pentru mine, exaltarea *(Uberschwenglichkeit),* cu care m-ați *manipulat (behandelten)..."* Formația filozofică a Friedgardei îşi pune pecetea pe stilul scrisorii şi sentința "păpuşii manipulate" se rostogoleşte asupra bietului Cioran amplificată de rigoarea codului metafizic: "Aşadar, iubite: m-ați azvîrlit în nemijlocirea univocă a unei relații trupeşti, în vreme ce eu năzuiam către ambiguitatea erotică a legăturii «spirituale»." Desigur, se grăbeşte ea să adauge, acest lucru "nu contrazice decît aparent înclinația noastră de a vedea şi înțelege lumea la fel". Scrisoarea se încheie frumos şi vexant, trimițînd la Holderlin, la Diotima şi la alți *topoi* culturali: "«Cui, dacă nu ție?», numai că atunci cînd sînteți aici, pot spune: «Fiți bun şi nu vă apropiați prea mult!»"

Mesajul Friedgardei e cu atît mai teribil cu cît el se încrucişa pe drum cu două scrisori ale lui Cioran, trimise la distanță de două zile (10 mai şi 12 mai), scrise în perfect contratimp şi în aceeaşi stare de exaltare ce tocmai urma să-i fie reproşată. Plecarea din Köln este comparată cu "izgonirea din Paradis", iar cele două zile sînt resimțite ca echivalentul unei "încoronări". "Ce-mi mai rămîne să aştept în această lume a aparențelor?" Iar în a doua scrisoare, din 12 mai: "Nu înțeleg ce mai caut pe această lume în care fericirea mă face mai nefericit decît nefericirea. Ați devenit atît de importantă pentru mine, încît mă întreb *cum anume* se va sfîrşi întîlnirea noastră. Aş vrea să fugim într-o insulă pustie şi să plîng de dimineața pînă seara."

Răspunsul lui Cioran la cumplita scrisoare a Friedgardei pare, prin sculpturalitatea suferinței sale distante, să anunțe sfîrşitul:

"Tot ce s-a întîmplat a fost prevăzut în scrisoarea mea din duminica Paştelui. Nu-mi pot ierta că am fost într-o asemenea stare de rătăcire, aşa cum dumneavoastră nu vă iert că ați folosit un cuvînt precum a manipula. *Simt că ceva s-a rupt pentru totdeauna între noi. Vom rămîne, desigur, prieteni, însă ceea ce este ambiguu şi tulbure trebuie să dispară cît mai repede. Dat fiind că cea de a doua întîlnire a noastră a putut avea un asemenea deznodămînt, nu îmi mai fac nici o iluzie asupra celor viitoare.*

Ne asemănăm în multe privințe, numai în una nu: în cea mai importantă şi cea mai neimportantă deopotrivă. Nu e cazul de acum înainte să vă mai temeți de apropi-

erea *mea."* (16 mai)

Numai că Friedgard nu doreşte sfîrşitul, ci doar eliminarea din relaţia lor a "gesticii nonverbale" şi a "apetitului care reifică" simultan cu păstrarea "formei subtile a scrisorii care mă realizează ca subiect". *Pe scurt, Friedgard vrea scrisori.* În concordanţă cu un traseu al gîndirii alienării care merge de la Hegel la Şcoala de la Frankfurt, Friedgard refuză atingerea cioraniană care o "obiectualizează" *(verdinglicht)* şi se revendică, prin scrisul epistolar, ca subiect al propriei sale libertăţi, ca eu liber.

Ce blestem pentru Cioran să se pomenească, în plină detentă erotică, castrat cu armele înseşi ale filozofiei! Neplecînd, nu-i rămîne decît să ofteze mai departe îndrăgostit — deja pe 24 mai scrie: "Renunţarea ar fi soluţia. Nu am însă nici curajul necesar, nici dorinţa de aşa ceva" — , să-şi continue scenele de gelozie, dar în preajma celei de a doua întrevederi pariziene (17-18 iunie) este perfect domesticit şi promite că de astă dată "se va purta ca un gentleman". Scrisorile vor continua să curgă (şi asta e singurul lucru important pentru Friedgard), exprimînd, intacte, aceleaşi sentimente, dar cu obsesiile neutralizate, anihilate sau sublimate şi satisfăcute, aşa cum Friedgard îşi dorise: prin sigle ale depărtării, prin atingeri la distanţă. Este o erotică fără conţinut senzual, care îşi primeşte consacrarea finală după Soglio, în octombrie 1981, cînd Cioran, invitat la Koln prin "Centrul de limbi şi culturi europene" (Friedgard este organizatoarea serii şi face chiar şi alegerea aforismelor ce urmează să fie citite!), află, rămas singur la capătul zilei cu Friedgard, "cu o directeţe care fusese pînă atunci evitată", că "era exclus ca relaţia noastră să mai aibă vreun conţinut *corporal".* Scena se termină sublim cu cei doi plîngînd şi sărutîndu-şi mîinile. Ceea ce o va face pe Friedgard să exclame la sfîrşitul unei scrisori: "De-ar exista doar mîini!"

Ultima zvîcnire epistolară a *pasiunii* lui Cioran are loc pe 28 noiembrie:

"Tocmai ieşisem. După cîteva minute a trebuit să mă întorc: fiecare respiraţie era ca un pumnal. Această boală de copii, cînd îi atinge pe cei în vîrstă, este iadul însuşi. — Brahms, partea întîi a Sonatei pentru vioară şi pian. M-am gîndit la dumneavoastră cu tandreţe şi disperare. Ea, *mi-am zis, nu va şti niciodată ce a însemnat — şi ce înseamnă — pentru mine. [...] Sînt oare singurul vinovat că jucaţi un rol atît de mare în nenorocirea mea?"*

În sfîrşit, în 19 aprilie 1982, un an după ce se cunoscuseră, Cioran îi scrie Friedgardei:

"...în ciuda actualei mele lipse de iluzii, nu sînt îndeajuns eliberat de unele amintiri. Va veni totuşi vremea cînd, aşa cum speraţi, ne vom întîlni «într-un rîs comun»."

Şi ca *post scriptum:*

"Prăpastia dintre aforismele mele şi viaţa mea nu este atît de mare pe cît sînteţi înclinată să credeţi. Însă ea există şi trebuie să fiţi fericită că este aşa, pentru că dacă gîndurile mele s-ar transforma pe dată în fapte, aţi sta astăzi într-un mormînt, iar eu într-o închisoare."

În curînd, pe scrisorile către Friedgard, alături de semnătura lui Cioran apare cea a Simonei (cu un discret *Amitiés),* iar Friedgard soseşte la Paris şi îi vizitează pe Ciorani însoţită de prietenul ei Walter. Atelajul înaripat, condus după cum Friedgard crezuse de cuviinţă, îşi readuce pasagerul pe pămînt şi îl reaşază în matca obişnuită a vieţii sale. Zborul magic al lui Cioran luase sfîrşit.

vineri, 30 noiembrie

Senzaţie de "strîngere a cortului". În două-trei zile plecăm. Există şi un

nomadism cultural, mai ales în lumea de astăzi, cînd o grămadă de intelectuali se deplasează în diferite puncte ale globului ca bursieri, *visiting professor* etc. Această transhumanță a devenit pentru unii un mod de viață anume cultivat şi întreținut sistematic, pentru alții o periodică evadare *in extremis,* urmată de o şi mai crîncenă revenire în locul de baştină.

Ca întotdeauna cînd revin în țară, o fac cu o strîngere de inimă, cu acea ambiguitate afectivă care se naşte din senzația înduioşată de regăsire a intimului meu (de la patul meu, biroul meu, bucătăria mea etc. şi pînă la oamenii care mă propulsează în viață) şi apoi din cealaltă — de fiecare dată speriecioasă, disperată şi încercănată — pe care mi-o provoacă reîntîlnirea cu mizeria diversificată a locului. Fac un mic antrenament psihologic pentru a gîndi lucrurile în fluiditatea lor ("eul" meu care îi leagă pe "aici" şi "acolo"), în continuitatea propriului meu "destin" (dacă aş putea reîncepe să cred că am unul!), pentru a camufla ruptura marcată de acest sejur.

Cum de reuşeam "pe vremuri" să nu mă tem de reveniri, şi nu după două-trei luni, ci după aproape trei ani de absență, şi asta întorcîndu-mă într-o lume din care ştiam că nu mai există scăpare? În 1984 am revenit de la Heidelberg acasă cu zîmbetul pe buze, ştiind foarte bine ce este în țară şi ştiind că în urma mea poarta s-a închis "pentru totdeauna". M-am întors fericit că îmi pot reintegra destinul — căci atunci aveam unul şi credeam aprig în el —, m-am întors să-l regăsesc pe Noica, să-mi regăsesc masa de scris, complicitățile mele şi pe ale altora, căci din ele trăiam, în ele ne scăldam şi ele făceau ca lumea aceea să "țină" şi să aibă sens.

Nu am excelat niciodată prin fantezie şi din cauza asta noul şi viitorul nu aveau pentru mine contur, fiind absorbite continuu de un soi de "credință sceptică" în caracterul definitiv al prezentului. Cuvintele "niciodată" şi "întotdeauna" apăreau frecvent în vocabularul meu şi ele făceau parte dintr-un soi de antrenament menit să prevină decepția în fața neschimbătorului. Preferam să calculez cu răul, pentru ca perpetuarea lui să nu mă ia prin surprindere. Preferam să nu-mi imaginez binele, pentru ca întîrzierea sau nevenirea lui să nu-mi sleiască speranța şi să nu-mi dezmintă aşteptarea. Îmi spuneam: "Dacă binele, pe care nu-l aştept, va veni, cu atît mai mult mă voi bucura. Dacă răul care mă înconjoară va continua, neaşteptînd dispariția lui, nu voi putea fi niciodată dezamăgit." Toți, în jurul meu, aşteptau. Pe mine aşteptarea mă macină şi mă înăcreşte. Mi se părea că ies oricum cîştigat calculînd cu "mai răul": nici o lovitură în plus nu mă lua pe nepregătite, în timp ce capacitatea de a mă bucura rămînea intactă pentru eventualitatea nebănuită a survenirii binelui.

Evident, tot acest calcul se baza pe o premisă sub-înțeleasă: eram "sub vremi" şi *în imediat* nu puteam influența în nici un fel mersul lucrurilor spre bine. Nu aveam nici un mijloc de a interveni *direct* în cursul lumii. Tot ce puteam face era să mă aflu în slujba unui bine ale cărui căi de a pătrunde în lume rămîneau pentru mine misterioase.

Iar acum? Ce aştept, întorcîndu-mă, de la mine şi de la lumea mea care, de 11 ani, se tîrăşte ca o jivină bătută? În tot acest răstimp m-am purtat ca şi cum am fi ieşit de "sub vremi" şi am socotit că prețul libertății mele nu mai trebuia plătit cu evadarea "din această lume". Dimpotrivă, ca să exist cu adevărat, trebuia să cad în timpul Istoriei şi binele în care credeam trebuia făcut să pătrundă în lume pe trasee vizibile. Şi care este, în ce mă priveşte, bilanțul? Mi-a reuşit, în acest răstimp, ceva? Sau totul a fost simplă agitație? Oboseala, care e deocamdată singura mea certitudine, mă împiedică să fac o evaluare corectă. De aceea, întorcîndu-mă acasă, riguros vorbind, nu aştept nimic. Dar gîndindu-mă ce îmi lipseşte şi ce îi lipseşte în chip esențial locului acela, aş înălța, înainte de plecare, o rugăciune pe care aş numi-o *rugăciunea continuității.* Ea ar suna aşa:.

Fă, Doamne, ca fapta mea să țină şi ca tot ce am construit în ani să nu se năruie peste noapte.

Fă, Doamne, să nu-mi fie teamă că, trezindu-mă dimineața, voi găsi lucrurile altfel decît le-am lăsat înainte de a adormi.

Fă, Doamne, ca locul acela să prindă cheag şi ca lucrurile lumii noastre să capete chip şi alcătuire.

Dă-mi, Doamne, iluzia cea bună, care să mă lase să fac ca şi cum totul ar avea un rost şi ca şi cum Tu ai fi.

Ajută-mă, Doamne, să mă împac cu mine.

marţi, 4 decembrie

Am sosit ieri de la Heidelberg. Astăzi se împlineşte un an de la moartea lui Horia Bernea. Am avut în sfîrşit curajul să deschid, după această absenţă de trei luni, un sac de plastic pe care, la o vreme după înmormîntare, îl primisem de la Marga şi care stătuse neatins într-un colţ al camerei vreme de aproape un an. Mă uitam la el, fără să ştiu ce conţine, ca la un *memento.* Astăzi de dimineaţă l-am deschis. Este formidabilă intimitatea obiectelor *purtate:* un semn al trupului, o prelungire a lui şi, cu toate astea, mult mai mult: un aer inconfundabil, o marcă a persoanei care, cu fiecare obiect pe care şi-l asumă ca fiind de-acum înainte *al ei,* îşi alege aşa zicînd *în chip liber* trupul sau, mai bine zis, carcasa acestuia, pentru a-l completa, a-l ascunde şi a-l împodobi pe cel pe care l-a primit de la Dumnezeu. Am în faţa mea o puzderie de cravate şi aproape fiecare dintre ele îmi evocă, neaşteptat de precis, cîte o secvenţă din Horîa cel viu, o combinaţie vestimentară, o ieşire în lume, o vorbă rostită într-o împrejurare sau alta.

De altfel sosirea mea în Bucureşti a stat sub semnul lui Bernea. Acasă mă aştepta albumul lui despre Roma, făcut împreună cu Baconsky — dumnezeiesc de frumos, cotropit de darul lui de a sesiza minunea neaparentă, cărarea nebătută a splendorii (numai de el deschisă), de forţa lui de a spulbera clişeul. Aşa cum făcea în toate, dezgropînd frumuseţea ascunsă, proaspătă şi uitată: a muzicii, a caselor, a figurilor umane.

Apoi, deschizînd televizorul, o emisiune întreagă despre el, un film cu vernisaje, cu locurile unde picta, cu mai vechi interviuri luate unor prieteni sau unor critici de artă, cu ctitoria lui de la Muzeul Ţăranului. Ce repede devenim arhivă! În cazul în care ajungem să "supravieţuim", supravieţuim aşa, ca arhivă. Cînd şi cînd, la o dată rotundă (ani de la naştere sau moarte), lumea îşi aduce aminte de noi şi apasă pe acest buton la îndemînă, pe această clapă ipocrită a memoriei care este arhiva. Pentru o clipă sînt scoase la lumină poze, interviuri filmate, prietenii deapănă amintiri despre noi. Apărem pentru o clipă din nou la rampă, vorbim, gesticulăm, rîdem, le explicăm celorlalţi proiectul care am fost şi, apoi, ne retragem din nou, spăşiţi, în prezumtiva noastră eternitate, aşteptînd, înainte de a dispărea definitiv, ca o altă generaţie să se îndure de noi.

joi, 6 decembrie

Viteza cu care sînt reintegrat, reaşezat în termenii lumii de aici, care redevine — aşa cum pînă la urmă a fost dintotdeauna — lumea mea. N-am ajuns să mă dezmeticesc bine din sihăstria germană şi m-am şi pomenit ieri, la Muzeul Ţăranului, în faţa unei săli de 300 de persoane, trebuind să vorbesc, alături de Pleşu şi Baconsky, despre albumul pe care Horia sperase să-l vadă încheiat şi tipărit înaintea plecării lui la Paris, în urmă cu un an: *Roma, capul mundi.* "Lasă, i-am spus atunci, ai să-l vezi cînd ai să te întorci." Cum te pot urmări dorinţele neîmplinite cu care cei apropiaţi nouă ies din viaţă! Fiindcă îi iubim, sîntem dispuşi să credem că pentru tot ce îşi doreau şi nu s-a întîmplat sîntem pînă la urmă răspunzători.

Răsfoiesc paginile albumului roman. Suita şi combinaţia imaginilor îi aparţin lui Bernea. În plus, fotografiile sînt făcute de el şi reprezintă modul *lui* de a descoperi, dincolo de locul comun şi clişeul turistic, elementele care ne-au întemeiat ca civilizaţie *mediteraneană.* Şi totuşi nu performanţa privirii sale, a celei mai autentice şi cultivate priviri pe care a produs-o lumea noastră, este cea care creează stranietatea cărţii. Enigmatic rămîne faptul că albumul ţine şi îşi ridică splendoarea pe o combinaţie de imagini care la prima vedere frizează paranoia: Bernea se aşază, cu imagini din tablourile sau acuarelele sale, alături de panouri de la Villa dei Vetti, de picturi romane sau frînturi de statui din epoca republicană, de mozaicuri

paleocreştine, de ziduri sau coloane din Teatrul lui Marcellus, de plafoane şi fațade de bazilici, de secvențe din Forumul lui Iulius Cezar, de frize şi panouri de la Palazzo Massimo... Şi cînd spun "imaginile sale" nu e vorba de lucrări făcute de Bernea "acolo" şi care, astfel, şi-ar revendica nemijlocit înrudirea cu sursa de inspirație. Grădini, coloane, prapuri, peisaje, hrane, biserici — toate temele predilecte ale picturii sale intră în contact, prin juxtapunerea în pagină, cu imagini vechi de sute şi mii de ani. Cum de a avut Horia curajul să se aşeze alături de ele? Ce certitudine a *apartenenței* la ele l-a îndemnat să creadă că nimic din ce a făcut nu e mai prejos decît ce au făcut artiştii păgîni şi cei creştini ai lumii romane? Cu ce încredere, care nu poate fi înțeleasă în termeni de trufie, s-a aşezat pe sine într-o tradiție atît de vastă? "Eu aparțin lumii mele, pare să spună Bernea, dar uitați-vă cît de cuprinzătoare este lumea mea. Este un imperiu, un dublu imperiu, roman şi creştin." Care alt român (Eliade?) a avut inteligența să evite în acelaşi timp sudalma răzvrătită şi oftatul lăcrimos şi înamorat (cele două ipostaze între care ne mişcăm cu toții cînd e vorba de România) şi să se înscrie în felul *acesta* în vastitatea unei tradiții — simțită, făcută vizibilă şi "demonstrată" — care nu trimite la ficțiunea unei origini, ci la un spațiu mediteranean perfect coerent? Nu e *aceasta* singura explicație a faptului că nici o stridență nu rezultă din alăturarea a ceea ce Bernea a văzut şi a fotografiat "acolo" şi ceea ce, "independent" de asta, a pictat? Căci altminteri cum se face că lumea imaginilor sale alunecă atît de firesc în lumea unor tipare seculare, lăsîndu-se integrată şi absorbită de ele? Şi ce straniu că nimeni nu a simțit că *aici* e şocul cărții, enigma şi nebunia ei.

Tocmai din cauză că locuia în România ca într-un ținut ce făcea parte dintr-un vast imperiu țărănesc originar, aşa după cum făceau parte din el Grecia, sudul Franței sau cel al Italiei, Bernea nu a avut niciodată complexe de "român" şi nu şi-a propus niciodată "să fugă" sau "să rămînă" în Occident. Avea, după cum a spus un prieten despre el, "geniu etnografic" şi datorită acestuia descoperise locul geometric al tuturor etniilor europene şi îşi făcuse din el o patrie-construct cu ajutorul căreia era liber, în adîncul ființei sale, de România politică şi conjuncturală. România *adevărată* era pentru el *una* dintre "ec – sta - zele" acestei patrii europene originare. De aceea se plimba prin ea ca printr-o uriaşă *urmă.* Muzeul Țăranului Român este mulajul acestei urme. El este un muzeu *european,* cel mai european din țara noastră, şi este gîndit ca o *cheie,* singurul soi de cheie plauzibil pentru a putea deschide *prima* dintre porțile Europei şi a pătrunde astfel în ea.

Dar lumea în care m-am întors după o absență şi o asceză de trei luni m-a luat în primire şi altfel: prin ceea ce s-ar putea numi *mahalaua* înțeleasă ca o categorie stilistică a societății româneşti. Dar ce este mahalaua astfel înțeleasă? În istorie se iau decizii, în mahala deciziile se amîna. În istorie se înfruntă destine, în mahala lumea se ceartă şi se împacă. În istorie se înfăptuieşte şi se progresează, în mahala totul este agitație şi lumea stă pe loc. Istoria are propriul ei discurs, în care lucrurile se ştiu şi se spun fără ambiguități, în timp ce în mahala domneşte zvonul, bîrfa şi poanta. În istorie, spațiul public are solemnitate şi poate genera "spirit obiectiv", în mahala, granița dintre public şi privat se pierde şi familiaritatea şi bătutul pe burtă pot submina şi "dezanşanta" cele mai sacre instituții ale statului. Cînd, într-o schiță a lui Caragiale, trenul regal se opreşte pentru 25 de minute în orăşelul Z şi notabilitățile oraşului se strîng pe peron pentru a saluta familia regală, una dintre doamnele urbei, după cîteva minute de conversație cu Regina, îi spune acesteia la despărțire "soro" şi îi recomandă "să se păzească pe drum de răceală".

Nu vreau să spun prin asta că România nu are istorie, ci doar că prestigiul mahalalei este atît de mare la noi, apele ei, umflate tot timpul, se revarsă periodic şi invadează cu atîta forță lumea istoriei, încît aceasta cu greu mai poate răzbate la lumină pentru a se afirma *ca lume a istoriei.* Din cauza aceasta, cine se uită astăzi pe scena politică a României cu greu poate spune unde se termină mahalaua şi unde începe istoria şi, tot din cauza asta, ziaristul, şi nu istoricul, este figura emblematică a lumii în care trăim. Sigur, pentru că în fiecare dintre noi stă la pîndă un mahalagiu, poți oricînd să vii cîteva zile în România, să-ți faci cura de mahala şi să te simți bine. De aici şi o anumită încîntare pe care o resimt cei care vin din afara lumii noastre şi plonjează pentru scurtă vreme în ea. Pentru că "în lumea lor" istoria se face cu oameni care leşină cotidian de plictiseală, în timp ce în jurul nostru se

petrece veşnic "ceva", pentru că sîntem o lume de petrecăreţi şi petrecător ai timpului, ei au senzaţia, venind aici, că trăiesc în cîteva zile cît au trăit ani la rînd în lumea lor.

În timp ce eram la Heidelberg, un prieten din Frankfurt, român plecat în urmă cu 20 de ani, a aterizat pentru cinci zile la Bucureşti. A fost găzduit, prin nu ştiu ce concurs de împrejurări, în casă la Dinescu. Şi de aici i s-a tras totul. Mai întîi a asistat la a doua nuntă a fiului cel mare al lui Pleşu, divorţat de prima soţie şi reînsurîndu-se tot cu ea, cu tot fastul cuvenit, doi ani de zile mai tîrziu. Ineditul situaţiei a fost marcat de un chef cu lăutari şi lume multă, în satul Mînăstirea de lîngă Dunăre. A urmat alt chef cu lăutari la "moşia lui Dinescu" din satul Cetatea, lîngă Calafat. Apoi, pentru că se împlinea un an de la apariţia revistei *Plai cu boi* şi, deopotrivă, pentru a mediatiza sponsorizarea unei "tabere de artişti" care, vreme de două săptămîni, au fost ţinuţi de Dinescu pe mîncare şi băutură ca să facă "ceramică de Cucuteni", la "Lăptăria lui Enache" de pe terasa Teatrului Naţional, s-a organizat o expoziţie cu chef mare, cu primarul Băsescu şi cu sute de invitaţi. Ca *happening,* un "episod scenic" — fete goale puşcă, pictate din cap pînă în picioare "cucuteneşte", adică în falduri spiralate negre şi maro. Din nou lăutari, băutură la discreţie — palincă şi vin din podgoriile lui Dinescu — şi Dinescu însuşi cîntînd cu foc, la microfon, romanţe. Ameţit de ceea ce văzuse şi trăise — "în 5 zile cît în 15 ani", mi-a mărturisit la telefon —, amicul din Frankfurt, de cum a ajuns acasă (şi deja de pe aeroport), a făcut o viroză reactivă cu febră de 40 de grade. Dezimunizat complet după cîteva decenii de spaţiu aseptic german, organismul omului nostru, proiectat din istorie în mahalaua istoriei şi cufundat compact în ea vreme de cinci zile, a clacat. Sigur că nu în orice loc din România amicul meu ar fi trăit acelaşi lucru. Şansa lui a fost de a fi nimerit în centrul însuşi al unei realităţi care între timp şi-a definit stilul şi a căpătat prestigiu. Pentru că Mircea Dinescu este simbolul şi purtătorul de sens al mahalalei contemporane la români. El o reprezintă în viaţa de zi cu zi, dar deopotrivă o hrăneşte şi o potenţează la televizor sau în revista porno-politică *Plai cu boi,* născută din această mahala şi întreţinînd-o, la rîndul ei, cu fast, abjecţie şi talent.

Ieri seară la telefon Andrei îmi "brifează" întîmplările de ultimă oră din "lumea noastră". Printre care: în urmă cu o lună, Colegiul "Noua Europă", institutul de excelenţă pe care îl conduce Andrei, primeşte vizita fondatorilor nemţi şi elveţieni. Se întîmplă că, în acele zile, Başkirov dă un concert la Ateneu. Musafirii lui Pleşu sînt fericiţi să fie invitaţi la concert, iar după concert au ocazia să-l cunoască personal pe Başkirov, invitat la o petrecere — cum altfel? — acasă la Dinescu. Măcar şi lucrul acesta este menit să le tulbure bieţilor musafiri habitudinile pentru că dacă la ei acasă se pot duce la concertul unei celebrităţi, nu înseamnă că după aceea au prilejul să o privească de la un metru-doi în timp ce aceasta mănîncă "o icră" şi dă pe gît o ţuică. Însă ce să mai zici cînd, intrînd în casă, nemţii şi elveţienii dau cu ochii de Ion Iliescu, "pe care, explică Dinescu, l-am invitat ca să aibă Başkirov cu cine vorbi ruseşte". Preşedintele românilor se întreţine relaxat şi jovial cînd cu unul cînd cu altul dintre musafiri, în timp ce cele două gărzi de corp sînt gonite de Dinescu în bucătărie cu un "ce staţi, bă, aici, că nu-i face nimeni nimic lu' 'mnealui. Ia căraţi-vă în bucătărie că v-am pregătit acolo de haleală!" După scurtă vreme, cei doi pot fi văzuţi în bucătărie mîncînd o iah-nie de fasole, dezorientaţi, speriaţi şi melancolici. În cele din urmă, Preşedintele dă semne că doreşte să plece, Mircea îl însoţeşte pînă la maşină încercînd să-i strecoare în mînă un bidonel cu vin din podgoriile lui de lîngă Calafat. "Nu, Mircea, lasă...", spune Preşedintele încurcat. "Lasă, bre, se încheie dialogul de adio, dacă nu bei matale, bea coana Nina." Amuţit, staff-ul germano-elveţian al Colegiului "Noua Europă" asistă din capul scărilor la scenă. Au trăit şi ei într-o zi cît în zece ani la ei acasă.

Bine am venit în patrie!

miercuri, 19 decembrie

Sînt la Timişoara, unde am însoţit familia regală — în *complet* de majestăţi şi alteţe — în operaţiunea de lansare a albumului editat de Humanitas în noiembrie, cu ocazia celei de a 80-a aniversări a zilei de naştere a Regelui Mihai. Mîine scenariul se reia la Arad.

Ce pot să spun? Ziua a arătat destul de ciudat: la ora 15, la Operă, lansarea albumului regal; la ora 17, la Prefectură, preşedintele Iliescu îşi lansa şi el o carte; la ora 19, Suveranul şi Preşedintele asistau, din loja centrală a Operei, la un spectacol închinat evenimentelor petrecute la Timişoara în urmă cu 12 ani. Ajung în faţa Operei la 14^{40}. În dreptul treptelor de la intrare, doi indivizi sprijină o pancardă, în timp ce un al treilea îi filmează. Pe pancardă scrie: "Cei doi criminali şi-au dat mîna." Ce straniu, îmi spun urcînd treptele, există în societatea românească şi o variantă de aglutinare prin ura comună faţă de Rege şi Iliescu. Dar există oare, simetric, şi o întîlnire prin simpatie comună? Cine spune că facticitatea istoriei este "realistă" şi raţională minte; este suprarealistă cît se poate! Orice istorie neîntîmplată încă este neverosimilă şi ea nu devine mai puţin aşa doar pentru că s-a întîmplat. Or, asta înseamnă că în istorie "tot ce e real e iraţional". Şi tocmai de aceea în istorie nimeni niciodată nu a putut să *anticipeze* ceva. Nici măcar cel de al doilea război mondial, darmite întîlnirea de astă seară din lojă!

Aştept în hol, alături de directorul Operei, care seamănă cu ducele de Mantua îmbrăcat civil (mai tîrziu aflu, cînd vom urca cu toţii în biroul său, tapetat cu fotografii color ale maestrului în *Othello,* că am greşit rolul), sosirea familiei regale. La ora 14^{55} îşi fac cu toţii intrarea în foaier — Majestatea Sa Regele Mihai, Majestatea Sa Regina Ana, Alteţa Sa Regală Principesa Margareta şi Alteţa Sa Principele Radu de Hohenzollern-Veringen — însoţiţi de patru gărzi de corp. Am învăţat bine titlurile şi sînt deosebit de atent la diferenţa dintre "Alteţă Regală" şi "Alteţă", care "în cazul nostru" este cu atît mai importantă cu cît moştenitorul tronului este de speţă feminină. "Alteţa" e doar consortul "Alteţei Regale" şi cred că nu poate niciodată urca pe tron. Trebuie oricum să verific. Cînd simt că sînt în pericol să uit diferenţa dintre "Alteţă Regală" şi "Alteţă", mă gîndesc repede la romanul lui Thomas Mann şi lucrurile reintră de îndată în ordine. Îmi place de asemenea să observ că titlurile se complică pe măsură ce poziţia ierarhică scade. Regele are cel mai scurt şi mai simplu nume: "Majestate" sau "Rege", sau "Sire". "Majestatea Sa", de pildă, faţă de "Alteţa-Sa-Principele-Radu-de-Hohenzollern-Veringen". E ca şi cum o persoană, cu cît e mai şubredă, trebuie sprijinită cu mai multe titluri. Dacă aşa ar fi, atunci, în contextul acesta, sînt oricum avantajat. Pe afişul din oraş care anunţa manifestarea şi pe care sînt menţionaţi participanţii — Majestatea Sa Regele..., Majestatea Sa Regina..., Alteţa Sa Regală Principesa..., Alteţa Sa Principele..., lista se încheie sec — stingher şi pompos în acelaşi timp — cu numele meu gol-goluţ. "Felicitări!, îmi suflă seara la ureche Mircea Mihăieş. Cea mai tare operaţie de publicitate din ultimii ani! Un nume *fără titlu* alături de regi, regine, principese şi principi! Cum de v-a venit ideea? Genial!" Mi-aduc aminte de o întîmplare cu Noica în care povestea cu titlurile şi persoana era chiar adevărată.

Sîntem la sfîrşitul anilor '70. Noica este invitat să conferenţieze la Politehnică, într-un cadru informai, alături de Milcu şi Manolescu. Gazda îi prezintă şi începe: "Avem deosebita plăcere de a avea în seara aceasta în mijlocul nostru pe tovarăşul academician profesor doctor docent Ştefan Milcu, directorul Institutului de Endocrinologie din Bucureşti." Aplauze. "Avem de asemenea plăcerea de a avea în mijlocul nostru pe tovarăşul Nicolae Manolescu, lector la catedra de literatură de la Facultatea de filologie a Universităţii Bucureşti." Aplauze. "Avem de asemenea în mijlocul nostru pe..., pe...". Dar pe hîrtia cu care vorbitorul se ajuta nu scria în mod evident nimic. Nu era decît numele: Constantin Noica. "Pe..., pe...". Şi, în cele din urmă, înfrîntă, dezamăgită şi puţin speriată, gazda se predă: "...pe domnul Constantin Noica".

Mie îmi plac foarte mult şi gărzile de corp. Dintre toate profesiunile umane este limpede că a lor se apropie cel mai mult de vocaţia cîinelui. Cu singura deosebire că ei, oameni fiind, pot fi programaţi în permanenţă pe un nou stăpîn şi, dacă e nevoie, mîine îl vor muşca pe cel pe care astăzi îl păzesc. Dimitrie Cantemir aşa îi şi descrie în *Istoria ieroglifică.* E şi firesc să fie aşa. Profesionişti fiind, ei "păzesc şi protejează" pe oricine istoria le scoate în cale. În fond, şi un pianist poate

interpreta nespus de multe piese. Îmi place întîi cînd apar încadrîndu-şi "obiectivul". "Apar" nu e la drept vorbind cuvîntul potrivit, pentru că de fapt ei *irump* în spaţiu şi electrizează atmosfera, creînd un adevărat frison printre privitori, dar şi un contrast destul de caraghios între încordarea lor circumspectă şi dezinvoltura persoanei pe care o păzesc. De asemenea, din cauza microfoanelor băgate în urechi şi prelungindu-se cu fire galbene spiralate care dispar misterios sub haină, au un anumit accent marţian. Haina lor pe mine mă face să visez. O ţin strînsă în faţă, cu palmele aşezate una peste alta, lăsîndu-ţi senzaţia că dacă ea s-ar deschide, un adevărat arsenal s-ar revărsa la picioarele lor: pistoale, grenade, cătuşe... Eschiva asta a mîinilor strînse laolaltă pe burtă este exact pe dos decît eschiva pubiană din reprezentarea nudului în Renaştere: ea ascunde un prea-plin, nu un prea-gol. Mai îmi place apoi privirea lor fixă cînd stau pe loc; e fixă fără ca, în acelaşi timp, să poţi preciza unde anume se uită. Ce să mai spun de felul în care merg: par absolut lipiţi de "obiectiv", ca şi cum un magnet cu totul special îi ţine aproape de el. Imposibil să te strecori între ei şi persoana care le-a fost dată în pază. Nu ştiu decît un singur om care a reuşit, cel puţin în două rînduri, şi lucrul este cu atît mai extraordinar cu cît e vorba de o persoană cu o siluetă masivă: istoricul şi criticul de artă Radu Bogdan. O dată a făcut-o la Cotroceni, cînd a apărut ca din pămînt în faţa Papei (căruia i-a ţinut un *speech* şi i-a înmînat un album), în vreme ce miniştrii, ambasadorii şi alte personaje importante se smiorcăiau pe la uşi sau aşteptau cuminţi la coadă să le vină rîndul. A doua oară, la deschiderea Tîrgului de Carte de la Bucureşti, în mai 2001, cînd, tot aşa, s-a întrupat pe neaşteptate în faţa Regelui şi i-a spus, cu vocea lui cavernoasă şi cu privirea de St. Bernard epuizat după o lungă misiune alpină: "Majestate, sînt profesorul Radu Bogdan, cel care a făcut inventarul obiectelor de la Peleş după plecarea Majestăţii Voastre din ţară! Eu sînt, Majestate! V-am scris, Majestate! Inventarul de la Peleş, Majestate!" "Da, mi-aduc aminte", a mormăit nazal Majestatea Sa, privind ca un mare timid ce e, prin şi dincolo de "profesorul Bogdan".

Ne îndreptăm cu toţii, pe coridoare întortocheate, către biroul directorial. Regele are un pas mare, de lup bătrîn, şi de-abia mă pot ţine după el, încercînd să depăşesc, prin sprinturi scurte, cînd pe dreapta, cînd pe stînga o gardă de corp care îmi simte traseul, ca să zic aşa cu spatele (nu-mi dau deloc seama cum de reuşeşte) şi mă blochează scurt, de fiecare dată, cu un pas lateral pe care îl face în ultima clipă. După ce de două ori sînt gata să-l iau în braţe şi bolborosesc un "pardon" jenat, renunţ, obosit. De altfel, Majestatea Sa nu pare să sufere foarte tare că nu i se face conversaţie.

Ajungem în biroul directorului. De cum intri, de pe peretele de vizavi te întîmpină, bătută în metal, o inscripţie cu litere mari, gălbui: "Nu aruncaţi mucurile pe jos. Folosiţi scrumiera." *Cest quoi ça?,* întreabă vădit interesată Regina, aprinzîndu-şi o ţigară. "Ăăă...", încep să răspund şi îi cer ajutor din ochi lui Othello. *"Vous voyez, Voire Majeste...* — continui — *les megots..., il faut pas les jeter...Cest plutot môche...."* Othello intervine şi începe o poveste cu colegii lui care, după Revoluţie, fumau în birou şi... Regina dă din cap şi se gîndeşte la altceva.

Ne aşezăm, Regina îmi indică un loc pe o sofa lîngă Rege. Sîntem şase persoane în cameră, plus doi chelneri tineri care, după ce pun în faţa fiecăruia o farfurioară cu două triunghiuleţe de pîine acoperite unul cu o felioară de somon şi altul cu cîteva icre negre şi o coajă de lămîie, se lipesc de perete ţinînd un şervet alb pe braţ. Conversaţia se leagă greu. Încep să depăn amintiri din prima mea vizită la Versoix, în 1991. La un moment dat, uşa se deschide şi în cameră pătrunde domnul Holender, directorul Operei din Viena, sosit pentru sărbători în Timişoara natală sau, poate, special pentru această ocazie. Este un domn către 70 de ani, elegant, pomădat şi semănînd teribil cu Frank Sinatra bronzat, după ce îşi pusese o dantură nouă şi relansase *hit*-ul *Strangers in the night.* Are de aceea un *smile* dezinvolt şi de cum păşeşte în cameră, începe să vorbească scoţînd din buzunarul de la piept, cu un gest ocrotitor şi grijuliu, o hîrtiuţă ponosită pe care i-o prezintă reginei (alături de care fusese aşezat), explicînd însă în aşa fel încît să audă toată asistenţa: e vorba de un xerox, care a ajuns pe căi ocolite la el, făcut după o fotografie dintr-un ziar de epocă în care se află şi Majestatea Sa Regele! Regina îmi trece hîrtiuţă — pe care se disting cu greu cîteva siluete cenuşii (într-un parc?) şi o siluetă mai mică, îmbrăcată în alb — spre a i-o da Regelui. "De cînd e?", întreabă, nazal, Regele. "De cînd e?", îi

transmit întrebarea dlui Holender. "Nu ştiu", răspunde dl Holender. "Nu ştie", îi transmit Regelui. "A!", mormăie din nou Regele şi îşi apropie peticul de hîrtie de ochi. "E din '32, pentru că, uite-mă, aici sînt eu şi aveam 10 ani." "E din '32", transmit mîndru asistenţei, pentru că eram sigur că mormăitul Regelui nu-l auzisem decît eu. *"Est-ce que nous l'avons, cette photo?",* îl întreabă Regina pe Rege. *"Ah, oui!",* răspunde Regele. *"De toute manière, c'est un don pour Vos Majestés",* anunţă ceremonios dl Holender.

Din cînd în cînd, uşa cabinetului directorial se deschide şi Othello mai strecoară în cameră cîte o notabilitate sau cîte un prieten care se înclină, clipeşte des, se uită o vreme la peisajul regal şi apoi iese tiptil. La un moment dat apare şi primarul care îşi cere scuze că a întîrziat: a trebuit să-l întîmpine pe Preşedinte la aeroport. Oftează, lăsîndu-ne să înţelegem că misia e misie, dar altceva e de fapt în sufletul lui.

E timpul să coborîm pe scenă. Regia e de o simplitate deconcertantă: în fundul scenei, cu faţa către sală, sînt aliniate şase scaune de catifea roşie. În faţa lor, la cîţiva metri, două microfoane. Ne aşezăm. Othello ocupă scaunul din extrema stîngă, eu pe cel din extrema dreaptă, iar personajele royale scaunele centrale dintre noi. Regele stă în dreapta lui Othello, apoi vine Regina, principesa şi, în sfîrşit, principele Radu, pe care îl am astfel în stînga mea. Trag cu coada ochiului la pantofii negri ai principelui şi mi-i aliniez pe ai mei după ai lui. Ca să fiu mai sigur, îi verific încă o dată, uitîndu-mă şi la pantofii Regelui. Totul pare să fie în regulă. Regina poartă nişte "apreschiuri" pînă sub genunchi (s-ar zice că tocmai a coborît dintr-o sanie trasă de reni), iar principesa pantofi negri cu tocul scurt. Stăm cu toţii cuminţi, cu mîinile sprijinite una peste alta în poală, cu trunchiul uşor înclinat în faţă. O clipă am senzaţia că sîntem o trupă de dans modern care a luat, într-o atitudine hieratică, poziţia care precedă primul acord al muzicii şi că, de îndată ce banda va porni, ne vom scula în acelaşi timp şi vom începe, cu aceleaşi mişcări din mîini, cap şi picioare, un dans nervos şi bine ritmat. De fapt, de sculat de pe scaun se scoală numai Othello, de îndată ce aplauzele s-au încheiat, le salută pe majestăţile şi pe alteţele lor şi îmi dă cuvîntul. În timp ce vorbesc, mă gîndesc dacă am voce de bariton sau de bas. Trebuie să verific şi asta.

Urmează Alteţa Sa. E înalt, brunet şi îşi potriveşte, ridicîndu-l mult, microfonul. I se adresează de fapt Regelui. Noi ceilalţi, cei de pe scenă şi cei din sală, sîntem doar martorii privilegiaţi ai acestei adresări. Vorbindu-i Regelui, cu profilul stîng către sală, cu cel drept către Rege, principele are un ton nespus de trist, indiferent dacă ceea ce spune este serios, vesel sau trist. Principelui i se pare că cea mai însemnată realizare a Regelui este nu numai aceea de a fi supravieţuit duşmanilor şi călăilor lui (recte lui Gheorghiu-Dej), ci şi copiilor acestora. Ba răzbunarea Istoriei a fost atît de teribilă, încît în cele din urmă Regele a ajuns să doarmă chiar în casa călăului său. Şi nu singur. A adus-o şi pe Regină. Apoi a venit şi principesa Margareta "şi cu mine", precizează principele, şi, la sfîrşit, "şi prinţul Nicolae". Sala este vădit emoţionată. Străbat cu privirea dincolo de perdeaua luminii reflectoarelor şi îmi spun că media de vîrstă a celor prezenţi să tot fie de vreo *75* de ani.

Între timp, Alteţa Sa şi-a încheiat discursul cu un "La mulţi ani, Majestate!", sala aplaudă, Alteţa Sa îşi reia locul, aplauzele continuă, Alteţa Sa se ridică şi se înclină sfios către sală, apoi se aşază iar, în vreme ce Alteţa Sa Regală îl învăluie cu o privire caldă, apăsîndu-i scurt mîna, care acum se odihneşte pe genunchi, cu podul palmei sale. Adică: "Ai fost minunat!" Simt că la rîndul meu se cuvine să fac, să spun ceva. Dar ce? Ţeapăn şi distins, rămînînd la o distanţă respectuoasă, îmi înclin trunchiul către urechea dreaptă a principelui şi întreb, cu un mic vibrato în voce: "Cînd aţi scris paginile acestea?" Sînt foarte mîndru de mine, adică de soluţia pe care am găsit-o. *Întrebînd,* evit banalitatea unei aprecieri ipocrite, ceva de genul "Minunat!" sau "Ce text extraordinar!", dar evit deopotrivă insuportabilul tăcerii cînd aerul, în stînga mea, vibrează sub pintenul aşteptării. Aşadar, întrebarea "Cînd aţi scris paginile acestea?" mi se pare, ca soluţie, deosebit de astuţioasă. Pot să-mi spun: Ce onest sînt! În loc să mă pretez la o laudă neruşinată, sînt politicos şi nu fac decît să îmi manifest interesul cerînd o informaţie despre sorgintea temporală a textului. În acelaşi timp principele e liber să înţeleagă: "Cînd — *adică în ce moment*

de grație — ați scris paginile acestea?". Ceea ce de altminteri şi face. "O, răspunde, le-am scris în cer!" Mă priveşte drept în ochi pentru a savura surpriza din privirea mea, care, desigur, nu întîrzie să apară. "O! — spun. În cer! Ce vrea Alteța Voastră să spună?" — "Ei bine, da. În cer, la propriu!" Uluirea mea este totală. "În cer *la propriu,* Alteță?" — "În cer la propriu!" Şi simțind că mă sufoc de uimire, se înclină complice către mine: "În avion..." — "În avion... Paginile acestea în a-vi-on, Alteță?" — "Ei da, în avion, pentru că am aflat în ultima clipă că trebuie să vorbesc şi a trebuit să le scriu pe drum, în avion." Uimirea mea ia acum chipul unei tăceri pioase. Par că mai vreau să spun ceva, că mai vreau să cer o lămurire pentru a înțelege cît de cît miracolul, dar în ultima clipă mă răzgîndesc — cum se pot scrie nişte pagini atît de elaborate şi sensibile în avion? — şi mă retrag la locul meu, înfrînt, copleşit, îndreptîndu-mi iarăşi trunchiul şi coborînd în mine pentru a rumega mai bine ceea ce am aflat. Murmur încă o dată "în avion..., hm" şi mă zidesc într-o meditație admirativă.

Între timp Majestatea Sa Regele s-a ridicat. "E 19 decembrie şi, de pe 8 noiembrie, cred că este a cincea oară că sînt sărbătorit pentru aniversarea mea. Mi se pare cam mult. Drept care vă doresc tuturor «Sărbători fericite»." Îmi spun că numai un Rege şi un înțelept au dreptul să nu spună *nimic,* numai ei, de la înălțimea pe care au atins-o, se pot lepăda de cuvinte. Noi, toți ceilalți, prizonieri ai verbului, sîntem condamnați la limbuție şi ne petrecem viața explicînd, argumentînd, ținînd discursuri, descriind, plictisindu-ne şi plictisindu-i pe ceilalți.

După o pauză de zece minute, în "Sala Oglinzilor", are loc şedința de autografe. Regele, Regina, principesa şi principele sînt instalați la o masă lungă florentină, cele patru gărzi de corp îşi ocupă pozițiile, se formează o coadă din doamne şi domni care țin, fiecare, lipit la piept, albumul mare şi alb, avînd pe copertă chipul Regelui la 20 de ani, ireal de frumos. Cuprind cu privirea, dintr-un colț al foaierului, întreaga scenă şi îmi dau seama că nu înțeleg o iotă din "spectacolul istoriei". Cum sună vorba aia? "E o poveste spusă de un idiot, alcătuită din vorbe şi din zbucium şi neînsemnînd nimic." Un domn în vîrstă se apropie de mine. Îmi întinde, cu o mînă tre-murîndă, un bilețel pe care este scrisă o adresă: blocul..., intrarea..., etajul..., apartamentul..., telefon. .. "Domnule Liiceanu, vă implor, dați-i Majestății Sale adresa mea, Spuneți-i să mă caute şi pe 21 martie va fi pe tron. Vă implor, domnule Liiceanu, *va fi pe tron pe 21 martie!* Să mă caute, atîta tot. Vă implor, domnule Liiceanu, dați-i biletul!"

joi 20 decembrie

Lansarea de astăzi era prevăzută pentru ora 16, la Teatrul de Stat din Arad. Ajung la 15^{30} şi, cu toate acestea, majestățile şi altețele lor sosiseră deja, pentru că ceremonia de înmînare a cheii oraşului Majestății Sale Regelui, la primărie, se sfîrşise mai devreme, îi găsesc pe toți, inclusiv pe consilierul primăriei şi pe arhiepiscopul de Arad, Hălmagiu şi Hunedoara, Prea Sfinția Sa Timotei. Seviciu, în biroul directorial, mîncînd cu oarecare plăcere fursecuri cu cremă maro, verde şi roz de pe nişte platouri risipite pe o masă mare aşezată în mijlocul camerei. Regina stă de vorbă cu arhiepiscopul care, peste sutană, poartă un palton gros gri, deşi în cameră este cald. Lucrul acesta mă face să cred că e pe picior de plecare, ceea ce se va dovedi a nu fi deloc aşa, întrucît, peste o jumătate de oră, va coborî pe scenă, păstrîndu-şi paltonul, şi voi lua loc lîngă el pe una dintre sofalele din catifea galbenă instalate acolo anume pentru noi.

Nu ştiu de ce suport greu, iarna, să văd într-o încăpere oameni îmbrăcați ca pentru afară. Spectacolul cuiva care, îmbrăcat de stradă, întîrzie în mijlocul casei îmi induce o nelinişte crescîndă. Bănuiesc că starea asta se explică prin faptul că ceva care se anunță ca iminent întîrzie să se întîmple. Un om îmbrăcat ca pentru a ieşi te proiectează către o plecare ne-întîrziată, în vreme ce faptul că rămîne, că întîrzie, că nu mai pleacă, te blochează, dimpotrivă, într-un soi de *stand by* pe care nu l-ai prevăzut. Această suspendare silnică şi arbitrară a curgerii realității, această pană meschină băgată de un om în palton în roata timpului creează o aşteptare pentru care, psihologic, nu eşti pregătit. De fapt, cred că răul mi se trage de pe la 10

ani şi trebuie pus în seama unui unchi din Caracal, fratele mamei care, de cîte ori venea în Bucureşti, de sărbători, o zi-două, trăgea la noi în Cotroceni, îşi termina treburile şi îşi lua bilet de întoarcere pentru a doua zi la 10 dimineaţa. Dormea în cameră cu mine. La ora 7, cînd deschideam ochii, îl vedeam aşezat pe un fotoliu, în mijlocul camerei, cu paltonul pe el şi cu căciula pe cap. Mîna dreaptă era sprijinită de mînerul unei valize lipite de fotoliu. Stătea aşa, neclintit, proiectat în iminenţa plecării, cu paltonul pe el şi căciula pe cap, pînă la ora 9, cînd se ridica, îşi lua rămas-bun de la toţi şi pleca la gară. N-am reuşit niciodată să aflu nici de la el, nici de la ceilalţi, cărui zeu îi jertfea intervalul dintre orele 7 şi 9 ale dimineţii. În orice caz, în mai multe rînduri vreme de o oră, de la 4 la 5 astăzi după-amiază, stînd pe sofa pe scena Teatrului din Arad, m-am pomenit proiectat, de cîte ori îl vedeam cu coada ochiului lîngă mine pe Sfinţia Sa, în palton şi cu potcap, în anii, de altminteri fericiţi, ai copilăriei mele din Cotroceni.

Deocamdată însă, cum spuneam, Sfinţia Sa vorbeşte cu Majestatea Sa Regina, principesa cu principele vorbesc retraşi într-un colţ, Regele stă singur lîngă masa cea mare, tocmai a muşcat dintr-un fursec cu cremă verde şi se pregăteşte să-şi toarne un pahar de Fanta. Intervin prompt, îi iau sticla din mînă şi, în timp ce torn lichidul galben în pahar, îl întreb pe Majestatea Sa cum a fost ieri la Operă cu Preşedintele în lojă. Îi văzusem dimineaţa într-un ziar, aşezaţi unul lîngă altul. "Da' ge — răspunde Regele ca un copil bosumflat — de unde să ştiu, gă eu mă uitam în faţă, la ge era be scenă." Soarbe din Fanta şi adaugă: "Sînt oameni broşti — dat fiind că nazalizează tot timpul, «p» şi «c» devin «b» şi «g» — care-şi înghipuie ... Băi gum? Ge-şi înghipuie? Gă am făcut asta, cu Iliescu, bentru mine? Sau bentru ca să mai bot să fac ceva bentru ţară?"

Principesa Margareta se apropie şi ne anunţă că a căzut de acord cu principele ca acesta, în discursul său, să nu se mai adreseze Regelui, ci direct sălii. Ar introduce un element nou, faţă de ieri la Timişoara, şi l-ar obosi mai puţin şi pe Rege, care altminteri trebuie să-l privească în ochi pe vorbitor pe tot parcursul discursului. Mă grăbesc să spun că ideea mi se pare excelentă. Plecăm către scenă şi, cum ieşim din birou, le regăsesc, cu o tresărire plăcută de familiaritate, pe cele patru gărzi de corp cu firele lor răsucite care le ies din urechi şi le intră sub haină. Schiţez, fără nici un succes, un zîmbet de recunoaştere către unul dintre tinerii robuşti. Mă ignoră cu desăvîrşire, fapt care, pentru o clipă, mă mîhneşte nespus de tare, întrucît mă legănam în iluzia că se lămuriseră în privinţa mea şi că mă acceptaseră ca pe un tip OK. Ei bine, nici vorbă, sînt hieratici la culme, nici un muşchi nu li se mişcă pe faţă şi au privirea aceea care bate departe şi care trece prin tine ca şi cum n-ai fi. Iarăşi simt cum mă cuprinde admiraţia privindu-i. Dacă aş fi avut norocul să mă nasc mai tîrziu, cred că mi-ar fi plăcut să fiu body-guard. Meseria asta îţi satisface toate orgoliile: eşti tot timpul în preajma oamenilor importanţi. Şi nu o oră sau două ca mine acum, ci de dimineaţa pînă seara. În sfîrşit...

Ajungem pe scenă. Decorul este aici altul. În mijlocul scenei se află două fotolii din pluş galben — în care se aşază Regele şi Regina — cu o măsuţă rotundă între ele. În dreapta şi în stînga fotoliilor, perfect simetrice, două sofale din aceeaşi catifea, cu aceleaşi măsuţe joase şi rotunde în dreptul lor. Pe sofaua din dreapta fotoliilor se aşază principesa şi principele, pe cea din stînga, arhiepiscopul şi cu mine. Consilierul primăriei, tînăr, binecrescut şi emoţionat, ne salută şi îi introduce pe vorbitori, făcîndu-şi de fiecare dată apariţia din culise. Vorbim în aceeaşi ordine ca şi la Timişoara, principele citeşte la fel de trist ca şi ieri textul despre Majestatea Sa, principesa îi apasă din nou principelui mîna cu podul palmei cînd acesta revine pe sofa, Regele spune din nou cele două propoziţii despre sărbătorirea în exces a aniversării sale şi le adresează celor de faţă urările de Crăciun. Mă aplec către Sfinţia Sa şi îl întreb dacă nu doreşte să spună ceva din partea Bisericii. "Nu m-am pregătit, domnule profesor, dar dacă e nevoie..." Consilierul primăriei îi dă cuvîntul şi totul merge bine, în afară de faptul că reginei Ana Sfinţia Sa îi spune "Alteţa Sa Regina Margareta", iar cînd se referă la "luminile pe care le-a revărsat peste ţară domnul profesor" — o spune pe tonul acela cucernic şi mieros al ierarhilor noştri şi, totodată, se întoarce şi îmi adresează un zîmbet cald — pomeneşte mereu de "editura Anastasia". Îmi spun că nu e dramatic, pentru că oricum Regele nu aude, Regina nu

înțelege, principesa şi principele şuşotesc între ei, iar eu nu pun la suflet. Cît pentru cei din sală nume ca Ana, Margareta, Anastasia sau Humanitas sînt simple nuanțe sonore care nu afectează cu nimic excelența *vizuală* a spectacolului.

De îndată ce consilierul primăriei anunță şedința de autografe care urmează să înceapă chiar pe scenă, înainte ca lumea să apuce să se ridice, din ultimul rînd, din penumbra sălii, izbucneşte un glas: "Sînt şeful Comunității evreieşti din Arad, Majestate, şi am vîrsta Voastră, Sire! În 1943, împreună cu mama Majestății Voastre, regina Elena, l-ați împiedicat în repetate rînduri pe Antonescu să facă deportări, ați intervenit în repetate rînduri pentru Comunitatea evreilor din România şi ați salvat, prin omenia Majestății Voastre, zeci de mii de vieți. Nimeni nu v-a mulțumit vreodată pentru asta prin viu grai. Permiteți-mi să o fac eu acum, în numele tuturor celor care vă poartă recunoştința lor. Nu vă vom uita, Sire! Niciodată."

Mă uit la Rege, din locul în care sînt. Nu răspunde, priveşte fix înainte, către omul pe care nu-l poate zări în întunericul sălii, şi văd cum lumina reflectoarelor i se frînge şi îi joacă sub pleoape. Cînd prima lacrimă porneşte, arătătorul, îndoit, se apropie de obraz şi întrerupe rostogolirea lacrimii către bărbie. Are, cred, cel mai frumos plîns din plînsurile pe care le-am văzut. L-am văzut plîngînd cînd îşi evoca mama în chiar casa de pe Kiseleff (astăzi, acolo este sediul ING Bank), unde regina Elena locuia într-o adevărată recluziune cu Mihai copil, după ce, în 1930, Carol al II-lea se urcase pe tron. Citea, în foaierul casei, în fața a peste o sută de persoane, o pagină de o simplitate desăvîrşită — şi plîngea. Orice plîns care durează creşte în intensitate şi devine chinuit. Plînsul Regelui era egal şi nu-i angaja decît ochii. Din cauza asta părea un plîns senin şi poate că din cauza asta Regelui nici nu-i era ruşine de el. Nu încerca nici să-l ascundă, nici să-l oprească. L-a "lăsat", ca să zic aşa, să-l însoțească tot timpul lecturii şi în tot acest timp fața nu i s-a schimonosit cu un milimetru. Ca şi cum plînsul acesta avea o viață a lui, care trebuia respectată, o viață dictată de viața paginii şi acompaniind-o în chip necesar. E singurul plîns la care, asistînd, nu m-am simțit stînjenit. Mai mult, era un plîns căruia i te puteai alătura, pentru că de fapt el depăşea drama unei persoane şi devenea plîns în orizontul unui destin comunitar. Cred că românii nu mai ştiu astăzi nici măcar pentru ce trebuie să plîngă. Cînd nu cad în băşcălia care le însoțeşte ca o umbră ființa socială, nu sînt capabili nici să genereze plînsul istoric şi nici să se alăture celor care ştiu pentru ce anume se cuvine să plîngă.

Nu se poate spune că plînsul nu a jucat un rol în viața regelui Mihai. Copil fiind, a plîns din cauza vexațiunilor pe care mama sa, regina Elena, le-a suferit — cîtă vreme a rămas în țară — din partea lui Carol. A plîns apoi despărțirea de Regina-mamă cînd aceasta hotărăşte să pună capăt umilințelor şi să plece în Italia. Carol nu-i va permite să o vadă mai mult de o lună-două pe an. A plîns apoi pe peronul gării Băneasa, cînd tatăl său era pe treptele trenului care urma să-l ducă în exil. L-a rugat să-l ia cu el şi să nu-l lase singur la cei 18 ani neîmpliniți, cu Antonescu, cu legionarii lui Sima şi cu destinul neclar al țării. Scena are loc la 7 septembrie 1940, la ora 4 dimineața. "Plîngea ca un cățelandru", va nota mai tîrziu Fabricius, ambasadorul Germaniei la Bucureşti, în sfîrşit, în *Convorbirile* cu Mircea Ciobanu, Regele povesteşte care a fost ultima imagine pe care a luat-o cu el din România şi care l-a însoțit în tot exilul ca *memento* al tragediei țării sale. Pe 30 decembrie 1947 este obligat să abdice şi să plece în exil. Este condus de Petru Groza la tren, pe peronul gării din Sinaia. Trupa de ofițeri aliniată în gară primeşte ordin, în clipa în care Regele păşeşte pe peron, să se întoarcă cu fața la zid. Cînd trenul se pune în mişcare, ultimul lucru pe care Regele îl zăreşte este silueta unui ofițer cu capul întors către vagonul regal şi cu fața scăldată în lacrimi.

Lumea din sală, cu albumele albe strînse la piept, începe să urce pe scenă, în grupuri drămuite de doi dintre body-guarzi, în vreme ce ceilalți doi veghează în dreapta şi în stînga mesei lungi care a fost instalată în mijlocul scenei şi la care cuplul regal şi cel princiar s-au aşezat pentru autografe. Oamenii trec cuminți prin fața mesei şi primesc, pe aceeaşi pagină, mai întîi semnătura Regelui în partea stîngă a paginii — "Mihai" —, apoi simetric, în dreapta, semnătura reginei — "Ana" —,

sub cele două semnează principesa şi, sub semnătura ei, în josul paginii, vine semnătura principelui. Perindarea aceasta este însoţită de obicei de aplecări discrete peste masă, pentru că mai fiecare are ceva de spus augustelor personaje. Am observat, în toate împrejurările asemănătoare în care m-am aflat cu familia regală, apariţia fatală a două tipuri de figuri: nebunii şi nostalgicii. Primii nu pot fi catalogaţi nici după vîrstă, nici după sex, nici după un tip anume de discurs. Singurul lucru care îi uneşte este originalitatea demersului. Astăzi după-amiază, de pildă, o femeie între două vîrste s-a apropiat de masa cu semnături ţinînd în mînă cartea reginei Ana, *Un război, un exil, o viaţă* şi un plic cu fotografii. Mînuită de posesoarea ei cu o dexteritate ieşită din comun, cartea reginei s-a dovedit a fi în scurtă vreme o armă subtilă şi redutabilă, între foi erau puse cîteva zeci de semne din bucăţele de hîrtie. Femeia deschidea cartea la primul semn şi, într-un anumit loc al paginii, cerea, după cum o dicta contextul şi după cum aprecia ea, semnătura cînd a unuia, cînd a altuia dintre cei patru aşezaţi în spatele mesei. Muta cartea, deschisă rapid la o nouă pagină, cînd în faţa Regelui, cînd a principesei, cînd a reginei, cînd a principelui. "Aici! — spunea, punînd degetul în locul exact unde aştepta semnătura. Uneori era vorba de o fotografie din carte, alteori de un pasaj subliniat. "Aici... Şi aici... A, aici vă plac eu tare de tot cum arătaţi... Ca mireasă... Şi aici, cu cîinele... Aici, unde ziceţi povestea cu fantomele. .." Regina semnează fără să înţeleagă ce bolboroseşte femeia. La fel şi ceilalţi. Nebunii au darul de a obţine rapid ceea ce vor şi, de obicei, împotriva voinţei celuilalt. În mai puţin de un minut, femeia umpluse cartea cu semnăturile celor aşezaţi acolo, fireşte, tocmai pentru a semna. Mă trezesc, hipnotizat, din spatele mesei, în clipa în care văd, peste umărul reginei, cum femeia deschide plicul cu fotografii, cum le scoate şi cum îi propune reginei să înceapă să semneze pe prima dintre ele, într-un colţ anume, dar nu pe dosul pozei, ci pe suprafaţa lucioasă color. *"Ah, non! Non! C'est trop!"* o aud pe regină spunînd, cu glasul tremurînd şi împingînd poza cu mîna. Intervin cu un "Dar e posibil, doamnă?", în vreme ce scutierul în scurtă de piele din dreapta mesei o înhaţă pe femeie de cot. Femeia îşi trage, demn, cotul şi pleacă, vădit fericită, cu prada obţinută în mîini, în cea de a doua categorie — nostalgicii — intră bărbaţi foarte în vîrstă, de obicei către 90 de ani, care au făcut parte fie din vreun corp de gardă, fie au avut de-a face, într-un fel sau altul, cu Palatul Regal. Adresarea lor către Rege începe îndeobşte cu un "Sire, vă mai aduceţi aminte cînd..." şi apoi este evocată fie o manevră de la o şcoală militară la care Regele a asistat, fie trecerea în revistă a unor trupe. Bătrînul din după-amiaza aceasta, care se apropie de Rege fără să aibă în mînă albumul sau vreo carte, poartă cizme şi e îmbrăcat oarecum vînătoreşte, cu un surtuc ciudat plin de cheotori. Are părul alb, ochii albaştri şi lăcrimoşi, faţa plină de vinişoare roşii şi albăstrui, mersul falnic şi nesigur în acelaşi timp — şi vorbeşte tare. "Sire, începe, eram la Mînăstirea Dealului cînd tatăl Majestăţii Voastre şi Majestatea Voastră. .." Regele îl priveşte cu chipul său imobil. "Sire, aud apoi, îmi permiteţi, Sire, să cînt *Imnul Regal?"* — "Dagă vrei...", răspunde Regele. Bătrînul face un pas înapoi şi cei care îşi aşteaptă rîndul, în spatele lui, reculează corespunzător. "Nu aici", intervine prompt garda din stînga Regelui, sesizînd blocajul care e pe cale să se producă, "în faţă, acolo, către sală." Şi îi indică bătrînului, care este evident fericit de propunere, locul din centrul rampei către care avansează artiştii lirici cînd ajung la aria principală, îl privesc pe acest lucrător al Serviciului de Pază şi Protecţie (SPP) plin de admiraţie. Îmi surprinde privirea: "Asta e, îmi răspunde, cu o scurtă ridicare din umeri. E democraţie." *Je suis ravi.* Iată-mă, în sfîrşit, preluat, acceptat ca unul interesat de buna desfăşurare a lucrurilor. Respir uşurat.

Între timp bătrînul a ajuns la marginea scenei, a pus un picior în faţă şi cuprinde sala cu privirea. E o sală frumoasă, de secol 19, imitînd barocul vienez, cu alveola parterului încununată de două brîuri de loji suprapuse. Totul e în catifea roşu-putred şi în ample stucaturi aurii. Oamenii nu mai sînt pe scaune, ci sînt strînşi, într-o coadă care începe în foaier şi urcă pînă la scenă, pe unul dintre cele două culoare ale sălii. Bătrînul îşi înalţă privirea către lojile de la etaj, care acum sînt goale, ridică, scuturîndu-le, braţele în sus, începe prima strofă cu o voce tunătoare şi îndeamnă publicul imaginar să-l urmeze. Nu îl urmează nimeni, fapt care însă nu pare să-l deranjeze. Zbiară la rampă fericit, vreme de vreo trei minute, după care se întoarce către mijlocul scenei unde şedinţa de semnături continuă, se înclină

şi murmură, legănat-ardeleneşte: "Sper că nu voi fi supărat pe nimeni."

La rîndul meu, cer Majestăţilor Lor permisiunea să mă retrag. Este 6 seara, trebuie să ajung la Timişoara unde mă aşteaptă prietenii la care am tras, familia doctorului psihiatru Tiberiu Mircea, apoi Adriana Babeţi şi Mircea Mihăieş cu soţia. Avem "să povestim", cum se spune în Ardeal.

2002

1 ianuarie

Nu poţi să ţii "jurnal" decît în marginea unei expediţii (militare, geografice, ştiinţifice) — sau a operei proprii. Eu în marginea a ce îl ţin? Cel puţin, *Jurnalul de la Păltiniş* pornea de la o expediţie a gîndului. Dar acesta? Poţi să-ţi priveşti viaţa ca pe o expediţie? Poţi fi în acelaşi timp cuceritorul şi cel cucerit?

Încerc să ies din dezastrul în care mă aflu nu scriind, ci *povestind.* Cel puţin, nu-mi fac iluzia că sînt scriitor. Sînt doar bolnav sau, în cel mai bun caz, convalescent.

Trăiesc, *cu un singur personaj,* scenariul din *O mie şi una de nopţi:* îmi spun mereu cîte o poveste, pentru a amîna deznodămîntul. Simt că dacă aş tăcea, m-ar înghiţi fără urmă viaţa pe care o mai am în faţă. "Ascultă, îmi spun, mai aşteaptă o clipă. Trebuie să mai auzi o poveste. Mai ţii minte ce s-a întîmplat atunci? Ascultă. Tocmai se năştea fiul tău... Ţii minte unde erai? Ascultă, aşadar..."

Vin de fiecare dată în faţa mea, prinţ îndurător şi crud, cerînd şi oferind pentru fiecare clipă în plus povestea uneia care s-a scurs.

4 ianuarie

Repezindu-mă ieri, din Sibiu, pînă la Păltiniş am avut revelaţia felului în care profanul invadează şi acoperă "sacrul", asemeni templelor budiste înghiţite de jungla cambodgiană, asemeni oricărui templu părăsit devorat de buruieni, de şopîrle şi de straturile roşiatice ale pămîntului, care cresc ca părul unui mort, ca o unghie netăiată a naturii. Străbat drumul pe care-l făceam prin pădure între cabana 23, în care Noica a locuit între 1977 şi 1983 (aşadar în "perioada *Jurnalului")* — astăzi pe locul ei se înalţă un fel de buncăr al Băncii Naţionale — şi hotelul Cindrelul ("hotelul Partidului") la care trăgeam de obicei cu Andrei, în sejururile noastre păltinişene. Pe drumul acesta sînt presărate încă două cabane, rămase "ca pe vremuri". Ajung în faţa primeia dintre ele. Pe terasa joasă este instalată o masă de ping-pong la care doi tineri îşi dispută un meci. La cîtiva metri de ei, pus pe pervazul ferestrei, un casetofon dat tare le ţine de urît. O formaţie "de cartier", dintre cele foarte îndrăgite de noua generaţie, reia la infinit aceeaşi "frază muzicală", ca acul unui patefon care nu mai poate ieşi din şanţul plăcii: "Ce p...a mea! Ce p...a mea! Ce p...a mea..." Cuvintele se ridică în văzduh, străbat aerul tare şi sticlos al pădurii şi poposesc ca o imensă aură pornografică, deasupra brazilor.

"Dragele mele", s-a adresat Noica în troleibuz unui grup de fete care vorbeau de zor despre «gagicul meu», "dragele mele, limba română e atît de frumoasă! Aveţi «drăguţul meu», cum se spune în Maramureş, de ce să spuneţi «gagic»? Zău, dragele mele, de ce să batjocoriţi aşa limba?" O, ce vremuri idilice! Ce s-ar fi făcut Noica, astăzi, cu tinerii care ascultau în extaz şlagărul "Ce p...a mea"? El care numea actul sexual "o îmbrăţişare", iar cînd devenea mai îndrăzneţ, "o îmbrăţişare activă"...

8 ianuarie

Astăzi la 12, înmormîntarea lui Bibi Cajal la Cimitirul Evreiesc de la Filantropia. Fiind soţia şefului Comunităţii Evreieşti din România, ceremonia avea

morgă: preşedinte, miniştri etc.

Pentru mine, această femeie extraordinară pe care am cunoscut-o ca mamă a Irinei Cajal a însemnat imaginea posibilă a unei specii umane din care au dispărut *răutatea, maliția* şi *tristețea.* Existența ei mi-a sugerat că, într-o asemenea specie, oamenii ar muri *cu chipul tînăr.* Pentru că dacă trupul, aşa zicînd, îmbătrîneşte cu de la sine putere, fața, în schimb, ne-o alterăm singuri, prin valurile de grimase negative la care o supunem zilnic. Nu poți vorbi de rău şi nici ironiza rămînînd nepedepsit. Iar melancolia, pentru că este un atentat la adresa eternității vieții, fiind sceptică în fața nemuririi, este păcatul suprem. Aşadar, pentru că transformase buna dispoziție în conduită şi pentru că încremenise în grimasa bunătății, chipul lui Bibi Cajal rămăsese tînăr. Aş adăuga că buna dispoziție era suprema ei politețe şi, pentru cei foarte apropiați, un fel comunicativ de a le declara iubire. Zîmbetul care o însoțea în permanență era replica naturii ei iubitoare la gîndul (descoperit cîndva, la începutul vieții) că tristețea noastră îi răneşte, îi sperie sau îi neliniştește pe cei din jur. E, cred, singurul om pe care l-am văzut trăind în fiecare clipă *din punctul de vedere al celorlalți.* Reuşise, cred, să nu mai aibă "stări", de vreme ce egoismul este tocmai capacitatea şi nevoia noastră de a-i anexa pe ceilalți stărilor noastre. Buna dispoziție era la ea soluția pe care o găsise la grija de a nu-i trece altuia povara eului tău. În plină metastază, îşi păstrase zîmbetul şi a murit surîzînd, cerîndu-şi pesemne scuze că pentru prima oară îi încărca pe ceilalți cu povara unei stări *a ei,* cu moartea ei.

luni, 14 ianuarie

Astă-seară, Coriolan Babeți ne invită, pe cei apropiați de Horia Bernea, la restaurantul *Porto* pentru o masă *in memoriam.* Către ora 12 noaptea, o conduc pe Marga Bernea acasă, în Otopeni. Pomii sînt plini de chiciură şi pe şosea e ceață. Drumul, pustiu. "Te rogi?"— mă întreabă la un moment dat. "Mi-e teamă că nu ar sta nimeni să mă asculte..." — "Te înşeli, o dată cu rugăciunea apare şi cel care să o asculte. Trebuie să începi prin a te ruga." — "Nu pot. Trebuie să fii curat ca să te rogi. Or, eu nu sînt în ordine. Mi-e ruşine să apar atît de prost îmbrăcat în fața lui Dumnezeu." — "Te înşeli, rugăciunea e făcută pentru cei care nu sînt în ordine. Nimeni nu e în ordine. Dacă ar fi cum spui, nimeni n-ar mai trebui să se roage. Or, e exact pe dos."

Chiar, de ce şi în cele mai grele momente îmi e ruşine să mă rog? Pesemne că sînt bolnav de teama de ridicol: dacă la capătul celălalt nu e nimeni? Dacă rugăciunea mea nu are "sol fenomenal"? Cum să fac să ajung, o clipă măcar, în culisele existenței mele? De unde aerul acesta *assure* al celor care, ca şi mine, deambulează, bezmetici, pe scena vieții pe care nu ştiu cum s-au pomenit, dar care nu se sfiesc să țină discursuri competente despre un "dincolo" cu care par că se bat pe burtă? Ce impostură să-ți dai doctoratul în "cele nevăzute"!

18 februarie

Ce s-a întîmplat mai de soi în ultima vreme? Am început, la propunerea lui Andrei, şi împreună cu Anca Manolescu (bună cunoscătoare a operei lui Gue-non) şi Horia, un seminar privat în jurul cărții lui Guenon *Le symbolisme de la croix.* Seminarul începe cu o expunere a lui Andrei, urmată de discuții. Situația a devenit "dramatică" deja după primele două întîlniri şi, privită de sus, ea nu face decît să pună încă o dată în lumină ceea ce s-ar putea în chip propriu numi (scuzați expresia!) "drama cunoaşterii omeneşti". Interesant este totodată ce se întîmplă cînd se strîng în jurul aceleiaşi mese persoane cu formații şi înclinații îndeajuns de *asemănătoare* şi de *diferite* pentru a putea deopotrivă să stea de vorbă şi să nu se înțeleagă. Iarăşi interesant e cum fiecare crede cu oarecare disperare în "punctul lui de vedere" şi încearcă să-l convingă pe celălalt de întemeierea lui şi cum, nereuşind — între prieteni fiind — suferă. Din nefericire pentru mine sînt în mai mare măsură singur decît fiecare dintre ceilalți trei, pentru că din cauza blestematei de filozofii

(atît cît a mai rămas din otrava sau elixirul ei în mine) nu mă pot raporta la textul lui Guenon cu relaxarea pe care ceilalţi (Horia în mai mică măsură) sînt dispuşi să o aibă. Andrei "cel nebun întru mistere", cum şi-a zis singur în poezica pe care, ludic, a compus-o cîndva la Păltiniş, este oricînd gata să se lase transportat în Marele Dincolo pentru ca, din perspectiva lui, să poată tălmăci *fragmentul* care sîntem. Căci cum altfel să ne dăm un sens, dacă nu prin contemplarea întregului din care facem parte şi prin localizarea "exactă" a poziţiei pe care o ocupăm în acest întreg? Pentru a ajunge "Acolo", în punctul înalt din care Spectacolul Lumii îşi dezleagă misterul, Andrei s-a urcat în mai toate vehiculele care aveau afişată această destinaţie: de la textele sacre ale creştinătăţii şi ale religiilor orientale şi pînă la stainerismele şi ezoterismele modernităţii. Vorbei cu care ajunsese să-l scoată din minţi pe Noica — cînd acesta îi plimba pe sub nas cîte o farfurioară cu mîncărică filozofică pe care se chinuise să o prepare cît mai gustos şi să o prezinte cît mai plăcut, iar Andrei, după o scurtă adulmecătură, strîmbă din nas şi declara: "Nici cu asta nu am ce face!" — el i-a rămas şi astăzi credincios. De ani de zile mă străduiesc să-l fac să ia o îmbucătură din *Sein und Zeit.* Andrei o cîntăreşte din ochi mefient, mă ascultă o clipă pledînd virtuţile gastronomice ale acestui biftec filozofic şi, dincolo de un "mda..." politicos şi căznit, îl aud murmurînd în sinea lui: "Nici cu Heidegger nu am ce face!" Reiterăm periodic proiectul unui seminar despre *Fiinţă şi timp* cu care îl tot ameninţ de cîţiva ani, dar ştiu (şi de aceea nici nu-l pot începe) că lucrul nu îl interesează.

Dar în fond de ce nu are Andrei ce face nici cu Hegel, nici cu Kant, nici cu Heidegger, nici cu Husserl şi, la o adică, nici cu toată filozofia modernă? Interesant nu este cazul *lui,* ci *cazul* cazului lui, aşa cum în această poveste, care a reapărut la suprafaţă o dată cu seminarul Guenon, interesant nu este cazul *meu,* ci cazul cazului meu. (Pentru că în fond, de ani de zile de cînd ne cunoaştem, Andrei îmi plimbă pe sub nas cîte o farfurioară: o mîncărică cu îngeri, alta cu Corbin, alta cu Eckhart, alta cu Sfinţii Părinţi. Iar eu gust de ici, de colo, şi foamea mea e şi mai mare, tristeţea mea e şi mai mare, disperarea mea e şi mai mare.) Dar despre ce este vorba?

Plecăm de la premisa că *toţi* am vrea să ştim ce e cu noi. Iar "ce e cu noi" înseamnă, de cînd lumea, că vrem să ne cunoaştem culisele: am fost distribuiţi, cu toţii, pe scena vieţii, rămînem şi jucăm pe ea o clipă, apoi ieşim din scenă pe partea cealaltă. Cine ne-a distribuit în rolul vieţii? De unde, venind, ne-am făcut intrarea în scenă? Ce se întîmplă în culisele prin care am intrat? Şi apoi, ce se întîmplă cu noi *după* încheierea spectacolului? Cum arată culisele prin care ieşim? încotro ne ducem?

Toate religiile lumii, chiar şi cele mai pricăjite, în măsura în care presupun un "cult al morţilor", nu s-au îndoit o clipă că există un "pe urmă" şi un "dincolo". Toate presupun rupturi de nivel, praguri, treceri, tărîmuri diferite, vehicule, luntraşi, zei psiho-pompi. Toate presupun desprinderi ale sufletului de trup, apoi călătorii ale sufletului, halte şi etape. Există o morfologie a peisajului străbătut, o cronologie a acestei călătorii, un punct terminus al ei. Pe scurt, toate religiile dezvoltă o scenografie a lui "apoi" şi "dincolo". În marile religii lucrurile se complică, apar articulaţii între "aici" şi "acolo", armonii subtile, oglindiri, ierarhii, unificări succesive, stări ale fiinţei, principii crescătoare şi descrescătoare, verticale care unifică planurile, raporturi între manifest şi nemanifest, cosmogonii subtile, proiecte ale divinităţii, cicluri ameţitoare, vîrste, evi şi aioni. În acest spectacol grozav, în această panoramare extremă a fiinţei, omul îşi capătă un tîlc, viaţa lui prinde sens, nu mai există scenă şi culise, cortina rămîne definitiv ridicată peste Spectacolul Lumii... Fragmentul care sîntem îşi găseşte locul în întreg, scara pe care avem de urcat se desfăşoară în faţa ochilor noştri, raporturile dintre centru şi periferie, dintre sus şi jos se precizează, nu mai putem trăi la întîmplare, sîntem orientaţi, ştim încotro mergem şi încotro *trebuie* să mergem, primim un cod, credem în valori, pe scurt căpătăm un rost şi sîntem rostuiţi — articulaţi — în albia lumii. Fiecare religie mare îşi are metafizica şi apoi morala ei.

Dar cum ajunge omul în posesia acestor vaste icoane ale lumii? Cum ajunge el să se raporteze la ele ca "imagini" *reale,* subzistente, ba chiar dotate cu grade supreme de fiinţă? Pe ce poartă a minţii noastre au pătruns ele în noi, de vreme ce

prin experiența *fiecăruia* dintre noi ele nu pot lua naştere? Răspunsul este: prin revelație. Dar cum revelația nu este o stare comună de conştiință, ci dimpotrivă una de grație, de iluminare şi rapt, ea nu poate surveni decît în indivizi izolați, excepționali şi aleşi. Aceştia, fondatori de religii, profeți sau sfinți, au ajuns în contact direct cu divinitatea şi astfel au intrat în posesia unui adevăr *revelat* care în cele din urmă este consemnat ca atare şi devine *text sacru.* Textul sacru, care este străjuit, interpretat şi transmis mai departe prin oficiile specializate ale unor slujitori ai divinității, este depozitarul adevărului revelat şi el oferă, pentru *restul* oamenilor, pentru cei care nu au avut privilegiul întîlnirii cu divinitatea, certitudinea în privința unor "stări de lucruri" la care ei nu au altminteri nicicum acces.

Religiile se bazează astfel pe o *oligarhie a cunoaşterii.* Nu există o stare comună a revelației şi nu oricine are *rendez-vous* cu divinul, nu oricine poate fi transportat şi răpit, pentru a spune apoi ce a auzit sau văzut "acolo". Accesul la Spectacolul Lumii are loc, pentru marea majoritate a oamenilor, prin delegație şi ei trebuie să-l creadă pe cel răpit, sau textul revelat, *pe cuvînt.* Nimic nu este de verificat, totul trebuie crezut.

"Problema" pe care o ridică revelația este că ea nu face parte din subiectivitatea *universală* a subiectului. Ea este, chiar, opusul acesteia: ea este o facultate *excepțională* şi validarea ei nu se poate face — de către cei ce nu au parte de ea (şi aceştia dau regula) — decît printr-o acceptare binevoitoare ce nu are nevoie de dovezi. Acea mînă de oameni *aleşi* (după criteriul insondabil al *grației)* fac o experiență care nu e *decît a lor,* pătrunzînd pe teritoriul lucrurilor pe care îndeobşte nu le vedem — şi tocmai aceasta este revelația — pe cînd ceilalți trebuie *să creadă* ceea ce primii, grație revelației, au văzut şi ceea ce nu poate exista decît ca domeniu al credinței. Credinciosul, cum spune Luther, prin chiar credința sa, este făcut "prizonierul lucrurilor pe care nu le vedem".

Ecuația credinței se bazează în cele din urmă pe bună-credință. Să ne imaginăm, simplificînd lucrurile, că un om are privilegiul de a fi astfel situat încît să poată vedea ceea ce se petrece într-un spațiu la care ceilalți nu au acces. El este, de pildă, supraînălțat pe o scară sau urcat în vîrful unui copac şi poate privi de acolo ceea ce se petrece într-o încăpere situată la etaj. Alți oameni stau jos şi nu pot vedea ce se întîmplă în încăperea de la etaj decît grație relatării celui care vede. Relatarea pe care acesta le-o face cu privire la cele ce se petrec în încăpere trebuie crezută pe cuvînt. Pentru a fi "credincioşi", cei ce nu văd trebuie să-i facă credit celui ce vede, în speță să accepte că relatarea lui este corectă.

În cazul credinței lucrurile se complică mai mult, pentru că cel ce dezvăluie, cel ce are revelația nu împărtăşeşte ceea ce "vede" pe măsură ce vede, ci *după ce* viziunea a avut loc în deplină solitudine şi ca urmare a unei retrageri asumate din lumea obişnuită a celorlalți. El spune nu numai *ce* a văzut, ci spune mai întîi *că* a văzut. Ceilalți nu au asistat la momentul cînd persoana aleasă vedea ceea ce pentru ei era nevăzut. Revelația nu presupune viziunea *şi* relatarea în direct. Cel ce vede vede fără martori şi relatarea lui este secventă în raport cu momentul cînd a văzut. Buna lui credință nu trebuie pusă la îndoială în două sensuri: credincioşii trebuie să-l creadă pe profet atît în privința întîlnirii lui cu Dumnezeu, cît şi în privința acurateții dezvăluirilor sale.

Dar de ce oamenii acceptă în *acest* caz să creadă cu atîta încrîncenare lucruri care sînt cu totul neobişnuite şi perfect neverificabile, în vreme ce în atîtea alte cazuri ei se lasă cu greu convinşi de lucruri infinit credibile şi susținute cu probe şi argumente extrem de convingătoare? Pentru simplul motiv că există un *avînt* al cunoaşterii care face ca ființa umană să nu se poată limita la obiectele pe care i le dă experiența. Există în noi, spune Kant, o nevoie cu mult mai înaltă decît "silabisirea în marginea celor ce apar". Ba chiar omul vrea să se simtă liber de regula pe care i-o impun simțurile şi conceptele intelectului. El are nevoie de o cunoaştere care vine nu *de jos,* ci dintr-o rațiune supremă care, într-un timp imemorial, s-a livrat celei omeneşti, făcîndu-i dezvăluiri senzaționale cărora nu le corespunde nici un obiect vizibil.

Şi totuşi, Kant, tocmai în măsura în care a recunoscut acest avînt, s-a simțit obligat (ca să spunem aşa din motive de onestitate intelectuală, filozofică şi critică) să-l stăvilească şi să arate pînă la ce punct anume este el îndreptățit — ceea ce

înseamnă: pînă la ce punct îi corespunde posibilitatea cunoaşterii şi o cunoaştere reală — şi din ce punct anume avîntul acesta devine total necontrolat, în măsura în care unei *probleme reale* nu-i poate corespunde nici o *cunoaştere reală.*

Or, aici intervine divorţul meu faţă de amicii mei. Zona aceasta, a posibilului tulburător, această cupă fără fund a transcendenţei în care pot fi turnate în neştire cele mai crîncene credinţe, toate speranţele, spaimele şi fantasmele noastre, mă tulbură şi pe mine aşa cum pe Kant îl tulbura uşurinţa cu care Swedenborg făcea excursii în lumea "de dincolo". Şi Kant şi Heidegger aveau o instrucţie religioasă mai profundă decît are un intelectual umanist astăzi şi totuşi o enormă *onestitate* intelectuală îi împiedica să facă din Dumnezeu şi credinţă realităţi la îndemînă care le asigură celor ce participă la ele un grad de onorabilitate simetric cu dispreţul care îi acoperă automat pe cei care nu "au acces" la ele şi care îndrăznesc să se întrebe, să nu ştie, să pună la îndoială. Or, pe mine tocmai siguranţa celor care s-au înstăpînit pe Dumnezeu mă face să ridic glasul (exemplul lui Guenon e tipic), lipsa lor de *precauţie,* complicitatea lor în ignoranţă, uşurinţa cu care îşi apropriază nevăzutul, felul în care vorbesc despre el plescăind de plăcere, scamatoriile la care se dedau de îndată ce intră în arena lui, felul competent pe care şi-l arogă în organizarea văzduhului, promptitudinea cu care descriu, schematizează şi fişează absolutul sub pălăria unei "ştiinţe sacre" ce investighează non-naturalul ca şi cum l-ar avea pe masa de disecţie. De ce toate astea cînd eu pot să port în mine "frica de Dumnezeu" fără să bat cîmpii despre "Fiinţa Supremă", "posibilul non-manifest" sau "non-manifestabil", "arborele sefirotic" şi alte constructe asemenea menite să astupe hăul fatalei noastre ignorante? Toate aceste construcţii somptuoase menite să combată resemnarea în finit şi să ne satisfacă apetitul ezoteric seamănă teribil cu palatele din povestirile orientale care sînt purtate prin văzduh avînd ca simplu suport un covor fermecat.

La ce bun travaliul solemn al unor gînditori care, timp de un secol şi jumătate, au încercat să arate pînă unde se pot întinde pretenţiile de cunoaştere *ale unui spirit prins într-un corp,* dacă tipi cu inteligenţa lui Andrei sau Horia preferă gargara guenoniană unei lucidităţi virile? Cum poţi, onest intelectual fiind, să pui în locul unei ignorante riguros întemeiate şi metodologic asumate un *surogat* de cunoaştere? *Unei probleme reale* — care e *tîlcul* nostru de fiinţe muritoare? — *nu-i corespunde o cunoaştere reală.* Asta e tot. La întrebarea de mai sus nu se poate răspunde în chip pertinent. Ce decurge de aici? Obligaţia de a mima că un răspuns e cu putinţă şi de a-i taxa de imbecili pe cei care nu se pretează la pantomima mea?

În fond, nevoia *mea* de a scruta "absolutul" este la fel de aprigă pe cît este cea a lui Andrei, numai că, stilistic vorbind, eu sînt confiscat de un soi de "scepticism gascono-oltenesc": prefer să fiu disperat decît escrocat. La bursa valorilor mele, cultivarea precauţiei mefiente şi grija de a nu fi păcălit ("calul" care e mereu în pericol de a-mi fi furat este însăşi luciditatea mea) tind periodic să devină virtuţi supreme. De aici senzaţia că demisolul fiinţei mele este locuit de un d'Artagnan melancolic, adică de o natură infantilă, ludică şi combativă, pe care a fost altoit spiritul bănuitor, acru şi dezabuzat al unui Hamlet fără proiecte şi fără speranţe.

Din cauza aceasta, aşezarea mea în existenţă este, poate, mai dramatică decît aceea a amicului meu: ea nu lasă nici o clipă senzaţia că raportul dintre văzut şi nevăzut poate fi gîndit în termenii unui conflict *rezolvat.* În timp ce eu mă dau cu capul de pereţii închisorii mele, Andrei pare să ştie ceva despre spaţiul care se deschide de îndată ce *ar urma* să străpungi zidul închisorii. Deşi nici eu, nici el (şi nimeni vreodată) nu l-a străpuns (decît în direcţia unei morţi fără *feed back),* el se poartă ca şi cum acest lucru ar fi posibil şi ca şi cum Cineva ar fi pitit în trusa condiţiei umane, înainte de a ne fi trimis în excursie pe pămînt, şi harta evadării noastre de aici.

13 februarie

Andrei crede că poate rezolva prin deriziune, şarjă şi apel la venerabilitatea problemei un impas care face parte din însăşi reţeta noastră de fabricaţie.

Cînd l-am numit odată neonest (şi a tresărit) nu m-am referit la caracterul lui,

ci la consecințele formației lui. De aia e bună filozofia şi Andrei plăteşte cu această "neonestitate intelectuală" fronda — din care şi-a făcut un program de viață — la adresa filozofilor. Ar fi "avut ce face" cu Kant şi Heidegger. S-a ferit însă instinctiv ca cineva să-i tulbure certitudinile şi "liniştea ezoterică". Ne-am rezistat unul altuia dintr-un "orgoliu al domeniului" prost înțeles.

În *Amintirile* lui Jung sau în *Memoriile* lui Eliade sînt destule exemple de intruziune, *prin vis,* a unei alte ordini a lucrurilor în viața noastră. Eu însumi m-am simțit vizitat în cîteva rînduri de oameni care au jucat un rol deosebit în viața mea: bunicul meu, mama, Noica, Bernea... Nu deschiderea către posibilul altei lumi îmi lipseşte, ci disponibilitatea de a crede că invizibilul poate fi sistematizat, investigat, într-un cuvînt *cunoscut.* Pentru mine religiile sînt enorme metafore ale transcendenței. Cînd spun "metafore", iau cuvîntul în sens propriu: o uriaşă cantitate de elemente din lumea vizibilului este mobilizată şi pregătită pentru a fi "transportată dincolo" *(metaphorein),* cu gîndul că în felul acesta invizibilul ar putea fi intuit, aproximat etc. În mod stîngaci (şi disperat) se încearcă cucerirea invizibilului prin vizibil şi a necunoscutului prin cunoscut. Toate religiile au generat, lezînd însăşi natura transcendenței, arte vizuale şi opere de elocință şi au constrîns transcendentul să renunțe la prestigiul ineficace al vidului şi tăcerii şi să accepte, din rațiuni electorale, ofensa plebeiană a imaginii şi cuvîntului. "Povestea" şi "desenul" au pătruns în spațiul inexprimabilului şi al fără-de-chipului.

Evident, bietul spirit întrupat, aruncat etc. trebuia să se sprijine pe "ceva" pentru a face saltul către originile Proiectului. Anatomia corpului, arborele, aripa, puntea, pragul, scara, crucea etc. au devenit "simboluri", pecetluiri ale separației abolite *(sytnballein)* dintre vizibil şi invizibil.

Numai că ceea ce inițial a fost un compromis de "traducere", ceea ce s-a născut ca o convenție bazată pe o neputință de fond a terminat prin a deveni aprig, revendicativ şi sigur de sine. Mîna care pretinde că, pur şi simplu lungindu-se la altă scară, poate apuca ceea ce îndeobşte nu poate fi niciodată la "îndemînă" vrea să ne convingă că ține în pumnul strîns văzduh din lumea zeilor. Cînd citesc tipi ca Steiner sau Guénon, am impresia că diferența dintre un mit şi un manual de botanică a dispărut.

14 februarie

Virgil nu-şi revine după boala Monicăi. De fapt, Monica nu are voie să fie bolnavă ca să nu se îmbolnăvească Virgil. Aşa încît, Monica, bolnavă, trebuie să aibă grijă de Virgil căzut bolnav prin efectul bolii Monicăi.

Primul simptom al îmbolnăvirii prin ricoşeu a lui Virgil este *intrarea în tăcere.* Virgil se pietrifică: chipul devine imobil şi nu mai răspunde decît cu "da" şi "nu". Nu mai citeşte, nu mai ascultă muzică. Nimic din ce vorbesc cu Monica la telefon nu-l interesează şi nu îi stîrneşte reacții. De obicei comenta din *off* şi, nu rareori, îi smulgeam hohote de rîs. Acum, cînd şi cînd, schițează — după spusele Monicăi — un surîs vag.

Deodată, mă aude spunîndu-i Monicăi că n-am reuşit, azi dimineață, să "intru" în Simfoniile 2 şi 3 ale lui Brahms. În două clipe apare la telefon. Vorbeşte precipitat: "Gabriel, nu se poate, te rog fii atent, e o grozăvie ce spui! Simfoniile lui Brahms... Imposibil! Sînt supreme..." — "Virjil, intervine Monica. Lasă omul în pace! Nu i-au plăcut şi gata!" — "Nu se poate, doamnă!" se aude din colțul camerei, unde între timp "Virjil" şi-a reluat locul. "Nu se poate! Brahms..." — "Virjil, ai uitat ce-a pățit biata japoneză, admiratoarea lui Cioran, cu Brahms?" — "Ce a pățit, Monica?", intervin eu. — "Păi Cioran avea o admiratoare în Japonia, care îi scrie la un moment dat că a hotărît să se sinucidă. Atunci Cioran intervine prompt şi îi propune ca remediu audiția sistematică şi repetată a simfoniilor lui Brahms. Îi scrie şi cîteva pagini despre cum trebuie ascultate şi înțelese. Pe scurt, japoneza începe să asculte Brahms cu explicațiile lui Cioran în față şi a doua zi e internată în clinică în pragul sinuciderii."

duminică, 24 februarie

Seară cu Sorin, Cătălin şi Bogdan (sosit de la Freiburg pentru o lună în Bucureşti). Le gătesc limbă cu sos de maioneză, smîntînă şi andive, piept de pui cu gutui, prune şi mere la cuptor, apoi încheiem cu "caşcavaluri". Ne simţim bine, limbile se dezleagă, chiar şi sfioşenia lui Sorin Lavric se estompează cînd şi cînd şi atunci un gînd neaşteptat apare abrupt la lumină, ca o secvenţă scăpată fără explicaţie din chinga unui demers ocult, ca un ţipăt repede înăbuşit al unei gîndiri trădate. Cred că e omul cel mai *inaparent* din cîţi am cunoscut.

Sorin vorbeşte rar şi cel mai adesea doar cînd e întrebat, ca şi cînd iniţiativa vorbirii ar fi o necuviinţă, incompatibilă cu casta din care face parte. S-ar putea foarte bine spune că este, printr-un soi de legămînt neştiut, *pe jumătate* mut. Dar chiar şi cînd răspunde, raportul dintre el şi propriul lui glas nu este unul cordial. Glasul lui Sorin păşeşte în lume fără chef, precaut şi timorat, ca şi cum ar şti că urmează să se poticnească de la primul pas şi că stăpînul lui, nemulţumit deja de prestaţia primelor silabe sonore, nu va întîrzia să-l cheme înapoi. Este limpede că de la bun început Sorin s-a purtat extrem de autoritar cu propria lui voce. Iar vocea aceasta, reprimată din copilărie de către supraeul stăpînului ei, obişnuită să se frîngă şi să se retragă la fiecare tentativă de ieşire prelungită în afară, a reverberat compensativ în partea nevăzută şi mai ales neauzită a fiinţei lui Sorin. Energia acumulată din cenzuri repetate şi din această sufocare asumată în adîncurile muţeniei a răbufnit într-un scris torenţial. Ca şi cum cuvintele trebuiau împiedicate să se piardă în aer, urmînd, dimpotrivă, ca, înnebunite de propria lor acumulare în matca tăcerii, să poată fi mînate pe trasee discrete către coala de hîrtie şi să explodeze, eliberator, acolo. Am primit, în două rînduri, scrisori de la el. Rareori am întîlnit o asemenea *patimă* a scrisului, un asemenea mod de a te lăsa devorat prin cuvînt. Scrisorile, şerpuind pe zeci de pagini, ascundeau prost regretul că trebuie să se termine, constrînse fiind de nefericita convenţie a epistolei. Pentru că păreau să avanseze în ritmul de respiraţie al autorului lor, erau dincolo de stil. Senzaţia pe care ţi-o lăsau era că ar fi putut continua la nesfîrşit. Oare, întrerupîndu-le, autorul nu risca să moară asfixiat?

Fiinţa lui Sorin, acţionată de butonul scrisului, se deschidea precum un perete care se dă deoparte mutînd din loc o dată cu el rafturile indiferente ale unei biblioteci menite să ascundă existenţa *celuilalt* spaţiu. Citindu-i scrisorile, am aflat că Sorin trăia, ca să zic aşa, doar de ochii lumii într-o cămăruţă inaparentă şi că atunci cînd zgomotele zilei amuţeau, cînd ceilalţi, care nu aveau nimic de ascuns, mergeau la culcare, băiatul acesta cu privirea aţintită niciunde, cu mersul obosit şi cu umerii puţin curbaţi, îşi punea hainele de gală, apăsa pe butonul secret şi, lăsînd în urmă deghizajul inaparenţei, intra cu pas semeţ în palatul lui, în peştera lui cu comori. Toată fiinţa lui fusese retrasă strategic din lume *în vederea scrisului.* Senzaţia pe care ţi-o lăsa, cînd mîna cu mişcări uşoare venea să-şi ia revanşa pedepsitoare asupra încăpăţînării buzelor, era de orgie a verbului. La Sorin, scrisul a devenit un soi de organ, singurul prin care — după ce toate celelalte simţuri au fost absorbite şi aneantizate în el — a mai rămas să se producă contactul lui cu lumea.

Numai că această revărsare firească este captată şi reorientată în cîmpurile de forţă ale unei inteligenţe care a întîlnit la timpul potrivit şcoala gîndirii. De aici tonul înalt al scrisului lui. Fără ingredientul acesta al "gîndirii", Sorin ar fi împărtăşit soarta scriitorilor talentaţi şi inculţi, care mor patetic în ograda metaforei şi în sintaxă. Cultura filozofică l-a salvat de perspectiva înecului în propriile-i cuvinte şi l-a învăţat declinarea ideii şi arta de a face ca fiecare propoziţie să poarte în ea zvonul unui gînd. Mi-aduc aminte cum, după terminarea facultăţii de filozofie, Sorin a venit la mine şi, aproape cu lacrimi în ochi, m-a rugat să reînviem Păltinişul. Ştia foarte bine care îi sînt nevoile. Căci ce era pînă la urmă Păltinişul, dacă nu o contaminare în spaţiul unui patetism bine temperat al ideilor? Sorin face parte din prima generaţie asupra căreia Noica şi-a pus pecetea indirect, prin pneuma intermediară a "discipolilor" săi. Un juramînt al scrisului, făcut sub o anumită cutremurare —

precum cea care îi uneşte, după dispariţia fantomei, pe Hamlet, Horatio şi Marcellus — îi leagă pe cei căzuţi din mantaua stilistică a lui Noica. Iar acest legămînt se bazează pe o credinţă simplă: nu există idee care să poată pătrunde în lume neajutată de un *coup d'envoi* afectiv; nu există sentiment care să se poată impune fără prestigiul unei hermeneutici discursive.

(Din această credinţă s-au născut în fond şi toate paginile acestea. Iar Sorin va şti să respecte atît de bine legămîntul, încît nici cel mai iscusit ochi nu va putea descoperi vreodată cusătura care face să stea laolaltă povestea şi interpretarea ei.)

În timp ce Sorin îşi prelucrează interior tăcerile, Bogdan vorbeşte ca o floare care se deschide şi descoperă lumea. Este tot o vibraţie. Se bucură cu glas tare: de muzică, de filme, de lecturile lui, de locurile pe care le vede călătorind cu aviditate, de arhitectura pe care o întîlneşte în "siturile" Europei, de profesorii faimoşi care îi ies în cale sau pentru care ia trenul ca să îi poată asculta. Astă seară a venit cu o casetă pe care se află *Don Giovanni*-ul lui Mozart pus în film de Losey. Fiecare scenă are o picturalitate desăvîrşită. Don Giovanni, Leporello şi Zerlina sînt îmbrăcaţi în alb, de asemenea Donna Elvira şi Donna Anna în primele scene, pentru ca, începînd cu scena măştilor, din clipa în care răzbunarea le determină comportamentul, să fie drapate în negru. Masetto şi ţăranii în scena chermezei poartă costume oarecum breugheliene, în care predomină vesta din piele, evazată pe şolduri, şi maroul. Filmările sînt făcute într-un *palazzo* din secolul al XVI-lea al lui Palladio *(La Rotonda)* cu patru intrări situate în cruce şi Bogdan ne atrage atenţia că una dintre filmări e făcută la echinocţiu, cînd soarele care apune umple portalul vestic şi poate fi văzut în axă de pe treptele care duc spre portalul tăiat către răsărit. Superb este "umplută" filmic uvertura; două echipaje, cel al lui Don Giovanni şi cel al Donnei Anna, pornesc în gondole somptuoase de la Veneţia la Murano, pentru a asista, într-un imens atelier, la arderea sticlei. Cei doi stau pe pasarele opuse, înălţate în marginea focului central (rapel pentru focul infernal din final), şi se privesc prin aerul vibrat de dansul flăcărilor. Losey construieşte aici premisele pentru scena violului cu care se deschide opera, dar, deopotrivă, introduce semnul sub care stă Don Juan, al focului ca siglă a patimei mistuitoare care nu-şi poate realiza esenţa decît prin obiectul infinit al combustiei, decît sub forma cantitativă a *repetiţiei* fără sfîrşit (lista).

După splendoarea sensibilă a filmului le propun un popas în splendoarea severă a cîtorva pagini din *Dialectica transcendentală* a *Criticii raţiunii pure,* mai precis din capitolul privind *Antinomia raţiunii pure,* locul în care Kant urcă de la condiţionat, prin suma condiţiilor, la necondiţionatul absolut şi descoperă astfel conflictul raţiunii cu sine însăşi sub forma celor patru antinomii. Simplu formulată, problema arată aşa: ce face raţiunea pură cînd ajunge la judecăţi care poartă asupra infinitului, a nemuririi şi a lui Dumnezeu? Ei bine, în această situaţie ea secretă, prin chiar obiectul discuţiei, o "arenă dialectică" în care evoluează două echipe de cavaleri ce vor fi obligate, la capătul luptei, să sesizeze "zădărnicia certei lor". De ce? Pentru că atunci cînd se ajunge "dincolo de cîmpul tuturor experienţelor posibile" nu se va putea niciodată decide în privinţa judecăţilor de mai sus, ci numai asupra faptului că "obiectul luptei este o simplă iluzie". Kant este perfect conştient că *enorma onestitate intelectuală pe* care o implică "metoda sceptică" nu va avea niciodată cîştig de cauză, pentru că niciodată *credinţa* nu se mulţumeşte să fie credinţă; ea are nevoie să se prezinte "sub titlul şi pompa de ştiinţă şi cunoaştere raţională", aşa cum raţiunea însăşi, cînd alunecă pe tărîmul ideilor transcendentale, "îşi ignoră adevărata ei menire" şi "se împăunează cu *pătrundere* şi *ştiinţă* acolo unde de fapt încetează pătrunderea şi ştiinţa".

Discuţia alunecă în cele din urmă către fenomenologie. Ce înseamnă în fond *a face* fenomenologie? Ce înseamnă a-ţi *cultiva* văzul fenomenologic? Ce deosebire este între fenomenologie şi hermeneutică?

Ne despărţim tîrziu noaptea şi îmi promit — dar ştiu că nu mă voi ţine de cuvînt — să ne revedem sistematic pentru că am nevoie de ei ca de o garanţie a non-abrutizării mele.

(Mai e ceva: orice punte aruncată *în urmă,* către altă generaţie decît a ta, către prieteni *tineri,* este singura soluţie pentru a evita singurătatea lugubră a bătrâneţii. Vai de cel care moare în cotlonul lui ca "ultimul reprezentant al generaţiei sale".)

25 februarie

Ieri, după ce m-am despărțit de "copii", am simțit nevoia să recitesc paginile despre *Don Giovanni*-ul lui Mozart, cu care Kierkegaard deschide analiza "stadiului estetic" al existenței în *Alternativa,* sub titlul *Stadiile imediate ale Erosului sau Erosul şi muzica.* Kierkegaard are 28 de ani cînd scrie masivul volum şi este încă sclavul mecanicii în trei timpi a gîndirii hegeliene, deşi conținutul cu care umple schema este liber, efervescent şi "literar".

"Stadiile imediate ale erosului" sînt prezentate şi analizate cu ajutorul a trei opere mozartiene. Primul stadiu — *Nunta lui Figaro* — este întruchipat de Cherubino, ipostază a senzualității care se trezeşte şi al cărei obiect nu este pe deplin precizat. Dorința este ca atare confuză şi, pentru că nu cunoaşte satisfacerea şi nu poate deveni bucurie debordantă, ea este înconjurată în permanență de un nimb de melancolie. Obiectul dorinței este de fapt cunoscut, dar pentru că dorința nu s-a exersat asupra lui, ea nu îl posedă încă şi trăieşte separată de el, în ne-aproprierea lui. Şi tocmai pentru că în acest stadiu erosul visător pluteşte în vagul melancoliei, pentru că dorința nu s-a conturat prin unirea cu obiectul ei bine precizat şi, ca atare, ambele rămîn confuze şi nediferențiate, rolul "pajului mitic" este încredințat de Mozart unei voci de femeie pentru ca sugestia androginului să poată apărea.

Al doilea stadiu — *Flautul fermecat* — este întruchipat de Papageno. Dorinței trezite îi corespunde acum o multiplicitate de obiecte care se succedă ca tot atîtea contacte efemere. Reprezentarea acestui studiu, în opoziție cu primul, este bucuria scurtă şi reînnoită pe care poate s-o procure succesiunea unor săruturi date şi obținute în grabă pe parcursul unei căutări nesistematice şi febrile. În stadiul acesta erosul continuă să-şi păstreze inocența, ceea ce înseamnă că dorința care caută continuă să nu se exerseze asupra obiectului ei.

În sfîrşit, al treilea stadiu — *Don Giovanni* — este întruchipat de Don Juan care realizează sinteza primelor două stadii şi totodată scoate erosul din inocență făcînd ca dorința să se exerseze din plin asupra obiectului ei. Dacă Papageno caută şi descoperă fără să poată atrage ceea ce el a descoperit, Don Juan este *atracția în exercițiu,* care marchează cu semnul victoriei fiecare descoperire făcută. Papageno nu poate avea o listă, în timp ce Don Juan are nevoie de un secretar pentru a o ține. Prin faptul că obiectul dorinței care s-a arătat în "stadiul Papageno" în multiplicitatea sa este acum, în "stadiul Don Juan", în întregime apropriat, dorința se determină pe deplin ca dorință. În primul stadiu, dorința rămînea ideală, visătoare şi melancolică; în cel de al doilea, ea cădea din ideal în multiplicitatea particularului; în cel de al treilea stadiu, ca sinteză a primelor două, dorința îşi întrupează idealul, îşi găseşte obiectul absolut în multiplicitatea particularului şi devine *seducție,* "încarnare a cărnii sau carne însuflețită de spiritul care-i e propriu".

Kierkegaard face din Don Juan un personaj al Evului Mediu, în măsura în care Evul Mediu are nevoie *să reprezinte* "meditația asupra discordiei dintre carne şi spirit pe care o introduce creştinismul". Don Juan este o apariție necesară — "încarnarea simțurilor în război pe viață şi pe moarte cu spiritul" — menită să pună şi mai bine în lumină erosul cavaleresc, preluarea în carne a spiritului ca principiu intrat în lume. Kierkegaard menționează, în legătură cu Don Juan, cuvîntul *skandalon),* lăsînd să se înțeleagă că *simțul pur* ca întruchipare a stadiului estetic (ceea ce înseamnă tocmai "legat de simțuri şi plăcere") al vieții este "cursa" *(skandalon)* anume întinsă în care, ca ființe ale cărnii neasistate de spirit, *cădem* (radicalul indo-european *skad-* "a cădea", vezi latinescul *cădere).* Căderea în această cursă, în acest *skandalon,* întinsă de carnea neasistată de spirit este păcatul. Ceea ce face Don Juan este "scandalos" în acest sens şi acest scandal aparține celei de "a doua perioade" a Evului Mediu. Spre deosebire de "prima perioadă" cînd spiritul intră în conflict cu carnea, acum el se desprinde de lume, se recunoaşte învins şi lasă carnea să ocupe terenul. Conflictul în care s-a angajat pînă atunci încetează o dată cu această retragere, şi senzualitatea, neîngrădită de nimic, devine suverană şi transformă plăcerea pură în principiu al lumii. Eliberată de spirit, dorința atinge treapta "genialității senzuale". Iată de ce Don Juan este "demonicul în indiferența

proprie esteticului", "demonicul văzut sub unghiul senzualității". Iar iubirea senzuală, care nu pune în joc, precum cea cavalerească, nici sufletul nici spiritul, este prin chiar esența ei infidelă (ea se hrănește din multiplicitatea particularului) şi are nevoie, pentru a exista, de *repetiție.*

Numai că materia repetiției este "ordinarul" (opusul "extra-ordinarului") înțeles ca element comun, egal distribuit în toate personajele care fac obiectul repetiției. "Lucrul" prin care Don Juan exprimă identicul şi comunul feminității (opus unicității care însoțea idealul feminin, al lui *amour courtois),* "lucrul" pentru care orice femeie se confundă cu alta şi toate sînt la fel de dezirabile (extraordinarul fiecăreia dispărînd în acest element comun), "lucrul" acesta care este ireductibilul lor rîvnit în chip etern şi care anulează orice diferență dintre ele (poziția socială şi chiar şi vîrsta) — este *la gonella,* "juponul", "fustița".

26 februarie

Un băiețel de 12 ani îi vede pe părinții lui, care primiseră vizita unor prieteni, pălăvrăgind despre Ceauşescu şi amuzîndu-se copios. "Mama, era aşa drăguț Ceauşescu?"

Este uluitoare viteza cu care se îndepărtează de noi o epocă atunci cînd se produce o discontinuitate a istoriei. Aşa cum noi, cei care ne-am născut în crepusculul interbelicului, nu ne putem imagina nici măcar o fărîmă din anii aceia şi o prăpastie părea că ne desparte de generația părinților noştri, la fel, pentru cei născuți în anii '80, perioada 1948-1989, care nouă ne-a alcătuit vîrstele, a devenit pur şi simplu *o abstracție.*

Ca să înțeleg cum arăta România cu doi-trei ani înainte de a mă fi născut eu, a trebuit să citesc sute de cărți (romane, memorii, cărți de istorie), să răsfoiesc ziare, să scormonesc în amintirile celor care au trăit atunci, să văd fotografii sau imagini filmate, să ascult muzica uşoară a acelor ani, să revin asupra martorilor descusîndu-i la nesfîrşit pe Noica, pe Alecu Paleologu, pe Radu Bogdan, pe Monica şi Virgil, pe Wald, pe Neagu Djuvara. Uneori am senzația că am reuşit să recompun un parfum, alteori fractura *stilistică* mi se pare atît de mare, încît anii aceia par că se retrag în propria lor închidere, în misterul în care i-a proiectat *ruptura.*

Cum aş putea, la rîndul meu, să-i explic unui adolescent de astăzi ce a însemnat comunismul? Pentru că dincolo de atrocitatea inventariată în cărți de istorie, era vorba şi acolo de o stilistică a cotidianului, de *împuțirea inefabilă a fiecărui atom de viață,* de la mutra obiectelor care ne înconjurau (chibrituri, haine, clanțe, pantofi, tramvaie, caiete, uşi de bloc, magazine, pixuri, maşini şi nasturi — pe scurt, tot ce se numea "produs socialist"), trecînd prin cărți, filme, muzică uşoară, ziare, programe de radio şi televiziune, defilări de 1 mai şi 23 august, şi pînă la relațiile cu ceilalți, bazate pe mitocănie, minciună, suspiciune, frică şi delațiune.

Cîtă rea-credință sau prostie îți trebuie ca să vrei să cauți *continuitatea* între "interbelicul românesc" şi această bolgie istorică? Vreți cu adevărat *să simțiți* ruptura? Pentru că în materie de stilistică nu e loc de demonstrații, ascultați, de pildă, *Zaraza.* Apoi şlagărul anilor '50, *Macarale argintii rîd în soare.* E prea puțin, veți spune. Citiți atunci *Jurnalul* lui Sebastian. Apoi *Fenomenul Piteşti, Jurnalul fericirii, închisoarea noastră cea de toate zilele.*

Noua modă *politically correct* legată de Ceauşescu: nu *comunismul* lui ne-a oripilat, ci, vezi Doamne, naționalismul lui. Din cauza naționalismului lui stăteam cu scăunelul la coadă la carne de la 4 dimineața, din cauza naționalismului ni se stingea lumina, nu curgea apa şi nu aveam căldură, din cauza naționalismului se dărîmau biserici, mureau nou-născuții în spitale şi nu puteam ieşi din țară.

Cum se face că oamenii care au trăit în comunism privesc înapoi cu resemnare, cu indiferență sau pur şi simplu *uită,* deşi în joc sînt viețile *lor* mutilate? Cît de castrați sufleteşte putem fi dacă, după tot ce am pățit, nu avem în noi nici

măcar un atom de mînie?

E oare chiar atît de greu de înțeles că mai întîi te răfuiești *cu răul pe care l-ai cunoscut,* care ți-a bulversat viața, care ți-a deturnat istoria și de ale cărui consecințe nu poți scăpa nici după un deceniu de la ieșirea lui din scenă? Și că numai prin analogie cu acesta poți apoi înțelege *toate* figurile răului și te poți deschide către o suferință pe care altminteri ai fi perceput-o mai greu? Drumul meu către Shoah trece prin trauma comunismului și tocmai de aceea pot să-l privesc pe orice evreu — în spaimele, urile și în memoria lui pentru suferințele alor lui — ca pe un frate al meu. E atît de mult să pretind un tratament simetric? E oare nejustificat să am dreptul la spaimele, urile și memoria mea pentru suferințele alor mei, precum și la compasiunea care se cuvine să le însoțească din partea celor care nu le-au trăit pe pielea lor? Să nu-și fi cîștigat 45 de ani de vieți mutilate *sistematic* dreptul la nici o lacrimă? De cînd există riscul ca o suferință să-și piardă aura de suferință pentru că există o alta? De unde oare refuzul orgolios al coabitării în suferință? De unde această revendicare, ce nu admite să fie contrariată, de *victimă unică?*

27 februarie

Simt nevoia să revin la anvergura analizei din *Stadiile imediate ale Erosului* și la finețea distincției pe care o face Kierkegaard între cele "două perioade" ale Evului Mediu. Pînă la creștinism, problema raportului dintre "carne și spirit" nu se pune cu această acuitate. În afara metaforei sufletului ca atelaj înaripat din *Phaidros*-ul lui Platon, în care prezența calului rău (simțurile) scăpat din hățurile vizitiului (spiritul) antrenează după sine *căderea* sufletului în condiția terestră a devenirii, anunțînd motivul păcatului creștin, nici din literatura greacă, nici din cea latină nu-mi vine în minte un exemplu care ar putea ilustra conflictul cărnii cu spiritul. Kierkegaard îl pune pe acesta în seama "primei perioade" a Evului Mediu cînd "spiritul", de pe poziții creștine, este dispus să dea bătălia decisivă cu "carnea". El nu-i cere acesteia intrarea în asceză, ci doar acceptul de a se lăsa asistată de el, de spirit, tocmai pentru a nu pierde idealitatea ca garanție a evitării "multiplicității particularului" (căderea în devenirea platoniciană). *Amour courtois* nu este un suspin ascetic, ci varianta sensibilă (frumusețea ca reflex al divinului) de acces la ideal. Pentru că iubirea este escaladare către Unu și ideal, obiectul dorinței care provoacă ascensiunea trebuie să fie la rîndul lui unic și irepetabil. Monogamia nu decurge aici din comandamentele unei morale, ci dintr-un jurămînt de credință care implică fidelitatea slujirii pînă la capăt. Femeia este fanta care se deschide în zona vizibilului pentru a lăsa extra-ordinarul să pătrundă în lume. Cîtă vreme există un plan ascensional și o axă a verticalității garantate de prezența spiritului, femininul nu poate fi redus la un element comun și nu poate deveni obiectul repetiției.

Numai că în "perioada a doua" a Evului Mediu, spiritul, am văzut, pierde bătălia cu carnea și se retrage din lume. Cea mai bună ilustrare pentru această consimțire a înfrîngerii sale o reprezintă *Decameronul* lui Boccaccio, pe care Kierkegaard îl ignoră sau pur și simplu nu-l pomenește. Eliberarea cărnii de sub tutela represivă a spiritului este celebrată acum *în chiar locul specializat al ascezei,* în mînăstire, printre călugări și călugărițe, iar pseudo-mutul care se aciuiește într-o mînăstire de maici și care, epuizat de asiduitatea maicilor insațiabile, termină prin a ieși din convenția rolului asumat și *vorbește* — "Nu mai pot!" —, nu este altceva decît un Don Juan neantrenat, un Don Juan care nu rezistă și care nu poate încă întruchipa libertinajul ca victorie a cărnii și ca eliberare de spaima păcatului. În ciuda *rebound-urilor* puritane periodice (care culminează cu epoca victoriană), terenul este de-acum liber pentru un timp căruia îi aparțin deopotrivă Casanova, de Sade sau faimosul *Gruppensex* contemporan.

luni, 4 martie

Cine a spus că iubirea *repetă,* că ea nu este decît o imensă tautologie a speciei în care se scaldă, pre-firînd aceleaşi gesturi, toate cuplurile lumii? Există oare blasfemie mai mare? Fiecare cuplu se naşte printr-o suită de *gesturi fondatoare.* Iar gesturile acestea nimeni, pînă la cei doi, nu le-a mai făcut vreodată şi nimeni, pînă la sfîrşitul timpurilor, nu le poate repeta. Alunecarea unei priviri, felul de a cădea în somn, atingerea de o clipă a mîinilor, părul udat de ploaie sînt amprente pe care fiecare cuplu le lasă în urma sa, pentru ca după desenul lor inconfundabil el să poată fi recunoscut în eternitate. Forța de coeziune a gesturilor fondatoare este uriaşă şi, prin recursul perpetuu la ele, cuplul ține. Iar dacă se întîmplă ca el să se destrame, gesturile fondatoare rămîn. Dacă există un eu afectiv şi o identitate a noastră ca inşi, lucrul se datorează acelei suite de întîmplări irepetabile prin care în viața noastră, o dată sau de mai multe ori, am căzut în iubire. Prin ele, fiecare partener păstrează în sufletul lui, "gravată pentru eternitate", figura celuilalt şi, tot aşa, memoria cuplului rămîne intactă în istoria nescrisă a lumii. Gestul fondator este cel care transpune de fiecare dată schema universală a iubirii într-o particularitate extremă şi conferă astfel fiecărei iubiri unicitatea ei absolută.

Prima ninsoare căzută în anul acela. Zăpada, după ce fusese viscolită pînă tîrziu, către miezul nopții, încremenise acum în straturi mari şi pufoase. Bucuria lor, ținîndu-se de mînă pe strada pustie şi mergînd în urma puiului de caniş, alb tot, care încerca să sară peste cîte un troian, pierzîndu-se în el şi apărînd iar la suprafață cu botul plin de zăpadă. Apoi ea luase ghemotocul de blană în brațe, încălzindu-l la piept, şi acesta îşi ridica bumbul negru şi rece al nasului încercînd să i-l pună pe obraz şi ea se ferea rîzînd nespus de fericită.

O amiază de vară cînd el se întorcea spre casă şi cînd o zărise de departe, ghemuită în mijlocul trotuarului, cu fusta largă făcută roată în jurul ei, privind ceva cu atenție. Apoi, cînd ajunsese în dreptul ei, ridicase capul şi îi spusese, ca şi cum aflase asta din contemplarea îndelungă a ceea ce găsise pe jos: ştiam că am să te văd.

În aceeaşi vară, înainte de căderea serii, îşi dăduseră întîlnire pe o străduță de lîngă gară în fața casei unei prietene care lipsea o vreme din Bucureşti. Şi el uitase, pur şi simplu uitase, sau poate nici nu îi păsa, nu mai ştia nici el ce anume se întîmplase, şi şi-a adus aminte aproape cu o oră mai tîrziu. S-a gîndit, totuşi, să treacă într-o doară cu maşina pe la locul întîlnirii. Ploua groaznic şi strada era pustie. Cînd s-a apropiat, a văzut-o în dreptul porții nemişcată, cu apa şiroindu-i pe obraji, părînd că îl aşteaptă de o veşnicie şi că l-ar fi putut aştepta aşa oricît.

Prima noapte cînd au dormit împreună. Şi cînd, în mijlocul nopții, ea a aprins lumina, cu fața inundată de fericire, şi i-a spus că nu poate dormi, că trebuie să-l vadă pentru că nu crede că e adevărat şi că trebuie să se bucure de el.

Prima ceartă. În mijlocul străzii. El întorsese spatele şi plecase. Apoi i-a auzit paşii din ce în ce mai grăbiți, care treptat se transformaseră într-o fugă şleampătă. Cînd l-a ajuns din urmă, i-a prins mîna, i-a zmucit-o de cîteva ori şi l-a rugat, plîngînd, să nu plece.

A doua ceartă. În casă. El stă la birou, cu nişte foi în față. Ea îşi aruncă nişte haine într-un sac de piele roşcată şi îi spune, țipînd, că pleacă. El plînge pe în-fundate, din ce în ce mai chinuit, în timp ce ea îşi îngrămădeşte şi mai repede lucrurile în sac. În curînd termină şi îşi pune grăbită pardesiul. Se îndreaptă spre uşă, apoi se întoarce, vine spre el, îl zgîlțîie de umeri şi continuă să țipe: De ce plîngi? Ia spune, de ce plîngi? După care începe să plîngă şi-i ia capul la piept.

A treia ceartă. El se apropie amenințător, cu chipul desfigurat de furie. Ea stă pe un scaun de bucătărie şi capotul de catifea neagră, căzut într-o parte, îi dezgoleşte un genunchi. El vede cum picioarele îi tremură, cum coapsele se apropie şi se îndepărtează ritmic, electrocutate de spaimă.

marți, 5 martie

Ce îți aduce vîrsta? Un plus de cunoştințe? Aş spune mai degrabă că un deficit, uitarea crescînd cu fiecare zi ce trece. Îți aduce însă şi ceva deosebit de prețios: lucrurile pe care le-ai aflat pe cont propriu. Iar acestea alcătuiesc micul tău

capital de certitudini, agoniseala ta de o viață. Ai, în sfîrşit, *puncte de vedere:* ştii în linii mari ce vrei, poți să spui fără să eziți ce îți place şi ce nu, ştii să distingi între lucrul înțeles cu adevărat şi a te preface doar că ai înțeles, nu poți fi dus de nas de mode şi atras către false adîncimi, capeți un simț al "clasicului" şi o anumită îndemînare în distingerea esențialului de contrafăcut şi trecător — într-un cuvînt devii *onest intelectual.* (Neonestitatea intelectuală nu e de aceea neapărat o fraudă, cît mai ales o formă de imaturitate.) Iată de ce maturizarea presupune lenta avansare către un anume dogmatism. Matur devine cel care se poate orienta tocmai pentru că are cîteva repere ferme (chiar dacă printre ele se numără şi scepticismul).

18 martie

Mîine plec pentru şase zile la Paris: trebuie să-i văd pe Ierunci, şubreziți de bolile iernii — Monica îmi va da anii 1981-1986 din *Jurnalul* ei corectați —, trebuie să-i întîlnesc pe Vera şi Milan Kundera, pentru a discuta condițiile publicării complete a operei lui Kundera la Humanitas, trebuie s-o văd pe Marie-France pentru a-i propune o serie Ionesco în "livre de poche", în sfîrşit, trebuie să-l întîlnesc pe Tudor Banuş şi să preiau ilustrația (50 de planşe color) la *Enciclopedia zmeilor* a lui Cărtărescu, la care Banuş lucrează de peste un an. Pentru sufletelul meu, vreau să cumpăr de la FNAC filmul lui Losey după *Don Giovanni* şi să văd ce casete mozartiene mai găsesc. Am să dau şi o raită pe la tîrgul de carte, care pică exact în săptămînă aceasta, avînd ca invitat de onoare editurile din Italia, mai rafinate, poate, în materie de grafică de carte decît cele franțuzeşti.

marţi, 19 martie

Am ajuns astă-seară la Paris. În avion (era un zbor Air France) am trăit un lucru nostim. La poarta de îmbarcare, la Otopeni, o voce ondulat-feminină mă cheamă, din apropiere, pe nume. Întorc capul şi o văd pe Clara Tamaş. Plecase din România în urmă cu zece ani, să-şi încerce norocul de artist plastic (face grafică şi pictură, dar cu precădere tapiserie) în "States". O cunoscusem în 1991, o admiram dinainte (toate piesele bune de teatru din Bucureşti se asociau în mintea mea cu grafica afişelor ei) şi am rugat-o să mă ajute în crearea unui *look* al nou-născutului Humanitas. Româna o învățase la maturitate, în Bucureşti, după ce îşi făcuse studiile în maghiară la Cluj, şi o vorbea cu o voce caldă, de piept, legănînd şi lungind vocalele. Avea darul de a marca locul în care apărea apărînd pur şi simplu. Culorile veştmintelor erau dozate în funcție de albul catifelat al tenului şi de întunecimea ochilor şi a părului. Rîdea potolit şi senzual, iar mersul avea o distincție pe care miopia filtrată a privirii o accentua şi o abătea către melancolie şi absență. Pentru că avea o teamă precaută de a se angaja în proiecte care nu porneau din ea şi pentru că îşi cumpănea cu pedanterie extremă fiecare gest şi fiecare segment de viață, m-a refuzat cu eleganță. După scurtă vreme a părăsit țara, s-a stabilit la New York şi s-a măritat acolo, după ce în România divorțase, cu puțin timp în urmă, de regizorul Andrei Blaier. Acum, după un scurt sejur în România, mergea pentru o săptămînă la Paris, unde urma să-şi întîlnească familia (soțul şi pe băiatul acestuia) şi să petreacă împreună o scurtă vacanță.

Aşa se face că cele trei ore de zbor le-am petrecut împreună, pălăvrăgind întruna. La un moment dat, a scos aparatul de fotografiat şi mi-a propus să rog pe cineva din echipaj să ne facă o poză. Tocmai se apropia Stewardul care se ocupase pînă atunci de noi, un tînăr zvelt şi simpatic, aşa încît îi adresez acestuia rugămintea şi adaug, în chip de explicație: "On se retrouve après dix ans..." Ne face fotografia şi ne cere, cu acel firesc plin de căldură — ce nu păcătuieşte niciodată prin familiaritate, indiscreție sau vulgaritate — pe care nu îl au decît francezii, explicații suplimentare. "A, doamna vine din New York... Şi domnul din Bucureşti... Şi veți petrece cîteva zile la Paris... După zece ani... E frumos!" Şi încheie cu un *profitez-en!,* spus din toată inima.

Nu are sens să-i stric scenariul care s-a înfiripat spontan în mintea lui. E

limpede că ne-a aşezat într-un *story* învestit cu prestigiu sentimental: o iubire ce pare că s-a sfîrşit, dar care rezistă şi trece prin ani (zece!) şi, în ciuda unui destin potrivnic, învinge şi iese victorioasă la lumină, făcîndu-i pe cei doi să se regăsească şi să abolească distanța ce-i despărțise (10 000 de km!) atîta amar de vreme, pentru a glorifica, iată, momentul regăsirii în cel mai adecvat decor al lumii: Parisul, oraşul în care, de la *Aimez-vous Brahms?* la *Ultimul tango,* iubiții se găsesc, se regăsesc sau se pierd definitiv, în umbra marilor figuri tutelare ale lui Ingrid Bergman, Anthony Perkins sau Marlon Brando. Cît de vulgar m-aş fi simțit să intru, în acest scenariu înfiorat, cu cizmele adevărului prozaic, mărturisindu-i tînărului în uniformă albastră că melancolica doamnă de lîngă mine merge de fapt la Paris ca să-şi întîlnească soțul, după un scurt detur de afaceri prin Bucureşti! N-aş fi riscat oare să-şi spună în minte — asemeni personajelor din schița lui Caragiale care o spun cu glas tare (şi dezamăgite la culme), din clipa în care "amicul" le mărturiseşte că frumosul şef de gară cu care tînăra sa soție călătoreşte la Sinaia în "cupeu separat" nu-i altul decît fratele ei — că "nu mai am nici un haz"? Ei bine, n-am putut face aşa ceva, dar urmarea a fost că, vrînd-nevrînd, am intrat eu în scenariul în care fantezia lui mă proiectase. Aşa încît, din clipa în care, cinci minute mai tîrziu, tînărul a reapărut cu o pungă sofisticată de hîrtie, cu aer festiv, pe care scria "Joyeuses Retrouvailles de la part de tout l'équipage" şi care conținea două sticle de şampanie *Lanson,* a trebuit să accept propria mea impostură, să-l privesc cu ochi umbriți ele emoție şi să murmur un "merci" care, pe lîngă recunoştință, trebuia să exprime tulburarea la gîndul că o mînă de oameni necunoscuți se bucură cu atîta grație de supradoza mea de fericire. Pînă la aterizare am rămas prizonierul acestui rol ce-mi fusese conferit şi cînd, la Paris, ne-am despărțit, Clara şi cu mine, reintrînd fiecare în destinele pe care echipajul de la Air France ni le suspendase pentru o clipă, am simțit o vreme cum umbra tînărului înalt mă însoțea spre casă ca un reproş nerostit.

miercuri, 20 martie

Astăzi, în metrou, în drum spre Monica şi Virgil, un nou mod de a cerşi. Pe lîngă litania obişnuită *(je suis sans abri, j'ai rien à manger),* subiectul mandicității le aminteşte celor din vagon că fiind "séropositif" nu poate dormi afară...

Mă apropii de casa din Francois Pinton cu inima strînsă. Monica m-a prevenit în cîteva rînduri la telefon că îi voi regăsi în stare de epave ("două păpuşi stricate", "poate că ar fi mai bine să nu ne vedem, Gabriel, să nu păstrezi despre noi imaginea de acum" etc), Mihnea, la rîndul lui, îmi vorbise de "spectralitatea" lui Virgil. Sun şi aştept emoționat să se deschidă uşa, pregătit pentru orice surpriză. Uşa se deschide, în prag este acelaşi Virgil dintotdeauna, cu sacoul de caşmir bej, cu pantalon gri, cu cămaşă pepită şi cravată. Doar mai puțin surîzător. Intru în vestibul şi de sus, din capul scărilor care duc la dormitor, se aude vocea tonică a Monicăi, lansînd un "Ceao, Gabriel". Începe să coboare, cu precauția dintotdeauna, şi după cîteva secunde am în față o Monica surîzătoare, cu privirea vioaie şi ludică. Încearcă amîndoi să mă convingă să nu mă încred în aparențe. Oricum, le sugerez, se află pe drumul cel bun. Cuvintele acestea îi smulg lui Virgil un hohot de rîs, după care îmi spune — Monica tocmai ieşise — cu un ton sfîşietor: "Gabriel, ştii cît este de cumplit să ai 82 de ani? Cum de am ajuns aici?"

Ce pot să-i răspund? Îi amintesc că Noica îşi confecționase anume o teorie pentru a face față momentului acestuia: 1) Trebuie să fii mereu în atac. *Tu* trebuie să ai mereu inițiativa, niciodată "viața". A ataca mereu viața cu o idee, a fi mereu în priză, a nu-i permite vieții să vină peste tine, să te copleşească, să te înece. 2) Ceea ce înseamnă că trebuie mereu *să faci ceva,* să nu consideri niciodată că ai încheiat ce aveai de făcut. Asta însemna pentru el "să nu mori fără rest". Moartea trebuie să te prindă la treabă şi să ieşi astfel din scenă în timp ce îți rosteşti încă rolul. Depresia bătrîneții este starea celui care consideră că a spus ceea ce avea de spus, că şi-a rotunjit fapta şi că de-acum aşteaptă să moară. În ce-l priveşte, Noica şi-a aplicat teoria la propria lui viață şi "i-a reuşit şi asta", cum i-ar fi plăcut să spună: a murit, aşa zicînd, retezat, în plină detentă, a murit în picioare. Orice moarte bună

trebuie să te prindă făcînd ceea ce făceai dintotdeauna.

Din acest punct de vedere, Monica respectă regula: face mereu ceva şi are mereu ce face. Pînă seara tîrziu lucrează în vederea editării Jurnalului pe care îl ține de 20 de ani: taie, corectează, îşi aminteşte. Frumos este că învrednicindu-se să țină acest Jurnal ne salvează şi nouă, celorlalți, netrebnicilor care n-am făcut-o, viețile. Citindu-i paginile din '81-'82, aflu despre mine lucruri care dispăruseră pur şi simplu din viața mea: cînd am ajuns la Paris, ce făceam şi ce gîndeam în vremea aceea...

O regăsesc, aşadar, pe Monica vie şi interesată de tot ce se întîmplă. Cum tocmai i-am adus voi. 5 din *Agendele* lui Eugen Lovinescu, cu fabuloasele pagini ale Gabrielei Omăt, care reuşeşte, înmulțind la infinit notele, să obțină o frescă "poantilistă" a interbelicului, Monica observă:

"Ar trebui ca toți cei care se complac în a da o imagine a interbelicului dominat de ideologia extremei drepte să citească notele Gabrielei Omăt pentru ca să vadă cum arăta epoca. Recent, în *22,* pînă şi Alina Mungiu, vrînd să arate cît de firavă era intelectualitatea democratică la noi, se rezumă să-i citeze pe Stahl şi Golopenția, personaje foarte brave, dar de rang secund. Dar unde sînt Lovinescu, Zarifopol, Zeletin? Pur şi simplu *omişi.* Iar din generația mai tînără Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, adică toată "Şcoala critică"? Iar presa democratică unde este? Că doar nu exista doar *Sfarmă Piatră* şi *Bunavestire.* Pe lîngă o presă de dreapta — *Universul* lui Stelian Popescu, *Curentul* lui Pamfil Şeicaru şi *Cuvîntul* lui Nae Ionescu, în care, în treacăt fie spus, Sebastian îl ataca pe Lovinescu ca "prea democrat" —, peisajul publicistic era dominat de ziarele şi revistele de centru-stînga: *Dimineața* şi *Adevărul, Adevărul literar şi artistic, Cuvîntul liber, Timpul, Viața Românească.* În *Revista Fundațiilor Regale* existau colaboratori de stînga, aşa cum existau şi în *Vremea.* Pe de altă parte, dacă se lasă senzația că «asta era interbelicul la noi», adică aplecare spre dreapta extremă, este şi pentru că Eliade şi Cioran, şi chiar şi Noica, au primit mai tîrziu o consacrare internațională, lăsînd impresia cu totul falsă că epoca era dominată de Nae Ionescu şi de elevii lui. Or, adevărul este că ei nu dădeau în nici un caz tonul epocii, ci reprezentau doar un accent într-o structură culturală extrem de variată. Cum să ajungi atunci să-l compari pe Eliade cu Celine şi Brasillach? Ca să nu mai zic că la noi nu a existat niciodată un echivalent al cazului lui Paul Valery (a se vedea Hannah Arendt, *Originile totalitarismului,* uite că mi-am şi notat, ediția de la Humanitas, p. 148): Valery acceptă ideea — şi chiar contribuie cu 3 franci (atunci asta era o sumă) la materializarea ei — ca armata să fabrice un tun formidabil, a cărui calitate excepțională să fie verificată trăgîndu-se asupra a 100 000 de evrei masați pe un poligon amenajat undeva la țară! Ce să mai spunem de faptul că în Franța, în timpul ocupației, Gestapo-ul a primit peste 3 milioane de denunțuri din partea populației franceze, de ajunseseră şi nemții să fie scîrbiți de atîta zel în colaborare?"

joi, 21 martie

La ora 4, trece Tudor Banuş, cu ilustrația la *Enciclopedia zmeilor* a lui Cărtărescu. Cincizeci de desene, lucrate cu minuție extremă, vreme de aproape doi ani. E un proiect în care am pus suflet şi la originea căruia se află Editura. I-am dat lui Cărtărescu în urmă cu 4-5 ani o carte pentru copii reeditată în Occident an de an, care s-a născut prin colaborarea dintre un scriitor şi un grafician. O carte despre pitici (despre "gnomi"), a cărei poantă stătea în faptul că ființe imaginare erau tratate după regula realismului extrem. Era ca şi cum copiii ar fi avut în programa şcolară o materie numită "gnomologie": răspîndirea piticilor pe glob (cartea se deschide cu o hartă plană a mapamondului, în care regiunile locuite de pitici sînt marcate cu pedanterie — în Finlanda se pare că sînt cei mai mulți, dar şi în Transilvania), talia piticilor, vestimentația, alimentația, locuința piticilor, relația lor cu diverse animale (nu se au bine deloc cu pisicile), specii de pitici etc. Cartea este magnific ilustrată şi într-o bună zi ne-a venit ideea de a-i da o replică în registrul zmeilor, propunîndu-i lui Cărtărescu să se lanseze în acest *exploit. A* citit cartea cu

piticii şi s-a simțit pesemne provocat să facă un lucru de altă anvergură (şi de factură, evident, "postmodernă"). După cîteva luni, au rezultat 200 de pagini, care pot fi citite deopotrivă la 12 ani, la 40 sau la 80 de ani. În cartea lui M.C., zmeii sînt ființe complexe, groteşti şi delicate deopotrivă. Există zmei violenți şi cruzi, dar există şi specii de zmei extrem de culți, studioşi şi prolifici pe plan artistic. Mai toți au un interes aparte pentru fetele de împărați din specia umană, cu precădere fecioare, şi unii dintre ei, ca în povestea lui Lobo şi Fofo, îşi petrec vremea măsurîndu-le cînd cu metrul de croitorie, cînd cu metrul de tîmplărie. Fabricarea cărții, cu cele 50 de planşe color, va costa o avere (peste 20 000 $) şi e programată să apară în preajma Tîrgului de la Frankfurt. N-am reuşit să exportăm nici mămăliga (de ce în fond pizza, şi nu mămăliguță cu brînză şi smîntînă? — e limpede că lumea are ceva cu noi!), nici sarmalele, nici folclorul, poate reuşim cu zmeii, mult mai onorabili decît Dracula, şi care, în plus, au un enorm potențial publicitar, ba se mai pretează şi la o întreagă gamă de produse secundare (pot deveni personaje în jocuri electronice, în sisteme *lego,* cărți de joc etc). În plus, au termen de referință în imaginarul occidental, putînd fi înțeleşi ca specie exotică a dragonilor.

Seara, cu Marie-France şi Lucian Pintilie la un restaurant italian din Montparnasse. Tipii care ne servesc vorbesc enorm, punctînd franceza cu expresii italieneşti, sînt rapizi, vin către masă valsînd şi emițînd fraze muzicale, înecînd felurile de mîncare sub valuri de cuvinte. Te conving că totul e excelent şi, chiar după ce ai plătit, pleci cu senzația că ai fost oaspetele lor. Mari mascalțoni! Cu ei, ai impresia că viața e o petrecere muzicalo-gastronomică şi că tristețea nu face parte din lumea asta.

Lucian îşi pregăteşte premiera pariziană la *După-amiaza unui torționar* ("film cameral", îl numeşte el), făcut după cartea Doinei Jela *(Drumul Damascului),* iar Marie-France îl ajută, cu acea vocație a devotamentului orb pe care a avut-o şi o are pentru cîtiva oameni. Este în ea un filon "primar", desprins din lumea *Baltagului* (ceva dedicat şi delicat, crîncen şi pasional, cu rădăcini într-o lume arhaică), rătăcind şi şerpuind subțire într-un zăcămînt de inteligență, cultură, rafinament şi sensibilitate şlefuite franțuzeşte; o soră mai mică a Vitoriei Lipan care se îmbracă la Sonya Rikiel.

marţi, 26 martie

E 11 dimineața, sînt în avion şi scriu, după cum se vede, ca Alteța Sa Principele Radu, adică "în cer". La ora 15, am întîlnire cu Mircea C, la editură, să vedem împreună desenele lui Banuş la *Encicl. zmeilor.* Diseară, voi mînca cu cîțiva prieteni "brînzuri franțuzeşti". Am ales ieri cîteva feluri deosebite din "fromajeria" de pe Saint Ouen.

Bilanțul sejurului: pozitiv. I-am revăzut pe Monica şi pe Virgil întremați (poate am contribuit puțin la înviorarea lor), am pus bazele contractului pentru cărțile lui Kundera la "Humanitas" (dar mă bucur deopotrivă că l-am cunoscut, că nu mai e o abstracție şi, în plus, că "îmi seamănă"), am discutat cu Marie-France tipărirea eseurilor lui Ionesco într-o nouă formulă grafică, am văzut superba expoziție a suprarealiştilor la Beaubourg, am cumpărat de la FNAC şase albume mari, pentru arhiva foto Humanitas, am găsit *Don Giovanni*-ul lui Losey (şi am citit într-un album Palladio despre "La Rotonda", vila în care a fost făcut filmul), în sfîrşit, am cumpărat o carte de reflexologie, să mă lămuresc cum e cu organismul proiectat pe tălpi (de vreme ce tot am început, de două luni, să fac, cu "domnul Onosă" — un tip brav şi harnic, care are cîte şase-şapte clienți pe zi —, ore de masaj în talpă...).

Acum sînt destins, privesc lucrurile "de sus", mă gîndesc la cîte am de făcut odată ajuns acasă şi îmi spun că *e bine,* cîtă vreme am proiecte şi ambiția şi "nebunia" necesare pentru a le realiza. Vreau să amplific portofoliul Editurii, să facem noi serii şi colecții, să le consolidăm pe cele existente, să trecem la 250 de titluri pe an (la 20 pe lună, din septembrie), să fac mai bine, mai frumos, mai liniştit ce am făcut pînă acum cu atîta chin şi zbucium. Trebuie să termin notele la *Sein*

und Zeit (apariție în martie viitor), să scriu mai departe *aceste* pagini, să pregătesc un studiu pe tema *Heidegger şi problema lui "dincolo",* să mă investesc în cei cîțiva oameni importanți ai vieții mele. Şi, mai presus de orice, să *mă îngrijesc,* ca să pot face toate astea *(to epimeleisthai,* faptul de a se îngriji de sine; ultima vorbă a lui Socrate în *Phaidon: "*...îngrijiți-vă de voi înşivă"). Trebuie, cu orice preț, *să mă simt bine în pielea mea.* Acesta este imperativul suprem al unui om care vrea să facă ceva cu viata lui.

28 martie

Mă întorc, seara tîrziu, de la un *talk show* cu Bogdan Ficeac la Realitatea TV. Tema discuției: România şi intrarea în NATO. Vine vorba despre "originalitatea în negativ" a României şi de obstacolele care ne-au închis drumul spre Occident în ultimii ani: *corupția şi foştii securişti.* Ridic iarăşi glasul — pentru a cîtă oară în aceşti ani? — împotriva faptului că alde Păunescu şi Vădim, în loc să fie puşi la colțul istoriei ca susținători patetici şi coprofagi ai unui regim criminal de pe urma căruia nu ne putem reveni nici după 12 ani, se lăfăie în Senatul României şi pe ecranele televizoarelor sub privirile îngăduitoare sau indiferente ale concetățenilor. Nu numai că lumea îi suportă, dar la emisiunile de ore şi ore ale lui Păunescu de la PRO TV se perindă scriitori, pianişti, medici, cîntăreți... Cum se poate intra în NATO — întreb retoric — cu trubadurii lui Ceauşescu, cu aceste scîrboşenii guralive care se distribuie în rolul de directori de conştiință?

O jumătate de oră mai tîrziu sînt acasă: pe postul Antena 1, la Tucă Show ("sînt Marius Tucă de la Tucă Show", se prezintă modest autorul emisiunii), Păunescu şi Vadim discută despre... intrarea României în NATO! Păunescu e pro, Vadim e contra. "Cornele, spune Păunescu cu voce de buhai, Cornele, e vorba de un ideal pentru care au murit părinții noştri în închisorile comuniste, Cornele!" — "Şi cum, Adrian, vrei să-i părăsim pe cei cinci milioane de români din Basarabia, pe frații noştri?" — "Bine, Cornele, dar cum vrei să ne unim cu ei? Cum, concret? Şi între timp să pierdem Trenul Istoriei?" — "Am vorbit eu cu Puțin, Adriene, şi Puțin mi-a garantat că..." — "Te rog frumos, Cornele, lasă-mă să-ți explic, e un dialog, lasă-mă să spun doar o vorbă, nu mă distruge iar, cum ai făcut ieri în Senat, cînd m-ai făcut pulbere...*"* — "Ha, ha, ha, ai tu aerul unui om făcut pulbere, Adriene? Ha, ha, ha." Etcaetera.

Obscenitate. Ce te faci cînd indignarea nu încape în cuvinte? Cînd adjectivele nu mai ajută la nimic? Cînd asişti, neputincios, la spectacolul a doi rinoceri care se masturbează în public, la giumbuşlucurile acestor castratori morali, la acest viol în masă al conştiințelor? Tîlhari ținînd prelegeri despre cinste, pensionare de bordel arborînd pudorile fecioriei, ucigaşi de popor român îngrijorați de soarta poporului român!

Între timp, băiatul Tucă transpiră din greu încercînd să strecoare cîte o propoziție, Vădim îl ia, mitocăneşte, cu "băi Tucă", în timp ce Tucă îi vorbeşte cu "dumneavoastră". Cînd Tucă devine incomod, Vadim îl urechează scurt ("să nu-mi faci mie pe avocatul americanilor!") şi îi aduce aminte că "are experiență mai multă decît el". "Da, poate înainte de '89", mormăie cu obidă Tucă. Dar Vadim se face că nu-l aude, iar Tucă se sperie de propriul lui curaj şi i se adresează de îndată cu "domnule preşedinte".

Lustrație. Cuvîntul înseamnă "purificare" şi latinii îl foloseau la început în contexte religioase, avînd în vedere un ritual de purificare: în jurul obiectului impur, pîngărit sau pîngăritor, sacerdotul executa un dans purtînd în brațe un animal destinat jertfei purificatoare. Apoi cuvîntul a trimis la "curățare" în genere. *Agrum lustrare* însemna "a curăța ogorul". Toate țările foste comuniste din Europa, cu excepția României (Cehia, prima), au promulgat legi lustratorii, care curățau "locul social" (funcțiile publice) de persoanele pîngărite şi pîngăritoare ale comunismului: activişti, securişti, intelectuali prostituați, asemeni lui Păunescu şi Vădim în vremea lui Ceauşescu. La noi nu a existat aşa ceva şi de aceea obiectele urît mirositoare continuă să pută în public, put, iată, prin ecranul televizorului.

Dar de unde, în fond, îmi vine această încrîncenare? Răspunsul este simplu:

pentru mine, cei doi nu sînt persoane, ci *maladii,* furuncule ale poporului român trecut prin comunism. Unui furuncul nu-i poate fi ruşine că există. Ar trebui să-i fie, însă, trupului care îl poartă.

29 martie

Ce ciudat! Cînd e vorba de o mărturisire *scrisă,* prietenii îţi fac mult mai puţin credit decît cei care nu te cunosc deloc. Experţi în tine fiind (adeseori sătui de tine) şi cunoscîndu-te deopotrivă cu iubire *şi răutate,* ei au pretenţia că te deţin dincolo de imaginea pe care, scriind, vrei să le-o propui celorlalţi despre tine. Nimeni nu e mai puţin dispus să creadă în sinceritatea ta decît un prieten. Pentru că te ştie prea bine, pentru că te-a clasat, îi vine greu să accepte că ar exista în tine ceva care lui i-a rămas ascuns. Tot ceea ce, în privinţa ta, îl ia prin surprindere va fi trecut în contul măştii, al imaginii pe care ai confecţionat-o ca să poţi ieşi convenabil în lume.

1 aprilie

În drum spre casă de la editură, ascult în maşină radioul. Un interviu cu un tip din Chişinău. La un moment dat, basarabeanul foloseşte — cu limba lor inconfundabilă — un cuvînt pe care nu-l auzisem niciodată. Îmi propun, cum ajung în casă, să îl notez. Uit să o fac. Către 1 noaptea, în pat, pregătindu-mă să adorm, îmi aduc aminte că am uitat să notez cuvîntul. Iar cuvîntul, între timp, l-am uitat. Simt că e în joc somnul meu din noaptea aceasta. Tot ce pot să îmi aduc aminte este că miraculosul cuvînt începea cu "s". Dar la ce se referea? Era vorba de un prea mult, de ceva pe care românii din Basarabia nu mai erau dispuşi să-l suporte... Era un substantiv... Un substantiv care începea cu "s"... Nu mai voiau... Se săturaseră... Şi deodată cuvîntul ţîşneşte din magma creierului meu: *sătulie.* Substantivul de la "sătul". Sătulie... Mi se pare nespus de frumos. Şi cum zicem noi, "românii culţi" din România? Ce substantiv folosim cînd vorbim de starea celui sătul? Saţietate.

Mă scol, scriu rîndurile astea, şi mă duc să adorm liniştit. La fel de fericit s-a simţit pesemne Noica, în Maramureş, cînd o femeie, poftindu-l în casă printr-o uşă nefiresc de îngustă, i-a spus că se intră pe ea "lăturiş". Noica s-a grăbit să proiecteze cuvîntul pe cerul metafizicii, spunînd că aşa intră românii în istorie: *en biais,* "lăturiş".

Iar despre "sătulie", ce s-ar putea spune? Că, oricum, exprimă negativul saţietăţii: sînt sătul, dar nu de lucrurile bune pe care le-am mîncat, ci sînt sătul de necazuri, de cîte mi-a fost dat (fără să vreau) să înghit. Sătulie: starea celui care s-a săturat de atîta rău, de răul îngurgitat. Trecerea românilor prin istorie: dintr-o "sătulie" în alta. Mama mea la 85 de ani: spunea că nu mai vrea să trăiască. Ajunsese la "sătulie".

miercuri, 4 aprilie

Fiecare meserie încearcă să-şi creeze însemnele ei pentru a fi recunoscută. Mai toate năzuiesc către un element de uniformă, către un panaş de identificare, către o recuzită specifică, vestimentară, gestuală sau verbală.

Intelectualul umanist face tot ce poate pentru a obţine, mai cu seamă cînd e fotografiat sau filmat, o aură inconfundabilă. Fiind cabotin prin esenţa lui, megaloman şi crezîndu-se mereu privit şi admirat, el este în permanenţă în căutarea unei atitudini: fie îşi sprijină bărbia în palmă, fie se joacă cu ochelarii, pe care îi scoate şi îi pune la loc după o regie bine studiată (alteori, absorbit fiind de o problemă, se trezeşte muşcînd discret capătul unuia dintre braţe), în sfîrşit, dacă are degetele lungi şi subţiri, ele trebuie să sugereze o anumită nervozitate, o vibraţie interioară continuă şi, de aceea, mîna acompaniază abundent vorbirea, cînd trecînd lin peste frunte, cînd încercînd să pună la loc o şuviţă rebelă, cînd ondulîndu-se, frîntă din *poignet,* în aer, punctînd şi articulînd inteligent spaţiul discuţiei.

Însă elementul nelipsit din interviurile filmate cu un intelectual umanist este *biblioteca.* Desigur, nu biblioteca borgesiană, nu acea proiecție pornită din interior care face din carte supremul mod de a exista şi pe care ajungi să ți-o asumi cu perseverența cu care un melc îşi poartă cochilia. Biblioteca la care mă gîndesc eu este exact opusul acesteia şi cel mai potrivit ar fi să o numim biblioteca-panaş. Pentru cei mai mulți intelectuali, ea este asemeni chipiului pentru un polițist: un însemn de autoritate. Un intelectual umanist filmat la el acasă trebuie să lase senzația că trăieşte clipă de clipă într-un ocean de cărți, că înoată în ele de cînd se trezeşte şi pînă la culcare şi că acestea îl urmează, ca dîra unui reactor, oriunde s-ar afla în casă. Ele se desfăşoară mai întîi, vast, pe rafturile care acoperă în întregime peretele din spatele fotoliului în care intelectualul nostru stă aşezat la birou. Alte stive de cărți, de obicei în dezordine, se află chiar pe birou, altele, pe jos, în jurul biroului sau peste tot, de jur-împrejurul camerei.

Pentru că nu poate să ia cărțile cu el cînd iese în lume*, de cîte ori are prilejul — şi un interviu fil-

* Şi totuşi. Am văzut cîndva un personaj (am auzit că între timp a ajuns preşedinte de Academie) care îşi **ticsise** spațiul din spate al maşinii, cel vizibil prin lunetă, cu cărți (în limbi străine) aruncate vraişte, într-o neglijență studiată. Cartea devenise o insignă, argument pentru o înțelepciune de tarabă pusă să circule în lume pe patru roți. Parcată pe trotuarul Universității, maşina "plesnea de cultură" şi urma pesemne să îi umple de admirație pe studenții care intrau şi ieşeau de la cursuri.

mat este prilejul însuşi — cărturarul nostru se lipeşte de ele, le exhibă şi se expune cu ele ca turiştii care nu au credibilitate decît dacă au o poză făcută lîngă piramide. Orice bibliotecă este proiecția unei veleități culturale. Ea este un garant pentru o ştiință care nu poate fi probată în fiecare clipă, este dovada indirectă a unei isprăvi culturale care nu trebuie neapărat să fi avut loc şi care trimite cu gîndul la altele care nu vor avea loc niciodată. Pentru privitorul neavizat imaginea unei biblioteci este cel mai adesea o capcană, o entorsă, *Ersatz*-ul unei împliniri culturale, cortina trasă peste o impostură. Situată în regiunea incertă dintre ustensil, trofeu, decorație şi mărturie, biblioteca, asociată cu posesorul ei, poate deopotrivă dezvălui şi masca: un tic cultural, traseul unei formări, o aspirație îngropată, direcția unei pasiuni, bulimie, lene sau prostie, un proiect amînat la nesfîrşit, un crez prăbuşit. În sine, o bibliotecă nu garantează nimic. Ea sugerează doar, atunci cînd e anume arătată, o respectabilitate smulsă celuilalt prin raptul privirii, un spectacol copleşitor *montat.* Toți autorii aceia muți aliniați în rafturi par convocați pentru a depune mărturie că cel care i-a colecționat face parte din familie, că simpla vecinătate cu ei îl face pe posesorul lor să fie asemenea lor.

sîmbătă, 7 aprilie

Îi datorez enorm "melancoliei" mele din ultimul an: m-a făcut, poate pentru prima oară din adolescență (cînd umpleam cu "meditații negre" carnețele pierdute apoi fără urmă), să mă reîntîlnesc în scris *cu mine.* Niciodată, de atunci, nu mai avusesem curajul s-o fac. Tot ce am scris de-a lungul vieții, cu excepția unor pagini din *Jurnal* şi *Epistolar,* nu a reprezentat decît strategia bine pusă la punct (eram antrenat pentru asta!) a unui camuflaj cultural: o diversiune, executată cu mijloace pseudo-filozofice, pe teritoriul gîndirii. Desigur, de fiecare dată cînd mă ciocneam de mine, mă consideram cel mai pasionant obiect posibil al vieții mele. Nu aveam însă "neruşinarea" necesară pentru a face din acest interes obiectul constant (şi public) al preocupărilor mele. Căci, îmi spuneam, cine, în afara mea, ar fi putut împărtăşi acest interes şi ar fi fost dispus să pătrundă, fără să fie cuprins de plictis, pe tărîmul tribulațiilor mele? Nu atinsesem acel grad esențial de libertate care să mă scoată din paranteza în care singur mă pusesem, dintr-o deliberată şi prost înțeleasă pudoare. Cum aş fi putut atunci să capăt încrederea că abia vorbind despre mine voi ajunge să vorbesc cu adevărat despre noi toți? Gîndul acesta simplu că trebuie să porneşti de la tine pentru a ajunge la altul, că în ograda omenirii nu poți intra decît pe portița pe care este scrijelit numele tău, că trebuie să te îngrijeşti mai întîi de tine, să te iubeşti şi să te întorci pe toate părțile pentru a putea apoi să te apleci către

altul şi să-l iubeşti "ca pe tine" — îmi rămăsese pînă atunci străin.

Dar pesemne că "ajungerea la tine" nu se poate face la comandă şi pesemne că dintre toate lucrurile deosebite acesta îşi are preţul lui de suferinţă cel mai greu de plătit.

Am auzit-o într-un documentar pe mama lui Hawking, fizicianul complet paralizat, care-şi petrece viaţa într-un fotoliu şi care vorbeşte şi scrie prin activarea unor sofisticaţi senzori electronici, declarînd că fiul ei nu ar fi devenit cine este astăzi pentru toată lumea ("un mistic, îmi spunea de curînd Vlad Z., care decodează cu mijloacele fizicii şi matematicii misterele Universului"), dacă nu s-ar fi îmbolnăvit, rămînînd imobilizat, *la momentul potrivit.* Avem cu toţii nevoie de o traumă care să ne aşeze pe drumul *nostru,* care să ne scoată din rutină şi să ne focalizeze către acel punct final al existenţei datorită căruia fiecare segment al traiectoriei noastre ajunge să semene cu coarda bine întinsă a unui arc. Vai de cei care nu s-au cutremurat la momentul potrivit!

sîmbătă, 7 aprilie

O vorbă care mi-a plăcut şi care, deopotrivă, îmi face frică a Gabrielei A.: "Gabriel, un scriitor trebuie să scoată totul pe tarabă, toate sentimentele lui sînt de vînzare."

14 aprilie

Aşa cum a făcut cu *laptop-ul,* botezîndu-l scurt şi denigrator "lefton", astă-seară, la telefon, Monica mă anunţă că "prietenul dumitale, Virjil, a început să ia «zuluf»". Iată ce a ajuns antidepresivul meu preferat, *Zoloft-ul*! încerc să redresez pronunţia. "Ia lasă-mă în pace, Gabriel, «Zoloft», «Zuluf», tot aia e! Unde mai pui că de cînd prietenul dumitale ia «zulufi», eu îmi pierd echilibrul." Mă răzbun scurt: "Monica, îi spun pe un ton îngrijorat, am uitat să vă spun că «Zuluful» are uneori efectul ăsta secundar: persoanele din anturajul celui care îl ia au ameţeli în primele zile de administrare. Însă pe măsură ce Virgil o să se obişnuiască cu Zuluful, o să vă dispară şi dumneavoastră ameţelile. Rezistaţi cîteva zile!" Moment mai lung de tăcere: "Auzi, Virjil, ce spune prietenul dumitale? Că din cauza Zulufului tău eu am ameţeli." — "Posibil", răspunde Virgil laconic. —- "Gabriel, îţi baţi joc de mine?" — "Nu, Monica, dar fiind un medicament psihic, pentru suflet, înţelegeţi?, acţionează simpatetic asupra celor care au o comunicare specială cu pacientuî. Cazul dumneavoastră cu Virgil." — "Gabriel, ai înnebunit? Virjil, apără-mă, uite ce-mi face prietenul dumitale..." Virgil mormăie de pe fotoliu, Monica şi cu mine rîdem în hohote.

16 aprilie

Faptul că Andrei, Paleologu şi chiar Djuvara, la un moment dat, au pus umărul ca să meargă revista *Plai cu boi* e o dovadă a relativismului şi a superficialităţii, ca să zic aşa "civice", care îi caracterizează pe intelectualii români în zilele noastre. Andrei a mers pînă acolo încît o vreme a acceptat ca numele lui să apară în caseta onorifică a redacţiei.

Şi asta "din prietenie pentru Dinescu"! Ca şi cum prietenia cere sacrificii dezonorante. Ironia e că Andrei scrie despre "obscenitatea publică" într-o revistă care o ilustrează din plin. Grav e nu că revista există (de vreme ce supravieţuieşte, ea e necesară), ci că există şi cu girul *acestor* oameni.

Cînd scriu despre Andrei în aceste pagini (cînd mă cert cu el, cînd sînt rău cu el, cînd mă supără şi îl bombăn), scriu ştiind că fac recurs la un capital inepuizabil. Cred că asta este o prietenie: o provizie care a evadat din regnul cantităţii şi care, părăsind devenirea, înmărmureşte la un moment dat, învinsă de propria ei acumulare.

Sînt un "întîrziat", un *postcoce* (opusul unui precoce), mă "coc", adică, în toate privinţele, cam cu zece ani mai tîrziu. De aceea sînt mereu *în urma* vîrstei pe care o am, adică sînt mereu tînăr.

24 aprilie

Merg să văd, montată, emisiunea făcută în chinuri, cu Eugenia Vodă, în urmă cu două luni. A reţinut 50 de minute din cele trei ore de discuţie de atunci. "Am vrut să vă umanizez, să scot deasupra chipul dumneavoastră ascuns, să vă trag jos de pe podiumul social." Nu ştiu dacă a reuşit. Poate în mai mare măsură aş reuşi eu, în paginile astea, aici, la mine, unde "nu mă vede nimeni". Exact ca atunci cînd eram copil: afară din casă eram ţeapăn, monosilabic şi inexpresiv. Seara, după ce mi se făcea baie (să fi avut 3 ani? 4 ani?), ieşeam din cadă, îmi puneam în jurul gîtului blana de vulpe de la mantoul mamei atîrnat în cuier — capul vulpii cu ochii de sticlă şi labele cu ghearele intacte îmi atîrnau pe burtă — şi ţopăiam, gol, în faţa oglinzii, ţipînd de fericire şi libertate.

Ceea ce mă uimeşte, în caseta montată de Eugenia Vodă, este că nimic din disconfortul meu interior, din furiile care m-au traversat şi din oboseala maratonului de trei ore, nu se lasă întrevăzut. Nu ştiam că pot să mă conţin atît de bine.

27 aprilie

Andrei a primit astăzi premiul Joseph-Bech pe 2001, "în semn de recunoaştere a strădaniilor sale pentru unificarea europeană". La NEC, "lumea bună" a Bucureştiului, cu toată pigmentaţia de rigoare: C.T. Popescu în cămăşuţă albă cu mînecă scurtă, sfidînd ca de obicei micul "ştaif" al sărbătorii. Gabriela A., veşnic în întîrziere, trăgînd după ea o sacoşă din care îi cad lucruri stranii în momentele cele mai nepotrivite. Miniştri, ambasadori, televiziuni etc.

Laudatio e făcută de eseistul elveţian Iso Camartin, un tip deştept cu mutră de şoricel, care îşi construieşte discursul plimbîndu-l pe Andrei, post-mortem, prin paradis, infern şi purgatoriu. Andrei, care şi-a exploatat dintotdeauna surplusul de greutate pentru a obţine efecte comice, asumîndu-şi dezinvolt tema, îi mulţumeşte spunînd că e prima oară în viaţă cînd cineva l-a făcut să simtă că n-are corp. "Ceea ce, pentru un om obişnuit să tragă după el 120 de kg., nu este, trebuie să recunoaşteţi, puţin lucru."

Durerea mea în ce-l priveşte pe Andrei: nu m-a lăsat niciodată să înţeleg că ar şti *cine sînt.*

3 mai

Se împlineşte astăzi un an de cînd am început să scriu sub impulsul unei traume "binefăcătoare". Corect ar fi să spun: de cînd am fost dat cu capul de pereţii existenţei mele. Din cauza asta, nimic din ce am scris de atunci nu şi-a propus vreo clipă să fie "original", ci doar *pe cont propriu adevărat.* Deja una dintre primele însemnări, cea din 6 mai 2001, debutează cu o enormă banalitate schopenhaueria-no-nietzscheano-cioraniană (cea privitoare la "sistemul de iluzii"), dar referinţa culturală este *apres coup* şi toată "teoria" mea nu este decît prelucrarea formală a unei cumplite depresii, un ţipăt modulat şi trecut pe portativul unei expresii care mă reprezintă. Senzaţia, intens-eliberatoare, este de plonjeu existenţial în esenţa scrisului, de evacuare a oricărui trucaj cultural.

În lungul interviu filmat cu Cioran, din 1990, îi pun la un moment dat acestuia o întrebare "zădărîtoare" care îşi avea, cred, originea într-o veche discuţie cu Alecu Paleologu. "Dacă îi iei lui Cioran stilul, spunea conu' Alecu teribilist, nu mai rămîne din el nimic." Afirmaţia asta m-a tulburat foarte tare, simţeam că e nedreaptă, dar nu ştiam să spun de ce. Noica, la rîndul lui, de cîte ori venea vorba

de Cioran, îl simțeai ricanînd: "Cioran, cu văicăreala lui..."

Cu aceste lucruri în minte şi luîndu-mi toate precauțiile ca să nu-l jignesc, îi spun la un moment dat lui Cioran: "V-aş ruga să acceptați să vorbim despre dumneavoastră cu o anume notă de cruzime. Să ne imaginăm un cititor care ar face pe avocatul diavolului. Dacă n-ați fi excelat prin formulă, v-ar putea spune cititorul acela, fondul gîndirii dumneavoastră s-ar reduce în cele din urmă la cîteva banalități: că omul este rău, că moartea este un scandal, că viața este lipsită de sens, în vreme ce doar sinuciderea are unul etc. etc."

Răspunsul lui Cioran este formidabil: "Acestea, spune el, sînt banalități pe plan teoretic, dar nu şi pe plan existențial. Experiența morții, *trăirea* ei ca scandal nu e cîtuşi de puțin banală."

Nu mă las, revin, insist: "S-ar putea într-adevăr să vi se reproşeze că reluați teme vechi de cînd lumea şi că nu faceți în cele din urmă decît să reiterați, cu un talent excepțional, ceea ce s-a spus şi re-spus de atîtea ori de la Ecclesiast încoace. În ce rezidă noutatea discursului dumneavoastră?"

De data aceasta răspunsul lui Cioran este fără drept de apel şi dacă-l reproduc o fac pentru că mă priveşte în mod direct.

"Peste tot în cărțile mele nu e vorba decît de *intensitatea experienței.* Nu pretind să am vreo originalitate în privința concepției despre existență. Ce poate fi mai banal decît moartea? Numai că în acelaşi timp este vorba de un fenomen capital şi nu e defel o întîmplare că ea ocupă un loc central în toate marile religii ale lumii. Dacă vrei să construieşti o filozofie originală, ar trebui să pleci de la ştiință, adică de la singurul domeniu în care inovația e posibilă. O asemenea filozofie ar fi neîndoielnic originală, numai că ea ar fi lipsită de orice interes. [...] Ceea ce trebuie să fie cu adevărat nou şi important este în ultimă instanță timbrul, tonul, nota, ceea ce emană din intensitatea unei experiențe. Din scrisorile pe care le primesc, mai cu seamă din ale tinerilor, reiese că plecînd tocmai de la felul *meu* de a formula ei ajung să devină conştienți de cutare sau cutare experiență, care de altminteri este accesibilă pînă şi ultimului imbecil. Cînd simplifici o gîndire dincolo de *expresia* ei originală, ea devine banală, nu mai spune nimic."

Totul este spus aici. A scrie nu înseamnă a avea "idei originale", ci a face să intre în vibrație coarda care eşti. "Ideile" nu fac doi bani dacă nu sînt efectul final al corzii vibrînde. Cu cît vibrația acestei corzi este mai intensă, cu atît premisa existențială a scrisului este mai bine asigurată. Bineînțeles că a împinge această vibrație pînă în planul expresiei presupune un alfabet cultural, dar nu "cultura" este aici decisivă. "Era îmbibat de la 20 de ani — spune Noica despre Cioran — de iluziile acestea ale dezabuzatului, *pe care nu le poate alimenta decît cultura."* (subl. ns.) Fals! Cultura n-a făcut decît să-i ofere lui Cioran *reperele* pentru găsirea expresiei proprii, dar fondul nevrotic al dezabuzării a fost anterior oricărui demers cultural şi l-a însoțit pe Cioran ca semn al forței sale pînă la sfîrşit. Iar cînd "demersul cultural" nu este conectat la o "nevroză", adică la o vibrație de ființă, şi este cultivat *în sine,* atunci autorul acela va fi culturalmente util, dar va risca să poarte cu el peste tot în lume, ca pe propria-i umbră şi ca pe un blestem, darul de a plictisi.

Drama mea, ca să zic aşa, "destinală", este că întîlnirea cu Noica, pe cît de benefică mi-a fost în plan cultural, pe atît de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă. *Jurnalul de la Păltiniş* a reprezentat, paradoxal, prima răzbunare nevrotică față de o tutelă care mă pregătea pentru "construcția unei opere" în vreme ce eu aş fi vrut să învăț cum se dă glas unei vibrații. Iar răzbunarea (inconştientă) era aceasta: cel care îşi sublimase vibrația proprie într-un discurs ontologic (discurs ce termina prin a face vibrația de nerecunoscut) şi care, ca maestru, era pe cale să facă acelaşi lucru cu discipolii lui, devenea personaj într-un "scenariu vibratoriu" care îl ucidea tocmai pentru că era un scenariu nevrotic şi bazat pe iubire. Fondul meu nevrotic se răzvrătea tocmai scriind o carte în care, cu ajutorul iubirii, îl suprimam pe Noica în calitate de instanță culturală represivă. Şi nu este întîmplător că prima carte în care, după aproape 20 de ani, îmi recuperam în mod explicit vibrația şi nevroza, poartă titlul-manifest *Declarație de iubire.* Îi datorez de aceea lui Noica în egală măsură naşterea alfabetului meu cultural şi enorma întîrziere pe drumul întîlnirii mele cu vibrația proprie. Aici întretăierea mea cu Cioran, în 1983, ar fi putut să joace un rol (l-am întîlnit atunci de trei-patru ori), dar ea a fost

contracarată masiv de Noica după revenirea mea în ţară. "L-ai văzut pe Cioran?", m-a întrebat. — "L-am văzut." — "Şi ce ţi-a spus?" — "Mi-a spus să nu mai citesc sistematic şi, dacă se poate, o vreme să nu mai citesc deloc." Noica a pălit. Am crezut că i se face rău. "Măgarul!", a izbucnit după o vreme, "asta a găsit să-ţi spună, el care a citit biblioteci!" Spumega de furie. Acum ştiu că *el* nu avea cum să înţeleagă, dar eu ar fi trebuit să pot. Din păcate am înţeles cu o întîrziere de aproape 20 de ani.

Aşadar orice individ există în spaţiul expresiei cîtă vreme coarda fiinţei lui este în vibraţie. Aceasta este starea de "nevroză productivă" ca stare a sănătăţii mintale perfecte. În cazul în care coarda este doar *întinsă,* întinsă la limită, gata să plesnească dar incapabilă să intre în vibraţie, atunci e vorba de o nevroză care nu poate trece pragul expresiei, de o catalepsie psihică neproductivă, care, maladivă fiind, blochează resorturile scrisului. Simetric, în cazul în care coarda e flască, înseamnă că potenţialul de vibraţie al unei fiinţe s-a risipit printr-o proastă gospodărire a lui. Acesta e pericolul celor care fac din cultură o finalitate şi care îşi mobilizează fiinţa sub semnul "performanţei culturale".

Cînd Cioran mi-a dat în treacăt, în timpul unei plimbări matinale prin Jardin du Luxembourg, sfatul să nu mai citesc o vreme, el pornea de la pericolul pe care intuia că îl ascunde în sine programul paideic al lui Noica: cel al performanţei culturale. "Nu puteţi pierde meciul decît într-un singur fel: nemaijucîndu-l", ne spusese Noica, lui Andrei şi mie. Nu ne-am întrebat atunci nici o clipă care era meciul pe care ni-l propunea Noica şi dacă nu cumva mai exista şi alt meci care ar fi putut fi jucat. Numai că "meciul" lui Noica nu lăsa loc pentru un altul. El era *Meciul,* unicul care merita cu adevărat să fie jucat. Aici nu încăpea negociere: era vorba de Meciul Culturii, adică al Filozofiei, adică al Gîndirii în numele unei Unice Idei, în numele Conceptului. Autoritatea lui Noica era enormă. Andrei a încercat la un moment dat să o conteste opunînd, în *furnal, legat*o-ului noician al ideii *legato-ul* dintre idee şi viaţă. Acest gînd subversiv, pe care Noica s-a grăbit să îl condamne, ar fi trebuit să ridice un semn de întrebare asupra oportunităţii meciului pe care Noica ne propunea, ne cerea, ne obliga (în cele din urmă) să-l jucăm.

Trebuia oare meciul acesta jucat pînă la capăt? Cioran a apucat să-mi spună în treacăt că nu. Mesajul lui era simplu, dar greu de perceput de prima dată: "Părăsiţi o vreme terenul *acesta* de joc, staţi o vreme pe tuşă, atît cît să înţelegeţi că acesta nu e meciul vostru, plecaţi în cele din urmă, deschideţi alt teren de joc, puneţi premisele altui meci, al meciului care va fi *meciul vieţii voastre."* Noica îmi lăsase, înainte de plecarea mea în Germania, "cu limbă de moarte" (şi *Jurnalul de la Păltiniş* se încheia aici) sarcina să citesc Kant integral în ediţia lui Bruno Cassirer (reţetele intermediare fuseseră Hegel în ediţia Glockner şi Goethe în ediţia Propylaen) ca o condiţie inconturnabilă pentru ajungerea mea la "concept". Aceasta era etapa finală a unei programate uitări de sine, a definitivei despărţiri de tine pe drumul împlinirii "performanţei culturale", a topirii eului în spaţiul impersonal al "spiritului obiectiv". Acesta era capătul iniţierii paideice, punctul terminus pentru mîntuirea prin cultură.

Mi-au trebuit ani şi ani de zile ca să înţeleg că problema nu era cît şi ce anume citeşti, ci în ce măsură lecturile tale rămîneau atîrnate de vibraţia care eşti, în ce măsură o slujeau, ajutîndu-te să o modulezi către expresia ei finală. "Vibrează şi citeşte ce vrei", ar fi putut suna îndemnul lui Cioran. Iar Noica nu avea să opună acestui îndemn decît reţeta dopajului cultural. În numele "uitării bune" pe care o aduce cu sine cultura, în numele comandamentului de a-ţi ucide "sufleţelul" (acest rezervor de remuşcări şi regrete care bruiază gîndirea), Noica ne pregătise pentru un meci care *nu era al nostru.* "Care îţi e ideea?", ne întreba periodic Noica. "Care îţi e vibraţia?", ar fi trebuit să sune întrebarea. Punctul de decurgere era totul. Vibraţia, şi nu ideea, trebuia să ne ghideze lecturile.

Cînd am înţeles asta era tîrziu. "Vreau să fiu un întîrzietor", aşa îşi definea Noica rolul lui pe lîngă noi. În cazul meu a reuşit în exces. Şi mai spunea: "Vreau să vă învăţ dezvăţul." Dar uitase să spună: dezvăţul *de el.*

11 mai

Primesc zilele acestea ediția poloneză a *Jurnalului de la Păltiniș.* Este însoțită de o scrisoare caldă din partea editorului care mă invită la Cracovia, pentru a vorbi publicului polonez "extrem de interesat de filozofia românească".

Mi se pare enorm: publicul polonez interesat de filozofia românească! Apoi îmi dau seama că uimirea *mea* e cea nelalocul ei şi că ea provine din indiferența primitivă şi vinovată a românilor pentru tot ceea ce nu-i priveşte *în mod direct.* Asta şi înseamnă provincialism: a crede că lumea începe şi se termină cu problemele urbei tale. După 1990, cînd am început să ies în mod curent din țară, mi-am dat seama în ce măsură problemele lumii *nu* erau şi problemele noastre. În 1994, ca să aflu ce se petrecea în imediata noastră vecinătate, cu războiul din Iugoslavia, trebuia să ajung la Paris. Atrocități fără nume aveau loc la două-trei sute de kilometri de noi, dar românii le ignorau cu desăvîrşire pentru că pur şi simplu *nu îi privea.* A trebuit să apară episodul Kosovo, în care România s-a implicat direct şi în jurul căruia pasiunile intelectualilor s-au dezlănțuit, pentru a afla, *opt ani mai tîrziu,* prin ce infern trecuseră populațiile învecinate cu noi. În țările Europei isprăvile lui Miloşevici şi ale generalilor lui îi umpleau pe oameni de stupoare, în vreme ce noi brodam pe tema ortodoxiei care ne înfrățea cu ei.

Această plasare placidă în mijlocul lumii, în care dezinteresul pentru problemele altora se însoțeşte cu indignarea uimită că alții nu frisonează la problemele noastre, că nu "vin", nu ne "dau" şi nu ne ajută, pare să fie o trăsătură bine determinată a "ființei româneşti".

Pentru a reveni la exemplul *Jurnalului* tradus în poloneză. Editorul apreciază că există două mii de polonezi curioşi să afle ce a însemnat Păltinişul. Curiozitatea aceasta, care îi deschide pe polonezi către lucrurile întîmplate *în altă lume decît a lor,* explică de ce Polonia este "mai europeană" şi mai civilizată decît noi. Dacă "Păltinişul" ar fi existat în Polonia şi aş fi avut ideea extrem de originală să public în româneşte Jurnalul acelui Păltiniş polonez, bănuiesc că s-ar fi găsit o sută de români excentrici dispuşi să cumpere o carte care, nu-i aşa?, nu avea în fond *nimic* de-a face cu România.

Tocmai asta înseamnă incultură esențială: incapacitatea de a recunoaşte familiarul în ceea ce în primă instanță îți apare ca străin. Şi mai departe: incapacitatea de a percepe identitatea umană în spatele diferenței de primă instanță. Pentru noi năzbîtiile unui escroc din Parlament sînt mai importante decît războiul din Cecenia — unde este repusă în joc condiția umană —, pentru că escrocul este "al nostru", în timp ce cecenii pot fi torturați în voie pentru că sînt "departe" şi, în plus, nu sînt nici creştini. Acest mod de a gîndi este falimentar şi, în final, el face din fiecare român o victimă potențială aflată la discreția primului acces de autoritarism al puterii. Indiferența românilor pentru tot ceea ce nu-i priveşte coboară în ograda fiecăruia şi devine regula unei "societăți" din care orice reflex de solidaritate a dispărut. (Singura categorie solidară din România: minerii.)

20 mai

Friedgard Thoma a venit la Sibiu, la colocviul anual al "marelui răşinărean". A început, aşadar, plimbarea prin lume a moaştelor ultimei iubiri a lui Cioran. Încîntătoarea doamnă, ne spune cronicarul din *Observatorul,* a făcut şi "precizări de detaliu".

Orice conviețuire cu un "mare om" (nevastă, copii, amantă, prieteni mai mult sau mai puțin ocazionali) se termină, în posteritate, cu revendicarea unui drept de proprietate asupra spiritului lui. Cel mai mic gest de conviețuire se reportează asupra posterității defunctului şi speculează neputința acestuia de a se apăra de tirania postumă a celor care în timpul vieții "l-au iubit" şi "i-au fost aproape". Pentru că au mîncat cu el, pentru căl-au auzit sforăind, pentru că i-au făcut servicii sau pentru că s-au culcat cu el, cu toții devin, după moartea lui, *competenți* şi cred că au ceva decisiv de spus pînă şi în privința operei sale.

Povestea cu "precizarea de detaliu" îmi aduce aminte de o alta, privitoare la instalarea "plăcii memoriale" pe cabana de la Păltiniş. Era la începutul anilor '90. Am scris împreună cu Pleşu cele şase-şapte cuvinte care urmau să fie gravate în marmură şi le-am trimis lui Relu Cioran la Sibiu. Legătura cu gravorul o făcea meteorologul din Păltiniş, un om tare cumsecade, care îi fusese de mare ajutor lui Noica în anii lui păltinişeni şi căruia Noica, în lungile seri de iarnă, cu lemnele trosnind în sobă şi la o ţuică fiartă, ajunsese să-i facă şi unele confidenţe: despre uimirea pe care o resimţea, pînă tîrziu, în faţa unui trup feminin, cînd anume trăise "ultima îmbrăţişare activă" etc. Vrînd-nevrînd, "Puiu", cum îi spuneau meteorologului nostru prietenii, fusese integrat în destinul lui Noica, ajunsese specialist în Noica sau cel puţin în unele "detalii" din viaţa lui Noica.

Aşa se face că atunci cînd a primit hîrtiuţa noastră cu cele cîteva cuvinte — "Aici a trăit Constantin Noica între anii..." — Puiu a tresărit. Cum adică "a trăit"? Aşa, a trăit, pur şi simplu? Puiu a simţit nevoia să introducă un mic detaliu: "şi *a creat".* Era clar că fără asta nu se prea înţelegea ce naiba făcuse Noica atîţia ani la Păltiniş. Tocmai faptul capital că trăind acolo *crease* e cel care le scăpase discipolilor. Aşadar, Noica crease. Şi cine se duce azi la Păltiniş poate citi pe placa de pe "cabana lui Noica": "Aici a trăit şi a creat..."

Dar Puiu Nicolae mai observase, pesemne în ultima clipă, şi alt detaliu important care le scăpase celor doi: pe hîrtiuţa trimisă lui Relu Cioran la Sibiu nu se preciza nici profesiunea lui Noica. Ce fusese el? Fusese poet? (Se spune doar: "În casa asta a locuit *poetul* Mihai Eminescu...") Fusese medic? Aviator? Sublocotenent? Nimic din toate astea. Fusese *filozof.* Puiu Nicolae a intervenit şi aici în mod salutar. Cine se duce azi la Păltiniş poate, aşadar, citi pe placa de marmură de pe "cabana lui Noica" — în privinţa căreia ultimul cuvînt l-a avut meteorologul de la Păltiniş, cel căruia Noica i-a povestit cînd şi cu cine a avut "ultima îmbrăţişare activă" — următoarele cuvinte: "Aici a trăit şi a creat filosoful Constantin Noica între anii..." Pentru că avusese acces la omul-Noica era firesc ca "Puiu" să se ia puţin de braţ cu eternitatea lui.

23 mai

Astăzi, la "După-amiezele cetăţii" găzduite de Institutul de Arhitectură, Vlad Zografi a vorbit despre "teatrul ca lume" şi m-am dus să-l ascult. În timp ce vorbeşte, începe să se deruleze în mine, ca într-un enorm *play-back,* felul în care l-am cunoscut.

Vlad Z. face parte dintre oamenii pe care specia nu poate conta. Nu-l va găsi niciodată acolo unde îl lăsase sau acolo unde, potrivit clişeelor ei, s-ar fi cuvenit să fie. A venit cîndva (în 1991?) în biroul meu de la Editură şi m-a întrebat dacă nu cumva am un post de corector pentru el, altminteri fiind obligat să plece la Paris pentru a-şi da doctoratul în fizică atomică. Am crezut, evident, că tipul nu era în toate minţile. De altfel, se legăna de pe un picior pe altul (fiind şi înalt, după cîteva minute am ameţit) şi avea o figură halucinantă, cu o meşă care îi cădea mereu pe frunte şi pe care de cîte ori o trimitea înapoi cu mîna, o însoţea parcă cu privirea, rămînînd apoi o vreme cu ochii pierduţi în nicăieri. Se poticnea înaintea fiecărei fraze, înclinîndu-şi, de cîteva ori la rînd, meditativ capul şi lăsîndu-ţi senzaţia că, înainte de a ţi se adresa, vorbeşte, sub forma unui mîrîit prelung, mai întîi cu el.

I-am propus să îşi dea doctoratul şi pe urmă să mai stăm de vorbă. Doi ani mai tîrziu a reapărut în biroul meu, îmbrăcat parcă la fel ca prima oară, cu un pulovăr gri purtat în exces, cu pantaloni bej din catifea reiată boţiţi, cu nişte pantofi spectaculos de mari (să fi fost 47?), a căror culoare originară nu mai putea fi precizată, şi a reluat conversaţia din punctul în care se întrerupsese: "Eu mi-am dat doctoratul, dumneavoastră aveţi postul de corector?" Apoi a emis un rîs lugubru şi a adăugat: "Diploma de doctor de la Paris am ars-o. Nu mai sînt fizician. Am să fac literatură. Vreau să scriu teatru. Un post de corector m-ar păstra în sosul literelor. Şi, oricum, trebuie să am din ce să le pun copiilor mei o bucată de brînză pe masă."

L-am rugat să mă aştepte cinci minute în secretariat şi l-am sunat pe un prieten, profesor la IFA. Da, e un tip formidabil. Da, pe proiectul lui lucrase o echipă

de cercetare la Paris. I se oferise acolo un post permanent. Refuzase. Nu, nu ştia de episodul cu arderea diplomei de doctor, dar dacă spusese, aşa era.

A fost angajat pe post de redactor. De atunci a scris nouă piese de teatru, patru dintre ele s-au jucat pe cele mai bune scene bucureştene şi una urmează să fie montată în străinătate. A luat premii. A devenit cel mai important "dramaturg român în viață". Are 42 de ani.

24 mai

Astăzi, la Tîrgul de Carte, cineva îmi povesteşte că Oroveanu, după ce a primit să pună pe picioare un Muzeu de Artă Contemporană în clădirea "Casei Poporului", a constatat că partea "invizibilă" a edificiului, cea din spate, devine treptat o ruină: fațada cade, terenul este invadat de bălării şi oțetari. În plus, locul este bîntuit de legenda (fantoma) unei macarale.

Se anunță o vizită a lui Ceauşescu în care e plănuit un tur al clădirii. În locul de care vorbim se afla o macara stricată. Nu putea fi reparată de pe o zi pe alta, nu putea fi luată şi dusă de acolo, dar, mai presus de orice, nu putea rămîne locului urmînd ca Ceauşescu să dea cu ochii de ea. Din spaima celor care riscau să-şi piardă capetele şi funcțiile s-a născut soluția: enorma macara a fost îngropată într-o noapte.

Nimeni nu mai ştie locul exact în care macaraua a fost înghițită de pămînt; ea este undeva în perimetrul muzeului lui Oroveanu. Iar Oroveanu, care este un munte de om, dar cu sufletul rămas la vîrsta adolescenților pentru care lumea este o învălmăşeală de aventuri şi de mistere ce-şi aşteaptă dezlegarea, este mîndru că are îngropată undeva, în "curtea" sa, macaraua lui Ceauşescu, acoperită tainic de brusturi şi oțetari.

25 mai

Ne întîlnim, la circiuma "La Cocoşatu", profesorul Setlacec, elevul lui mult-iubit, Irinel Popescu (chirurgul care a inaugurat transplantul de ficat în România), Andrei şi eu. Irinel Popescu este abătut: îl operase pe Doinaş de cancer cu o zi înainte şi astăzi după masă i-a cedat inima. Împlinise 80 de ani.

Un om nu moare cu adevărat decît dacă dispare într-un fel din viața *ta.* De aceea fiecare doliu este recapitularea întîlnirilor tale cu ființa celui dispărut. Cu cît întîlnirea cu el atîrnă mai greu în viața ta, cu atît doliul este mai mare. Doinaş a jucat un rol în debutul meu cultural: este primul care, în urmă cu aproape 30 de ani, cînd eram un necunoscut în lumea literară, a scris entuziast despre mine. Tocmai apăruse *Tragicul.* Aparținea ultimei generații de literați ("Cercul de la Sibiu") din formația cărora filozofia făcea parte în mod obligatoriu. Scriind *el* despre mine îmi făcea, fără să ştie, un imens cadou: mă conecta la o tradiție culturală antebelică căreia îi aparțineam obiectiv şi afectiv, una de dinaintea separației nefaste dintre filozofie şi literatură. Alături de Balotă, era singurul care în peisajul cultural de atunci putea vorbi cu îndreptățire despre o carte care respira literar cu plămînii filozofiei. "Filozofii" noştri de atunci erau idiotizați ideologic, iar criticii literari erau filozoficeşte inculți. Ne-am cunoscut, aşadar, în umbra unei "antante" pierdute şi mi-a oferit prietenia lui.

Lumea mea se lărgea, cu el, "în sus", urca adică înspre o generație pe care în adolescență o priveam "de jos" şi ca inaccesibilă. Este o adevărată promoție a vieții cînd ajungi să te mişti firesc printre oameni care pînă atunci îți vorbeau din spațiul "abstract" al catedrei, al scenei sau al cărții. Aşa se face că am fost foarte emoționat cînd am cunoscut-o pe soția lui, pe Irinel Liciu, pe care în adolescență o văzusem în toate baletele de la Opera din Cotroceni. Locuiam pe Dr. Lister şi aproape în fiecare seară eram acolo, dîndu-i 5 lei lui "nea Gheorghiță", omul care rupea biletele la intrare. Mai toți copiii din Cotroceni şi de la Liceul "Lazăr" făceau asta. Opera era "discoteca" noastră, iar eu eram fascinat de Irinel Liciu şi de Gabriel Popescu.

Cînd am fost invitat prima oară în casă la Irinel şi Doinaş — stăteau în blocul

"1001 articole" de la Piaţa Unirii —, trecuseră 20 de ani de cînd urmăream de pe o strapontină de pluş roşu *Giselle, Lacul lebedelor* şi *Spărgătorul de nuci.* De-abia acum, cînd percep "valorile" în care se scaldă copiii de astăzi şi "vedetele" cărora li se închină, îmi dau seama de cît noroc am avut în anii aceia: trăiam într-o Legendă Culturală în care zeii noştri aveau nume de actori de teatru, balerini, cîntăreţi de operă, cronicari de la *Contemporanul* şi *Gazeta literară.* Irinel Liciu făcea parte din această Legendă, aşadar dintr-un spaţiu inaccesibil (Scena a marcat întotdeauna în mintea mea o "ruptură de nivel"), care nu se putea amesteca niciodată cu acela profan în care mă mişcam eu.

Cînd m-am pomenit faţă în faţă cu ea, mi s-a părut, deşi depăşisem vîrsta Legendei Culturale, că ceva se dereglase în organizarea lumii şi că în faţa mea se afla o fiinţă care nu putea fi *aici* decît dintr-o eroare şi, ca să spun aşa, într-un fel *impropriu.* Chipul lui Irinel (trecuse de 50 de ani), marcat de exoftalmie, cu nasul coroiat, cu sprîncenele desenate şi fardat în alb era acela al unei măşti japoneze. Corpul avea o gracilitate nespusă (părea că poţi să-l iei în palmă şi că, suflînd asupra lui, urma să se desprindă şi să plutească în aer ca un fulg de păpădie), cu inconfundabilul mers al balerinelor, iar umărul stîng se zbătea la intervale regulate ca şi cum ar fi schiţat la nesfîrşit o tentativă ratată de zbor. Pleoapele, la rîndul lor, păreau uneori că uită să se deschidă şi trebuiau ajutate de o scurtă torsiune a gîtului. Toate aceste ticuri, îngemănate cu artrozele cu care marii balerini plătesc cel mai adesea performanţa zborului interzis îndeobşte muritorilor, îi dădeau lui Irinel aerul unei zeiţe nevrozate, căzute din paradisul Scenei.

În 1983, cînd au venit amîndoi în Germania, au petrecut un sejur în apartamentul meu din Heidelberg, în timp ce eu mă aflam la Paris, apoi am început să ne vedem în chip regulat după întoarcerea mea în ţară. Ultima "sindrofie" acasă la ei (Irinel ştia să primească şi făcea parte din categoria "marilor doamne" care nu reuşesc niciodată să ajungă "gospodine", indiferent de timpul pe care l-ar fi petrecut în bucătărie) a avut loc în 1996 în cinstea Monicăi şi a lui Virgil (Monica a început apoi să facă periodic tahicardii şi nu a mai avut curajul să se desprindă de Paris) şi tot atunci, în 1996, Doinaş a tradus genial, din franceză, poeziile Liei Savu şi am făcut împreună lansarea volumului la Institutul Francez şi apoi o emisiune la radio, care mi-a lăsat un gust incomparabil de puritate şi frumuseţe.

De-atunci ne-am văzut rar, Doinaş venea uneori la editură şi îşi alegea cărţi. Avea mereu o bună dispoziţie "erectilă", a unui om care dădea senzaţia că nu poate fi lovit de condiţia muritorului, şi şi-a păstrat-o şi după accidentul vascular care îi domolise ritmul vorbirii şi îi răpise aroganţa mersului tineresc. Era, pentru un poet, nespus de insensibil la tema morţii, iar perspectiva propriului său sfîrşit părea că nu-l impresionează deloc. Mi-l imaginez pătrunzînd în sala de operaţie a doctorului Irinel Popescu cu gîndurile în altă parte.

Ce se va întîmpla însă cu Irinei, care a optat pentru comportamentul unei plante de seră (nu mai iese deloc) şi care respira în ritmul ieşirilor şi revenirilor acasă ale lui Doinaş?

26 mai

Aflu de la Monica (via Marie-France - Rodica Iulian) că Irinel s-a sinucis astă-noapte. Marie-France sunase de dimineaţă să-i transmită condoleanţe şi a căzut peste femeia de serviciu care i-a dat vestea.

Îmi vine în minte, brusc, o seară la ei în care Irinei, rîzînd, ne spune celor de faţă: "Am hotărît cu Doinaş că, dacă unul dintre noi doi moare, celălalt se sinucide. Numai că Doinaş, fiind bărbat, adică laş, nu o să fie în stare s-o facă." Şi a rîs din nou, cu poftă.

Şi, iată, acum a făcut-o; ca pe o variantă extremă a lui *tenir sa promesse. A* plecat de la spital de îndată ce, infarctul survenit, Doinaş a murit. Apoi şi-a pregătit harakiri-ul (în variantă europeană, cu luminal). A murit pesemne către ora 11 seara, timp în care noi mîncam mici în crîşma "La Cocoşatu". *Synchronizität.*

28 mai

Singura iubire în care nu aştepţi nimic — nici certitudinea sentimentului împărtăşit, nici ecoul gesturilor tale în celălalt, nici un cuvînt de mărturisire sau încurajare şi în care lipsa răspunsului, nerecunoştinţa şi vexaţiunea chiar, nu micşorează cu o iotă iubirea ta pentru celălalt — este iubirea pentru copilul tău. Eşti gata să accepţi că *ai ceva de ispăşit* şi că iubirea ta atotîndurătoare este vaga compensaţie a vinei de a-ţi fi adus copilul pe lume fără o consultare prealabilă.

Ne iubim cu toţii mamele atît de mult pentru că sînt singura aluzie palpabilă la neantul care *am fost.*

29 mai

Un *jurnal,* adică o "consemnare pe zile", poate fi numit aşa numai în măsura în care orice relatare are loc *în timp.* Dar ce criteriu exterior! Căci altminteri, el este o *dare de seamă despre tot,* de la oamenii pe care viaţa ţi i-a scos în cale — iar tu eşti primul dintre ei — şi pînă la întîmplări, *etats d'âme,* gînduri şi idei. Orice "jurnal" este un mod de a pătrunde în viaţă *prin poarta cea mai la îndemînă,* adică prin poarta care eşti tu însuţi.

Cărţile sînt foarte proaste conducătoare de idei şi inteligenţă. Altminteri cum de ajung *evidenţele* atît de greu în mintea oamenilor?

30 mai

Am trăit, cu comunismul, împlinirea celei mai terifiante utopii negre la scară planetară. Nimeni n-ar fi crezut, înainte de a simţi lucrul pe pielea lui, că aşa ceva poate să intre în ordinea realităţii, să se instaleze acolo şi să devină *istorie.* De fapt, istoria se drogase.

Se întîmplă uneori să vrem să povestim cum arăta halucinaţia în care ne-a fost dat să trăim. Dar, vorba Monicăi, "nu ni se dă voie". Explicaţia e simplă şi Revel nu oboseşte să o reia cu fiecare carte a sa: marea majoritate a intelectualilor din Occident a apucat să justifice, să elogieze şi să aplaude ceea ce pe noi ne-a mutilat şi ne-a ucis. Prestigiul de salon al comunismului a supravieţuit sistematic crimelor sale istorice. Ceea ce noi am trăit ca realitate iar ei ca răsfăţ ideologic nu are măsură comună. De aceea, pînă una-alta, realitatea trebuie trecută sub tăcere. "Despre lucrul acesta ne veţi vorbi altă dată..."

Citesc, iată, în *22* două pagini pline cu extrase din presa străină despre filmul lui Lucian Pintilie lansat recent la Paris, *După-amiaza unui torţionar,* avînd ca punct de plecare cartea Doinei Jela, *Drumul Damascului. Spovedania unui torţionar.* Atît în carte cît şi în film este vorba de confesiunea, pare-se unică pe lume, făcută recent de un *torţionar activ în comunism,* în epoca lui Gheorghiu-Dej din anii '50. Ambele, cartea şi filmul, spun în esenţă acelaşi lucru: "comunism" egal "crimă". Ei bine, *în nici unul* din articolele occidentale dedicate filmului (toate super-elogioase) nu apare cuvîntul "comunism", iar torţionarul nostru pare să fi venit de pe Marte. Un singur cronicar aduce vorba de... Ceauşescu, scoţînd în prim-plan o figură "accidentală" a istoriei (ca şi cum pe Ceauşescu nu tot comunismul l-a creat) şi salvînd astfel sistemul. Filmului i se răpeşte valoarea implicită de *document* şi totul este mutat în estetica vagă a "cruzimii umane".

2 iunie

Cum îţi dai seama că ai îmbătrînit? Constatînd că ceea ce pentru tine a fost

biografie, pentru alții a devenit istorie.

La emisiunea "Vrei să fii miliardar?" unei studente i se cere să aleagă varianta corectă la întrebarea "Ce trupe au intrat în 1968 în Praga: germane? italiene? rusești? sau japoneze?" Fata se concentrează, dar răspunsul e peste puterile ei. Cere "ajutorul computerului": două variante greşite sînt eliminate pe loc. Rămîn ca răspunsuri posibile: 1) trupele germane; 2) trupele ruseşti. Fata oftează uşurată şi spune fără ezitare: "trupele germane".

Îmbătrînirea, exprimată în termeni kantieni, presupune o schimbare a *domeniului de experiență.* Fiecare generație reprezintă aproape o altă specie de umanitate, pentru că fiecare generație se raportează, biografic, la alt domeniu de experiență. Prin experiența ei directă ea nu mai are acces la evenimentele la care avea generația precedentă. Ea "accesează" un *alt* cîmp de experiență. Aşadar, cu cît partea de evenimente trăite care nu se suprapune cu a celor de dinaintea ta este mai mare, cu atît eşti mai bătrîn. Devii bătrîn cînd începi să le *povesteşti* celorlalți ceea ai trăit *tu.* Povestind, eşti mîndru, pentru că în fond cunoşti şi poți relata o experiență de care ceilalți nu au avut parte. Abia apoi realizezi că povestirea te zideşte în propria ta singurătate şi că ceea ce în primă instanță părea că-ți dă un prestigiu termină prin a te arunca în cotlonul revolut al lumii *tale.*

(Corolar: a şti istorie înseamnă a avea vîrsta tuturor generațiilor de dinaintea ta. A fi nespus de bătrîn. Sau dimpotrivă: a ieşi din jocul "tînăr-bătrîn" al evenimentelor trăite în chip nemijlocit.)

4 iunie

Observația Hannei Arendt că "plebea", *the mob* ("gloata", "vulgul"), spre deosebire de "popor", este cupa istoriei în care se colectează reziduurile tuturor claselor sociale, este *scursura* acestora, şi tocmai ea este vînată şi manipulată de haimanalele politice care o flatează şi în care plebea, apoi, se recunoaşte. Prin acest pact făcut între declasații societății şi cinicii guralivi este apoi zdrobit şi aliniat poporul, componenta onestă a societății, care nu se poate apăra nici prin vorbe obraznice, nici recurgînd la violență.

Concluzia este că cele mai apărate (stabile) sînt societățile care, din cauza bogăției, nu au plebe (ca Elveția sau Norvegia) şi cele mai expuse, societățile sărace şi "plebeiene", ca România etc.

5 iunie

Vorbele teribile ale oamenilor mari unii despre alții, mai ales cînd sînt lansate "cu drag", de pe platforma unei prietenii consacrate de o viață. Numai aşa injuria poate să devină cordială, pentru că se bucură de imunitatea iubirii care o precedă. Cioran despre felul în care Noica nu şi-a "valorificat" experiența de viață: "a trecut prin comunism ca un turist prin Infern". Noica despre aforismele lui Cioran: "sclipitoare ca un fulger după care nu mai vine tunetul".

Pesimismul nu este o viziune asupra lumii, ci ocuparea unei poziții strategice în fața imprevizibilului. Pesimistul e de fapt un tip care se menajează: cînd pui răul în față, nu poți fi luat niciodată prin surprindere de el, în vreme ce şansa de a fi plăcut surprins de deznodămîntul fericit rămîne totodată intactă. Pesimismul este în felul acesta strategia mereu cîştigătoare a vieții.

8 iunie

Un autor de jurnal seamănă cu cineva care s-ar dezbrăca în public cu gîndul că trupul lui gol le-ar putea da celorlalți conştiința propriului lor trup.

Oricît de lentă, dezbrăcarea unui trup ajunge de îndată la limită şi limita e trupul gol însuşi.

Dar dezbrăcarea unui suflet? Unde e limita lui? De-abia cînd scrii un jurnal îşi dai seama cît de "îmbrăcaţi" sîntem şi cum nici o viaţă, oricît de lungă, nu ne-ar fi de ajuns pentru a ne dezbrăca, pînă la capăt, sufletul. Nimeni nu şi-a văzut vreodată "sufletul gol".

(Marii dezbrăcători de suflete: Socrate, Marc Aureliu, Augustin, Kierkegaard, Dostoievski, Cioran.)

"Ce-ar fi să-i dezbrăcăm *mai întîi* sufletul?", îi întreabă Socrate pe prietenii lui cînd aceştia, lăudîndu-i lui Socrate frumuseţea lui Charmides, îi propun tînărului să-şi dezgolească o clipă trupul? Socrate ştie de fapt că dacă vor începe de aici, de la sufletul lui Charmides, nu vor mai ajunge niciodată la trupul lui. Pentru că sufletul este infinit — "întins în toate direcţiile", spunea Heraclit —, operaţia dezvăluirii lui este la rîndul ei infinită. De aceea, sufletul nu poate fi dezbrăcat de nici un muritor, ci doar, ca în mitul lui Er din *Gorgias,* de zeii judecători. Propunînd dezbrăcarea sufletului lui Charmides în locul trupului său, Socrate sugerează înlocuirea unui exerciţiu infinit cu o propedeutică la o îndeletnicire divină. Ce sens are acest exerciţiu? De ce apare Socrate aici ca dezbrăcător de suflete?

Răspunsul e foarte simplu şi e de mirare că exegeţii lui Platon nu au făcut conexiunea. Dacă moartea este despărţirea sufletului de trup şi ea redă sufletului puritatea care îi permite să reintre în contact cu puritatea Ideilor şi să acceadă la cunoaşterea absolută, atunci filozoful, ca un impacient de nemurire ce e, începe exerciţiile de desprindere deja din timpul vieţii. El învaţă să moară în chip precoce şi se antrenează cum poate mai bine, în viaţă fiind, pentru desprinderea sufletului de trup.

Ei bine, din acest antrenament face parte exerciţiul pe care Socrate îl propune celorlalţi: să-i dezbrace sufletul lui Charmides. Dezgolirea sufletului este o iniţiere în moarte, iar moartea este aluzia la o eliberare care conduce direct la nemurire. Charmides acceptă provocarea. El începe să se dezbrace *răspunzînd,* mai precis intrînd în jocul de întrebări şi răspunsuri al lui Socrate. Cu fiecare întrebare şi cu fiecare răspuns o porţiune infinitezimală a sufletului lui Charmides se dezgoleşte şi pe măsură ce dialogul avansează asistăm la o tentativă sporită de părăsire a lumii finitului. De aceea dialogul de tip socratic este *sacru,* pentru că are loc în vederea defrişării unui teren pe care îndeobşte numai zeii şi sufletele nemuritoare se pot mişca liber.

10 iunie

Lîngă mine, într-o casă boierească de la începutul secolului trecut, cu o curte tihnită, care trimite la o altă vîrstă a Bucureştiului, stă o familie de muzicieni. Trei generaţii, distribuite pe cîte un instrument: pianul, pentru generaţia cea mai vîrstnică; violoncelul, pentru cea mijlocie; pentru cea de a treia, reprezentată de o fetiţă de 10-12 ani, vioara. De la ferestrele apartamentului meu nu văd decît o porţiune minusculă a curţii, restul fiind ascuns de copaci şi de un gard înalt acoperit cu plante agăţătoare. Şi totuşi curtea şi casa de alături, cu cei care locuiesc în ea, se rezumă pentru mine la un univers sonor. Îmi percep vecinii — fetiţa, părinţii ei, bunicii ei şi un cîine lup — fără să mi-i reprezint vizual, doar ca pe entităţi vocale. Bunicul şi cîinele lup au voci asemănătoare, deşi a cîinelui e mai frumoasă, pentru că bunicul îndeobşte se răsteşte, în timp ce cîinele are un lătrat timbrat şi armonios. Vocea bunicii nu se aude niciodată în curte şi din cauza asta trebuie doar să-mi imaginez că ea există. Vocea tatălui e prezentă în măsura în care se adresează adeseori cîinelui. Vocea mamei are identitatea chemărilor fetiţei la masă. Iar vocea fetiţei, în după-amiezele şi serile lungi de vară, e vocea fericirii depline pe care nu o au decît copiii atunci cînd se joacă. Ţipetele ei, născute din nesaţul jocului, tropăitul de la un capăt la altul al curţii, tonul care vrea să devină

dintr-o dată poruncitor atunci cînd se adresează cîinelui, chiuitul strident care acompaniază cînd şi cînd puseurile de excitaţie ludică — acestea toate reprezintă muzica asfinţiturilor care pătrunde prin geamul deschis de la bucătărie şi ajunge, trăgîndu-mă vertiginos către vîrsta copilăriei, pînă la biroul meu.

Iar dimineaţa, cînd deschid ochii, primul lucru pe care îl aud sînt gamele unei viori. Mi-o imaginez pe fetiţa care, seara, umplea curtea cu exuberanţa ei, stînd nespus de gravă şi de dreaptă, cu o vioară pe măsură fixată sub bărbie (părul este pesemne bine strîns pe cap, iar privirea limpede şi albastră) urcînd şi coborînd la nesfîrşit pe scara celor şapte note şi canonul acesta îmi place şi îl absorb în mine întins în pat şi îmi trag din el liniştea şi echilibrul pentru începutul zilei. Un copil pe care nu-l cunosc, şi pe care îl cunosc atît de bine, îmi trimite în fiecare dimineaţă, metamorfozat de rigoarea muncii lui, o mustrare pentru toate zilele vieţii mele în care n-am făcut nici o gamă.

joi, 13 iunie

Secretul oricărei reuşite: *continuitatea.* A persevera *în direcţia bine aleasă.*

Exemple de reuşită: sejurul ultim de la Heidelberg, decisiv pentru încheierea traducerii lui *Sein und Zeit.* Alt exemplu: însuşi acest "jurnal" care, în spaţiul unui singur an, pare că "s-a scris singur".

L-am cunoscut pe profesorul Guţu cînd ajunsese la litera S de la marele său dicţionar latin-român. Îmi povestea că lucrează de cinci ani, de la ora 7 la 12 dimineaţa, *în fiecare zi.*

Exemple faimoase de tipi care aveau comportament de funcţionari conştiincioşi în cultură, care scriau dimineaţă de dimineaţă şi cu porţia: Balzac, Thomas Mann, Julien Green, Sadoveanu, Eliade — minimum şase-şapte pagini pe zi.

Stilul meu e "heirupist", datorită succesiunii infinite de umori inegale. "Mă învîrt în jurul cozii" (expresie oltenească), pierd timpul, negociez cu mine, protestez amînînd în faţa iminenţei, orice "termen" mă pune în stare de insurecţie. Totul e de fapt o pregătire înfrigurată, un trac prelungit (care se poate întinde pe perioade de luni) în vederea aşezării la masa de lucru. Odată aşezat, îmi vine greu să mă ridic, nu înţeleg de ce n-am făcut-o de mai multă vreme, îmi promit s-o fac zi de zi de-acum înainte ş.a.m.d. Apoi ciclul se repetă.

Pe cît de greu este să ajung la masa de scris, pe atît de mult, apoi, îmi place. Sînt pasional, sălbatic şi nesăţios şi de aceea orice plăcere tinde la mine să se perpetueze. Pot "lucra" atunci (dar de fapt este o transă, mutarea festivă în altă lume, din care nu mai pot ieşi, o concentrare extremă şi continuă), săptămîni în şir, cîte 12 ore pe zi. În timpul acesta sînt fericit şi am o senzaţie indescriptibilă de forţă şi plenitudine. Uneori pot să scriu fără ştersături, gîndurile se derulează perfect, în înlănţuirea lor ideală. Se creează un echilibru între ritmul derulării mentale şi cel al aşezării ei pe hîrtie. E ca şi cum mi-aş dicta mie însumi, liniştit, un text pe care îl ştiu dintotdeauna. Alteori, echilibrul acesta se strică, "îmi dictez" prea repede, nu pot ţine pasul în scris cu succesiunea gîndurilor. Atunci pagina se dereglează, încep să scriu "urît", prescurtez, cuvintele nu traduc în mod ideal gîndul, dar nu are importanţă, important este să nu pierd ce vreau să spun ştiind că apoi voi reveni. Acest fel de a scrie, sub un anumit frison, este cît se poate de straniu, pentru că spre deosebire de celălalt, măsurat şi tacticos, în care pui pe hîrtie ceea ce ştiai întocmai că vrei să pui, ces-tălalt te face să afli lucruri pe care pînă atunci nu le-ai avut aparent niciodată în minte. Sursa lor este imposibil de precizat, ele se nasc şi se amplifică de la sine, avansînd implacabil într-o direcţie pe care şi-au dat-o singure. Febrilitatea care însoţeşte consemnarea lor vine tocmai din surpriza noutăţii lor totale şi din teama că ai putea pierde o informaţie pe care nu se ştie cine ţi-o pune la dispoziţie doar pentru cîteva clipe. Totul e scris atunci la repezeală, cu sufletul la gură, cum dă Dumnezeu, prin sintagme imperfecte, de-a latul sau de-a lungul foii, pe hîrtii diferite, pe ce-ţi cade la-ndemînă, pe foi deja scrise. La un moment dat te opreşti, emoţionant la culme de descoperirea pe care ai făcut-o. Cum poţi să afli, din tine, ceva ce n-ai ştiut niciodată? Cum poţi să înveţi pur şi simplu scriind?

Faptul uluitor al scrisului este că el explicitează, articulînd-o, o cunoaştere prealabilă (infinită) de care eu nu sînt conştient pînă în clipa scrisului. Fiecare pagină scrisă este aducerea la suprafaţă a unui fragment din această cunoaştere şi astfel smulgerea lui din propria mea "uitare". Numai că această uitare este *originară* (nu presupune căderea mea dintr-un lucru pe care înainte l-am ştiut), este o uitare (infinită) coextensivă cu suprafaţa cunoaşterii prealabile (infinite) de care nu sînt conştient atîta vreme cît nu scriu.

Concluzia este uluitoare: nu poţi şti, afla, învăţa etc. decît în măsura în care scrii. Situaţia este diferită de cea descrisă de Platon în *Menon* (tînărul sclav care se dovedeşte că ştie demonstraţia unei teoreme geometrice în măsura în care cineva *din afara lui* îl ajută să aducă conţinutul ei, ascuns pînă atunci în mintea lui, la lumină). Scriind, *noi înşine* sîntem cei care extragem fragmente din pre-ştiinţa îngropată în noi. Desigur, a accede la acest "scris de escavare" reprezintă o performanţă la care nu îmi dau seama cum se ajunge. Spre deosebire de "scrisul de însăilare", compilatoriu şi exterior, care plimbă cunoştinţe dintr-o parte în alta, "scrisul de escavare" e singurul autentic pentru că pune în joc dezgroparea unui conţinut de cunoaştere care îţi aparţine *în mod propriu.*

(Platon, Kant şi Heidegger — cei trei gînditori ai transcendentalului — sînt cei care au aşezat structura omului pe *enigma prealabilului)*

Scrisul este un mod de a te *concentra* asupra a ceea ce nu ştiai că ştii (asupra a ceea ce ştiai fără să ştii că ştii). Pesemne că sîntem atît de ignoranţi şi proşti pentru că ajungem atît de rar la "scrisul de escavare", la exploatarea zăcămîntului de ştiinţă prealabilă pe care stăm fără să ştim.

sîmbătă, 15 iunie

Fiind la Sibiu, m-am repezit astăzi de dimineaţă la Păltiniş, la "vila lui Noica", cu domnii arhitecţi Vesely sr. & jr. Pot să consider ziua de azi ca primul pas în realizarea unui proiect pe care îl port cu mine de 12 ani: revenirea la Păltiniş, transformarea "vilei Noica" în sediu pentru cantonament filozofic perpetuu etc. Camera lui Noica va rămîne intactă, fără nimic muzeal în ea, cu toate obiectele faimoase ale locuirii lui la locul lor (ibricele de pe sobă, cana şi linguriţa de pe măsuţă, pipa şi scrumiera de pe noptieră, paltonul şi căciula în cuier, pămătuful de bărbierit pe chiuveta cu găleată sub ea), lăsîndu-ţi impresia că locatarul tocmai a ieşit. Vor rămîne deopotrivă intacte "frescele de la Tassili (sau Altamira?)" ale lui Vespasian Lungu din 1986, care decorează" plafonul şi pereţii casei scării de la etaj, un kitsch oribil, de care Noica era foarte mîndru, pentru că făcuse din ele un *story* de constituire al civilizaţiei în genere.

Celelalte trei camere, şi de altminteri întreaga vilă, vor fi aduse la standarde de "confort" moderne: se va instala o centrală termică (pe păcură; în Păltiniş nu există gaze), se vor face lucrări de dezigrasiere, scara va fi înlocuită cu una de stejar, se va face o cameră de duş şi o chicinetă, o cameră va deveni sufragerie (acolo se vor întîlni "bursierii" la prînz şi seara), celelalte două vor fi dormitoare şi camere de lucru. Capacitate maximă: trei bursieri odată. Un Sorin Lavric, un Cătălin Cioabă, un Bogdan Mincă pot face minuni acolo lucrînd cîte o lună-două continuu. La fel doctoranzii mei actuali şi cei ce vor mai veni. Peisajul este magnific, căsuţa fiind practic îngropată între brazi. Fiecare sejur s-ar petrece sub spiritul tutelar al locului şi ar comporta, obligatoriu, turul zilnic, de o oră şi cinci minute, al Păltinişului.

Am stat şi am visat la acest moment ce va veni, în timp ce tînărul Vesely măsura cu o sculă care m-a fascinat — o "ruletă" laser care afişa distanţa la milimetru cînd punctul roşu al laserului atingea peretele — toate distanţele imaginabile din interiorul vilişoarei şi îi dicta "cotele" tatălui său, care, aşezat pe un fotoliu, le scria cuminte pe un plan preexistent. Mă uitam la ei recunoscător, ca la o echipă de medici care se pregătesc să aducă pe lume un copil.

miercuri, 19 iunie

Astăzi, la "Forumul Național al Culturii", desfăşurat la Ateneu, Preşedintele nostru, trecînd în revistă starea domeniilor culturii, a început cu cartea. Iar cartea, a constatat domnia sa, este făcută de edituri *private,* adică de societăți comerciale care urmăresc un *profit.* Treacă-meargă, asta e. Numai că acest profit — şi asta deja nu mai poate.fi trecut cu vederea — "este obținut pe seama cititorilor şi autorilor".

Trecem peste sub-tema diabolizării profitului, dragă celor care şi-au trăit cea mai mare parte a vieții în economii ale falimentului ținute în viață de economiile mondiale ale profitului, şi ne oprim la categoria "pe seama căreia" obțin editorii cei veroşi profiturile. Aceasta este în primul rînd categoria *cititorilor.*

De pe urma cui, te întrebi, şi-or obține editorii din Vest profitul? A bicicliştilor? Oricum, în viziunea Preşedintelui, faptul că editorii "obțin profit pe seama cititorilor" pare profund imoral. Numai că atunci e deopotrivă imoral că fabricanții de pantofi obțin profit pe seama celor care s-au decis să nu umble desculți, iar fabricanții de prezervative de pe urma celor care fac amor şi care s-au hotărît să nu-şi asume anumite riscuri. Generalizînd, e imoral să obții profit de pe urma celor care cumpără şi utilizează un produs. Sînt abuzați economic consumatorii de cren-vurşti, de cuie, de hîrtie igienică, de şireturi de pantofi, de scaune, de scobitori, de ciorapi sau de bere. Iar aceştia din urmă sînt abuzați încă o dată dacă beau berea într-o crîşmă sau la un restaurant. Toți utilizatorii de ustensile sau de servicii de pe lumea asta sînt abuzați economic de către cei care le pun la dispoziție ustensilele sau serviciile. Şi cum fiecare abuzat într-o direcție este abuzator în alta (fabricantul de pantofi "profită" cînd vinde pantofi, dar e abuzat de către fabricantul de bere de fiecare dată cînd bea bere), visul secret al Preşedintelui nostru ar fi să desprindem producția, comerțul şi consumul din societatea omenească de ideea de profit.

Gîndirea Preşedintelui nostru nu este absolut originală. Ea se apropie de aceea a Curții din Boston, care judecă un om pentru crima de a fi făcut un profit de 6 pence la un şiling. Omul e cît pe ce să fie excomunicat, dar scapă în cele din urmă cu o amendă de 200 de lire. Biserica preia cazul şi pastorul din Boston îşi construieşte cîteva predici pe ticăloşia celor care fixează ca țel al activității economice — profitul. Sîntem în 1639.

Dar editorii nu se mulțumesc să facă profit doar de pe urma cititorilor, ci, potrivit Preşedintelui, şi de pe urma *autorilor.*

După ştiința mea, în România, ca peste tot în lume, un autor semnează cu editorul său, *nesilit de nimeni,* un contract în care autorul, în cazul în care cartea se vinde sau în proporția în care ea se vinde, primeşte o sumă între 7% şi 10% din valoarea ediției.

Aceasta este şi suma care îi rămîne editorului *în chip teoretic* sub formă de profit. Lăsăm deoparte faptul că riscurile legate de producerea cărții revin *integral* editorului. Şi totuşi, Preşedintele nostru crede că editorii "sug sîngele" cititorilor *şi autorilor deopotrivă.* Ceea ce ar însemna că atunci cînd public la Humanitas o carte a lui Pleşu, Patapievici, Cărtărescu, Monica Lovinescu etc, eu îmi exploatez prietenii, de vreme ce fac profituri "pe seama lor". Ba sînt atît de schizofren, încît cînd apare la Humanitas un volum al meu, îmi sug sîngele în calitate de editor şi am sîngele supt în calitate de autor.

Doamne, unde ne-a adus capitalismul ăsta! Pe vremea Preşedintelui, cîştigau doar autorii care erau dispuşi să mănînce rahat, pe cînd astăzi cîştigă doar autorii de succes. Ce vremuri am ajuns să trăim!

20 iunie

Ce formidabil instrument de mascare, pentru o grămadă de destine culturale, a fost cenzura! în timp ce scriitorii popriți păreau că nu există, cei publicați îşi făceau iluzia că sînt mari şi că au un public al lor prin chiar faptul că erau publicați. "Publicul meu", l-am auzit spunînd, cu pieptul bombat, pe unul dintre ei. Pentru aceştia, apariția culturii libere a fost un dezastru. S-a dovedit că lumea nu îi voia sau că nu îi voise decît pe timp de secetă spirituală. Cînd, în locul Secției ideologice, tirajele au început să fie dictate de impersonala cerere a pieței, "marile destine culturale" de dinainte de '89 s-au prăbuşit în majoritatea lor, lăsînd să se

ridice în urmă uriaşul nor de praf al urii lor pentru orice reuşită nouă. În secret, ei regretă epoca în care propăşiseră într-un climat de foamete culturală şi detestă "cultura pe baze private", făcînd-o responsabilă, prin "noile centre de putere" pe care le-ar crea (în mintea lor pînă şi excelența este o variabilă a puterii), pentru spulberarea unei reuşite ce fusese edificată pe un fals al Istoriei.

vineri, 21 iunie

La Institutul de filozofie, în anii '70, aveam un coleg care, înainte de a deveni "logician", fusese croitor la Apaca. Avea în el o mitocănie rabelaisiană, deturnată şi domolită de voluptatea şi inocența cu care obişnuia să relateze scene al căror erou era şi pe care, oricine în locul lui, le-ar fi păstrat pentru sine. Totul, în spectacolul pe care îl oferea acest om, era sporit de o fizionomie extraordinară: avea structura unui jucător de rugby din linia a treia, mîinile uriaşe, capul masiv în formă de pară, ochii mici şi călcătura lată. A ținut să ne comunice din prima clipă în care a venit printre noi, membrii secției de epistemologie şi logică condusă de Henri Wald, că îşi începea ziua contemplîndu-se minute în şir, gol, în oglindă. Mie lucrul ăsta mi-a creat un neajuns, pentru că de cîte ori îl întîlneam trebuia să fac efortul de a-l reîmbrăca şi de a elimina imaginea hidoasă pe care chiar el mi-o strecurase în minte. Ajuns într-o zi la Institut, ne povesteşte cum acasă tocmai terminase de mîncat o cratiță mare de varză cu carne, direct din cratiță şi muşcînd dintr-o franzelă, totul sub ochii unui vecin care l-a privit pe tot parcursul mesei, fascinat, dintr-un coridor comun, printr-o lucarnă care dădea în bucătărie.

Altă dată, într-o dimineață brumoasă de toamnă, a venit la Institut cu o sticlă de must din care ne-a oferit cîte un păhărel, îmbiindu-şi mai ales colegele să bea, pentru că era "bun şi dulce". Apoi ne-a povestit cum făcuse mustul. În seara precedentă, strugurii, care umpluseră cada de baie, fuseseră călcați în picioare, oarecum (îmi imaginam eu ascultînd începutul poveştii) în stilul în care Odiseu şi tovarăşii săi, în filmul cu Kirk Douglas, tropăie strugurii în peştera lui Polifem pentru a-l îmbăta pe acesta şi a scăpa astfel de soarta grozavă pe care ciclopul le-o pregătea. Curînd s-a dovedit însă că strugurii, al căror must tocmai îl băuserăm, fuseseră prelucrați astfel: logicianul nostru şi soția lui (purtînd numele suav de Candida) se dezbrăcaseră goi-puşcă, se urcaseră în cadă şi, la un moment dat, inspirați de ritualul bahic pe care îl resuscitau într-un apartament de bloc din Militari, trăiseră, scăldați pe jumătate în must, o toridă scenă de amor pe patul de struguri din cadă. Două-trei doamne, care ascultau povestea cu paharul gol în mînă, au părăsit biroul în grabă, cu batista la gură.

Atunci am avut revelația că *morala* are ca premisă imaginea de sine reflectată în ochii celorlalți şi că, dacă imaginea aceasta rămîne "la sine" — omisă, latentă şi ascunsă cu grijă —, morala poate deveni la limită *ticăloşie discretă.* Colegul meu logician era liber de felul îh care imaginea lui se reflecta în ceilalți şi "morala" lui venea astfel de dinaintea oricărei morale. El era, ca să zic aşa, premoral moral. Putea fi mitocan, nesimțit, hidos — dar nu ticălos. Putea trăi ca şi cum nimeni nu ar fi existat pe lume pentru a-l privi, ba mai mult, ca şi cum nici un atom din ființa lui nu trebuia tăinuit. Era dispus să facă în public *orice,* pentru că *totul* putea fi arătat. Totul putea fi arătat şi, totuşi, el rămînea premoral. Era asemeni Bunului Sălbatic, era un Adam paradoxal rătăcit printre urmaşii lui căzuți.

Noi, ceilalți, în schimb, sîntem morali în măsura în care acest "orice", neîntorcîndu-se asupra noastră încărcat de judecata celorlalți, nu este dat pe față drept ceea ce el era de la bun început: o josnicie. *Orice* poate fi făcut dacă e făcut cu singură complicitatea noastră. *Orice* poate fi făcut, cu condiția ca apoi să fie escamotat, ascuns, neîmpărtăşit, rămas sub pecetea celei mai depline taine. Ca pragmatică *socială,* morala nu este decît splendoarea vizibilă a suprafeței perfect şlefuite, care îşi ascunde subsolurile, viscerele, scurgerile. În accepțiune socială, "moral" nu este un om care nu face ceea ce nu trebuie să facă, ci care s-ar sinucide dacă ceilalți ar afla ce a făcut.

Dar dacă astfel înțeleasă morala nu este decît diversiune a suprafeței, incognito al mîrşăviei, rafinament al camuflajului, unde începe *adevărata morală?*

Pentru a-şi căpăta o întemeiere, morala trebuie să părăsească spaţiul convieţuirii sociale şi să pătrundă în spaţiul transcendental *al privirii de dinaintea "privirii celorlalţi".* La Dostoievski, asta înseamnă să intri sub privirea lui Dumnezeu. Ceea ce revine la a spune că pentru a te sinucide este suficient să ştii doar tu ce ai făcut. În spaţiul privirii de dinaintea "privirii celorlalţi" (etica transcendental-modernă) sau în cel al privirii lui Dumnezeu (etica transcendent-tradi-ţională), "a ascunde" îşi pierde sensul: într-o lume a moralei adevărate ori nu ai nimic de ascuns, ori nimic nu poate fi ascuns.

(Spovedania este suprimarea voluntară a ascunderii. Ea nu înseamnă că nu ai nimic de ascuns, ci că nimic nu trebuie ascuns pînă la capăt.)

sîmbătă, 22 iunie

"Principiul jurnalului" este unul al spovedaniei (ajung la mine mărturisindu-mă) combinat cu descoperirea de sine a celui care îmi citeşte mărturisirea (te ajut să ajungi la tine prin mine). Mă ofer mie, dar de fapt mă ofer ţie. Rezultatul este un *eu lărgit* în care "eu" şi "tu", străini pînă atunci, ne apropiem atît de mult încît ne tămăduim împreună: eu mă împac cu mine ajungînd la tine, tu te descoperi pe tine descoperindu-mă pe mine şi te împaci cu tine. Dintr-un jurnal afli că oamenii comuniază fără să ştie, că în adîncul lor ei sînt identici sau asemănători.

De fiecare dată în viaţa unui om există ceva care cade sub pecetea tainei. Există zone în fiinţa ta pe care nici măcar tu nu trebuie să le atingi şi pe care, dacă nu le poţi trece cu vederea, trebuie să le vizitezi pe furiş şi să uiţi de îndată că ai făcut-o. Un jurnal te ajută nu numai să te pui în lumină, ci deopotrivă să veghezi asupra părţii tale de umbră, să circumscrii ceea ce în tine trebuie să rămînă interzis şi pentru ceilalţi, şi pentru tine. Vindecare nu înseamnă a spune totul, ci mai degrabă a preveni, a încercui (anunţînd că acolo înseamnă "pericol de moarte") locurile în care nici tu nici alţii nu aveţi ce căuta. Pe scurt, trebuie să ajungi să oferi celorlalţi partea convenabilă din tine şi să convieţuieşti în taină cu ceea ce nici măcar tu nu poţi accepta. La capătul unui jurnal trebuie să afli care anume este încăperea din fiinţa ta pe care nu o poţi deschide decît cu preţul pierderii, al destrămării, al îmbolnăvirii.

Atît pentru terapia psihanalitică cît şi pentru etica religioasă acest tip de discurs este blasfemie. În ambele cazuri, camera zăvorită, uşa condamnată, încăperea tăinuită etc. reprezintă un scandal. În primul caz, acolo se intră cu chei potrivite şi cu lanterna în mînă, rezultatul prezumat fiind "vindecarea"; în cel de al doilea caz, camera este deschisă prin imperativul curăţeniei generale, prin răsucire metanoică, prin spovedanie şi lepădare de păcat, rezultatul prezumat fiind mîntuirea. În primul caz, te predai altuia (psihoterapeutului) care începe să scormone în tine şi uşa se deschide profesionist, printr-o tehnică avansată a spargerii. În cel de-al doilea caz, eşti singur cu tine şi faci operaţie pe cord deschis convins fiind că Dumnezeu se uită la cum decurge operaţia.

A trăi înseamnă să poţi supravieţui strivit între două imagini despre tine: a ta şi a celorlalţi.

luni, 24 iunie

Telefon cu Monica şi Virgil. Monica îmi povesteşte foarte mîndră cum au fost astăzi amîndoi la stomatolog, avînd fiecare în dotare cîte un baston impozant. Doctorul i-a primit cu un superb *jeu de mots: Je vois que c'est le Festival de Cannes! (canne* = "baston"; iar festivalul cu pricina e în plină desfăşurare).

Le povestesc de discuţia cu Marie-France, care primise vizita noii traducătoare engleze a lui Ionesco. Mînată de exigenţele "corectitudinii politice", doamna Kate Sinclair îi propunea lui Marie-France ca pentru personajul "servanta", *la bonne (the Maid)* din *Lecţia* să accepte varianta "corectă politic" *the woman who does,* un soi de "femeia care face treabă". "Aveţi soluţie, a întrebat-o Marie-France, şi pentru bufonii lui Shakespeare? Ne puteţi propune ceva pentru cameristele, valeţii şi servitoarele

lui Moliere?"

Toate acestea se petrec într-o lume care pînă deunăzi nu excela prin vertiginoase schimbări de mentalitate. Monica îmi povesteşte cum în Franța abia în urmă cu zece ani a fost modificat un articol din Codul Napoleon, care interzicea femeii să-şi păstreze, după căsătorie, numele de fată, în timp ce la noi, în interbelic, potrivit modelului legislativ importat din Belgia, lucrul era perfect posibil. Monica îşi amintea deopotrivă cum în 1952, după căsătorie, pentru deschiderea unui cont, a trebuit să se prezinte la bancă cu încuviințarea autentificată a lui Virgil.

marţi, 25 iunie

Trec pe la Sănduc Dragomir. Este limpede că pe omul acesta, care, după moartea lui Noica, ne-a dat o *altă* măsură a gîndirii, una ce pornea de jos, din miezul umil al fiecărui lucru, pentru ca apoi, asemeni spiritului din sticlă eliberat, să se lățească peste întreaga lume — *l-am pierdut.* Aerul acela de bonomie eternă, pe care îl proiectează uneori în afară lenta ciuruire a creierului, s-a instalat pe fața lui. De unde răsare această cumsecădenie a neputinței răstignită peste golul care creşte treptat în noi, acest zîmbet strivit pe față care ține loc de expresie şi scoate la iveală o fericire fără obiect? Şi trupul, apoi. Cînd ne degradăm fizic, începem să semănăm cu obiectele stricate: sîntem ca uşa unui frigider care se închide prost, ca brațul unui fotoliu care joacă sub greutatea cotului, ca apa rezervorului de la clo pe care o auzi curgînd întruna. Bucăți întregi din corpul nostru "se strică" şi le mai tragem o vreme după noi pînă în ziua în care trebuie să renunțăm şi să le aruncăm, cu utilizator cu tot, la gunoi. Mă uit la Sănduc Dragomir în această perspectivă ustensilică: gura nu i se mai închide cum trebuie, picioarele îl ajută prea puțin, din pantalonul pijamalei îi iese furtunul unei sonde de care nu se va mai despărți pînă la sfîrşit, urechea e tot mai surdă şi brodeşte rău cuvintele auzite, obligîndu-te să reiei de cîteva ori ceea ce spuneai şi făcînd cu neputință conversația.

Orice maestru îşi încheie cariera din clipa în care, nemaiputîndu-se domina, el ne obligă să "îl luăm în primire". În locul celui care fusese pentru noi autoritatea însăşi, apare acum *un copil.* El părăseşte scena înveşmîntat în propria-i neputință, şi le dă voie discipolilor să înceapă să existe tocmai în măsura în care îi constrînge să pună, în locul respectului şi al devoțiunii, tandrețea grijulie generată în ceilalți de declinul său. Desigur, nu de o inversare a rolurilor este vorba aici. Dar oferindu-le celor care îl cunoscuseră în splendoarea sa versantul destrămării sale, maestrul consimte implicit la un transfer de autoritate.

Tocmai asta este neplăcut în sfîrşitul lui Socrate: el rămîne protagonist pînă în ultima clipă şi, în felul acesta, *nu-i lasă pe ceilalți să înceapă să fie.* Discursul final despre moarte rostit în fața discipolilor este o apoteoză a *autorității* sale şi el îi transformă pe aceştia în simpli figuranți. Lui Socrate nu-i tremură mîinile, nu face pipi pe el, nu-şi uită vorba. Pentru că nu regresează, pentru că nu cere ajutor şi nu are nevoie de el, pe scurt pentru că le refuză celorlalți autoritatea de-o clipă pe care le-ar da-o spectacolul neputinței sale, Socrate moare ca un *maestru nepoliticos:* otrava, băută, îl transformă direct în statuie.

Să iubeşti copilul care stă la pîndă în fiecare om bătrîn.

marţi, 2 iulie

I-am dat lui Andrei în urmă cu zece zile paginile de pînă acum ale acestui "jurnal de convalescent" şi întrucît în curînd va pleca în vacanță în Elveția (de unde promite să revină cu paginile "despre îngeri" încheiate) ne-am văzut ca să-mi comunice observațiile lui. Una dintre ele mă provoacă în mod deosebit. "începi — uite, 3 mai 2001 — cu o lungă înjurătură la adresa limbajului filozofiei, pentru ca apoi, pe 20 septembrie, cînd la Heidelberg te declari absorbit de verificarea traducerii lui Heidegger, să ajungi la glorificarea «codului» filozofie. Ceea ce în-

seamnă că nu mai ştiu de unde să te iau. Spui că eşti liber de filozofie, în timp ce tragi după tine cu alură de ocnaş ghiuleaua *Fiinţă şi timp."*

Observaţia, avînd toate aparenţele că este întemeiată, ratează însăşi "poanta" cărţii. Totul, aici, începe cu o boală pe care o numesc "prăbuşirea sistemului de iluzii". Iar prima iluzie care se prăbuşeşte în "sistemul" meu este, nu întîmplător, tocmai filozofia, aşa după cum primele semne de recuperare şi de reconstrucţie a iluziei încep, aşa cum era şi firesc, în epicentrul însuşi al prăbuşirii cînd, la Heidelberg, constat că sînt din nou capabil de halterofilie metafizică. Faptul că interpretarea unui text dificil redevine pentru mine o *preocupare,* că pot să mă *dedic* "codului" filozofiei şi să recuperez sensul gratuităţii şi al "nebuniei" ei, este, în contextul "medical" al cărţii, primul semn al unui început de vindecare. Recuperarea sistemului de iluzii prin reintrarea în filozofie echivalează cu recăpătarea poftei de mîncare. Iar terapia supremă, medicamentul administrat "din umbră" şi care totodată contracarează efectele castratoare ale "codului" practicat în exces *sînt tocmai paginile acestea.* În ele este diagnosticată o boală care ne spune cît de şubredă este în fond sănătatea condiţiei umane. Descrierea unei astfel de boli încearcă să arate ce s-ar întîmpla dacă luciditatea ar pune stăpînire pe vieţile noastre, ce s-ar întîmpla dacă nu ne-am mai putea "droga" cu nimic şi dacă tot ce înseamnă "valoare" şi "sens" s-ar dizolva în lumina crudă a indiferenţei suverane. Nebunia, în această perspectivă, este tragica neputinţă de a-ţi pierde minţile. Nebun e cel văduvit de proprietatea de a se investi *în zadar* şi care ştiind, aflînd, înţelegînd optează pentru imobilism şi melancolie. Nebun e lucidul, scepticul, omul care nu mai are capacitatea de a fabrica, pentru el şi pentru ceilalţi, iluzii. Aşa înţelese, paginile acestea sînt o punere în gardă asupra supremului pericol care ne pîndeşte: cel de a fi în *toate* minţile.

joi, 4 iulie

Conferinţă a lui Vladimir Bukovski la "Noua Europă", în 1983, la Heidelberg, îi citeam cărţile dîrdîind de emoţie şi nu mă îndoiam nici o clipă că este singurul personaj în jurul căruia poate să se nască un mit contemporan. Omul continuă să mi se pară enorm, iar prin ceea ce *a făcut* pînă la expulzarea sa din URSS şi prin felul în care a gîndit şi *continuă să gîndească după 1990* — superior lui Soljeniţîn.

Conferinţa e dedicată epocii care a început după prăbuşirea comunismului. Bukovski o numeşte, superb, "epoca încorporării monstrului". Aceasta e soluţia pe care a găsit-o Vestul pentru a pune capăt războiului rece. Iar încorporarea monstrului în restul lumii a avut loc *cu preţul uitării trecutului.* Vreţi un exemplu de tehnică a încorporării? a spus Bukovski. Recent, Tony Blair face o vizită în Rusia şi declară cît de fericit e că se află într-o ţară care are o "experienţă vastă în combaterea terorismului". Să spui asta în chiar ţara care *a inventat* terorismul, care *a finanţat* terorismul internaţional şi care i-a *antrenat,* în tabere speciale, pe terorişti veniţi din toate colţurile lumii! "Ceea ce mă sperie în această tehnică de încorporare a monstrului, a spus Bukovski, este absorbţia *tel quel* a structurilor care prelungesc trecutul, a celor care au controlat şi controlează totul fără ca ei să fie controlaţi."

Dar de ce se întîmplă asta? Pentru că există o complezenţă a Vestului faţă de trecutul comunist al Europei. Este o iluzie că Vestul a scăpat de Revoluţia din 1917, care a fost o "revoluţie bifurcată": bolşevicii au rămas în Est şi au impus comunismul prin revoluţie; menşevicii au trecut în Vest şi au instalat mentalitatea stîngistă prin partide şi reforme socialiste. Rezultatul nu e identic, dar contaminarea s-a produs. Iar încorporarea monstrului prin sacrificarea memoriei nu este decît expresia ultimă a acestei contaminări.

sîmbătă, 6 iulie

Telefon cu Monica şi Virgil. În ultima vreme, păstrîndu-şi umorul, Virgil a

optat totuşi pentru "viziunea prafpulberistă", cum am botezat-o într-o vacanţă petrecută împreună la Megeve în 1998. Imaginam atunci şi o lucrare de doctorat cu titlul *Prafpulberismul în cultura română de la Miron Costin la Virgil Ierunca,* fapt care lui Virgil îi plăcea enorm şi îl făcea să rîdă cu poftă.

Aşadar, îl găsesc pe Virgil la telefon în vervă prafpulberistă, de Ecclesiast postmodern. "Ce faceţi, Virgil?" — "Ce să fac, Gabriel, regret că nu mai am timp să scriu 1 000 de pagini despre versul lui Vlahuţă «Nu de moarte mă cutremur, ci de veşnicia ei»." — "Cum aşa, Virgil, răspund eu întremător, dar aveţi toată viaţa înainte!" — "Aşa e, la 82 de ani am înainte viaţa de apoi." Monica şi cu mine rîdem în hohote. Virgil îi cedează telefonul şi îl "văd" cum se îndreaptă, călcînd nesigur dar mîndru de replica lui, spre fotoliul în care, odată aşezat, îşi va aprinde de îndată ţigareta, aceeaşi, susţine el, pe care o fumează de cum începe ziua.

miercuri, 10 iulie

Mă simt uneori în faţa cărţilor ca un degustător încercat de vinuri. Ştiu cînd o carte e "bună". Criteriul este simplu: *ea trebuie să te mute în lumea pe care o deschide.* Indiferent dacă este vorba de literatură, de eseu sau de un tratat de filozofie, autorul trebuie să construiască din inteligenţa, fantezia, speculativitatea sau sensibilitatea lui o lume care pînă atunci nu existase. Iar din lumea aceasta, de îndată ce ai pus piciorul în ea, tu ca cititor trebuie să nu mai poţi ieşi.

Poarta lumii din care ai venit, poarta lumii obişnuite trebuie să se închidă pentru o vreme în urma ta şi tu trebuie să uiţi că lumea aceea, care pînă atunci fusese singura reală, există cu adevărat. *Acum,* cînd citeşti, nu există decît lumea în care ai fost absorbit şi din care nu mai poţi ieşi decît după ce ai străbătut-o în întregime. Iar revenirea la lumea de pînă atunci — la lumea aceea impozantă prin realitatea şi "adevărul" ei — trebuie să fie grea, neplăcută şi uneori chiar plină de suferinţă. Pentru că centrul fiinţei mele s-a mutat în lumea pe care cartea a deschis-o, cînd lectura ei s-a încheiat eu nu mai aparţin lumii de aici. De aceea, recăzînd în ea, sînt debusolat, buimac şi nefericit. Dacă o carte nu creează această *ruptură,* dacă ea nu îţi propune, în chiar mijlocul existenţei în care eşti împlîntat, o lume alternativă la care să poţi face oricînd recurs, dacă ea nu îţi provoacă nevoia de a te freca la ochi pentru a reintegra lumea pe care ai părăsit-o, atunci ea nu e o carte importantă, ci una pe care o vei uita, pe care ai citit-o căznit şi care va sfîrşi în vastul cimitir al cărţilor. Cărţile acestea care intră în timpul tău cu propriul lor timp pot fi citite chiar acolo unde ai apucat să le deschizi, în picioare în mijlocul camerei, lîngă raftul unei librării sau la lumina unui felinar.

14 iulie

A murit Ricu Wald. L-am văzut ultima oară înainte de a pleca la Heidelberg, în toamna anului trecut. Avea metastaze osoase şi fusesem prevenit de către Sorel Vieru că voi avea un şoc. Dar a fost mai rău decît putusem să prevăd. Stătea întins pe sofaua din sufragerie, îmbrăcat în pantaloni de pijama şi cu un tricou fără mînecă. Nu cred că avea mai mult de 30 de kg. Senzaţia era cumplită: aveam în faţă trupul unui om de 80 de ani redus la scara unui trup de copil. Părea o fiinţă care se absorbise dinlăuntrul ei, retrăgîndu-şi contururile, care îşi devorase substanţa şi care păstrase, ca demonstraţie absurdă a unei supravieţuiri inutile, cioturile supraînălţate ale umerilor, gămălia capului şi coastele lăbărţate, scăpate parcă din cheotorile toracelui. Spectacolul era atît de cumplit, încît în primele zece minute îmi venea să ţip şi să fug. Apoi, treptat, m-am liniştit. Femeia care stătea cu el zi şi noapte ieşise, profitînd de vizita mea, aşa încît după o jumătate de oră îl luam în braţe ca pe un prunc şi îl ajutam să se răsucească în altă poziţie. Groaza iniţială se transformase în tandreţe şi ţin minte că mi-am promis să revin, că m-am pus, aproape, să-mi jur că o voi face, pentru că ştiam, pe de altă parte, cît este de greu să-ţi respecţi pornirile şi avînturile de o clipă. Dar odată întors din Germania, nu am mai revenit: nu eram nici îndeajuns de bun şi nici îndeajuns de curajos ca să o fac.

A făcut-o în schimb Marin Diaconu, care se ducea să-l vadă aproape zilnic, a făcut-o Sorel Vieru, săptămînă de săptămînă, şi atunci cînd i se întîmpla să nu se ducă mi-a mărturisit că avea senzația penibilă că *trage chiulul.*

În orele acelea cît am stat ultima oară cu el îmi spunea că îşi doreşte mai mult ca orice să moară şi că moare ca un mare credincios: avea *credința nezdruncinată* că va intra în neant.

De cîte ori dispare cineva care a făcut parte din viața mea mi se pare că ia cu el partea aceea care era *a noastră* şi că viața mea, împuținată astfel, este şi ea mai aproape de sfîrşit. Pentru că rostul vieții mele se născuse şi din întîlnirea mea cu celălalt, el dispărînd, o parte din rostul vieții mele se pierde şi el.

Relația mea cu Wald nu a fost niciodată aceea dintre învățăcel şi profesor. Ceea ce ne-a unit a fost mediul ostil în care am lucrat amîndoi la Institutul de Filozofie al Academiei. Wald s-a purtat atunci cu mine ca un părinte şi un prieten mai mare, încercînd să mă protejeze într-o lume care mă rejecta ca pe un corp străin. Ce căutam noi în ea? m-am întrebat de atîtea ori. Pe Wald îl aruncase acolo Istoria. Fiu al unui negustoraş de nasturi din Dudeşti, se trezise în prima tinerețe "ilegalist". Mi-l imaginam greu în postura asta, lipind afişe şi luînd parte la întîlniri clandestine. Nu i se potrivea deloc. Aşa cum nu se potrivea cu sensibilitatea şi cu vioiciunea lui mentală uniforma ideologică pe care o vreme a fost nevoit s-o poarte. Numai că valul acesta al Istoriei l-a împins într-un loc social în care altminteri n-ar fi ajuns niciodată: mediul universitar-academic. Din nefericire pentru el, nu prea făcea figură de "ideolog al clasei muncitoare". Îi stăteau bine nu şapca şi tunica, ci costumul bine croit, ciorapul negru de mătase întins pe picior, mocasinii. Avea stil, gracilitate, rasă. Era "elitist" şi îi plăcea să se ştie că frecventa cercul aristocrației comuniste, pe Costin Murgescu, pe Bellu Zilber, pe Brucan, pe Gogu Rădulescu. Îşi însoțea vorbirea cu o gesticulație plăcută şi avea o excelentă "mişcare scenică". Era bine crescut, snob, vorbea o română deosebit de îngrijită. Iubea restaurantele, mesele bune, spectacolele, ținea conferințe în lumea artistică, mişuna enorm social, avea o nevastă cu un corp superb, care lucra la televiziune şi înjura ca un birjar, fapt de care el era foarte mîndru pentru că dădea "şic".

Sînt convins că dacă n-ar fi existat legionarii, ar fi preferat oricînd lumii acesteia mitocănizate în care trăiam lumea interbelicului în care "dragă, Carol venea la Academie şi vorbea liber 20 de minute despre filozofia lui Blaga". Unde mai pui că iubea şi jazz-ul, pe care de altminteri îl practicase în tinerețe, ca baterist în nu ştiu ce orchestră de restaurant bucureş-tean. Gulian, groparul oficial al filozofiei româneşti, care ajunsese să îl deteste în scurtă vreme, obişnuia, cînd vorbea de Wald, să-şi exprime disprețul (el, care cînta la vioară) spunînd: "Ce vreți, a rămas şi în filozofie tot un baterist", ceea ce într-un fel era adevărat, numai că te lăsa să crezi că el, Gulian, atunci cînd îi asasina cultural pe Maiorescu sau pe Blaga, făcea muzică de cameră.

Filozoficeşte, Wald nu avea ce să-mi dea, pentru că descindea direct dintr-o paradigmă a pustiirii filozofiei de care trebuia să scape mai întîi el. Fiind sprințar, inteligent şi superficial, nu a avut însă răbdarea necesară, odată trecut de 40 de ani, să asimileze un autor sau un domeniu. Îi plăceau prea mult spectacolul, cozeria, calamburul, ca să mai găsească în el resursele necesare pentru lucrul metodic şi aprofundat. Lectura de tinerețe a teoriei lui Engels privitoare la raportul dintre muncă, unealtă şi limbaj l-a marcat pentru restul vieții, iar încercarea de a altoi pe ea un structuralism lingvistic rău asimilat, foarte la modă la noi prin anii '60, s-a soldat cu o galimatie filozofică în care nu mai era de recunoscut nici marxismul, nici structuralismul, dar care lui Wald, cu vremea, a început să-i dea iluzia că reprezintă o "gîndire a lui". Ca şi cum o "gîndire" se putea naşte în vidul cultural al unei epoci, dincolo de o pregătire, de o formație, de un maestru, de o şcoală anume, de o efervescență de idei etc. Dar ce importanță avea? Important e că reuşise să-şi construiască o iluzie eficace şi că a supraviețuit datorită ei. Dacă Wald nu ar fi existat, nu aş fi ştiut niciodată ce înseamnă în filozofie un comportament infantil. Scena de atunci a "filozofiei", în măsura în care marxismul este o impostură filozofică, era populată de impostori. Wald nu era însă nu impostor, ci un copil metafizic. Neavînd conştiința exigențelor, reperelor şi standardelor filozofiei, îşi imagina că jucăria pe care o improvizase era o maşinărie adevărată. Se juca singur cu ea cu forța cu care

numai un copil poate intra în universul pe care şi l-a creat cu mijloace derizorii şi în a cărui realitate, prin însuşi exerciţiul jocului, începe să creadă. Călărind cu un entuziasm debordant băţul metafizicii sale, ajunsese să creadă că are sub el un armăsar focos care îl poartă în cele mai crîncene bătălii ale gîndirii. De cîte ori l-am privit jucîndu-şi, cu inepuizabilă energie, jocul pe care şi-l inventase, m-am simţit nespus de bătrîn.

Nu ştiu ce va "rămîne" din cărţile lui Wald (mi s-a părut totdeauna că scrisul lui repeta, obsesiv şi circular, cîteva idei de bun-simţ de o sărăcie filozofică dezolantă), dar vor rămîne neîndoielnic *mots-uri* care vor circula prin lumea noastră ca un panaş al spiritului lui. Iată replica pe care i-a dat-o lui Şerban Cioculescu, prin anii '60, cînd crezul comunist de tinereţe al lui Wald începuse să se clatine: "— Ce mai faceţi, domnule profesor? — Ce să fac, Ricule. Mă doare mijlocul! — Pe dumneavoastră, domnule profesor, vă doare mijlocul, dar pe mine mă doare scopul!"

miercuri, 17 iulie

Astăzi în maşină, în drum spre casă, îi spun lui Vlad Zo că nu mă descurc în povestea cu opera, cu talentul şi cu imoralitatea socială a scriitorului. În ce măsură un scriitor care bate palma cu un regim de lichele îşi pune în pericol destinul literar? Talentul lui Brecht e mai puţin mare pentru că el era compromis? Sau al lui Sadoveanu, Arghezi, Călinescu? "M-am gîndit şi eu la chestia asta, îmi răspunde Vlad. Păi nu talentul e problema. Talentul e o condiţie. Mulţi au talent. Şi Păunescu are talent să facă versuri. Numai că un scriitor e mare dacă, dincolo de talent, reprezintă o conştiinţă. Atenţie, «conştiinţă» nu înseamnă «moralitate», ci putinţa de a trăi pînă la capăt pe firul netraficat al interiorităţii tale. Din cauza asta Panait Istrati, Koestler sau Orwell nu sînt totuna cu Sadoveanu sau Petru Dumitriu. Vreau să spun că o angajare istorică greşită ţine de conştiinţă, în timp ce o pactizare cinică nu. Nici unul dintre cei de care ai pomenit nu reprezintă o conştiinţă şi de-asta, pînă la urmă, ei nu sînt mari, indiferent de cît talent au. Cel mai bun exemplu de conştiinţă pentru mine este Dostoievski."

luni, 29 iulie

Fac un *talk show* cu Vartan Arachelian la *Realitatea TV.* Vine vorba de faptul că după 12 ani de "tranziţie" românii nu reuşesc să se desprindă de modelul precedent al puterii. Oamenii nu-şi pot reprezenta puterea decît în tiparele în care au cunoscut-o înainte de 1990. Şi se întîmplă aşa deopotrivă cu cei care o exercită şi cu cei care o suportă.

Aşadar, cine-i de vină cînd intri în secretariatul unui cabinet ministerial şi vezi poza primului-ministru pusă cu evlavie în trei locuri din aceeaşi cameră: o dată, centrată şi solemnă, pe peretele din spatele secretarei; a doua oară, lipită adolescentin-ştrengăreşte, asemeni unui afiş cu Jimi Hendrix, pe partea laterală a unui dulap metalic, plin cu dosare, pahare şi ceşcuţe de cafea; a treia oară, intim-drăgăstos, poza este fixată într-o ramă aurie micuţă, aşezată pe biroul secretarei adjuncte care tocmai îşi pileşte unghiile şi care trebuie să lase senzaţia că se uită din cînd în cînd la premier cu tandreţea cu care acasă îi scapă ochii pe poza de pe etajeră a iubitului, soţului sau copilului plecat în vacanţă. Sînt de vină cei din birou pentru zelul lor amintitor şi vestitor de cult? Sau de vină e premierul nostru pentru că, mai mult sau mai puţin discret, încurajează în oamenii care îl înconjoară pornirea lor de slugi? Desigur, portretul lui Năstase este mai prietenos decît cel al lui Ceauşescu. Dar dacă într-o bună zi, în alt ceas al Istoriei, îi vine şi lui ideea să coboare în stradă, să se caţăre pe umerii oamenilor sau să pavoazeze, chinezeşte, stadioanele?

Ce le reproşez celor care ajung să se îmbete cu puterea? Simplu spus: uită că sînt şi ei, ca noi toţi, *nişte omuleţi.*

În spatele coloanelor cu girofaruri, cu SPP-işti care "ocupă poziţiile" şi controlează preventiv locul, care croiesc drum şi care veghează şi supraveghează — se află pînă la urmă un omuleţ. În spatele celor care se urcă la tribune, care vorbesc mulţimilor, care umplu ecranele televizoarelor — se află pînă la urmă omuleţi. În spatele ridicării unor armate şi al declanşării unui război — se află pînă la urmă un omuleţ.

Ce este neplăcut cu aceşti omuleţi care sar o vreme din rînd şi încep să se considere şi să fie consideraţi "oameni mari" este că, foarte adesea, fac tare mult rău celorlalţi. Şi cu cît fac mai mult rău, cu atît sfîrşitul lor îi readuce în matca de omuleţi pe care crezuseră că au părăsit-o pentru totdeauna. Vorba lui Bulgakov: ce se întîmplă cu "un om mare" cînd dă un cancer peste el? Devine un "om mic", un omuleţ. Ce se întîmplă cu anchetatorul lui Noica (cel care îl bătea cu o cravaşă pe spate), zece ani după proces, cînd Noica îl întîlneşte pe stradă, află că a făcut o pareză, că trage un picior şi că e tutungiu? A devenit omuleţ. Ce se întîmplă cînd nemţii intră pe neaşteptate în Rusia, cînd se îndreaptă glonţ spre Moscova şi cînd Stalin, timp de cîteva zile, stă încuiat în cabinet, pîndind fiecare pas de pe coridor şi crezînd că cei din anturajul său vin să-l aresteze şi să-l judece pentru felul în care a pregătit armata sovietică? Se întîmplă că Stalin devine un omuleţ. Ce se întîmplă cu Miloşevici la Haga, în ciuda aerului arogant şi al replicilor vehemente pe care le dă tribunalului? Devine un omuleţ.

De ce pe mulţi dintre români i-a înduioşat moartea lui Ceauşescu? Pentru că din omul dat jos dintr-un TAB în curtea unei cazărmi, cu căciula care i se aşa-ză într-o rînă cînd dă să coboare pe uşa prea scundă, ieşise dintr-o dată la iveală omuleţul. Cel care le spunea românilor ce au voie să spună şi ce nu, ce trebuie să gîndească, ce trebuie să mănînce, cîţi copii trebuie să aibă, ce filme pot să vadă şi ce cărţi să citească nu mai rămăsese acum — fugărit, arestat, cu tabieturile spulberate, primind mîncarea de la popotă, dormind într-un pat de metal aşternut cu o pătură aspră, lipsit de serviciile maseurului şi nemachiat — decît un bătrînei răpănos, un omuleţ. Un omuleţ era şi Elena, cu mîinile prinse la spate cu o sîrmă găsită prin curtea cazărmii şi strigînd la soldatul care o lega, cu vocea ei dezagreabilă: "Mă, v-am fost ca o mamă!"

Omuleţi, omuleţi peste tot. Omuleţi care îşi închipuie că sînt mai presus de legea omuleţilor şi că nu mai au de dat nimănui socoteală. Şi care cel mai adesea termină prin a da socoteală, însă, ca preţ al uitării condiţiei de omuleţ, de astă dată prin moarte violentă.

miercuri, 31 iulie

Cuvintele au cel mai mic efect tocmai acolo unde sînt *cel mai bine spuse:* în scris. Adevărul este că în scris nu se poate ţipa. Orice scriitor este condamnat la cordonul de tăcere al propriilor sale cuvinte. Cele mai sublime, mai dramatice, mai cutremurătoare vorbe se împotmolesc din capul locului în tăcerea apriorică a paginii. În scris, pînă şi urletul rămîne confidenţial. El circulă între muţenia celui care l-a pus în pagină şi a celui care, de partea cealaltă, îl percepe în solitudinea lecturii. Pentru că se adresează de fiecare dată *unui singur* cititor, scrisul poate aspira cel mult la un scandal în intimitate. Oamenii se vor mobiliza oricînd în jurul unui cîntec, al unei lozinci, al unui discurs, dar niciodată al unei pagini scrise. Marii mărturisitori sfîrşesc prin a fi îngropaţi de înseşi cuvintele care trebuiau să-i exprime. Poţi să scrii pagini care ar face pînă şi pietrele să plîngă; contemporanii tăi se vor uita la televizor.

miercuri, 7 august

Am sosit ieri, în vacanţă, la Paris şi stau, ca şi anul trecut în august, la Catherine şi Mihnea, plecaţi la Veneţia. De ani de zile am reuşit să fiu alături de Monica şi Virgil de ziua lor: Virgil împlineşte anul acesta — pe 15 sau pe 16 august, nu se ştie niciodată — 82 de ani.

Am fost astă seară să-i văd şi, ca de obicei la sosire, a avut loc ritualul schimbului de daruri. Cadoul meu e "retro", un frumos album în sepia cu Bucureştiul vechi şi CD-uri cu şlagăre româneşti interbelice. Virgil vrea să asculte de îndată cîteva şi în scurtă vreme, în livingul din Francois Pinton tapisat cu cîteva mii de piese de muzică clasică, răsună *Mînă birjar, Iubesc femeia, Adio, doamnă...* Monica şi Virgil încep să schimbe priviri complice, nevenindu-le să creadă că anii adolescenței lor bucureştene pot să năvălească atît de convingător peste ei. Sîntem toți trei pe muchia dintre lacrima nostalgică şi rîs, pentru că muzica e insinuantă, iar versurile sînt, pe alocuri, uluitoare. (Rețin, la un moment dat, portretul femeii care zdrobeşte inimile tuturor bărbaților: "şarpe cu trup de felină".) Şi totuşi, nicăieri, nici cea mai mică urmă de vulgaritate.

"Gabriel, îmi spune Virgil după ce terminăm audiția, cum mai pot eu, după un cadou atît de magnific, să îți dăruiesc ce îți pregătisem? Am descoperit în ultima vreme un mare compozitor şi voiam să ți-l semnalez şi dumitale: ai aici simfoniile lui Beethoven cu Cleveland Orchestra dirijată de George Szell, cea mai bună interpretare după cea a lui Furtwängler." — "Gabriel, intervine Monica, chestia asta cu Beethoven e bancul lui din ultima vreme. De două săptămîni ascultă numai Beethoven şi zice că îl descoperă." — "Ce doreşti, doamnă, nu-mi dai voie să-l descopăr pe Beethoven la 82 de ani?"

Sosirea mea la Paris se face întotdeauna prin ei. Seara a început. Pălăvrăgim, rîdem, ne evaluăm impasurile şi, ca de fiecare dată cînd îi revăd, mă cotropeşte senzația de bunăstare interioară totală pe care mi-o dă cea mai proaspătă, mai egală, mai neobosită iubire a mea.

vineri, 9 august

Astăzi, trecînd pe Boulevard Hausmann, în fața magazinului Lafayette văd cinci-şase inşi îmbrăcați în frac, toți blonzi, cîntînd marşul din *Aida,* cu partiturile puse pe trepiedele aliniate la marginea trotuarului. E miezul zilei şi sînt 30 de grade. Spectacolul unor oameni îmbrăcați în negru în plin soare, suflînd de zor în alămurile strălucitoare, cu sudoarea curgîndu-le de pe față pe gulerul tare al cămăşii şi apoi pe papion are în el ceva deopotrivă ridicol şi impunător. Cine sînt cei care vînd muzică pe un trotuar parizian îmbrăcați ca în sala de concert? Mă apropii să-i văd mai bine. Pe o plăcuță fixată de bara orizontală a grilajului care desparte trotuarul de fluxul necontenit al maşinilor stă scris: *Filarmonica din Novosibirsk. Siberia.* Plec visător. Ruşii îşi cîştigă viața la Paris îmbrăcați în frac şi cîntînd la trompetă *Aida.* Cîteva sute de metri mai departe, postate în fața unui *Monoprix,* două maramureşence cu priviri umile te scutesc să împingi singur uşa magazinului. Pînă şi în cerşetorie vindem cel mai necalificat produs: un simplu gest, simpla disponibilitate de servitor. Dar ce are a face? Important este că pînă la urmă cu toții "ne integrăm în Europa".

luni, 12 august

Marea Galerie de la Luvru revizitată după 20 de ani. Mă prinde ora închiderii şi, în timp ce trec încă o dată în revistă în sens invers secolele şi prin față îmi defilează prinți de Rimini, tinere prințese, cavaleri de Malta, condotieri, viceregine ale Neapolelui, Ioan Botezătorul, scene de luptă cu cavaleri în zale, îngeri în adorație, supliciați, ghicitoare, tineri gentilomi, am această revelație: coşmarul suprem ar fi să traversez, pustii, sălile acestea.

Copil fiind, după prima vizită la Muzeul Antipa, mi-am imaginat înainte de a adormi că m-aş afla *în clipa aceea,* singur, în sălile cu scheletele de mamuți, cu cimpanzei, cu anaconde, cu hiene, cu toate orătăniile lumii puse în formol, împăiate în vitrine sau înălțate pe socluri. Nu ştiam atunci că spaima care m-a cuprins era prima spaimă *metafizică* a vieții mele: pentru că în nici o situație reală un om nu se poate afla singur față în față cu *toate* fiarele lumii. Muzeul realiza prin sinteză o imagine — "lumea naturală" — care nu-şi avea corespondentul real nicăieri. Ceea ce

se obținea era remarcabil şi terifiant: singurătatea mea de om proiectată pe fundalul lumii animale.

Dar traversarea unei galerii de tablouri şi statui? Mi-am imaginat paznicii scoțîndu-i afară pe ultimii întîrziați şi Închizînd muzeul. Ce aş fi simțit rămînînd acolo? Tablourile atîrnate pe pereți ar fi evadat din convenția estetică prin care se ofereau pînă atunci privirii şi ar fi devenit ceea ce ele erau de fapt: uşi întredeschise către alte lumi. Fra Angelico, Antonello da Messina, Ghirlandaio, Pisanello, Piero de la Francesca erau numele canalelor prin care istoria se revărsa peste noi. Aş fi rămas singur față în față cu epocile lumii. Din tablourile atîrnate pe pereți s-ar fi desprins, venind către mine, grimasele infinite ale strămoşilor mei, metamorfozele speciei mele şi ale propriului meu chip: supliciat, contorsionat, trufaş şi crud, ucigînd şi implorînd, în adorație sau supunere. Am ieşit auzind în urma mea gratiile care se închideau şi mi-am imaginat cum sălile îşi dădeau jos masca frumuseții de peste zi şi se pregăteau să se deschidă în înfricoşătorul lor.

marți, 13 august

Cu Monica la Salpetriere. A fost programată astăzi pentru un scaner cerebral, în speranța că va fi depistată cauza amețelilor repetate din ultimele luni. Analiza nu se face decît în prima parte a dimineții, ceea ce pentru Monica, mergătoare în pat la 3-4 dimineața, este echivalent cu o dramă. O rugasem să mă lase s-o însoțesc cu maşina la spital. A acceptat în cele din urmă, după ce, în repetate rînduri, îmi explicase că n-am să mă pot trezi cu noaptea în cap şi că, ea una, nu va dormi oricum deloc. "Cînd v-au programat, Monica, pentru analiză?" — "La 8 şi un sfert." Asta era duminică seara. A doua zi la prînz programarea se mutase, în relatarea Monicăi, la 8 fără un sfert, cu specificația, pe care a făcut-o în trei rînduri, că "trebuie ajuns la spital cu un sfert de oră înainte, pentru pregătire". Ieri seară, în sfîrşit, Monica se decide asupra orei la care ar urma să mă prezint cu maşina în rue Francois Pinton: 7 fără un sfert. "Dar Monica, încerc să protestez, Salpetriere e la doi paşi de Mihnea, iar de la dumneavoastră pînă la spital nu facem mai mult de 20 de minute." — "Gabriel, nu ştii nimic! Mîine, jumătate din Paris soseşte din vacanță, iar cealaltă jumătate pleacă. Noi stăm lîngă periferic. O să fie o aglomerație nebună. Şi pe urmă spitalul însuşi e un mic oraş. Pînă găsim clădirea cu radiologia..."

Mă hotărăsc să îi respect angoasele, aşa încît nu mai comentez. Astăzi de dimineață la 6 şi 35 de minute eram sub geamul Ieruncilor, după ce traversasem un Paris în care, în afara gunoierilor şi a unei maşini de pompieri, fusesem singurul automobilist.

La 7 şi zece minute coborîm în fața clinicii de neurologie şi radiologie de la Pitie Salpetriere, după ce străbătuserăm curțile şi aleile pustii ale spitalului. Intrăm în clinică — nimeni. Dinspre *cafe*-ul de la parter se îndreaptă înspre noi un tînăr cu brațele pline de cutii de carton: bufetul se pregătea să deschidă la ora 9 şi "primea marfă". — *"Pardon, monsieur,* începe Monica. Am fost programată pentru o analiză şi mi s-a spus să vin cu un sfert de oră mai înainte. Ştiți cumva unde se fac analize?" Tînărul ascultă politicos, scoțînd capul cînd pe o parte, cînd pe alta a stivei de cartoane pe care o ține în brațe. Îi răspunde Monicăi că el a livrat portocale şi că, din păcate, nu o poate ajuta. "Monica, zic, cuprins brusc de o bănuială, aveți la dumneavoastră o convocare cu ora programării?" Monica începe să caute în poşetă şi dă la iveală o frumoasă foaie scrisă la computer pe care e marcată, cu litere în bold, ora programării: 9 fix. Mă uit la ceas. Între timp se făcuse 7 şi 25 de minute. Monica îmi vede expresia uimită, presimte comentariul care urmează şi, legănîndu-se de pe un picior pe altul, mi-o ia înainte: "Gabriel, fii gentil! Ți-am explicat doar: pregătirea pentru analiză, vacanțele în toi, spitalul cît un oraş..." Între timp descopăr că secția de radiologie e la subsol. Acolo, personalul e pe poziție. La "Primiri", o tînără stă în spatele unui computer. *"Pardon, madame,* reîncepe Monica. Am fost programată pentru o tomografie şi mi s-a spus să vin cu un sfert de oră mai devreme..." — "Luați loc, veți fi chemată", răspunde sec fata. Într-adevăr, peste o oră şi un sfert, urmînd întocmai programarea, un asistent vine şi o preia pe Monica.

Iese după o bucată de vreme din sala de analiză, bombănind fioros: "Nu mai

pun piciorul aici în ve-cii-vecilor! Să mă roage şi nu mai vin! — Ce s-a întîmplat, Monica? — M-au chinuit, Gabriel, m-au chinuit, ca în *Colonia penitenciară* a lui Kafka! — Cum să vă chinuie, Monica? Un scaner e un scaner, nu vă atinge, nu vă face nimic, nu simţiţi nimic, nu vă doare nimic. — Gabriel, ai auzit de *Colonia penitenciară?* M-au torturat! M-au pus în faţa unui aparat cu un aer inocent, care pe urmă îmi venea deasupra capului şi făcea «hîîr! hîîr! hîîr!» — Ei şi? Ce dacă făcea «hîîr»? — Mă stresa, Gabriel! Mă stresa! — Monica, îmi pare rău că trebuie să vă spun, dar suferinţele dumneavoastră kafkiene nu mă impresionează deloc. Deloc! Poate pe Virgil să reuşiţi să-l impresionaţi, acasă. Important e rezultatul. — *Je m'enfiche* de rezultat! Am fost torturată! Şi nimeni nu-mi plînge de milă. — Nu vă plîng, Monica, nu vă plîng. Nu sînteţi convingătoare. Chestia cu Kafka nu mă convinge. — Gabriel, eşti un monstru insensibil."

În aşteptarea prelucrării rezultatelor analizei, mergem spre *café*-ul unde cu trei ore în urmă Monica cerea relaţii despre analiza scaner "livrezorului" de portocale. Mă ţine de braţ, nespus de mică şi neajutorată, dar bombănind întruna şi, de-acum, cu gîndul să-l sune pe Virgil să-i spună că totul e în regulă, dar şi să se poată plînge cuiva în mod eficient. Îi simt braţul subţire agăţat de braţul meu, îi simt mersul nesigur, care mă face să-mi potrivesc paşii după paşii ei, şi îmi e bine că sînt acolo, că m-am sculat cu noaptea în cap şi că pot ocroti, fie şi pentru o clipă, o asemenea minune de om.

joi, 22 august

Cu cît ura care se strînge în jurul tău e mai mare, cu atît sensul vieţii tale este mai bine conturat. Exilaţii, cei care îşi părăsesc lumea *lor,* sînt nefericiţi, se usucă şi mor sufleteşte pentru că nu mai e nimeni care, urîndu-i, să le poată da măsura împlinirilor lor. Ei pătrund în infernul indiferenţei pure. Adevărul este că bine, plin şi variat nu se trăieşte decît în societăţile în care se urăşte mult. Fericirea este indiso-ciabilă de ura pe care o stîrneşti şi de gîndul liniştitor că, prin ceea ce ai făcut, ai lovit just. Din acest punct de vedere în România se trăieşte bine. Dacă e adevărat că orice "ură de moarte" întîlneşte la capătul ei triumful cuiva, atunci la noi poţi să obţii lesne apoteoza: în fiecare zi se va găsi cineva care să te urască de moarte pentru ceea ce faci şi fiecare zi devine astfel un triumf la îndemînă.

luni, 2 septembrie

Îmi cade de-abia acum în mînă interviul din *România literară* (12 dec. 2001) cu Friedgard Thoma. "A existat un contrast puternic între faţa umană şi cea «auctorială» a lui Emil Cioran?" este întrebată eroina noastră. Răspunsul este stupefiant: "Da, şi încerc chiar la începutul cărţii mele să descriu acest contrast. Cioran evolua mult prea vădit în registrul anecdotic al conversaţiei noastre [...] şi nu părea prea interesat să mi se adreseze în termenii în care eu îl cunoşteam din lectura aforismelor şi în care doream să-l aud! Trebuia mereu să-l readuc la acel nivel..."

Bietul Cioran! Ce neşansă pe el să încapă pe mîna unei asemenea capre metafizice! Friedgard vine la întîlnirea cu Cioran programată să cunoască nu un om, ci un fabricant de aforisme, în vreme ce Cioran vede în ea ceea ce Friedgard şi era înainte de a se fi automutilat cultural: o tînără femeie frumoasă. Fiecare cunoaşte propria lui dezamăgire: Friedgard descoperă un personaj şarmant care îi vorbeşte despre chiriile din Paris, iar Cioran va descoperi în pat capra metafizică.

În altă parte, dna Thoma spune că "în relaţia pe care a avut-o cu mine", Cioran a vrut "să fie lipsit de pretenţii". (Se înţelege că faţă de el însuşi. Normal! Splendoarea lui Cioran venea tocmai din firescul cu care se purta. Nu poza niciodată.) "Eu însă nu am putut să suport aşa ceva, nu eram obişnuită cu astfel de situaţii [ce fel de situaţii?] şi doream ca el să fie foarte exigent, a trebuit chiar să-l constrîng..."

Ciudat cum prostia asta gomoasă nu transpare din cartea de la Weidle Verlag

cu atîta claritate. Senzația pe care ți-o lasă interviul este că Friedgard îi fixase lui Cioran "cotă de aforisme" şi că, dincolo de ipostaza culturală (autorul sapiențial), a fost incapabilă să vadă în Cioran bietul om din carne şi sînge electrocutat de dorință. L-a torturat prosteşte în numele "exigenței".

Această viziune simplificatoare, potrivit căreia omul dispare în spatele funcției creatoare, mai ales cînd e vorba de "filozofi", cunoaşte o largă răspîndire. În imaginarul popular, filozoful trebuie să fie un personaj nebulos, distrat şi sfrijit, eliberat de verigile care îndeobşte îi țin pe oameni legați de lumea aceasta. El este dincolo de foame, de sete, de eros şi, în genere, de orice latură pragmatică a vieții. Doamne fereşte să ai, ca filozof, statura unui profesor de sport (de vreme ce Kant avea 1,50 m şi semăna cu o maimuțică), să-ți placă mîncarea bună (şi totuşi lui Toma d'Aquino i se tăiase un semicerc în tăblia mesei ca să-i poată încăpea burta în timp ce mînca, Jean-Francois Revel dedică mesei de prînz două ore în fiecare zi, după care, răpus, îşi face siesta o oră, ca să nu mai vorbesc de angelologul nostru contemporan cu care am trăit, nu de puține ori, sinucigaşe experiențe culinare), să ai ieşiri *macho* (puțini ştiu, despre Casanova, în ordinea unei demonstrații inverse, că avea o formidabilă cultură umanistă, că era în corespondență cu mințile luminate ale Europei, fiind consultat în cele mai subtile probleme) sau să intri în lumea afacerilor (Thales, de care concetățenii şi-au bătut joc că, uitîndu-se la cer în timp ce mergea, a căzut într-o groapă, a făcut demonstrativ avere în scurt timp, speculînd recolta de ulei de măsline şi de vin din anul acela).

După apariția *Declarației de iubire,* oameni inteligenți, precum conu' Alecu Paleologu, s-au mirat că am scris un eseu despre sărut. "Ia uite! Ce are Gabi cu sărutul!" a exclamat perplex. (Chiar aşa! Ce am?) Mi-aduc aminte cum pe vremuri, la restaurantul Uniunii Scriitorilor, aflîndu-mă cu Pleşu la o masă, a venit la noi, beat-cui, Ion Băieşu şi ne-a întrebat împleticit dacă tipi d-ăştia ca noi "care am auzit că ați citit o bibliotecă" au practicat *cunnilinctus* şi au cunoscut deliciile unei felații pe cinste. În timp ce Pleşu se pregătea voios să-i dea detalii menite să-l liniştească în privința fanteziei erotice a celor care citesc mult, eu îi trăgeam lui Pleşu şuturi pe sub masă şi, uitîndu-mă la unghiile murdare ale lui Băieşu, făceam eforturi disperate să apăr secretele filozofilor de tagma limbută şi neruşinată a literaților.

Tot cu Andrei, prin anii '90, am trăit la conacul lui Enescu de la Tescani (de fapt al Marucăi Canta-cuzino) o experiență unică. Eram în acel moment vreo 15 pensionari ai "casei de creație" (în majoritate pictori) şi, după cină, muzicologul Firca ne invită în salon să ne cînte la pian. Ne-am aşezat cu toții pe canapelele şi fotoliile originale risipite în jurul salonului; un enorm covor oriental se întindea între noi şi pian. Firca trecea de la o piesă la alta, improvizînd la nesfîrşit (trecuse de miezul nopții) şi la un moment dat "atacă" *Lacul lebedelor.* Am simțit atunci o irepresi-bilă nevoie de "a face balet" şi, în ciuda faptului că nu-i cunoşteam din cei de față decît pe Andrei şi pe Horia Bernea, în clipa următoare m-am pomenit în mijlocul salonului, pe covorul cu nuanțe sîngerii, re-făcînd, patetic şi "expresiv", toate locurile comune ale coregrafiei clasice. O clipă mai tîrziu, Andrei țîşnea lîngă mine: "răpiți" de furorul propriului nostru joc, am dansat asemeni unui cuplu îndelung versat, trecîndu-ne unul altuia cînd partitura Prințului, cînd pe cea a Lebedei Albe. Cum arătam oare, amîndoi îndesați şi negricioşi, încercînd să despicăm aerul cu grație sporită şi avansînd unul către altul pe vîrfuri? După "spectacol", unul dintre pictorii băcăuani, aflat în salon, a venit la mine cu ochii înlăcrămați de emoția celor văzute şi mi-a spus: "Pînă acum vă respectam. De-acum vă şi iubesc."

Asta e tot. Lumea nu-şi imaginează că "filozofii" sînt oameni ca oricare alții şi că filozofia, vorba lui Hegel, este gîndirea concretului prin excelență. De aceea, n-am să uit niciodată că prietenia mea cu dirijorul Ion Marin (acum, cînd dirijează toate orchestrele mari ale lumii, are 42 de ani), începută în urmă cu 20 de ani, a debutat sub semnul acestui etern *malentendu* care însoțeşte "meseria" noastră şi pentru care Cioran plătise cu "sînge şi lacrimi". Eram la o petrecere, tocmai mă pregăteam, într-un colț al salonului, să muşc dintr-o chiftea arămie, cînd apare lîngă mine, brunet, fremătător şi intimidat, tînărul Ion Marin care mă întreabă: "Profit că vă întîlnesc, ați putea să-mi spuneți ce este fenomenologia?" Mi-a venit să-i răspund: "Reflecția asupra situației în care tocmai mă pregăteam să muşc dintr-o chifteluță în clipa în care a apărut un *emmerdeur* ca tine şi m-a întrebat ce este fenomenologia."

De atunci, de cîte ori ne vedem la Bucureşti sau la Lugano, rememorăm scena chifteluţei fenomenologice ca pe un gest fondator din care s-a născut "îndrăgostirea" noastră.

sîmbătă, 7 septembrie

"Uşa interzisă" păstrează în ea întreaga ambiguitate pe care o provoacă tensiunea dintre ceea ce este "închis" (şi trebuie să rămînă aşa) şi ceea ce, în ciuda interdicţiei, se întredeschide, descoperind — cu consecinţe nebănuite — un spaţiu care se structurase în chiar misterul splendorii sau promiscuităţii sale. Nu am, totuşi, pretenţia că în aceste pagini îmi propun să scald în lumină ungherele ultime ale odăii care este viaţa mea. Sînt convins că fiecare om trebuie să plece de aici ducînd cu el o taină, fie că aceasta ţine de înălţarea sau de căderea lui. De aceea, cînd e vorba de "cădere", nu cred în jocul de societate pe care Dostoievski îl propune în *Idiotul:* fiecare dintre cei de faţă le povesteşte celorlalţi lucrul pe care îl consideră cel mai mîrşav din viaţa lui. Cred, dimpotrivă, că fiecare trebuie să-şi poarte pînă la capăt în tăcere povara dup licitaţilor sale. Înclinaţia esenţială a omului, în măsura în care el poartă şi *răul* în sine, este de a se ascunde pînă la capăt şi de a muri asfixiat în propriul lui păcat. Ceea ce înseamnă deopotrivă: în propria lui remuşcare.

De ce oare sîntem în aşa fel alcătuiţi încît murim de ruşine nu cînd facem un lucru reprobabil, ci cînd îl retrăim în memorie sau cînd ajungem să-l mărturisim? Răspuns: pentru că fiinţa noastră morală e întemeiată nu pe virtute, ci pe remuşcare.

Aşa cum orice trup aşezat în lumină îşi proiectează umbra pe pămînt, la fel păcatul pus în lumina conştiinţei face să se desprindă din el umbra remuşcării. Orice viaţă morală este aşezată pe secvenţa "păcat-remuşcare" şi miracolul alcătuirii acestei vieţi este că *nimeni,* în afara subiectului moral, nu trebuie să intervină pentru ca ea să existe: autorul păcatului este de fiecare dată propriul său pedepsitor. Cain este blestemat şi izgonit de Dumnezeu nu pentru că a ucis, ci pentru că fapta lui nu e însoţită de umbra morală a căinţei. Orice individ moral îşi administrează singur pedeapsa, iar remuşcarea este una atît de cumplită încît, în faţa lui Dumnezeu, ea face superfluă orice altă pedeapsă.

miercuri, 10 septembrie

Astăzi, la editură, am avut o "reuniune de lucru" (cinci-şase persoane) în biroul meu. Am făcut greşeala să-l invit şi pe "Vladzo" — aşa îl strigă colegii pe Zografi pe coridorul kilometric de la "Casa Scînteii", ca să îl deosebească de "celălalt Vlad", Vlad Russo.

Vlad Zo este copilul răsfăţat al Editurii. Citeşte enorm în toate direcţiile (literatură, ştiinţe, filozofie) şi cînd face fişa de prezentare a unei cărţi simţi subit nevoia să citeşti cartea. Mi-aduc aminte cum începea prezentarea volumului unui faimos neurolog american: "V-aţi gîndit vreodată cum arată să nu te poţi orienta pe lume decît spre dreapta, stînga fiindu-ţi pur şi simplu necunoscută? Cum ar fi să-ţi confunzi soţia cu o pălărie şi să încerci să ţi-o pui pe cap? Să stai de vorbă cu medicul şi să nu percepi, privindu-l, decît o barbă, un halat alb şi un stetoscop? V-aţi gîndit cît de subţire este peretele care desparte normalitatea de nebunie? Ei bine, citind cartea doctorului Sacks..."

În schimb, Vlad Zo, spuneam, e un pericol în reuniuni de lucru şi nu are sens să-l chemi decît dacă vrei, aşa cum s-a întîmplat astăzi, să arunci adunarea în aer. Nimic din fiinţa lui nu se potriveşte cu un "cadru organizat". Pînă şi ocuparea locului care îi revine la masa de discuţii se face prin detururi prealabile, prin pipăirea somnambulică a cărţilor şi a revistelor aflate pe masă, însoţită de comentarii absconse făcute sub forma unor mormăituri ininteligibile pentru ceilalţi, din mijlocul cărora ţîşneşte din cînd în cînd frîntură unei sintagme: "Lesbiene... Ia

uitea! Lesbiene prin contract. Auzi, prin contract!" După care vorbele se pierd din nou în indeterminatul bombănelii şi al unui mîrîit prelung.

Freamătul pe care fiinţa lui îl emite continuu îi cuprinde pînă la urmă pe toţi cei de faţă şi, în curînd, toată lumea începe să se certe cu toată lumea. Simţindu-şi forţa de disoluţie, redublează, devine ludic şi instigator. Are în ochi, peste masă, o colegă căreia îi face din cînd în cînd "pst! pst!" şi căreia la un moment dat îi strecoară: "Ce vrei, domle? Ce vrei? Poate că sînt mort! Poate sînt ca în Madagascar!" Manevra îi reuşeşte. În clipa aia toată lumea se opreşte, cu mine în frunte (simt că pierd firul), şi într-un glas întrebăm: "Dar cum e în Madagascar?" Vlad Zo clipeşte fericit că a reuşit să ne deturneze de la tîm-peniile pe care le discutam, spune "În Madagascar?", face o pauză lungă, ne zîmbeşte hîtru şi îşi degustă poanta bîţîind din cap: "În Madagascar? Păi uite cum e în Madagascar..." Simţim că ne sufocăm de curiozitate. "În Madagascar, la trei ani o dată, toată lumea dezgroapă cîte un schelet, dansează cu el o zi şi pe urmă îl îngroapă la loc. Poate că eu am murit şi că dansaţi cu mine!"

Toţi cei de faţă încep să ţipe şi să vorbească în acelaşi timp, eu strig "linişte!", după care şedinţa se duce naibii, pe scena în care Vlad Zo s-a ridicat de la masă şi îi arată fetei de vizavi care ar fi tehnica exactă a dansului cu scheletul.

duminică, 22 septembrie

Astăzi la prînz, orgie culinară la *hacienda* doctorului Irinel Popescu. Am fost cu profesorul Setlacec, cu Catrinel şi cu Andrei Pleşu. Doamna doctor ne-a propus următoarea suită: o "intrare" cu icre negre şi somon, apoi mici de la "Cocoşatu" făcuţi pe grătarul din curte. (Andrei mănîncă vreo zece, eu vreo şase-şapte.) Ne mutăm apoi în living, unde se începe cu sărmăluţe în foi de viţă, sărmăluţe în foi de varză şi mămăliguţă. Urmează limbă cu sos de măsline. Apoi costiţe de porc cu "cinci miresme" şi orez cantonez. Vinurile inaugurale sînt din 1950 (!), apoi ne repliem pe Vinul Cavalerului. Desertul e în două trepte: găluşti (nespus de pufoase) cu prune şi apoi îngheţată. Pe parcurs, Catrinel, Andrei şi cu mine gemem şi ne îndopăm cu Triferment şi Colebil, în timp ce profesorul Setlacec îşi bate joc de noi spunînd că luăm Placebo şi, la cei 81 de ani ai săi, traversează toate etapele fără să clipească, bazîndu-se şi pe rezultatele perfecte ale unor analize făcute săptămînă trecută. Plecăm după patru ore, cu certitudinea că sîntem o bandă de mîhcăi iresponsabili.

23 septembrie

"El a priceput că cea mai înaltă funcţie omenească — cea de a intra în comuniune cu Dumnezeu... — trebuie să fie deţinută nu de către un «inocent», ci de cineva care avusese parte de «experienţă»." Heinrich Zimmer scrie aceste rînduri despre Ioan Hrisostomul.

Citindu-le, mi-am dat deodată seama că *am tăcut bine* atîţia ani de zile. Neputinţa de a mă *exprima* m-a făcut, desigur, nefericit, dar ceea ce pînă acum m-a împiedicat să vorbesc liber a fost tocmai "sentimentul conştient al insuficienţei personale". Veninul strîns în mine nu atinsese concentraţia necesară pentru a deveni leac. Eram pur şi simplu necopt. Nu trăisem de-ajuns ca să intru în comuniune cu mine, cu alţii şi, cu atît mai puţin, cu Dumnezeu. A trebuit să cunosc spaima cărnii şi lehamitea ultimă a sufletului, să mă desprind de oameni care plecînd au luat părţi din mine, să-mi îngrop prieteni, să trăiesc o revoluţie şi să am şocul întîlnirii cu poporul meu, să mă destram, să mă detest, să mă înec în regrete şi remuşcări şi să mai vreau, totuşi, să mă adun din nou. Fără toate astea, orice pagină scrisă în nume propriu nu este decît o enormă pălăvrăgeală.

joi, 26 septembrie

Dincolo de "uşa interzisă" clocoteşte viaţa morală a fiecăruia dintre noi. În odaia aceasta, în care nimeni nu poate pătrunde fără voia noastră şi a cărei uşă rămîne pentru ceilalţi cel mai adesea închisă, se desfăşoară drama fiecărei vieţi. Acolo au loc complezenţele noastre cu noi, acolo îşi au sălaşul duplicităţile noastre, de acolo ne procurăm scuzele pentru tot ceea ce facem. Însă tot acolo apare şi creşte dezgustul de noi, acolo cad măştile pe care îndeobşte le purtăm, acolo are loc suplicierea noastră, judecata noastră şi, în sfîrşit, tot de acolo obţinem un nou termen de graţie pentru a putea parcurge o altă bucată din drumul pe care-l mai avem în faţă.

luni, 2 octombrie

La editură, cu cîteva persoane în birou. Sîntem la capătul unei discuţii cu cap şi coadă, s-au tras concluziile, acum atmosfera e relaxată şi toţi vorbesc tare, unii peste alţii. Scena se îndepărtează de mine, îi aud din ce în ce mai mai neclar, ca şi cum "sonorul" ar dispărea treptat, percep mai mult gesturile, agitaţia, mimica. Simt vidul lor, al meu, al lumii pe care o văd în zare pe geam, dincolo de soclul statuii lui Lenin, am o senzaţie teribilă de "ce caut eu aici?" (dar altminteri unde?) şi experienţa din ultimul an îmi spune că felul în care despicăm cuminţi timpul este un miracol, după cum miracol este reglajul fin prin care luăm din lume exact atît cît putem duce. Miracol este că existăm pînă la urmă laolaltă, că nu ne sfîşiem unii pe alţii, că ne suportăm scîrbăvniciile, pe ale noastre şi pe ale celorlalţi, că facem faţă lehamitei, plictisului şi singurătăţii, că ne mimăm mulţumitor iluziile, că suportăm spectacolul prostiei colective şi pe al tuturor paranoicilor care se simt axa lumii.

2003